

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

19. (129.) évfolyam, 6. szám

Megjelent: 2024. december

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:

Farkas Szabolcs

Felelős szerkesztő:

Girmann Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Tördelőszerkesztő:

Mányoki Anna

Szerkesztőség:

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1054 Budapest, Zoltán u. 6.

Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415

E-mail: szerkesztoseg@hipo.gov.hu

Telefon: 06 1 474 5767

www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,

a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06 1 767 8262 számon,

levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:
www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),
1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft

Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2024/12

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

*Dr. Baticz Csaba, Buzás-Fekete Blanka, Girmann Zsuzsanna,
Gyetvainé Virág Dóra, dr. Lábod Péter, dr. Mikló Katalin,
dr. Sulyok Ádám, dr. Szakács Lilla Fanni, dr. Zábori Zoltán*

19. (129.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

19. (129.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

2024. december

In memoriam dr. Palágyi Tivadar

In memoriam dr. Vida Sándor

Németh Gábor

„IPARJOG” – pályázati konstrukciók a magyar találmányok
szabadalmioltalom-szerzésének támogatására

Hilgert Ádám

A szerzői jog funkcionális műveket érintő aktuális szabályozási kihívásai

Al-Ariki Arwa Mohamed

Rajongásból alkotás. A fanvidding szerzői jogi kérdései – I. rész

Ferge Zsigmond

Az Európai Bíróság újabb ítélete a védjegyhasználat határainról. Az Európai Bíróság ítélete az Industria de Diseno Textil SA (Inditex) kontra Boungiorno Mayalert SA-ügyben

Fodor Klaudia Franciska – Gubicz Flóra Anna

Szócikkek az IJOTEN Internetes jogtudományi enciklopédia Szerzői jog és
iparjogvédelem rovatából – Szerzői jogi felhasználási szerződés

Válogatás az Iparjogvédelmi Szakértői Testület szakvéleményeiből

Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből

Könyv- és folyóiratszemle

Summaries

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeiket, alcímeiket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, szerkesztoseg@hipo.gov.hu, tel.: 06 1 474 5767.

TARTALOM

In memoriam dr. Palágyi Tivadar	7
In memoriam dr. Vida Sándor	20
„IPARJOG” – pályázati konstrukciók a magyar találmányok szabadalmioltalom-szerzésének támogatására NÉMETH GÁBOR	29
A szerzői jog funkcionális műveket érintő aktuális szabályozási kihívásai HILGERT ÁDÁM	49
Rajongásból alkotás. A fanvidding szerzői jogi kérdései – I. rész AL-ARIKI ARWA MOHAMED	66
Az Európai Bíróság újabb ítélete a védjegyhasználat határainról. Az Európai Bíró- ság ítélete az Industria de Diseño Textil SA (Inditex) kontra Buongiorno Myalert SA-ügyben FERGE ZSIGMOND	92
Szócikkek az IJOTEN Internetes Jogtudományi Enciklopédia Szerzői jog és iparjogvédelem rovatából – Szerzői jogi felhasználási szerződés FODOR KLAUDIA FRANCISKA – GUBICZ FLÓRA ANNA	116
Válogatás az Iparjogvédelmi Szakértői Testület szakvéleményeiből	155
– ISZT-7/2022 – Szakértői vélemény védjegyoltalom kérdésében	155
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből	169
– SZJSZT-33/2021 – Nyelvtechnológiai kutatás során szöveges adatbázisok (nyelvi korpuszok) létrehozásának és közreadásának szerzői jogi kérdései	169
– SZJSZT-02/2022 – Fényképfelvételek felhasználása	186
Könyv- és folyóiratszemle	200
– Avi Loeb: Csillagok között. Földönkívüli civilizációk és az emberiség jövője az univerzumban (Osman Péter)	200
– Carlo Rovelli: Fehér lyukak. A horizonton belül (Osman Péter)	211
Summaries	221

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

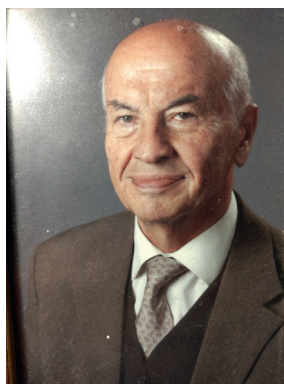
In memoriam dr Tivadar Palágyi	7
In memoriam dr Sándor Vida	20
„IPARJOG” – Tender schemes to support the patent protection of Hungarian inventions	
GÁBOR NÉMETH	29
Current regulatory challenges of copyright affecting functional works	
ÁDÁM HILGERT	49
Creation from enthusiasm. Copyright issues of fanvidding – Part I	
MOHAMED AL-ARIKI ARWA	66
Another judgement of the European Court of Justice on the limits of trademark use. Judgement of the European Court of Justice in Industria de Diseño Textil SA (Inditex) v. Buongiorno Myalert SA	
ZSIGMOND FERGE	92
Entries from the copyright and industrial property section of the IJOTEN online legal encyclopedia – Copyright licence agreement	
KLAUDIA FRANCISKA FODOR – FLÓRA ANNA GUBICZ	116
Selection from the expert opinions of the Body of Experts of Industrial Property	155
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright	169
Review of books and periodicals	200
Summaries	221

CONTENT

In memoriam dr Tivadar Palágyi	7
In memoriam dr Sándor Vida	20
Propriété industrielle – programmes de demandes pour le soutien à obtenir une protection par brevet pour les inventions hongroises	
GÁBOR NÉMETH	29
Les actuels défis réglementaires du droit d’auteur concernant les oeuvres fonctionnelles	
ÁDÁM HILGERT	49
Création de l’enthousiasme. Questions de droit d’auteur liées au fanvidding – Partie I	
MOHAMED AL-ARIKI ARWA	66
Une nouvelle décision de la Cour de l’Union européenne sur les limites d’usage des marques. La décision de la Cour de l’Union européenne dans l’affaire Industria de Diseno Textil SA (Inditex) contre Boungiorno Mayalert SA	
ZSIGMOND FERGE	92
Entrées de la rubrique du droit d’auteur et de la propriété industrielle de l’encyclopédie de la science juridique en ligne IJOTEN – Contrat de licence en matière de droit d’auteur	
KLAUDIA FRANCISKA FODOR – FLÓRA ANNA GUBICZ	116
Sélection des avis d’expert du conseil pour la protection de la propriété industrielle	155
Avis d’expert choisis du corps des experts en droits d’auteur	169
Revue des livres et périodiques	200
Summaries	221

INHALT

In memoriam dr. Tivadar Palágyi	7
In memoriam dr. Sándor Vida	20
Gewerbliches Eigentum – Bewerbungsprogramme zur Unterstützung des Erwerbs von Patentschutz für ungarische Erfindungen	
GÁBOR NÉMETH	29
Aktuelle regulatorische Herausforderungen des Urheberrechts, die funktionalen Werke betreffen	
ÁDÁM HILGERT	49
Schöpfung aus Begeisterung. Die urheberrechtlichen Fragen des Fanviddings – Teil I	
MOHAMED AL-ARIKI ARWA	66
Ein neues Urteil des Gerichtshofs der Europäischen Union über die Grenzen der Markennutzung. Das Urteil des Gerichtshofs der Europäischen Union im Fall Industria de Diseno Textil SA (Inditex) gegen Boungiorno Mayalert SA	
ZSIGMOND FERGE	92
Einträge aus der Rubriken über das Urheberrecht und das gewerbliche Eigentum der online rechtswissenschaftlichen Enzyklopädie IJOTEN – Urheberrechtliche Nutzungsvereinbarung	
KLAUDIA FRANCISKA FODOR – FLÓRA ANNA GUBICZ	116
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Gewerblichen Rechtsschutz	155
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht	169
Übersicht von Büchern und Zeitschriften	200
Summaries	221

IN MEMORIAM DR. PALÁGYI TIVADAR
1923–2023

*Akik igazságra oktattak sokakat,
tündökölnek örökkön-örökké, mint a csillagok.*
(Dán. 12,3)

Életének 100. évében, 2023. október 3-án Budapesten elhunyt dr. Palágyi Tivadar, okl. vegyészmérnök, szabadalmi ügyvivő, műszaki főtanácsos, volt m. kir. utászhadnagy, nyugalmazott mérnök alezredes, a magyar szabadalmi ügyvivői kar neszтора.

Palágyi Tivadar Zoltán 1923. november 13-án született a Fejér vármegyei Száron. Ikerhúga, Éva, egy szerencsétlen balesetben 6 éves korában meghalt. Nővére, dr. Palágyi Jolanda (1921–2004) biológia-kémia szakon végzett, majd doktorált. Utóbb természetgyógyász lett, a reflexológia nemzetközileg ismert szaktekintélye, akinek számos természetgyógyászati könyve jelent meg. Édesapja, az 1889-ben Budapesten született id. Palágyi (Preckel) Tivadar a kecskeméti piaristáknál érettségizett, népfelkelőként részt vett az első világháborúban, Doberdónál tüdőlövést kapott, és főhadnagy rendfokozattal 50%-os hadirokkantként szerelt le. 1919-ben megnősült, Száron volt jegyző, majd nyugalomba vonulása után bírósági végrehajtó a Szegedi Járásbíróságnál. Apai nagyapja Preckel Tivadar, nagyanyja szül. Schmidt Erzsébet volt. Édesanyja, Gargya Jolán 1895-ben született, 1915-ben Debrecenben a református Tanítóképző Intézetben szerzett tanítónői oklevelet, utána Hajdúszoboszlón tanított férjhezmenetelig. Anyai nagyszülei Hajdúszoboszlón éltek. Nagyapja, Gargya Márton református tanító, az ottani elemi iskolának volt igazgatója, korán elhalt, a hat gyermeket özvegye, szül. Zámboy Julianna nevelte fel és juttatta diplomához.

Palágyi Tivadar az elemi iskola első két osztályát Budapesten, az I. ker. Czákó utcai Községi Elemi Iskolában, az elemi második két osztályát Hajdúszoboszlón végezte, ahol szülei

akkor éltek. Ezután a hajdúszoboszlói Állami Polgári Fiú- és Leányiskolába járt négy évig, majd tanulmányait különbözeti vizsgákkal a soproni M. Kir. Rákóczi Ferenc Honvéd Főreáliskolában ötödikes cőgerként folytatta. Az akkori katonai középiskolákban (alreál, főreál) az oktatás és a kollégiumi ellátás a növendékek többsége számára ingyenes volt. Az államköltséges helyekre pályázni kellett, felvételi vizsga alapján döntöttek a felvételtől. Édesapjától otthon tanult meg németül, és a soproni főreálba való felvételhez szükséges francia különbözeti vizsgára is édesapja készítette fel. Palágyi sikerrel felvételizett, és az ötödik évfolyam végére a katonaiskolákban akkoriban szokásos osztálybeli hivatalos rangsorban a második lett, ezt a helyét színjelesen végig megtartotta.

Iskolájára így emlékezett: „A soproni főreálról csak jót tudok mondani. ... Az intézetben minden feltétel adva volt a megfelelő szellemi és fizikai fejlődéshez. ... Szigorú iskola volt, de kiváló tanáraink voltak, ... akik mellett, ha előadásaikra figyeltünk, gyakorlatilag nem is nagyon kellett tanulni. ... A soproni iskolában megtanultam fegyelmezettnak lenni, belénk ivódott a bajtársiasság, a tisztesség, a becsület, az adott szó fontossága. ... Az intézetben uralkodó rendhez és fegyelemhez hamar hozzászoktam, és ahhoz is, hogy kihasználjam a kitűnő sportolási lehetőségeket.” Korábban három évig tanult zongorázni, a soproni főreálban azonban abbahagyta, pedig az intézetben külön zeneépület volt, számos zongoraszobával. Ezt az opera- és zenekedvelő Palágyi felnőttkorában már bánta.

Franciatanára vitéz Csuthy Gyula alezredes volt, aki anyanyelvi szinten beszélt olaszul és franciául, és fiatalabb korában vívásban is jeleskedett. Katonatiszti végzettsége mellett tanári diplomája is volt, és egyéni módszerrel oly hatásosan tanított, hogy Palágyi szerint az ötödik év végére „a leggyengébbek is tudták a francia nyelvtan alapjait, a jobbak pedig beszéltek franciául”. Csuthy 1943–1944-ben ezredesként a Honvédelmi Minisztériumban volt tanulmányi felügyelő. 1944-ben Németországba került, ahonnan 1945-ben hazajött, és tovább szolgált a demokratikus honvédségben. 1948-ban nyugállományba helyezték, majd 1949-ben eltűnt, valószínűleg a Szovjetunióba hurcolták.

Az utolsó évben – mivel a soproni főreált hadapródiskolává alakították át – Palágyi átkerült a M. Kir. Zrínyi Miklós Pécsi Honvéd Középiskolai Nevelőintézetbe (pécsi főreál), ahol 1942-ben kitűnően érettségizett. Érettségi elnöke dr. vitéz Varga Lajos ezredes, soproni tanára és az ottani önképzőkör tanár-elnöke, jeles zoológus-hidrobiológus, egyetemi nyilvános rendkívüli tanár, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) levelező tagja volt, akit 1949-ben „tanácskozó taggá” minősítve gyakorlatilag kizártak az MTA-ból. Az Akadémia csak 1989-ben posztumusz rehabilitálta. Palágyi színjeles érettségi bizonyítványa mutatja, milyen széles körű képzés folyt az akkori katonai reáliskolákban. Érettségizett magyar nyelv és irodalomból, német nyelv és irodalomból, francia nyelv és irodalomból, történelemből, mennyiségtanból és természettanból. A nem érettségi tárgyak a hit- és erkölcsstan, földrajz, természetrajz, kémia, ábrázoló mértan, rajz és filozófia voltak. Ezekből és magaviseletből is jelest kapott. Nyelvi és filozófiai tanulmányai jó alapot jelentettek későbbi szabadalmi ügy-

vívői hivatásához, amelynél a nyelvismeret mellett fontos a lényeglátás és az absztrakciós képesség.

Érettségi után repülő katonatiszt szeretett volna lenni, de ezt szülei ellenezték. Akkor a nagykorúság korhatára férfiaknál 21 év volt. A hűvösvölgyi M. Kir. Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémiára ment, ahol kötelező kisebbségi nyelvként a cirill írású ruszint választotta. Az akadémián a háború miatt rövidített tanulmányi idő volt, vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó 1944. augusztus 20-án avatta m. kir. utászhadnaggyá. Ez volt Horthy utolsó tisztavátása.

Palágyi már a soproni és a pécsi években aktívan részt vett az iskolai sportéletben. A jó testi felépítésű, 190 cm magas fiatalember különösen atlétikában és gyorsúszásban ért el jó eredményeket. A soproni főreál egyik sportoktatója, a székely származású Benkő Tibor főhadnagy, aki nem is volt tanára, felfigyelt rá, és azt tanácsolta, hogy legyen öttusázó. Benkő, mint a magyar olimpiai csapat tagja, részt vett az 1932. évi Los Angeles-i nyári olimpia öttusaversenyén. Azokban az időkben az öttusa világszerte a katonatisztek sportja volt. Palágyi megfogadta a tanácsot. 1943-ban az országos öttusabajnokságon újoncként 6. helyezést ért el. Ezzel bekerült a magyar olimpiai keretbe, ami azzal az előnnyel járt, hogy hetente kétszer kijárhatott edzésre a Margit-szigeten lévő Nemzeti Sportuszodába. 1944 júliusában megnyerte a katonai akadémiák közötti öttusaverseny összetett egyéni bajnokságát, amiért Manno Miltiades, sokoldalú sportember, grafikus-, festő- és szobrászművész, az 1932. évi Los Angeles-i olimpia szellemi versenyén a szobrászati művek versenyszámban ezüstérmes, egy íjászt ábrázoló érmét kapta. Palágyi az olimpiára nem jutott ki, mert az 1944. évi olimpiai játékok a világháború miatt elmaradtak.

A fiatal hadnagyt az 1944 októberében felállított Szent László elithadosztály utászzászlóaljához vezényelték. Műszaki segédtiszti beosztást kapott Koppány Ernő mérnök alezredes parancsnok mellett, aki a Bolyai Akadémián a felsőbb matematika és geodézia tanára volt. Decemberben a zászlóaljat a Garam és az Ipoly közötti orosz frontra vezényelték, ahol Palágyit kérelmére a segédtiszti beosztásból a harcoló alakulathoz helyezték szakaszparancsnoknak. A harcok során Palágyi a mellette lövést kapott zászlós bajtársát a vállán vitte hátra az egy kilométerre lévő századparancsnokságra. Eközben az oroszok vagy nem lőtték rájuk vagy nem találták el őket. A visszavonuló századot a túlerőben lévő orosz csapatok bekerítették, 1944. december 27-én Palágyi is orosz hadifogságba esett. A Vác–Jászberény–Mezőtúr útvonalon a debreceni Pavilonlaktanyába vitték, ahol kb. 8500 hadifogoly volt összegyűjtve. Mivel vállalta, hogy katonai pályáját az újonnan alakuló demokratikus honvédségben folytatja, nem vitték ki a Szovjetunióba, hanem kb. 7800 hadifogolytársával együtt 1945. március 4-én átadták a magyar katonai hatóságoknak. Először Szegedre vezényelték, ahol akkor szülei éltek, majd a háború vége után egy Balatonalmádiban állomásozó utászzászádhoz. Műszaki újjáépítési munkákat végeztek, többek között helyreállították a balatonakarattyai berobbantott vasúti alagutat.

1945 júniusában parancsnoka lett a század aknaszedésre Somogy vármegyébe kitelepített, mintegy 40 főt számláló szakaszának, amelyben addig már heten sérültek meg aknaszedés közben. A Csököly község határában 1945. augusztus 3-án végzett aknaszedéskor – ami neki mint szakaszparancsnoknak nem lett volna kötelessége, de vállalta húzódozó katonái helyett – egy bokros-erdős területen felszedett öt orosz taposóaknát, de rálépett egy rejtve maradt hatodikra. Az akna leszakította a bal lábfejét, és más súlyos sérüléseket is okozott. Bal combját helyettese, Mézes Mihály törzsőrmester szorosan elkötötte, nehogy elvérezzen, és a falu által biztosított lovaskocsin bevitték a kaposvári kórházba, ahol azonnal megműtötték. Kezdetben egyik szemével nem látott, de látása visszajött. A bal lábát több műtéttel a térd alatt kellett amputálni. A kórházban közel háromnegyed évig lábadozott. Ez alatt sokat olvasott, többek között Proust „Az eltűnt idő nyomában” című regényfolyamát. Egy angol nyelvkönyv és egy Langenscheidt-féle angol–német szótár segítségével elsajátította az angol nyelv alapjait. Az édesapja által a soproni főreálba menetelekor útravalóul adott latin mondás „aequamemento rebus in arduis servare mentem” (balsorsban ne feledkezz meg a józan eszedről) – Palágyi kedves költője, Vajda János szavaival: „Maradj józan, mikor ég föld / Táncol és forog körülte” – segítette testi-lelki gyógyulásában. Elhatározta, hogy felgyógyulása után megpróbál a Műegyetemen továbbtanulni, hogy rokkantan is hadiműszaki törzskari tiszt lehessen.

1946-ban az aknaszedésnél tanúsított hősiessége miatt soron kívül főhadnaggyá léptették elő, és sikerült elérnie, hogy a Budapesti Műszaki Egyetemre vezényeljék. A Honvédelmi Minisztériumnál alakított igazolóbizottság 1946. október 11-én kelt véghatározatában „további szolgálatban meghagyta”. Tanulmányait katonatisztként két mankóval kezdte meg, félévenként jelentkeznie kellett a Katonai Műszaki Intézet, a későbbi Haditechnikai Intézet parancsnokánál, Molnár Pál mérnök vezérőrnagynál, és be kellett mutatnia egyetemi indexét. Harmadik egyetemi éve után nyáron gyakornok volt a HUNGÁRIA Vegyi- és Kohóművek Rt. Kén utcai telephelyén, ahol „Kevert indikátornak a laboratóriumi és üzemi vizsgálatoknál való bevezetése” című újítási javaslatot nyújtott be. 1949-ben már századosként kapott először jobb minőségű mulábat, amellyel megtanult járni, sőt biciklizni és sportolni is tudott. Fia, Tivadar emlékezése szerint az 1960-as évek után Tapolcsányi utcai kertjükben időmérős futásoknál mulába miatt a célegyenes előtti kanyart egy barackfába kapaszkodva vette be, és focizásnál egyszer kapusként vetődve lerepült a mulába, de a tizenegyest kivédte. Az 1980-as években Tivadar fiával a budai Ferenc-hegyen lévő tenispályára jártak teniszezni.

1950-ben szerezte meg vegyész-mérnöki oklevelét jeles minősítéssel. Ezután a Haditechnikai Intézetbe vezényelték, amely abban az időben a Daróczi úton volt, majd átkerült a Hűvösvölgyben felépült új épületbe. Kutató-fejlesztő munkát végzett. Első feladatként – az előírt 14 hónap helyett 3 hónap alatt – kifejlesztett és az újpesti Akkumulátor és Szárazelem Gyárban 100 példányban legyártatott egy olyan lítium-kloridos szárazelemet, amely -50 °C hőmérsékleten is működött. Magyarországon régebben sem szoktak ilyen hidegek

lenni. Palágyi emlékezése szerint minden osztályon volt egy szovjet „tanácsadó”, aki az új találmányokat elvitte a Szovjetunióba. 1950 és 1953 között az intézetben lévő régi mérnök-kari és hadimérnöki törzskari tisztek sorra eltűntek anélkül, hogy további sorsukról bármi kitudódott volna. 1954-re rajta kívül már csak két régi tiszt volt az intézetben, az egyik belépett a pártba, a másiknak neves rokonsága volt. Őt bizonyára a szárazelemmel megszerzett szakmai tekintélye és elvesztett bal lába védte meg. 1953 áprilisában őrnaggyá léptették elő.

Az egyetemi évek alatt Palágyi albérletben lakott. 1951-ben sikerült egy szolgálati lakást kapnia a XI. ker. Kende utca 12. alatt, amelybe szüleivel együtt költözött be. Ezután nőülvőség édesanyja vezette a háztartást. Tivadar szüleinek 1945 után nem volt jövedelmük. 1953 nyarán egy kerékpárbalesete következtében kettős állkapocstörést szenvedett. A Róbert Károly körúti katonai kórházban töltött másfél hónap alatt megtanult olaszul a hajdúszoboszlói nagymamától 12 éves korában kapott nyelvkönyvből. Az olasz nyelv könnyebb elsajátítását részben annak tulajdonította, hogy már tudott franciául, négy évig tanult latinul, és szerette a latint.

1955 novemberében mint 75%-os hadirokkantat leszerelték, azaz tényleges állományból tartalékosba helyezték, de a Haditechnikai Intézetből nem engedték el. Közben otthon, a konyhában kozmetikai készítmények – lanolinos arckrém, borotvahab és hasonlók – fejlesztésével és gyártásával foglalkozott. Gyártott rum- és likőraromákat is, ezeket 10 ml-es üvegekbe töltve forgalmazta. Termékeit saját értékesítési hálózaton adta el, ami akkoriban nem volt veszélytelen. Munkahelye mellett fordításokat vállalt az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Irodánál (OFFI) és más intézményeknél. 1956-ban a Haditechnikai Intézet megengedte, hogy két másodállást vállaljon: tanársegéd lett a Műegyetem Szerves Kémiai Technológiai Tanszékén, és szerkesztői állást vállalt az Akadémiai Kiadó lexikonszerkesztőségénél. Később egyik szerkesztője volt a Römpp Kémiai Kislexikon magyar kiadásának (1973), és lektorálta a Szendy L. György szabadalmi ügyvivő, az AIPPI tagja által készített Ötnyelvű szabadalmi szótárt (német, angol, francia, spanyol, orosz), amely a magyar függelékkel együtt hatnyelvű volt. Szendy korábban az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) alezredese volt, utána villamosmérnöki diplomát szerzett, és letette a szabadalmi ügyvivői vizsgát. A kitűnő szótár az Akadémiai Kiadó és a német VDI-Verlag GmbH közös kiadásában jelent meg 1974-ben, majd átdolgozott és bővített kiadásban 1985-ben.

1956 decemberében egy minden katonatisztet felülvizsgáló bizottság elé állították. Jól-lehet Palágyi az 1956-os forradalom alatt nem ment be a Haditechnikai Intézetbe, mert a villamosok nem jártak a Húvösvölgybe, és semmiben sem vett részt, arra számított, hogy mint a továbbszolgáló „horthysta” tisztek legtöbbszörét, őt is le fogják fokozni. Elhatározta, hogy nem fog tiltakozni, ezért amikor a bizottság kihirdette döntését, hogy őrnagyi rendfokozatát meghagyják, „belenyugszom” volt a válasza. Elvesztett bal lába megint megvédte.

A Haditechnikai Intézettől 1956 végén az MTA Központi Kémiai Kutatóintézete kikérő levelére elengedték. Dr. Náray-Szabó István igazgatóhelyettes, a kristálykémia nemzetközi hírnű tudósa vette fel, akinél elsőéves egyetemistaként fizikát hallgatott, és akit 1947-ben a

Magyar Közösség-perben koholt vádak alapján 4 év börtönre ítélték és utána még 2 évre internáltak, így csak 1953-ban szabadult. Közben a Műegyetemről eltávolították, és 1949-ben „tanácskozó taggá” minősítve gyakorlatilag kizárták az MTA-ból. Az Akadémia csak 1989-ben posztumusz rehabilitálta. Palágyi 1957 januárjától a kutatóintézet Náray-Szabó által vezetett Magkémiai Osztályán volt tudományos munkatárs, majd később megbízott osztályvezető. Izotópokkal dolgozott, emiatt munkaidő-kedvezménye volt. A Haditechnikai Intézetben és a kutatóintézetben eltöltött időszakban a HM Szabályzatszerkesztő Csoportfőnökségtől kapott megbízásra írt egy könyvet a katonai főiskolák számára a vegyi áramforrásokról, több mint 40 műszaki tárgyú cikke jelent meg magyar és külföldi szakmai folyóiratokban, és több megadott szabadalomnak volt társfeltalálója. 1959-ben a kutatóintézet dolgozói között neki volt a legtöbb publikációja. 1961-ben a Műegyetemen műszaki doktori címet szerzett, disszertációját az ezüst-cink akkumulátorok izotópokkal végzett vizsgálatáról írta.

1957 őszén egy kétéves iparjogvédelmi szaktanfolyam indult az Országos Találmányi Hivatalban (OTH), amelyre sikerült felvételt nyernie. Ez volt az első ilyen tanfolyam 1945 után, amelyen hallgatótársa volt többek között Beliczay András, Horváth Gyula, Király György, Somfai Éva, utóbb jeles szabadalmi ügyvivők. Szabadalmi ügyvivői vizsgájának általános részét 1958-ban, különös részét 1959-ben tette le, és ezek után megkapta a szabadalmi ügyvivői jogosítványt. 1959. július 1-től másodállásban az állami Danubia Szabadalmi Irodában dolgozott szabadalmi ügyvivői munkakörben. Felvételekor az iroda akkori vezetője, dr. Zelen Béla szabadalmi ügyvivő, aki jogi végzettséggel is rendelkezett, megkérdezte, hogy van-e nyelvvizsgálója. Mikor Palágyi mondta, hogy nincs, közölte, hogy ha lesz nyelvvizsgálója, középfokú után 8%, felsőfokúra 15% nyelvpótlékot tud fizetni. Palágyi 1959 szeptemberében és októberében német, angol, francia és olasz nyelvből letette a felsőfokú nyelvvizsgát, majd jelentkezett főnökénél, és kérte a 60% nyelvpótlékot. Zelen meglepődött, de állta a szavát.

1962-ben Palágyi megnősült. Felesége Vajdovich Erzsébet 1937-ben született Pécsen, ikerbátyja, Vajdovich György utóbb gépészmérnök lett. Édesapjuk, id. Vajdovich György az egri érseki uradalom jószágigazgatója volt, édesanyjuk, a bécsi születésű Weissenberger Erzsébet kereskedelmi főiskolát végzett, és a család Baranya vármegyei Zalogospusztán lévő halastavánál dolgozott, amíg 1936-ban férjhez nem ment. Vajdovich Erzsébet a budapesti Patrona Hungariae Gimnáziumban érettségizett kitűnő eredménnyel, de érettségi után X-es származása és az egyházi gimnázium miatt nem engedték egyetemen továbbtanulni. Három fiuk született: Zsolt (1964), Tivadar (1967) és Ádám (1969). A fiúk már gyerekkorban jól megtanultak németül, mert édesapjuk 18 éves korukig következetesen németül beszélt velük. 1969-ben a Kende utcából a II. ker. Tapolcsányi utca 8. alatti lakásba költöztek. Felesége háromgyermekes anyaként levelező tagozaton szerzett kertészmérnöki diplomát, és tanult meg a német mellett angolul és franciául. A Kertészeti Egyetem izotóplaboratóriu-

mában volt tudományos munkatárs, onnan ment nyugdíjba 1990-ben. Életének 84. évében, 2021-ben hunyt el.

1963-ban Palágyi feladta kutatóintézeti állását, attól kezdve főállásban dolgozott a Danubiában. Ott ismerte meg Somorjay Ottó gépészmérnök szabadalmi ügyvivőt, akinek már 1945 előtt volt magán szabadalmi ügyvivői irodája. Sok nyelven beszélő, rendkívül művelt, zeneszerető, mind a magyar, mind a külföldi szabadalmi jogban tájékozott, segítőkész és szerény kolléga volt, aki őt barátságába fogadta. A Danubiában egy szobába került az ugyancsak félállású Somlai Tibor gépészmérnök szabadalmi ügyvivővel, aki akkor az ottani félállása mellett magán szabadalmi ügyvivői irodát is működtetett Somlai & Zelen néven. Kedves, segítőkész kolléga volt, akitől Palágyi sokat tanult. A szabadalmi ügyvivőként kezdő Palágyi egy viszonylag kezdő levelezőnőt kapott a Külkereskedelmi Levelező Iskolában angol-német szakon végzett Jármay Margit személyében, aki egy feltalálókkel folytatott megbeszélés által megviselt főnökét névnapján így köszöntötte: „Pumakízzott Szent Tivadar napján minden jót kíván Cili”. A Danubiában akkor „puma” volt az ügyfelek bizalmas megnevezése, „Cili” pedig Jármay Margit mindenki által használt ragadványneve volt. Jármay Margit a levelezői munka mellett esti egyetemen jogot végzett, és utóbb mint Sümeghy Pálné dr. a Magyar Szabadalmi Hivatalban (MSZH) lett főosztályvezető.

A magyar megbízók külföldi szabadalmi bejelentéseinek intézése során, valamint a külföldi megbízókkal való kapcsolattartás miatt Palágyi az akkori viszonyokhoz képest sokszor utazott külföldre. Ezzel kapcsolatos, hogy – önéletrajza szerint – az 1970-es évek második felében a Belügyminisztérium megpróbálta beszervezni. Egy K. századosként telefonon jelentkező személy négy szemközti „beszélgetésre” hívta a Lukács cukrászdába. A beszélgetés során a százados közölte, hogy akkor kellene feladatokat elvégeznie, amikor külföldön van, és esetleg külföldön átadott dolgokat kellene hazahoznia. Arra is utalt, hogy ha nem tenne eleget a felkérésnek, az kellemetlen következményekkel járhat. Palágyi gondolkodási időt kért. Amikor a százados legközelebb jelentkezett, egy vendéglőben volt a találkozó. Palágyi közölte vele, hogy addig nem tud dönteni, amíg nem ismeri közelebbről, hogy mi is lenne a feladat. A százados semmi konkrétumot nem mondott, csak általános dolgokat, erre Palágyi további gondolkodási időt kért. Ezután megkérte akkori levelezőnőjét, Degrellné Gáti Máriát (Riát), hogy ha a százados legközelebb jelentkezik, mondja, hogy házon kívül van, és kérdezze meg, ki és milyen ügyben keresi. A következő híváskor a százados közölte a nevét és rendfokozatát, és azt, hogy Palágyi tudja, miért kereste. Amikor pedig legközelebb, megint egy vendéglőben kellett találkozni, Palágyi – Riával és feleségével előzőleg megbeszélve, akik vállalták a kockázatot – a századosnak a következőket mondta: „Súlyos hibát követett el, amikor a levelezőnőmnek megmondta a nevét és rendfokozatát, mert az gyanút fogott, tudtom nélkül felhívta a feleségemet és közölte vele, hogy nagy veszély fenyeget, mert valószínűleg be akarnak szervezni. Feleségem aztán faggatni kezdett, és így kénytelen voltam beismerni, hogy valóban ilyen döntés előtt állok. Erre feleségem közölte, hogy ha igent mondok, elválík tőlem. Ilyen körülmények között, bármennyire sajnálom is,

nem tehetek eleget a rendkívül megtisztelő felkérésnek, hiszen feltételezem, hogy családi életemet nem kívánják tönkretenni.” A százados ezt kelletlenül tudomásul vette, és többé nem jelentkezett.

Szabadalmi ügyvivői tevékenysége során Palágyi számtalan előadást tartott szabadalomjogi és egyéb iparjogvédelmi tárgykörben. 1970 óta magyarul több mint 30, idegen nyelveken 45-nél több szakmai előadása volt angolul, németül, franciául és még olaszul is. A külföldi szabadalmi jogrendszerekről két könyvet írt, és hét szabadalmi jogot tárgyaló könyvnek volt társszerzője. 1970 óta több száz magyar és idegen nyelvű cikke jelent meg. A kéthavonta megjelenő Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle című folyóiratban és elődjében 1992 óta rendszeresen megjelent beszámolója a külföldi szabadalomjogi és egyéb iparjogvédelmi eseményekről, a fontosabb országok és régiók joggyakorlatáról. Ezek a beszámolók olyan szakszerűek és részletesek voltak, hogy ha valaki ezeket rendszeresen elolvasta, mindenkor képben volt – egyéb tájékozódás nélkül is – a nagyvilág iparjogvédelmi eseményeiről.

Palágyi aktív utászkatonatiszti múlt mellett jelentős kutatás-fejlesztési és mérnöki tapasztalattal lépett a szabadalmi ügyvivői pályára, és ott rövidesen nagy tekintélyű és nemzetközileg ismert vegyész szabadalmi ügyvivő lett. Méltó utóda volt a magyar iparjogvédelem nagy személyiségeinek, mint például Bittó Béla, Bernauer Zsigmond, Weissmahr Béla, Lengyel Béla és Pozsonyi Frigyes, akik jelentős vegyészeti vagy vegyészmérnöki előélet, adott esetben műszaki vagy más doktorátus után választották a szabadalmi ügyvivői, illetve szabadalmi bírói hivatást. 2003-tól európai szabadalmi ügyvivőként is működött. A Danubiában elismerték ügyvivői munkáját: műszaki főtanácsos címet és öt ízben „kiváló dolgozó” kitüntetést kapott, 1979-ben és 1985-ben munkájáért minisztertanácsi dicséretben részesült. 1989-ben a privatizált Danubia Szabadalmi és Védjegy Iroda Kft. – utóbb neve Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.-re változott – partnere lett, ahonnan 85 éves korában, 2008-ban vonult nyugalomba. A Danubia 2007-ben Somorjay Ottó-díjjal tüntette ki.

Palágyi Tivadarnak a szabadalmi ügyvivői hivatás magas szintű művelése mellett orosz-lánrésze volt a magyar iparjogvédelmi kultúra újjáteremtésében, nemzetközi tekintélyének helyreállításában. Ezt szolgálta oktatási és közéleti tevékenysége, különösen aktív részvétele az iparjogvédelem művelésére létrejött társadalmi egyesületek alapításában és vezetésében. Szerepe volt a jogalkotásban is. Az 1969. évi szabadalmi törvény előkészítése során vezetője volt annak a munkabizottságnak, amelyik kidolgozta a törvényjavaslathoz a Magyar Iparjogvédelmi Egyesület által adott szakvéleményt. Tagja volt az 1995. évi szabadalmi törvény előkészítésére az igazságügyi miniszter által kinevezett Kodifikációs Bizottságnak, amelynek elnöke dr. Vida Sándor jogász volt. Tagja volt továbbá hosszú időn keresztül, 2008-ig az illetékes miniszter által kinevezett Iparjogvédelmi Szakértői Testületnek.

Széles körű volt Palágyi oktatási tevékenysége is. A szabadalmi ügyvivők képzésében négy évtizeden át, 2009-ig vett részt. A Budapesti Műszaki Egyetem Mérnöktovábbképző Intézetében rendezett tanfolyamokon a „külföldi szabadalmi, használati minta és védjegyjog” címmel tartott előadásokat. Az OTH, majd az MSZH által szervezett felsőfokú iparjogvé-

delmi tanfolyamokon, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogi Továbbképző Intézetében, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen a „külföldi szabadalmi jog” című tárgyat oktatta. Szívesen megosztotta tudását a Danubia-beli kollégákkal is. Az Európai Szabadalmi Egyezményhez történt csatlakozás előtt hetente tartott előadásokat a két csoportba osztott kollégáknak. Az előadások szerkesztett anyaga 2003-ra 390 oldalas kézirat lett, ezt minden danubiás ügyvivő és ügyvivőjelölt megkapta. A könyvalakban való kiadásra – Palágyi szerint – azért nem került sor, mert a Danubia ügyvezetése ehhez nem járult hozzá. A strasbourgi Robert Schuman Egyetem Iparjogvédelmi Nemzetközi Tanulmányi Központja (CEIPI) által Budapesten rendezett kétéves angol nyelvű európai szabadalmi ügyvivőképző tanfolyamon 2003 és 2005 között tartott előadásokat.

A szabadalmi ügyvivők képzésében nemcsak előadásokkal vett részt. Hosszú időn keresztül, 2010-ig tagja volt az illetékes miniszter által kinevezett Szabadalmi Ügyvivői Vizsgabizottságnak. Alapító tagja volt az 1989-ben egyesületi formában megalakult Szabadalmi Ügyvivői kamarának, majd a szabadalmi ügyvivőkről szóló 1995. évi XXXII. törvény alapján 1996-ban létrejött köztestületi Magyar Szabadalmi Ügyvivői Kamarának. A Kamara 2005-ben Somlai Tibor-díjjal tüntette ki.

Palágyi alapító tagja volt az 1962-ben létrehozott Magyar Iparjogvédelmi Egyesületnek (MIE). Tulajdonképpen az 1946-ban Rajk László kommunista belügyminiszter által „fasiszta” szervezetként feloszlottatott korábbi Magyar Iparjogvédelmi Egyesület újraindítása történt, de ezt 1962-ben nem illett kimondani, az is nagy szó volt, hogy az egyesület megalapítását a párt és az állami szervek engedélyezték. A MIE 1967-től 1989-ig tagegyesülete volt a Műszaki és Természettudományos Egyesületek Szövetségének (MTESZ), és nevét 1996-ban Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesületre változtatta. A MIE-ben Palágyi hamarosan az elnökség tagja lett, hosszú éveken keresztül aktívan részt vett az egyesület életében. 1987-ben a MIE fennállásának 25. évfordulója alkalmából kiváló egyesületi munkájáért emléklappal tüntették ki.

1963-ban az állami szervek engedélyezték az 1897-ben alapított Association Internationale pour la Protection de la Propriété Industrielle (AIPPI) nemzetközi egyesület Magyar Csoportjának megalakítását. Ez esetben az 1947 után ellehetetlenített AIPPI Magyar Csoportjának csendes újraindításáról volt szó. Az egyik alapító tag az 1921-ben született Horváth Gyula okl. vegyészmérnök, szabadalmi ügyvivő, a Gyógyszeripari Tröszt vezérigazgató-helyettese volt. Palágyi rövid időn belül tagja lett a Magyar Csoportnak, és 1969-ben, amikor a németül, franciául, angolul, olaszul és románul beszélő Horváth Gyulát megválasztották a csoport elnökévé, Palágyit választották meg a csoport titkárává, utóbb főtitkárává. Ez a két kiváló személy – a tagság bizalma és sorozatos újraválasztások folytán – több mint 20 éven keresztül, 1990-ig vezette a Magyar Csoportot konstruktív együttműködésben, okos munkamegosztással. Horváth, aki 1968-tól egyben a MIE főtitkára is volt, vezette a Magyar Csoportot és tartotta a kapcsolatot az állami szervekkel. Palágyi irányította az iparjogvédelmi tudományos munkát.

Az AIPPI abban az időben négyévenként rendezett kongresszust és két kongresszus között félidőben végrehajtó bizottsági ülést. Ezeken az elnök és a főtitkár képviselte a Magyar Csoportot, esetenként a Magyar Csoport más tagjai is részt tudtak venni, ha munkáltatójuk vagy egyéb állami szerv fedezte a kiküldetés költségeit. Abban az időben az AIPPI ténylegesen háromnyelvű szervezet volt, az üléseken a résztvevők angolul, franciául vagy németül szólaltak fel, a kongresszusokon és a végrehajtó bizottsági üléseken magas színvonalú szinkrontolmácsolás volt. Horváth és Palágyi három nyelven tudtak érdemben hozzászólni és részt venni a vitákban. Horváth eme nyelveken találó viccekkel is fűszerezte felszólalásait. Hozzászólásaik a szakmai tartalom mellett azért is feltűnést keltettek, és a Magyar Csoportnak – egyben Magyarországnak – nagy elismerést szereztek, mert az akkori szocialista országok delegátusai, ha egyáltalán ki tudtak jutni egy kongresszusra vagy ülésre, szinte sohasem szólaltak fel nyelvismeret, szakértelem, illetve önbizalom hiánya miatt, vagy mert attól tartottak, hogy ha bármit is mondanak, abból otthon, a „vasfüggöny” másik oldalán bajuk lehet. Horváth és Palágyi széles körű nyelvismeretük, szakmai tudásuk, általános műveltségük és magabiztosságuk folytán „világpolgárok” voltak, de szívükben mindig magyarok maradtak. Méltó utódai a Magyar Csoport ama régi nagy tagjainak, akik aktívan részt tudtak venni a nemzetközi AIPPI megalapításában és életében, és ezzel elismerést szereztek hazájuknak.

Nem véletlen, hogy az AIPPI legmagasabb kitüntetésével, a tiszteletbeli tagsággal (membre d'honneur de l'AIPPI) az 1988-ban Sydneyben tartott végrehajtó bizottsági ülésen Horváth Gyulát, az 1998-ban Rio de Janeiróban tartott XXXVII. Kongresszuson pedig Palágyi Tivadart tüntették ki. Ezt a kitüntetést korábban csak egy magyar ember kapta meg. 1930-ban a Budapesten tartott XIV. Kongresszuson az AIPPI tiszteletbeli tagjává választották belatini Belatiny Artúrt, a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara elnökét, felsőházi tagot, aki az előző két évben az AIPPI elnöke volt. A riói kongresszus után Palágyi feleségével együtt egy braziliai körutazást tett. Előtte egy nyelvkönyvből egy-két hónap alatt annyira megtanult portugálul, hogy megértette az ottani beszédet, és meg tudta értetni magát a brazilokkal. Ezt a képességet örökölte Tivadar fia, aki mielőtt egy új országba megy, megtanulja nyelvüket, ha a Moldovában élő gagauzokhoz, akkor a gagauz nyelvet.

A Magyar Csoport szakmai munkájának fontos eleme az AIPPI által programba vett egyes témák (Question) tárgyában jelentés (Report) elkészítése. Az AIPPI a kongresszusokon és a végrehajtó-bizottsági üléseken a nemzeti jelentések alapján tárgyalja az egyes témákat, és legtöbbször határozatot (Resolution) is hoz, amely az AIPPI véleményét tükrözi az adott iparjogvédelmi vagy szerzői jogi kérdésben. A Magyar Csoportban az volt a munkamódszer, hogy az adott kérdésben munkabizottság alakult, melynek vezetőjét a csoport vezetősége kérte fel, és a munkabizottságba a Magyar Csoport bármely tagja jelentkezhetett. Az elkészült jelentéseket, melyek a Magyar Csoport nevében lettek kiküldve, Palágyi főtitkár lektorálta. Kezdetben egyes munkabizottsági vezetők morgolódtak, de aztán előbb-utóbb mindenki belátta, hogy Palágyi szakmai és nyelvi igényessége csak jót tesz a jelentésnek,

amelyben mindig a munkabizottság vezetője és tagjai voltak feltüntetve. Kodály Zoltán egy zenei, illetve prozódiai kérdésben mondta egyszer a vele együtt dolgozó Szedő Dénesnek, a jeles költőnek és műfordítónak: „Ezt a szót, hogy ’mindegy’, töröld ki szótáradból”. Ez volt Palágyi nézete is akár szabadalmi leírásról, akár AIPPI-jelentésről volt szó.

A szakmai munka egy másik területe a főképp angol nyelvű, évente megjelenő „Proceedings of the Hungarian Group of AIPPI” című folyóirat 1970-ben történt megindítása és folyamatos kiadása volt. A szerkesztésre az iparjogvédelem tudományos és publicisztikai művelőjét, dr. Vida Sándort kérték fel. Jó ideig a cikkek jelentős részét Palágyi lektorálta.

A Horváth–Palágyi vezetői duó innovatív módon kitalálta, hogy jó lenne Magyarországon háromévenként nemzetközi iparjogvédelmi konferenciát rendezni. Ehhez megszerezték az állami szervek hozzájárulását, és 1970-ben az AIPPI Magyar Csoportja és a Magyar Iparjogvédelmi Egyesület közösen megrendezte Budapesten az első AIPPI–MIE Nemzetközi Konferenciát. 2007-ig összesen tizennégy többnapos konferencia volt, az utolsó kettő a Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesülettel közös rendezésben. A budapesti AIPPI–MIE-konferenciák a maguk idejében egyedülállóak voltak az AIPPI-n belül, nemcsak a szocialista országok körében, hanem világszerte.

Ezek a konferenciák élő kapcsolatot jelentettek a magyar és a külföldi iparjogvédelmi szakemberek között. A fejlett nyugati országokból jött előadók előadásai, melyek kezdetben magyar fordításban is rendelkezésre álltak, hozzájárultak a magyar iparjogvédelmi kultúra fejlesztéséhez, különösen olyan hazai szakemberek vonatkozásában, akik nyelvismeret és/vagy utazási lehetőség hiányában nehezen fértek hozzá a külvilág iparjogvédelmi történéseihez. Az első hat AIPPI–MIE-konferencia előadásai hét kötetben, 3011 oldalon kerültek kiadásra. Figyelembe kell venni, hogy akkor még nem volt internet, és személyes kapcsolatok nélkül a tájékozódás szinte egyetlen eszköze a szakirodalom volt. A konferenciák előadási fórumot teremtettek a magyar iparjogvédelmi szakembereknek, valamint részvételi és előadási lehetőséget más szocialista országok szakembereinek, akik egy kapitalista országban tartott konferenciára nem, vagy csak nehezen jutottak el.

A konferenciák egyben Budapest és egy kicsit Magyarország bemutatását is szolgálták. Azok nélkül számos külföldi résztvevő nem jött volna Magyarországra. Ezt segítették elő a kirándulási napok, melyeket a két egyesület körültekintő gondossággal, utazási iroda nélkül szervezett és bonyolított le. A konferenciák kulturális programjai és a kirándulások folytán a külföldi résztvevők jó része partnerével együtt jött Magyarországra. Baráti kapcsolatok is szövődtek a résztvevők között. Végül, de nem utolsósorban, az AIPPI–MIE-konferenciák profitja biztos anyagi alapot teremtett a két egyesület működéséhez, így a tagdíjat viszonylag alacsony szinten lehetett tartani, és létük nem függött az állami szervektől. A Magyar Csoport hosszú ideig így tudta finanszírozni elnöke és főtitkára részvételét az AIPPI-kongresszusokon és végrehajtó bizottsági üléseken.

Horváth Gyula elnök visszavonulásakor, 1990-ben az AIPPI Magyar Csoportja Palágyi Tivadart elnökké és egyben a csoport honoris causa tagjává választotta. 1998-ig töltötte be az elnöki tisztséget, és utána még 2010-ig tagja volt a vezetőségnek.

Palágyi nyugalomba vonulása után is részt vett a hazai iparjogvédelmi közéletben, és lépést tartott a világ iparjogvédelmi eseményeivel. Ezután is számos esetben tagja volt az AIPPI-munkabizottságoknak. 2022-ben a MIE Egerben tartott őszi konferenciáján „A metaverzumról és a szellemi tulajdon-jogok metaverzumbeli oltalmáról” címmel tartott nagy sikerű előadást, amely előtt a hallgatóság elnézését kérte, hogy előadását ülve tartja meg. Folytatta az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemlében rendszeresen megjelenő „Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről” című beszámolók írását. Az utolsó szövegének átnézését halála előtt három nappal fejezte be, az posztumusz, a 2023. évi 6. számban jelent meg.

Palágyit 1993-ban alezredessé léptették elő. Tartotta a kapcsolatot egykori főreálbeli társaival és későbbi tisztvárosaival. Részt vett a Honvéd Hagyományörző Egyesület életében, 2023-ban mint az egyesület doyentagjának Jubileumi Ezüst Emlékkeresztet adományoztak. 2010-ben a Vitézi Rend tagjává avatták az 1944 decemberében a Garam–Ipoly frontszakaszon megsebesült bajtársa mentésében tanúsított hősiessége alapján. Részt vett a „bolyaisok” által létrehozott Bolyai János Honvéd Alapítvány életében, és támogatta az alapítványt. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Ludovika Zászlóalja 2011-ben oklevéllel és Ludovika-éremmel tüntette ki. 2019-ben, tisztté avatásának 75. évfordulóján a Nemzeti Közszerületi Egyetemen „gránitoklevél” adományozásával ismerték el hűségese katonai szolgálatát.

Palágyi Tivadar a fent említetteken kívül az alábbi kitüntetéseknek volt tulajdonosa: MTESZ-díj (1976), MIE Iparjogvédelmi Emlékérem (1982), az OTH elnöke által adományozott Arany Emlékérem (1993), az MSZH elnöke által adományozott Jedlik Ányos-díj (1998), a Mádl Ferenc köztársasági elnök által adományozott Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt (2004) és a honvédelmi miniszter által adományozott Honvédelemért Kitüntető Cím I. fokozata (2018).

Palágyi családszerető ember volt. Élete legnagyobb „szerencsésének” azt tartotta, hogy megtalálta élete párját, Erzsébetet, akivel 59 évig élt boldog házasságban. Büszke volt három fiára és menyekre, tizenegy unokájára, és megérte két dédunokája születését. Támogatta a Torockó téri református gyülekezetet, és részt vett egy csángó keresztiszülőprogramban: évekig anyagilag támogatott moldvai csángó gyerekeket.

Temetése 2023. november 13-án, 100. születésnapján volt a Farkasréti temetőben katonai tiszteletadás mellett, a református egyház szertartása szerint. A sírnál a család nevében unokája, Palágyi Jolán búcsúzott nagyapjától, Papjától: „Senki nem fog már minket tökéletesen homogénre kevert – ó vegyészet! – vajasmézessel várni, a német gyenge ragozásban a pisztolymódszert felrajzolni, személyesen mesélni 56-ról, minden elért sikerünknek tisztelesen örülni, ahogy csak a nagyszülők tudnak.” Amikor nagyapja tulajdonságairól szölt, a bátorság, a Platón által is nagyra tartott sarkalatos erény, az erős akarat, a kötelességtudás, az igényesség, az igazságra való törekvés és az optimista életszemlélet mellett kiemelte élete

végéig megőrzött „határtalan kíváncsiságát”. „Minden érdekelte: a metaverzum, a bogarak testfelépítése, minden egyes szakdolgozat, amit az itt egybegyűlt unokák és dédunokák írtak vagy írni fognak, minden rajz, festmény vagy fotó, a hetedikes kémiotankönyv (kurrensnek kell maradni), jövőbeli terveink, a hírek, a külföldi utak, a cseresznyefa odvában kikelt cinegefiókák és minden, ami művészet.” Az unoka jól látta nagyapját, Palágyi Tivadar igazi reneszánsz ember volt, a hadvezérek típusából.

A szerző köszönetet mond dr. ifj. Palágyi Tivadarnak édesapja személyes iratainak és Palágyi Jolánnak búcsúbeszéde rendelkezésre bocsátásáért.

*Dr. Gödölle István
szabadalmi ügyvivő
Gödölle, Kékes, Mészáros & Szabó
Szabadalmi és Védjegy Iroda*

IN MEMORIAM DR. VIDA SÁNDOR
1924–2024

Emlékek nélkül nemzetnek híre csak árnyék.
(Vörösmarty)

Életének 100. évében, 2024. február 29-én Nagysápon elhunyt Vida Sándor, az állam- és jogtudományok akadémiai doktora, a magyar iparjogvédelmi szakemberek doyenje.

Vida Sándor 1924. június 6-án született Budapesten. Édesapja, Vida Lajos gyógypedagógus, igazgatója volt a Budapest Székesfőváros Beszédhibajavító Tanfolyamainak és a Nagyothallók dr. Török Béla Székesfővárosi Intézetének, és tanfelügyelő volt a fővárosi gyógypedagógiai intézeteknél. Vida Sándor családja a Felvidékről származott. Nagyapja, Vida Elek a Nyitra vármegyei Tardoskedden (ma Tvrdošovce) élt. Édesanyja, Farkas Katalin tanítónő volt a Budapest VIII. ker., Tóth Kálmán utcai elemi iskolában, 1945-ben hunyt el a háború alatt szerzett betegségben. Anyai nagyapja, Farkas József az Esztergom vármegyei Nána községben (ma Szlovákiában: Nána) született. Édesapja 1947. évi nyugdíjazása után a Zala vármegyei Lentikápolnában vállalt tanítói állást. Vida Lajos lepkegyűjtő és elismert lepkész volt, Lentikápolna környéke speciális lepkefaunáját gyűjtötte és tanulmányozta. Értekes lepkészeti kéziratok hagyatékát a Magyar Természettudományi Múzeum őrzi.

Vida Sándor elemi iskolai tanulmányait a VIII. ker. Mária Terézia (ma Horváth Mihály) téri Székesfővárosi Községi Gyakorló Elemi Iskolában végezte kitűnő eredménnyel. Középiskolai tanulmányait a bencések Budapesti Katolikus Szent Benedek Reálgimnáziumában végezte, amely a VIII. ker. Baross utcában volt. Tudós bencés szerzetes tanárai, többek között Szunyogh Xav. Ferenc, Radó Polikárp, Bognár Cecil és Borbély Kamill, valamennyien a bölcsészet, illetve a teológia doktorai, nemcsak magas szinten tanítottak, hanem példát is

mutattak a tudományok szeretetére és művelésére. Iskolatársa volt Faber Miklós, aki jeles szabadalmi ügyvivő lett. Az évente kiadott gimnáziumi értesítők szerint Sándor végig jó tanuló volt, részt vett az iskolában rendezett úszó-, torna- és vívóversenyeken, és 1942-ben jelesen érettségizett.

Az V. osztálytól tagja volt a gimnáziumban működő 314. sz. „Czuczor Gergely” cserkész-csapatnak, amelynek parancsnoka dr. Pénzes Balduin bencés, jeles irodalomtörténész volt. VII. osztályos tanulóként cserkész őrsvezető, VIII. osztályosként már rajparancsnok volt. Érettségi után is kapcsolatban maradt a cserkészzel mint cserkésztsízt. Tagja volt a cserkésztsízték képzésével foglalkozó Honvédcserkész Őrsvezetők Kiképző Karának (HÖKK), és annak a szellemi képzéssel foglalkozó Tanulmányi Őrs nevű csoportjának, ahol többek között Göncz Árpád cserkésztsízt, a későbbi köztársasági elnök Széchenyi Istvánról, Klaniczay Tibor cserkésztsízt, a későbbi akadémikus egyetemi tanár Zrínyi Miklósról tartott előadást. Cserkészként kapta élete első kitüntetését: 1944. június 28-án vitéz kisbarnaki Farkas Ferenc altábornagy, országos főcserkész Vida Sándor rajtísztnak úszva végzett mentésért a „Jó munkáért” életmentő cserkészkitüntetés adományozta.

A cserkészzel való kapcsolata 1945 után is megmaradt. 1947-ben részt tudott venni a franciaországi Moissonban tartott VI. Cserkész Világtalálkozón (Jamboree Mondial de la Paix). Ebben francia nyelvtudása bizonyára segítette. A IV. Cserkész Világtalálkozó 1933-ban volt Gödöllőn, azon a német cserkészek nem vehettek részt, mert Hitler hatalomra jutása után szövetségüket, a Großdeutsche Bundot feloszlatták, és a részvételt nem engedélyezték. 1945 után Magyarországon is hasonló történt: Rajk László kommunista belügyminiszter a Magyar Cserkész Szövetséget és a cserkészcsapatokat mint „fasiszta” szervezeteket feloszlatta. Szovjet mintára ez lett a sorsa több ezer egyesülettel együtt az iparjogvédelem akkori civil szervezeteinek, így 1946 októberében az 1905-ben alapított Magyar Iparjogvédelmi Egyesületnek is, melyet csak 1962-ben lehetett újra létrehozni Vida Sándor aktív közreműködésével.

Érettségi után a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karára iratkozott be. 1943–1944-ben dr. Haász Bertalan ügyvédi irodájában dolgozott irodasegédként. Egyetemi tanulmányai mellett hallgatóként tudományos munkát végzett a Statisztikai Tanszéken. Ott volt külső munkatárs az 1920-ban Kolozsváron született és a kecskeméti Piarista Gimnáziumban érettségizett Karl (utóbb Karlócai) János, akit 1943-ban kormányzógyűrés (sub auspiciis Gubernatoris) jogi doktorrá avattak, és aki a háború alatt diplomataként Zágrábban és Bécsben teljesített szolgálatot. Úgy tűnik, hogy Vida Sándor is gondolt a diplomata pályára. Erre utal, hogy az egyetemi tanulmányok mellett 1943-ban részt vett az akkori Külügyi Intézet külföldi kulturális kapcsolatok szaktanfolyamán. Ennek kapcsán – mivel jól tudott franciául – jelentkezett a nem éppen német orientációjú, francia nyelvű Nouvelle Revue de Hongrie folyóiratnál szerkesztőségi munkatársnak. Vida hagyatékában fennmaradt egy levél, melyet vitéz técsői Móricz Kálmán, a Külügyi Intézet elnöke,

a Magyar Külügyi Társaság alelnöke írt Vida Lajos igazgató úrnak, amelyben kérte, hogy ne ellenezze fia szerkesztőségi munkáját a Revue-nél, mert az nem fogja veszélyeztetni egyetemi tanulmányait, és fia további pályáján is hasznos lehet. A levél valószínűleg dr. Balogh József klasszika-filológus, kormányfőtanácsos, Szent Ágoston fordítója, a Revue szerkesztőjének kérésére íródott. A szerkesztőségi állásból aztán semmi sem lett, mert a folyóiratot 1944-ben, a német megszállás után betiltották, Balogh Józsefet letartóztatták, utána nyoma veszett, valószínűleg megölték.

Vida 1944-ben német Humboldt-ösztöndíjat kapott a Breslaui (ma Wrocław) Egyetem Statisztikai Tanszékén folytatott tanulmányokra. Ennek során készített egy tanulmányt Kárpátja kisebbségi viszonyairól, melyet bemutatott az egyetemen és megküldött a Külügyminisztériumba Karlócai Jánosnak. A német hatóságok az ösztöndíj folyósítását 1944 novemberében a háborús viszonyok miatt beszüntették, ezután tolmácsolással tartotta fenn magát. A közeledő szovjet csapatok elől menekülve Thuringiába került, ahol szintén tolmácsolódott. A háború vége Németországban érte, rövid időre amerikai hadifogságba került, majd Franciaországba. Onnan kalandos és nem veszélytelen úton jött haza 1945 nyarán.

Folytatta jogi tanulmányait, és 1946-ban jogtudományi doktori oklevelet szerzett. A Jog- és Államtudományi Kar Statisztikai Tanszékén kinevezett gyakornok lett, ünnepélyes egyetemi fogadalmat is tett, és könyvtárkezelő beosztást kapott a tanszékhez kapcsolódó Kisebbségi Intézetben, amelynek igazgatója dr. Laky Dezső tanszékvezető egyetemi tanár, akadémikus, korábbi közellátásért felelős tárca nélküli miniszter volt, aki a Statisztikai Szemináriumot is igazgatta.

Vida Sándor hagyatékában fennmaradt egy „Pro memoria” című feljegyzés, amely szerint 1947. január 21-én részt vett egy megbeszélésen Laky Dezső professzor lakásán, amelyen jelen volt dr. Elekes Dezső egyetemi c. rk. tanár, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke, a Magyar Statisztikai Társaság hosszú évekig főtitkára, majd alelnöke, Budapest amatőr sakkbajnoka, az egyetemi Kisebbségjogi Intézet akkori igazgatója, dr. Dettai Miklós és Karlócai János. A megbeszélés tárgya az intézet korábbi, Elekes által szerkesztett „Kisebbségvédelem” című folyóiratának újraindítása volt „Dunavölgye” címen. A tervek szerint a csehszlovák vonalon Vida, a jugoszlávon Karlócai, az osztrákon Dettai lett volna felelős, akkor mindhármán a Kisebbségjogi Intézet munkatársai voltak. Az összekötő feladatát Vida látta volna el.

Ezek a tervek a politikai változások miatt nem valósultak meg. Laky Dezsőt a „fordulat” évében, 1948-ban kényszernyugdíjazták, 1949-ben „tanácskozó taggá” minősítve gyakorlatilag kizárták a Magyar Tudományos Akadémiából, majd 1951-ben családjával együtt kitelepítették a Hajdú-Bihar vármegyei Egyekre, ahol az európai hírű statisztikus-közgazdász kubikos és nádvágó munkát végzett. A kiváló statisztikus-demográfus Elekes Dezsőt 1948-ban elnöki tisztségéből felmentették és kényszernyugdíjazták. Jó, hogy a sakkozásból nem nyugdíjazták, így 1952-ben tagja lehetett a levelezési sakkvilágbajnokságot nyert magyar csapatnak. A nyolc nyelven beszélő Karlócai János, aki 1947-től a követség szerepét betöltő

Bécsi Magyar Politikai Misszió munkatársa volt, 1948-ban lemondott diplomataállásáról, hazajött, és a továbbiakban jogtanácsosként dolgozott a textiliparban. Az 1960-as években részt vett a Magyar Iparjogvédelmi Egyesület és az AIPPI Magyar Csoportja újraindításában. Lelkes alpinista volt. 1976-ban a Kaukázusban a Kogutáj 3800 m-es csúcsának mászása közben halálos balesetet szenvedett.

Vida Sándor pályája aztán másként alakult. 1946-ban felvették az ügyvédjelöltek névjegyzékébe, az igazolóbizottság igazolta, és szakszervezeti tag lett. Elhagyta az egyetemet, jogász munkát végzett a Népi Kollégiumok Országos Szövetségénél (NÉKOSZ) 1948-ig, majd a Magyar Teherautófuvarozók Országos Szövetkezetének (MATEOSZ) jogi osztályán 1951-ig.

Közben megnősült, felesége Lichtscheidl Emma volt. Két gyermekük született: Gábor 1951-ben, András 1956-ban. Mivel felesége dolgozott, a gyermekekre a nagymama, dr. Lichtscheidl Ferencné Lindmayer Paula vigyázott.

Vida 1950-ben letette az egységes bírói és ügyvédi vizsgát, 1951-ben a Budapesti Ügyvédi Kamara bejegyezte az ügyvédek névjegyzékébe. 1951-től a Könnyűvasszerkezetek Gyára, 1953-tól a Különleges Csavargyártó Vállalat, 1959-től 1966-ig a Csavaráru gyár vállalati jogtanácsosa volt. Megtanult gyors- és gépírni, és elvégezte a Kohó- és Gépipari Minisztérium (KGM) anyag- és áruforgalmi tanfolyamát. 1956-ban felsőfokú francia, 1957-ben felsőfokú német, 1958-ban középfokú angol nyelvvizsgát tett. Megtanult oroszul is. Eközben tagja lett a KGM Találmány- és Szabadalomjogi Munkabizottságának, és 1956. június 8-án megbízást kapott a KGM felügyelete alá tartozó vállalatok védjegyügyi intézésének ellenőrzésére és felülvizsgálatára. 1962-től 1973-ig, majd 1975-ben a KGM mellékfoglalkozású iparjogvédelmi szaktanácsadója volt.

1966-ban Vida Sándor munkahelyeiben jelentős fordulat állott be. A javuló magyar-francia kapcsolatok keretében megállapodás jött létre az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ (OMKDK) és a francia állami Association pour l'organisation des stages en France (ASTEF) között az OMKDK szervezetében működtetendő Budapesti Francia Műszaki és Tudományos Tájékoztatási Központ létrehozásáról. Ennek a Központnak lett az igazgatóhelyettese Vida Sándor, 1980-tól az OMKDK helyett a Magyar Kereskedelmi Kamara alkalmazásában, és innen vonult nyugalomba 1984-ben.

Ezzel kapcsolatos érdekes életrajzi adalék, hogy Vida a francia tájékoztatási központban elnyert igazgatóhelyettesi állása előtt, 1965-ben megpályázott egy három hónapos francia kutatóösztöndíjat egy találmányokkal kapcsolatos nemzetközi magánjogi témában, amit előzőleg egyeztetett Henri Desbois-val, a Párizsi Egyetem neves jogászprofesszorával. Kérelmét a francia elbíráló szerv, a fent említett ASTEF elutasította 1944. évi német ösztöndíjas múltja miatt. Hasonlóképp vélekedett 1953-ban a Különleges Csavargyártó Vállalat személyzeti osztályának vezetője, amikor Vida káderezése során azt írta, hogy „aki 1944-ben ösztöndíjjal Németországban tanult, nem lehet a legjobb demokratikus egyén”.

A nyugalomba vonulás nem jelentette Vida Sándor szakmai pályájának befejezését. Már 1981-től félállásban szaktanácsadója volt az akkori „Licencia” Találmányokat Értékesítő Vállalat keretében működő Danubia Szabadalmi Irodának. Utóbb pedig jogtanácsosként védjegyügyekkel és védjegyjogi tanácsadással foglalkozott a Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.-nél egészen haláláig. Sándor korán kelő és beosztással élő ember volt. Reggel 7 órakor már a Danubiában volt, és ott öt délelőtti 11 óráig lehetett megtalálni.

Vida Sándor tudományos munkássága – mint fentebb láttuk – egyetemi éveiben kezdődött. Jó úton volt ahhoz, hogy pályája egyetemi karrierben teljesedjék ki. A politikai körülmények azonban gyakorlati jogász pályára, a vállalati jogtanácsosság felé terelték. Ő azonban ott is megtalálta azt a jogterületet, az iparjogvédelem világát, melynek tudományos és publicisztikai művelését élete végéig hivatásának tekintette. A KGM-től a vállalatok védjegyügyeinek ellenőrzésére és felülvizsgálatára 1956-ban kapott, fent említett megbízásban hivatkozniak „Csergő János miniszter elvtárs” egy korábbi határozatára, és a megbízásban érdekes módon az áll, hogy azt Vida „kérelmére” adták ki, amely „megbízás részben tudományos, részben gyakorlati célokat szolgál”. A „gyakorlati cél” nyilván a vállalati védjegyügyintézés színvonalának emelése volt, a „tudományos cél” lehetett Vida akciójának indítéka.

Nem kevés elszántságra és ügyességre vall, hogy Vida Sándor, akinek semmiféle magasabb beosztása nem volt, meg tudta győzni a KGM illetékes vezetőit, hogy a merev szocialista tervgazdálkodásban is érdemes a vállalati védjegyekre több figyelmet fordítani. Ehhez felajánlotta ingyenes segítségét, és csupán azt kérte, hogy a vállalatok védjegyeztetési irataiba betekinthessen. Bizonyára azt is tudta, hogy akkor az állami vállalatokat védjegyügyekben csak az állami Danubia Szabadalmi Iroda képviselhette, és külföldi védjegyeztetéshez csak ezen az irodán keresztül lehetett megbízást adni, ezért gondja volt arra, hogy a KGM által adott „megbízólevél” a Danubia főhatósága, a Külkereskedelmi Minisztérium által záradékolva legyen. Mai terminológiával azt mondhatnánk, hogy Vida a védjegyjogi kutatásaihoz szükséges eszközök megszerzésére sikerrel pályázott.

Az eredmények nem sokat késtek. 1962-ben megjelent Vida Sándor védjegyjogi monográfiája „A védjegy és az ipari termékek értékesítése” címmel a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál. Ez volt az első védjegyjogi monográfia 1945 után. Korábbi publikációi és a monográfia alapján 1969-ben megkapta az állam- és jogtudományok kandidátusa tudományos fokozatot. 1982-ben ugyanennél a kiadónál jelent meg a „Védjegy és vállalat” című monográfiája, amelynek alapján 1983-ban elnyerte az állam- és jogtudományok doktora tudományos fokozatot. Ezeken kívül még 9 védjegyjogi monográfiája, illetve felsőoktatási jegyzete, és közel 80 védjegyjoggal foglalkozó cikke jelent meg magyar, francia, német és angol nyelven. A külföldi publikációknál rendszerint az Alexander Vida nevet használta. Szinte nincs a védjegyjognak olyan aspektusa, problémája, amellyel valamely cikkében ne foglalkozott volna. Az 1997. évi védjegy törvény előkészítésében mint az Igazságügyi Minisztérium szak-

értője vett részt. Monográfiáinak és fontosabb cikkeinek jegyzéke megtalálható a Wikipédia „Vida Sándor (jogász)” szócikke alatt (2024. július 4-i letöltés). A Wikipédia 80 fontosabb cikkét sorolja fel. Összes szakmai publikációjának száma több százat tesz ki, gyakran írt a védjegyjoghoz kapcsolódó tanulmányt az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle számára is.

Vida Sándornak leginkább védjegyjogi munkálkodása ismert. Korábbi éveiben azonban a szabadalmi jog területén is maradandót alkotott. Aki az 1960-as években tájékozódni kívánt a szabadalmi jog területén, az Gazda István–Kövesdi Dezső–Vida Sándor: „Találmányok, szabadalmak. Műszaki alkotások jogvédelme és értékesítése” című könyvét olvashatta, amely 1963 és 1985 között – a jegyzetformát is beleszámítva – hét, többször átdolgozott, frissített kiadásban jelent meg. A könyv fejezeteinek többségét és a függelékben közölt 105 jogeset részletes ismertetését Vida írta. Tollából két szabadalomjogi kézikönyv is megjelent a német Carl Heymanns, Köln–Berlin–Bonn–München, kiadónál: Das ungarische Patentrecht (A. Dietz közreműködésével) 1976-ban az 1969. évi szabadalmi törvény alapján, valamint Ungarisches Patentrecht (T. Kowal-Wolk és G. Hegyi társszerzőkkel) 2001-ben, az 1995. évi szabadalmi törvényhez. Ezek a kézikönyvek sajnos nem jelentek meg magyarul, ezért kevésbé tudtak hatni a magyar szabadalomjogi kultúrára és joggyakorlatra. 1976-ban egy nyugaton megjelent könyvhöz itthon nem vagy csak nehezen lehetett hozzájutni.

Vida Sándornak jelentős szerepe volt az 1995. évi szabadalmi törvény megalkotásában: ő volt a törvényjavaslat előkészítésére az igazságügyi miniszter által kinevezett Kodifikációs Bizottság elnöke. A bizottság szabadalmi ügyvivő tagjai dr. Palágyi Tivadar és dr. Gödölle István voltak. Sándor mesterien vezette az egyes szabadalomjogi kérdések megbeszélését, ismerve a régi magyar szabadalmi jogot, a német, francia, angol és amerikai szabadalmi jogot, valamint az akkor még új európai szabadalmi jogot.

Vida Sándor életműve azért is rendkívüli, mert főállásban nem volt egyetemi vagy kutatóintézeti alkalmazásban, munkahelyei nem kívántak tudományos vagy szakirodalmi tevékenységet. Méltó utóda volt azoknak az altruista magyar tudósoknak, akik jelentős életművet hoztak létre egyrészt a tudomány iránti lelkesedésből, másrészt azért, hogy hazájukat, illetve az emberiséget szolgálják, miközben polgári foglalkozásukkal előteremtették a szerény életvitelükhöz szükséges anyagiakat. Az 1970–80-as években munkaidő után gyakran lehetett találkozni Sándorral az Országgyűlési Könyvtárban. Törzshelye volt a nagy olvasóteremből a Duna-part felé nyíló egyik kutatószobában.

Vida Sándornak a tudományos eredmények mellett elévülhetetlen érdemei vannak abban, hogy – az 1950-es évek szellemi sivataga után – a magyar iparjogvédelmi kultúra újjáéledt, és kapcsolatba került az iparilag fejlett országok iparjogvédelmével. Ezt szolgálták szakkönyvei és szaccikkei, oktatási tevékenysége, kiváló külföldi kapcsolatai, és nem utolsósorban az a tevékenysége, amelyet az iparjogvédelmi célú magyar civil egyesületek újjáélesztése, illetve létrehozása terén kifejtett.

Jelentős oktatási tevékenységet is folytatott. Tanított a Budapesti Műszaki Egyetem Mérnöktovábbképző Intézetében és a Miskolci Egyetem 1981-ben létrehozott Jog- és Államtudományi Karán. 1969-től közel 20 éven át meghívott előadó volt a strasbourgi Robert Schuman Egyetemhez tartozó Centre d'Études Internationales de la Propriété Industrielle (CEIPI) intézetben. Folytatva a Humboldt-ösztöndíjjal megkezdett utat, az 1970-es évektől többször volt kutatóösztöndíjas a müncheni Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Patent-, Urheber- und Wettbewerbsrecht intézetben, és egyéb német jogi kutatóintézetekben.

Vida Sándor tagja volt a Magyar Jogászszövetségnek, 1990-től a Magyar Jogász Egyletnek és 1980-tól a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara mellett szervezett Választottbírósnak. 2001-től 2005-ig szakértő tagja volt a gazdasági miniszter által kinevezett Magyar Szellemi Tulajdon-védelmi Tanácsnak, amely a Magyar Szabadalmi Hivatal elnökének volt stratégiai tanácsadó testülete. 2011 óta tagja volt a Magyar Tudományos Akadémia Köztestületének, valamint Állam- és Jogtudományi Bizottságának.

Az 1950-es évek végén több kezdeményezés történt az 1945 után feloszlott, ellehetetlenített iparjogvédelmi célú egyesületek feltámasztására. Elsőként 1962-ben a Magyar Iparjogvédelmi Egyesület, a mai Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület (MIE) alakult meg. Vida Sándor alapító tagja, titkára, 15 évig főtitkár-helyettese, majd elnökségi tagja volt a MIE-nek.

1963-ban a szocialista országok között elsőként újra megalakult az Ipari Tulajdon Oltalmára Létesült Nemzetközi Egyesület (Association Internationale pour la Protection de la Propriété Industrielle, röviden: AIPPI) Magyar Csoportja, a mai Szellemi Tulajdon Oltalmára Létesült Nemzetközi Egyesület (AIPPI) Magyar Csoportja, amelynek elődje az 1947 utáni időkben volt kénytelen beszüntetni tevékenységét. A Magyar Csoportot az AIPPI Nyugat-Berlinben tartott XXV. Kongresszusán magyar nemzeti csoportként ismerték el. Vida Sándor az alapító tagok egyike volt. Utóbb vezetőségi tagja, 14 évig alelnöke, majd élete végéig honoris causa tagja volt a Magyar Csoportnak. Az AIPPI kongresszusokra és végrehajtó bizottsági ülésekre a Magyar Csoport nevében küldött számos jelentésnél a jelentést készítő munkabizottság vezetője, illetve aktív tagja Vida Sándor volt. Emellett szerkesztője volt az 1971 és 2010 között főleg angol nyelven publikált Proceedings of the Hungarian Group of AIPPI éves folyóiratnak.

Vida nemzetközi aktivitását jelzi, hogy már a Magyar Csoport megalakulása előtt, 1960-ban egyetlen magyar és valószínűleg egyetlen szocialista országból való egyéni tagként részt vett az AIPPI Londonban tartott XXIV. Kongresszusán. 1963 után pedig az AIPPI akkori főtitkárával, a svájci Rudolf E. Blummal együtt sikeresen bábáskodott a csehszlovák (1966) és a lengyel (1969) nemzeti csoport megalakulásánál. Nemzetközi kapcsolatai és nyelvtudása révén jelentős szerepe volt az AIPPI Magyar Csoportja és a MIE által 1970-től háromévente Budapesten rendezett nemzetközi AIPPI–MIE-konferenciák sikeres lebonyolításában.

Vida Sándor elhunytával a MIE-nek és az AIPPI Magyar Csoportjának utolsó alapító tagja távozott el közülünk.

Az 1990. évi politikai változások után Vida Sándor alapító tagja és elnökségi tagja volt az 1991-ben létrehozott Magyar Védjegy Egyesületnek (MVE). Alapító tagja és első elnöke, majd tiszteletbeli elnöke volt az 1993-ban megalakult Magyar Versenyjogi Egyesületnek, melyet a Nemzetközi Versenyjogi Egyesület (Ligue Internationale du Droit de la Concurrence, röviden: LIDC) magyar nemzeti csoportnak ismert el.

Vida Sándor munkásságát számos szakmai kitüntetéssel ismerték el: MIE Iparjogvédelmi Emlékérem (1985), nemzetközi AIPPI Award of Merit (1997), MVE Magyar Védjegykulturáért Díja (2000) és a Magyar Szabadalmi Hivatal elnöke által adományozott Jedlik Ányos-díj (2002).

Vida Sándornak hosszú élet adatott, hivatásszeretete, munkakedve végig töretlen volt. A 2014-ben a HVG-ORAC kiadónál megjelent „A védjegy törvény magyarázata” című kommentárban 89 évesen ő írta meg az Európai Bíróság védjegyügyekben hozott előzetes döntéseire vonatkozó részt. A 2023 tavaszán Sopronban tartott MIE-konferencián a 98 éves Vida Sándor a jó hírű védjegyekkel kapcsolatos legújabb európai és magyar joggyakorlatról tartott 45 perces kitűnő előadást, jegyzetek nélkül.

Amilyen nagy tudású, olyan szerény, segítőkész ember volt. Alulírott egyszer a feleségével Szekszárdon volt egy szabadalmi ügyvivő kolléga esküvőjén. Utána meg kívánták nézni a Gemenci erdőt. A tájvédelmi körzet határán sorompó, mellette a pénztár házikója. Jegyet kértek. – Tessék parancsolni – mondotta mosolyogva Vida Sándor. – Sándor, te itt? – Igen, egy barátomhoz jöttem, aki megkért, hogy helyettesítsem egy kicsit.

Vida Sándor nemcsak a jogtudomány és az iparjogvédelmi kultúra művelésében volt altruista. Ebben bizonyára szerepe volt a családi indítatásnak – a gyógypedagógus és a tanítónő segítő hivatású, édesapja a lepkészet tudományával pedagógusként foglalkozott – és a cserkészletnek. „A cserkész, ahol tud, segít” cserkész törvényt az akkori cserkészvezetők hitelesen közvetítették a fiatal Vida Sándorhoz, aki 1946 nyarán önkéntes nevelőként nyelvtanár volt Hajdúhadháza az ottani Magyar Állami Gyermekotthonban. Sándor később is önzetlenül segítette nemcsak közvetlen családtagjait, hanem szélesebb családját is. Adományaival támogatta a határon túli magyarságot, a nagykarolyi magyar nyelvű 12 osztályos iskolának egy kritikus időpontban adott jelentős adománya a líceum túléléséhez nyújtott segítséget. Rendszeres adományokkal támogatta a piarista iskolákat, a Magyar Vöröskeresztet, a Greenpeace mozgalmat.

Vida Sándor temetése 2024. április 3-án volt a Kispesti Temetőben a római katolikus egyház szertartása szerint. A búcsúztatás során az alábbi költemény hangzott el.

Pilinszky János: Ama kései

*Ama kései, tékozló remény;
az utolsó, már nem a földet lakja,
mint viharokra emelt nyárderű,
felköltözik a halálos magasba.*

A szerző köszönetet mond Vida Gábornak édesapja személyes iratainak rendelkezésre bocsátásáért, valamint Vida Sándor unokájának, Vida Nórának a nagyapjával készített két videó megküldéséért.

*Dr. Gödölle István
szabadalmi ügyvivő
Gödölle, Kékes, Mészáros & Szabó
Szabadalmi és Védjegy Iroda*

Németh Gábor¹

„IPARJOG” PÁLYÁZATI KONSTRUKCIÓK A MAGYAR TALÁLMÁNYOK SZABADALMIOLTALOM-SZERZÉSÉNEK TÁMOGATÁSÁRA

Bevezetés

A nemzetgazdaságok innovációs teljesítménye a 21. században központi fokmérője versenyképességüknek. Az adott nemzetgazdaság innovatív szereplői által benyújtott iparjogvédelmi, de különösen szabadalmi bejelentések száma valamilyen módon mindig is az innovatív teljesítmény egyik fontos indikátoraként működött, ezért mindig is figyelték alakulását, és felhasználták az adott nemzetgazdaság innovációs teljesítményének a mérésére. Az Európai Bizottság által évente közzétett Európai Innovációs Eredménytábla (*European Innovation Scoreboard – EIS*)² összehasonlító értékelést nyújt az uniós tagállamok kutatási és innovációs teljesítményéről, valamint kutatási és innovációs rendszereik relatív erősségeiről és gyengeségeiről. Az EIS a szellemi tulajdon-védelem területéről három indikátort vesz figyelembe: az adott országból származó, az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalánál (*European Union Intellectual Property Office, EUIPO*) benyújtott európai uniós védjegy- és közösségi formatervezésiminta-oltalmi bejelentések száma mellett az adott ország feltalálói által létrehozott, a Szabadalmi Együttműködési Szerződés (*Patent Cooperation Treaty, PCT*) alapján benyújtott, és az Európai Szabadalmi Hivatal (*European Patent Office, EPO*) megjelölő szabadalmi bejelentések számát is vizsgálják az értékelés elkészítése során. Mindhárom esetben az iparjogvédelmi bejelentési számokat a bruttó hazai összetermék vásárlóerőparitáson számolt értékével arányosítják.³ Hazánk mindhárom indikátor esetében az Európai Unió átlaga alatt teljesít, illetve a szellemi tulajdon-védelmi mutatószámok Magyarország összesített átlagos mutatószámától is elmaradnak.⁴

Nehezen lenne vitatható, hogy sikeres innováció nincs kutatás-fejlesztés nélkül, ugyanakkor még a gazdasági hasznosításra potenciálisan alkalmas kutatási eredmények megalkotásától is hosszú út vezet a piacon megjelenni tudó új, illetve továbbfejlesztett termékekig vagy szolgáltatásokig. Ennek a folyamatnak egyik fontos mérföldköve a kutatási eredmények jogi oltalmának biztosítása lehetőség szerint.

¹ Széchenyi István Egyetem, TECHTRA Nonprofit Zrt.

² https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en (2024. 02. 27.).

³ European Innovation Scoreboard 2023 – Methodolgy Report: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/system/files/2023-07/ec_rtd_eis-2023-methodology-report.pdf (2024. 08. 08.).

⁴ European Innovation Scoreboard 2023 – Country Profile: Hungary: https://ec.europa.eu/assets/rtd/eis/2023/ec_rtd_eis-country-profile-hu.pdf (2024. 02. 27.).

Valamennyi fejlett ország kormánya törekszik arra, hogy támogassa a vállalkozások kutatás-fejlesztési tevékenységét. Ezen közvetlen (jellemzően pályázati úton nyújtott) és közvetett (adóoldali) ösztönzők bruttó nemzeti összetermékhez viszonyított aránya az elmúlt tíz évben az OECD-tagállamok többségében jelentősen emelkedett.⁵ Ezen túlmenően egyre inkább találkozhatunk olyan közvetlen támogatásokkal is, amelyek kifejezetten az iparjogvédelmi oltalom megszerzéséhez biztosítanak támogatást.

Ez utóbbi támogatásokról ad regionális kitekintést a Nemzetközi Visegrád Alap támogatásával készült „Pénzügyi ösztönzők mint a V4 innovációs ökoszisztéma erősítésének és a szellemi tulajdon védelme ösztönzésének eszközei” címmel nemrég közzétett jelentés.⁶ A krakkói Jagelló Egyetem Technológiatranszfer Központja,⁷ a prágai Károly Egyetem Jogi Kara,⁸ a Debreceni Egyetem,⁹ valamint a Szlovák Kutatási és Fejlesztési Szervezet¹⁰ („*Slovenská organizácia pre výskumnú a vývojovú aktivitu*”) együttműködésében készült tanulmány a Csehországban, Lengyelországban, Magyarországon és Szlovákiában elérhető, a szellemi tulajdon védelmét ösztönző nemzeti és regionális támogatási programokról készített felmérést.

A jelen tanulmánynak nem célja a jelentés ismertetése, ugyanakkor mindenképpen figyelmet érdemel az a tény, hogy Magyarországon – a visegrádi országok közül egyedülálló módon – már a 1990-es évekre visszatekintő múltja van a szabadalmioltalom-szerzés pályázati úton történő támogatásának. A találmányukra szabadalmi oltalmat szerezni kívánók számára – hosszabb-rövidebb megszakításokkal – több mint harminc éve rendelkezésre álló támogatási konstrukció kifejezett célja mindig az volt, hogy pénzügyi támogatást biztosítson az iparjogvédelmioltalom-szerzéssel, illetve -fenntartással összefüggő költségek fedezéséhez, ezáltal ösztönözve a hazai feltalálók főként nemzetközi bejelentési aktivitását.

Egy találmányra szabadalmat a feladat- és hatáskörrel rendelkező hatóság előtt kezdeményezett, erre irányuló eljárás keretében lehet szerezni. A monopoljog megszerzésére irányuló eljárás a különböző jogrendszerekben rendszerint mindenhol díjköteles, ahogyan a szabadalmi oltalom fenntartásáért is évente díjat kell fizetni. Az éves fenntartási díj jogpolitikai indoka a nem hasznosított találmányokra szerzett oltalmak (monopoljogok) kiszűrése. Emellett lehetőséget biztosítanak arra, hogy a szabadalmi eljárás adminisztratív költségeinek alacsonyan tartása érdekében ezekből a díjból „keresztfinanszírozzák” a hatóságnál a szabadalmi oltalom megadására irányuló eljárás során felmerülő költségeket, a

⁵ Németh Gábor: A kutatás-fejlesztési tevékenység minősítése. Egy jogintézmény kezdeti évei. Jogtudományi Közlöny, 76. évf. 6. sz., 2021, p. 278–288.

⁶ Financial incentives as a tool for improving the V4 innovation ecosystem and enhancing IP protection: <https://cittr.uj.edu.pl/documents/1587933/154378753/Final+report+on+mapping+on+financial+incentives+supporting+IP+protection+in+V4.pdf/> (2024. 03. 07.).

⁷ <https://www.sciencemarket.pl/?lang=en> (2024. 03. 08.).

⁸ <https://www.prf.cuni.cz/en/faculty-of-law-1404044604.html> (2024. 03. 08.).

⁹ <https://unideb.hu/> (2024. 03. 08.)

¹⁰ <https://en.sovva.sk/> (2024. 03. 08.)

hazai iparjogvédelmi tudatosság növelésének költségeit.¹¹ Ezen túlmenően a bejelentőt, illetve a szabadalmasokat terhelik még a szabadalmi eljárások során közreműködő hivatásos képviselők (szabadalmi ügyvivők) igénybevétele, valamint a más országokban történő oltalomszerzési eljárás során esetlegesen felmerülő szabadalmi eljárások és fordítások költségei is.

Az egyes országok szabadalmi törvényei ugyanis területiális hatályúak, azaz csupán az engedélyező állam területén biztosítanak védelmet a jogoknak. Ebből következik, hogy amennyiben egyéb országokban is szeretné a jogosult a találmányát hasznosítani, illetve ennek érdekében jogi oltalmat szerezni, ezekben az országokban is be kell nyújtani a találmányra vonatkozó szabadalmi bejelentést, valamint a szabadalom megadása után azt fenn is kell tartani.¹² Elsődlegesen pénzügyi megfontolásokról ugyanakkor általában még akkor is csak az országok korlátozott számában történik meg a tényleges szabadalmioltalom-szerzés, ha a szabadalom tárgyát képező találmány szélesebb körben kerül hasznosításra. Így például az Európai Szabadalmi Hivatal (*European Patent Office, EPO*) 2020-ban összesen 133 715 európai szabadalmat adott meg, míg ugyanebben az évben a 38 tagállamban összesen 1 178 097 hatályosítás történt.¹³ Vagyis egy átlagos európai szabadalom jogosultja – vélhetően anyagi megfontolások, illetve a jogérvényesítés lehetőségének gyakorlati korlátozottsága miatt is – átlagosan alig több mint nyolc tagállamban szerez ténylegesen monopoljogot a szabadalmára, a tényleges fenntartási hajlandóság pedig még ennél is alacsonyabb. Az átlagos európai bejelentő Európán kívül – anyagi megfontolásokból, illetve a jogérvényesítési lehetőségek nehézsége miatt – rendszerint csak a legnagyobb és legfontosabb piacokon törekszik oltalomszerzésre.

Mindezzel összhangban egy külpiacokra lépni kívánó magyar szabadalmas is jellemzően csak korlátozott számú országban történő oltalomszerzésben gondolkodik. A nemzetközi oltalomszerzés, valamint a szabadalmi oltalom fenntartása ugyanakkor még ebben az esetben is komoly anyagi terhet jelenthet. Ezzel összefüggésben röviden talán érdemes utalni arra, hogy a magyarországi szabadalmioltalom-szerzési és a magyar szabadalom fenntartásáért fizetendő fenntartási díjak európai összehasonlításban a középmezőnybe tartoznak.¹⁴ Ráadásul a szabadalmi törvény 2024. január 1-i hatálybalépése óta a kis- és középvállalko-

¹¹ Jókúti András: Európai szabadalmi oltalom in Jakab András, Könczöl Miklós, Menyhárd Attila, Sulyok Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Szerzői jog és iparjogvédelem rovat, rovatszerkesztő: Grad-Gyenge Anikó, Pogácsás Anett): <http://ijoten.hu/szocikk/eurpai-szabadalmi-oltalom> (2020). [8]: <http://real.mtak.hu/107957/1/eurpai-szabadalmi-oltalom.pdf>.

¹² Bevezetés az iparjogvédelembe (szerk. Legeza Dénes). SZTNH, 2020, p. 73

¹³ <https://www.epo.org/about-us/annual-reports-statistics/statistics.html> (2022. 04. 29.).

¹⁴ Az egyes országokban fizetendő díjak elérhetők az adott ország iparjogvédelmi hatóságának a honlapján, illetve összefoglalóan elérhetők az Európai Szabadalmi Hivatal National law relating to the EPC (22th edition / July 2023) c. kiadványában is. Lásd: <https://www.epo.org/en/legal/national-law/2023/index.html> (2024. 02. 29.).

zások, a felsőoktatási intézmények, valamint a költségvetési és nonprofit kutatóhelyek is jelentős díjkezdvezményben részesülnek.¹⁵

Az oltalomszerzéssel összefüggésben messze nem a hatósági díjak jelentették már korábban sem a bejelentők számára a legnagyobb kiadást. Az oltalomszerzési eljárás kezdeti szakaszában az oltalom megadására irányuló hatósági díjak a már hivatkozott módon jellemzően minimálisak, ugyanakkor ekkor kell megfizetni a bejelentés elkészítése, valamint a hatósági eljárás első szakasza kapcsán a szabadalmi ügyvivő, illetve a hivatásos képviselő munkadíját, amely a szabadalmaztatás során messze a legnagyobb költségtételt jelenti. A kép teljessége érdekében érdemes azonban még azt is megjegyezni, hogy ezek a költségek jellemzően még így is eltörpülnek azon összegek mellett, amelyeket a későbbi bejelentők ezt megelőzően kutatás-fejlesztési célokra elköltöttek. Vagyis a vállalkozások számára valószínűleg magától értetődőnek kellene lennie, hogy a kutatás-fejlesztési kiadások után vállalják az oltalomszerzés és -fenntartás nagyságrendileg kisebb költségeit, amennyiben ezt a piaci elvárásaik indokolják.

A kutatás-fejlesztés és az iparjogvédelmi oltalom-szerzés szoros kapcsolata már évtizedekkel ezelőtt arra ösztönözte a hazai szakmai döntéshozókat, hogy a kutatás-fejlesztés mellett a szabadalmi oltalom-szerzés támogatása érdekében is különböző támogatási lehetőségeket dolgozzanak ki.

A szabadalmi oltalom-szerzési pályázatok története Magyarországon

A magyar találmányok külföldi szabadalmaztatását célzó pályázati rendszer 1992-ben kezdte meg működését a létrehozásáról szóló 3534/1991. Korm. határozat alapján.¹⁶ A hivatkozott kormányhatározat alapján az Országos Találmányi Hivatal (OTH) hozta létre a Találmányok Külföldi Szabadalmazását Támogató Pályázatot és a pályázatok elbírálását végző Bíráló Bizottságot, amely a Központi Műszaki Fejlesztési Alapból (KMFA) elkülönített keret

¹⁵ A találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 115/O. §-ának rendelkezései értelmében ha a megfizetés időpontjában az oltalmi igény, illetve az oltalom jogosultja kizárólag maga a feltaláló, a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló 2004. évi XXXIV. törvény 3. § (1) bekezdése szerinti vállalkozás, a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény 1. mellékletében felsorolt államilag elismert felsőoktatási intézmény vagy a tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról szóló 2014. évi LXXVI. törvény szerinti költségvetési kutatóhely vagy nonprofit közhasznú kutatóhely, a szabadalmi bejelentési és kutatási, vizsgálati, valamint megadási díjnak, továbbá a szabadalmi fenntartási díjnak az egynegyedét köteles megfizetni.

¹⁶ Beszámoló a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanács 2001. évi tevékenységéről: <https://www.sztnh.gov.hu/testuletek/msztt/MSZTTbeszamolo2001.pdf> (2024. 04. 26.).

terhére nyújtott támogatást a találmányok külföldi szabadalmaztatásához.¹⁷ A pályázatokat az OTH Pályázati Titkársága kezelte.

A pályázat finanszírozásában és működtetésében 1997-ben következett be az első komoly változás. A magyar találmányok külföldi bejelentése célleírányzat eljárási rendjéről szóló 6/1997. (III. 7.) IKIM rendelet értelmében a pályázat finanszírozásának forrása a KMFA helyett az Ipari, Kereskedelmi és Idegenforgalmi Minisztérium mindenkori éves költségvetési törvényben jóváhagyott összegű előirányzata lett.

A miniszteri rendelet értelmében a támogatás célja elősegíteni a magyar találmányok – ideértve a növény- és állatfajták – külföldi bejelentését a magyar szellemi termék-export bővítése, illetve a külföldön értékesített magyar áruk utánzásának megakadályozása érdekében. A célleírányzat – a pályázati rendszer működtetésével összefüggő személyi és tárgyi feltételek költségei mellett – a külföldi szabadalmi bejelentés, valamint a külföldi szabadalmi oltalom fenntartásának költségeire volt felhasználható. A pályázatok elbírálásának alapvető kritériuma a találmány szabadalmioltalom-szerzési esélyei, valamint a találmány külföldi értékesítésének várható lehetőségei, gazdasági hatásai volt.

A pályázatok elfogadásáról, illetve elutasításáról, továbbá a támogatás mértékéről, folyósításának feltételeiről és ütemezéséről, a visszafizetés formájáról és ütemezéséről a Bíráló Bizottság állásfoglalásait figyelembe véve az ipari, kereskedelmi és idegenforgalmi miniszter döntött. A Bíráló Bizottság elnökét és helyettesét, illetve tizenöt tagját a miniszter nevezte ki, illetve kérte fel. A bizottságban a tudomány, az érintett minisztériumok és országos hatáskörű szervek, gazdasági és szakmai kamarák, valamint a szakmai érdekképviselői szervezetek voltak képviselve.

A külföldi szabadalmi bejelentés, valamint a külföldi szabadalmi oltalom fenntartásának költségeihez nyújtott támogatások kizárólag visszafizetési kötelezettséggel voltak adhatók. A támogatás feltételeiről, a visszafizetési kötelezettség feltételeiről, ütemezéséről a minisztérium és a nyertes pályázó közötti támogatási szerződés rendelkezett.

A támogatás folyósítása utólagosan történt, visszafizetését a szerződés megkötésének időpontjától számítva, a bel- és külföldi értékesítés árbevételének terhére, maximum 10 éven belül kellett teljesíteni. A támogatás visszafizetésének formáiként a jogszabály az értékesítés árbevételének százalékában megállapított fizetési kötelezettséget, illetve a támogatás kamatmentes visszafizetését rögzítette. A szerződés értelmében a támogatottnak a támogatás ideje alatt, valamint a támogatás teljesítésének véghatáridejét követő 5 éven keresztül évente, a tárgyévet követő év február 15-ig írásbeli beszámolót kellett benyújtania, amely tartalmazta

¹⁷ Vincze Éva: A találmányok iparjogvédelmi oltalmának támogatására kiírt pályázatok tapasztalatainak értékelése, javaslatok a továbbfejlesztésre, a támogatott találmányok hasznosításának elősegítésére. Magyar Innovációs Szövetség, 2005. június: https://www.innovacio.hu/tanulmanyok_pdf/talalmanyok_iparjogvedelmi.pdf (2024. 02. 28.).

a külföldi oltalomszerzés helyzetét, az értékesítésben elért eredményeket vagy azok meghíúsulását, továbbá a létrejött vagy sikertelenné vált üzleti kapcsolatokat.¹⁸

2003-ban, az Európai Unióhoz történő csatlakozás előkészítéseként, megtörtént a rendeletnek az európai uniós joggal összhangban történő újraszabályozása, illetve magának a pályázatnak a tartalmi módosítása is. Az egyes iparjogvédelmi oltalmak megszerzésének és fenntartásának a magyar találmányok külföldi bejelentése célélőirányzatból történő támogatásáról szóló 9/2003. (II. 28.) GKM rendelet értelmében a támogatás újrafogalmazott célja elősegíteni a gazdaságon belüli innovációs folyamatokat, ezen belül a találmányok, a növényfajták, a használati és a formatervezési minták oltalmának külföldön történő megszerzését és fenntartását, illetve megújítását. Ezzel összhangban a támogatási jogcímek köre kibővült, és immár kiterjedt a növényfajta-oltalom, a használati- vagy formatervezésiminta-oltalom megszerzésének, valamint fenntartásának, illetve megújításának költségeire is.

Amíg a korábban hatályos 6/1997. (III. 7.) IKIM rendelet értelmében pályázatot magyar állampolgárságú magánszemélyek, valamint azok a belföldi székhelyű jogi személyek, jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok nyújthattak be, amelyeknél a feltalálók több mint 50%-ban magyar állampolgárok, és amelyre a szabadalmi igény, illetve a szabadalom 50%-ot meghaladó részarányban magyar jogosultat illet meg, addig az európai uniós jogra tekintettel ez a szabályozás már nem maradhatott meg ebben a formában. Ennek eredményeként született meg az a megoldás, amely máig hatóan határozza meg a jogosultsági feltételeket. Az új szabályozás értelmében a pályázati bejelentés benyújtására csak azok a személyek jogosultak, akik külföldi bejelentéssel kapcsolatban a Magyar Szabadalmi Hivatalnál (MSZH) tett szabadalmi, növényfajta-oltalmi vagy használatiminta-oltalmi, illetve formatervezésiminta-oltalmi bejelentés elsőbbségét igényelték vagy igénylik, továbbá akik a támogatást olyan külföldi oltalom fenntartására, illetve megújítására igénylik, amely az MSZH-nál tett bejelentés elsőbbségén alapul.

A pályázatok elbírálásának szempontjai érdemben nem változtak, így a külföldi iparjogvédelmi oltalom megszerzési esélyeinek, valamint azok várható hasznosítási lehetőségeinek, gazdasági hatásainak mérlegelésével kellett meghozni a döntéseket. Ugyanakkor a pályázatok elbírálásánál előnyben kellett részesíteni azokat a pályázatokat, amelyek a műszaki és formatervezési innovációt összekapcsolják, illetve valamely termék többféle iparjogvédelmi oltalmának összehangolt módon történő megszerzésére vagy fenntartására irányulnak, továbbá amelyek a nemzeti fejlesztési, kutatási tervekbe, programokba, illetve az Európai Unió Kutatási, Technológiafejlesztési és Demonstrációs Keretprogramjába illeszkednek.

A rendelet szerint a célélőirányzat működtetéséről a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium gondoskodott, amely az egyes feladatok elvégzésére Pályázati Irodát működtetett. A minisztérium az MSZH-val – külön megállapodás alapján – együttműködött a Pályázati

¹⁸ Vincze: i. m. (17), p. 8.

Iroda működési feltételeinek kialakításában és biztosításában. A Bíráló Bizottság összetételében és működésében az új jogszabály alapján érdemi változás nem következett be.

Az új jogszabály alapján a legnagyobb változást az jelentette, hogy a támogatást immár nem terhelte visszafizetési kötelezettség. Ennek kapcsán érdemes egy pillantást vetni azokra az adatokra, hogy a korábban folyósított támogatás visszafizetésére milyen arányban került sor. A 2003-ig hatályos jogszabály alapján a kapott támogatást visszatérítési kötelezettség mellett nyújtották, tehát a találmány hasznosításából keletkező eredményből a feltalálónak a kapott összeget vissza kellett téríteni a támogatási céllelőirányzatba. A visszatérített összeg 2003-ig 37,8 millió forint volt, ami a visszatérítési kötelezettséggel terhelt 996,3 millió forint támogatási összeg 3,8%-a.¹⁹ A teljes támogatási összeget a tizenhárom év alatt összesen 23 feltaláló fizette vissza. Tehát a támogatási szerződések 5,7%-ában történt meg a visszafizetési kötelezettség teljesítése.²⁰

Ezeknél az arányszámoknál azért indokolt röviden megállni, mert érdemi empirikus adatok egyébként nem nagyon állnak rendelkezésre, hogy a hazai szabadalmasok milyen arányban hasznosítják a szabadalmaikat, azaz a szabadalmi bejelentések, illetve szabadalmak mekkora aránya mekkora arányban eredményez többletárbevételt a jogosult számára. Feltételezve, hogy Magyarországon túlmutató oltalomszerzésre elsősorban azok gondolnak, akik már valamilyen hasznosítási tervvel is rendelkeznek, ezek a számok nem tűnnek különösebben kedvezőnek.

2019-ben az EPO-nak a kis- és középvállalkozások szabadalomhasznosítási gyakorlatát vizsgáló tanulmánya²¹ – a vállalkozások önbevallása alapján – azt állapította meg, hogy az európai szabadalommal rendelkező európai kis- és középvállalkozások szabadalmaik 67%-át hasznosítják: 34%-át kizárólag maga a vállalkozás, míg 33%-át külső partnerekkel közösen technológiatranszfer vagy együttműködési megállapodások révén. Ez valószínűleg viszonylag optimista becslés, ugyanis ezt megelőzően mind az Amerikai Egyesült Államokban, mind Európában ennél alacsonyabb számokat valószínűsítettek. Az amerikai jogosultak által birtokolt szabadalmak nagyjából felét soha nem hasznosítják.²² Az Európai Unióban a 2000-es évek elején az Európai Bizottság jelentése²³ szerint a szabadalmak több mint 36%-át nem hasznosították, a nem hasznosított szabadalmak aránya Németországban 39,65% volt. Egy kínai vizsgálat²⁴ a hazai szabadalmasok egyes csoportjai között meglévő

¹⁹ Vincze: i. m. (17), p. 10.

²⁰ Vincze: i. m. (17), p. 11.

²¹ Market success for inventions. Patent commercialisation scoreboard: European SMEs. Európai Szabadalmi Hivatal, 2019, p. 10–11.

²² Ted Sichelman: Commercializing patents. Stanford Law Review, 62. évf. 2. sz., 2010, p. 343.

²³ The Value of the European Patents. Evidence from a survey of European inventors. Final Report of the PatVal EU Project. Európai Bizottság, 2005.

²⁴ The Role of Patents in Chinese Enterprises' Business Strategy. State Intellectual Property Office, 2013. december: https://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/wipo_exp_ip_bei_14/wipo_exp_ip_bei_14_maohaoslides.pdf (2024. 02. 29.).

jelentős különbségekre is rámutatott, ami a szabadalmak hasznosítását illeti. 2010-ben a vállalkozások szabadalmainak 51,1%-a, a kutatóintézeti szabadalmak 8,7%-a, míg az egyetemi-felsőoktatási intézmények szabadalmainak mindössze 1,3%-a került ténylegesen hasznosításra a termelés vagy szolgáltatásnyújtás során.

2007-ben a pályázatfinanszírozásában lényeges átalakulások történtek. A Kutatási és Technológiai Innovációs Tanács (KuTIT)²⁵ 2007. június 13-i ülésén döntés született a pályázat újabb meghirdetéséről, immár a Kutatási és Technológiai Innovációs Alap terhére. A döntés alapján a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (NKTH) 2008. március 21-én hirdette meg „A magyar találmányok külföldi iparjogvédelmi oltalmának támogatása (IPARJOG_08)” című pályázatot, amelynek keretében immár 100%-os vissza nem térítendő támogatás formájában lehetett támogatást kapni a találmányok, növényfajták, használati és formatervezési minták külföldi iparjogvédelmi oltalmának megszerzésére, fenntartására és megújítására, illetve az ehhez kapcsolódó jogi, iparjogvédelmi szolgáltatások igénybevételeire.²⁶ A korábbi pályázati ügyekben irányadó miniszteri rendeletet hatályon kívül helyezték. A támogatás nyújtásának és felhasználásának szabályait ezentúl a Kutatási és Technológiai Innovációs Alap kezeléséről és felhasználásáról szóló 133/2004. (IV.29.) Korm. rendelet, valamint a Kutatási és Technológiai Innovációs Alapból nyújtott állami támogatások szabályairól szóló 146/2007 (VI.26.) Korm. rendelet tartalmazta.

Az IPARJOG_08 pályázat sok mindenben átvette a régi elemeit. A pályázati útmutató²⁷ értelmében a támogatás célja a magyar gazdaság innovációs folyamatainak elősegítése, a versenyképesség növelése, az export bővítése volt a magyar találmányok külföldi iparjogvédelmi oltalmának előmozdításával. Ennek érdekében a pályázat támogatni kívánta a kis- és középvállalkozások, magánszemélyek, közhasznú szervezetek, kutatóintézetek, oktatási intézmények találmányai, növényfajtái, használati mintái, formatervezési mintái tekintetében a külföldi iparjogvédelmi oltalom megszerzését és fenntartását, illetve megújítását, valamint a külföldi iparjogvédelmi oltalommal kapcsolatos jogérvényesítést. A támogatás formája visszafizetési kötelezettség nélküli végleges juttatás maradt. Külföldi bejelentés esetében a támogatás feltétele volt a hazai hivatásos képviselő igénybevétele, valamint hogy a pályázó MSZH-nál tett iparjogvédelmi oltalmi bejelentés elsőbbségét igényelje.

A benyújtott pályázatok bírálatát független szakértőkből álló bizottság végezte az előzetesen közzétett értékelési szempontok (újdonsgártartalom, társadalmi szükségesség, oltalomszerzési és értékesítési esélyek stb.) alapján. A bizottság témakörönként rangsorolta a pá-

²⁵ 2004. január 1-jei hatállyal a Kutatási és Technológiai Innovációs Tanácsról szóló 255/2003. (XII. 24.) Korm. rendelet az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság jogutódjaként hozta létre a KuTIT-ot. A KuTIT az NKTH mellett működő, stratégiai kérdésekkel foglalkozó testület, amelynek feladata a gazdaság modernizációjának, mindenekelőtt a tudományos és műszaki fejlődésnek, a technológiai innovációnak, a gazdaság nemzetközi versenyképessége javításának elősegítése volt.

²⁶ Szellemi tulajdon-kezelés a közfinanszírozású kutatóhelyeken – Összehasonlító elemzés és gyakorlati javaslatok. NGM-MSZH, 2010, p. 22.

²⁷ <https://nkfih.gov.hu/palyazoknak/iparjog08/csomag> (2022. 05. 30).

lyázatok, és a rendelkezésre álló forrás ismeretében döntési javaslatot készített az NKTH elnöke számára. Az MSZH tevékenyen részt vállalt a pályázatokat elbíráló bizottság munkájában.²⁸

A pályázat újdonsága volt, hogy a támogatható tevékenységek közé bekerült a külföldi oltalommal kapcsolatos jogérvényesítés is. Az ezzel összefüggő költségekre, külön nevesítve a jogérvényesítéshez kapcsolódó jogi, iparjogvédelmi – hazai és külföldi hivatásos képviselői – tanácsadás igénybevételét is, támogatást lehetett igényelni. A támogatási döntések között azonban nem található olyan, ahol ilyen tevékenységre kapott volna bármely kedvezményezett támogatást, így nem derül ki, hogy ennek pontosan mi lett volna a gyakorlati feltételrendszere.

Maga a pályázati konstrukció végül nem ért meg hosszú időt. A pályázatok benyújtására 2009. december végéig volt lehetőség, összesen hét fordulóban került sor támogatások odaítélésére a nyertes pályázók számára. Ezt követően a pályázat meghosszabbítására nem került sor.

Majdnem hároméves szünet után, 2012. december 10-től Magyar szellemi alkotások hazai és külföldi iparjogvédelmi oltalmának támogatása (IPARJOG_12)²⁹ néven a pályázat ismét elérhetővé vált, azonban a korábbiaktól eltérően támogatást külföldi mellett már a hazai oltalomszerzésre és az oltalom fenntartásra is igényelni lehetett.

A felhasználható keretösszeget a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség a Kutatási és Technológiai Innovációs Alap terhére biztosította. A pályázatokat a keret kimerüléséig folyamatosan, de legkésőbb 2013. június 30-ig lehetett benyújtani. Támogatást lehetett kérni a hazai és külföldi iparjogvédelmi bejelentés megtételére, a PCT szerinti nemzeti eljárások megindítására, valamint európai szabadalom hatályosítására, továbbá támogatás volt igényelhető az e tevékenységekhez kapcsolódó jogi és iparjogvédelmi szolgáltatások vonatkozásában is, valamint hazai oltalomszerzés esetén a harmadik féltől megrendelt jogi, iparjogvédelmi tanácsadásra, a szabadalmi ügyvivői szolgáltatás díjára és a hatósági igazgatási szolgáltatási díjakra is. Külföldi oltalomszerzés esetén e körben elszámolható volt a szabadalmi ügyvivői szolgáltatás díja, a fordítási díj, illetve a hatósági igazgatási szolgáltatási díj. Fontos kiemelni, hogy amennyiben a pályázó csak az oltalom fenntartására kívánta igénybe venni a támogatást, azt 5 évig használhatta fel.

A pályázatok keretében az igényelhető vissza nem térítendő támogatás összege a hazai oltalomszerzéssel és -fenntartással kapcsolatos pályázat esetében legfeljebb 600 000 Ft, míg a külföldi oltalomszerzéssel és -fenntartással kapcsolatos pályázat esetében legfeljebb 2 millió Ft lehetett. A pályázónak vállalnia kellett, hogy a támogatott iparjogvédelmi bejelentések esetében az ideiglenes vagy végleges oltalmat a projekt befejezését követően legalább még

²⁸ Magyar Szabadalmi Hivatal – Éves jelentés 2009. MSZH, Budapest, 2010, p. 56.

²⁹ <https://nkfih.gov.hu/palyazoknak/magyar-szellemi/magyar-szellemi> (2024. 03. 07.).

három évig fenntartja. A Nemzeti Fejlesztési Minisztérium által támogatott pályázat végül nem ért meg hosszú időt.

Az újabb, több mint egyéves kihagyás után 2015-ben került meghirdetésre az „Iparjog” pályázat, de rögtön két konstrukcióban: egyrészt a Széchenyi 2020 program keretében, a GINOP 2.1.3-15 kódszámú pályázatként európai uniós társfinanszírozások terhére, másrészt a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által kiírt „Szellemi alkotások hazai és nemzetközi szellemi tulajdon-védelmét szolgáló tevékenységek támogatása az alkotások hasznosulásának előmozdítása érdekében” (IPARJOG_15) pályázat hazai forrás (a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap forrásai) terhére.

A felhívások célja az újító ötletek szellemi tulajdon-védelmének, hazai, illetve nemzetközi iparjogvédelmi oltalmat szolgáló újdonságkutatási, oltalomszerzési és oltalomfenntartási, valamint szellemivagyon-értékelési és audittevékenységek támogatása volt. A pályázatok további célkitűzésként fogalmazták meg a szellemi tulajdon-védelem eszköztárának tudatos, versenyképességet fokozó, minél szélesebb körű alkalmazását is, így biztosítva a hazai vállalkozások és kutatóintézetek piaci érvényesülését és K+F+I-tevékenységre fordított forrásainak megtérülését. A GINOP-2.1.3-15 felhívásra a hat magyarországi konvergenciaregióból a mikro-, kis- és középvállalkozások, költségvetési szervek, költségvetési szervek jogi személyiséggel rendelkező intézményei, jogi személyiséggel rendelkező nonprofit gazdasági társaságok jelentkezhetek. Az IPARJOG_15 felhívásra magánszemélyek és a közép-magyarországi régióban székhellyel rendelkező vállalkozások, illetve intézmények pályázhattak a magyar szellemi alkotások hazai és külföldi iparjogvédelmi oltalmának megszerzése érdekében. A GINOP-2.1.3-15 pályázat keretén belül a rendelkezésre álló tervezett keretösszeg 1 milliárd forint volt.

Az uniós társfinanszírozású GINOP-2.1.3-15 pályázat a támogatható tevékenységek körét minden eddiginél szélesebb körben határozta meg. Az iparjogvédelmi oltalom-szerzéssel és -fenntartással kapcsolatos tevékenységek (így az iparjogvédelmi oltalomhoz kapcsolódó kutatási szolgáltatások, hazai és külföldi iparjogvédelmi bejelentések, a PCT szerinti nemzeti eljárások megindítása, európai szabadalom hatályosítása és az oltalomnak a szabadalom megadását követő legfeljebb 3 évre történő fenntartásával kapcsolatos tevékenységek), mellett immár idetartoztak az újdonságkutatási és egyéb iparjogvédelmi kutatási szolgáltatások, továbbá a szellemivagyon-értékelési és/vagy szellemivagyon-audit szolgáltatásokkal kapcsolatos tevékenységek, illetve a szellemivagyon-audit igénybevétele is.

A pályázati felhívás a hazai és a külföldi szabadalmi oltalom megszerzésével kapcsolatos támogatás további feltételeként határozta meg a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) által kiállított, a bejelentésre vonatkozó 1995. évi XXXIII. törvény 69/A. § szerinti írásos véleménnyel kiegészített újdonságkutatási jelentés csatolását, amely igazolta, hogy a benyújtott igénypontok között van olyan, ami kielégíti az újdonság, feltalálói tevékenység és ipari alkalmazhatóság követelményét.

A PCT szerinti nemzetközi eljárás megindítása esetén támogatást csak olyan pályázó igényelhetett, aki csatolta a nemzetközi kutatási szerv által kiállított írásos véleményt – amely igazolja, hogy a benyújtott igénypontok között van olyan, ami kielégíti az újdonság, feltalálói tevékenység és ipari alkalmazhatóság követelményét – vagy a nemzetközi elővizsgálati jelentést, amely szintén azt igazolja, hogy a benyújtott igénypontok között van olyan, ami kielégíti az újdonság, feltalálói tevékenység és ipari alkalmazhatóság követelményét.

Védjegyoltalom megszerzésének támogatásával kapcsolatos további feltétel volt, hogy a hazai, külföldi (nemzetközi) és európai uniós védjegybejelentés, valamint az ehhez kapcsolódó egyéb tevékenységek esetében támogatást csak olyan vállalkozás kaphat, amelyik a védjegybejelentést tette, illetve jogutódlás esetén ennek jogutódja, valamint csatolta az SZTNH által kiállított, oltalomképességi véleménnyel kiegészített védjegykutatási jelentést, amely igazolja, hogy nincs olyan ok, amely a megjelölés védjegykénti lajstromozását várhatóan megakadályozná.

A pályázati felhívás értelmében a szellemivagyon-értékelés és -audittevékenységek révén a vállalkozások szellemi javai feltárára, validálásra és rendszerezésre kerülnek, és ezáltal lehetőség van ágazatok szerinti szellemi tulajdon-portfóliók létrehozására, és ezek versenyképességet erősítő hasznosítására, a tudásalapú termékek és szolgáltatások piaci megjelenésének fokozására. A szellemi vagyon értékelése egy adott innovatív megoldás kvantitatív és kvalitatív eszközökkel való értékelését jelentette annak érdekében, hogy számszerűsíteni lehessen a megoldás értékét és a fejlesztésre fordított befektetés megtérülését. Szellemivagyon-értékeléssel kapcsolatos tevékenység megvalósításához támogatást csak olyan igénylő kaphatott, aki rendelkezett megadott hazai vagy külföldi iparjogvédelmi bejelentéssel vagy már benyújtásra került hazai vagy külföldi iparjogvédelmi bejelentéssel, mely esetben csatolta az SZTNH által kiállított – korábban már hivatkozott – írásos véleménnyel kiegészített újdonságkutatási jelentést, amely igazolja, hogy a benyújtott igénypontok között van olyan, ami kielégíti az újdonság, feltalálói tevékenység és ipari alkalmazhatóság követelményét. A szellemivagyon-audit igénybevétele során átvilágításra kerülhetett a vállalkozás tulajdonában lévő szellemivagyon-portfólió, és beazonosításra kerülhettek a szellemi tulajdon-védelem szempontjából szükséges lépések.

A támogatási kérelmek benyújtása 2017. szeptember 25-ig volt lehetséges. Pályázónként 1-6 millió forint közötti vissza nem térítendő támogatás volt igényelhető a rendelkezésre álló forrás erejéig. Ugyanakkor a nyilvánosan elérhető adatok szerint³⁰ a nyertes projektek részére megítélt támogatások összege összesen is alig haladta meg a rendelkezésre álló 1 milliárd forintos keret egytizedét, így sikeresnek ez a konstrukció sem volt nevezhető.

³⁰ Lásd: <https://nkfih.gov.hu/palyazoknak/ginop-2-1-3-15-iparjog/iparjog-ginop-2-1-3-15> (2024. 02. 29.)

Ezzel csaknem egyidejűleg hirdette meg az NKFIH az IPARJOG_15 pályázatot,³¹ amelynek keretében a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap terhére összesen 300 millió forint keretösszeget kívánt biztosítani ugyanezen a célokra. Pályázatot benyújtani ez esetben legkésőbb 2016. december 31-ig volt lehetséges. Pályázónként 0,6–7,1 millió forint közötti vissza nem térítendő támogatás volt igényelhető a rendelkezésre álló forrás erejéig. A támogatás mértéke az összes elszámolható költség 100%-a volt.

Ez a pályázati konstrukció – hasonlóan az uniós társfinanszírozású „tükörpályázathoz” – támogatni kívánta a találmányok, növényfajták, használati minták, formatervezési minták tekintetében az oltalom megszerzéséhez végzett újdonságkutatás költségeit, valamint magának a hazai és külföldi iparjogvédelmi oltalom megszerzésének és fenntartásának a költségeit. A támogatható tevékenységek köre abban a tekintetben szűkebben lett meghatározva, hogy a védjegyoltalom megszerzésére nem lehetett támogatást igényelni, illetve a szellemivagyon-audit sem esett ebbe a körbe, ellentétben a szellemivagyon-értékeléssel, amely utóbbi itt is támogatott tevékenység lett.

A támogatás feltételrendszere gyakorlatilag ugyanaz volt. Szabadalmi bejelentés megtételéhez kért támogatás esetében itt is további feltétel volt az SZTNH által a bejelentésre vonatkozóan kiállított írásos véleménnyel kiegészített újdonságkutatási jelentés csatolása, amely igazolta, hogy a benyújtott igénypontok között van olyan, ami kielégíti az újdonság, feltalálói tevékenység és ipari alkalmazhatóság követelményét. A PCT szerinti nemzetközi eljárás megindítása tekintetében pedig mellékelni kellett a nemzetközi kutatási szerv által kiállított írásos véleményt, illetve a nemzetközi elővizsgálati jelentést. A szellemivagyon-értékelés támogatásának előfeltétele szintén a már benyújtott és oltalmat kapott hazai vagy külföldi iparjogvédelmi oltalom vagy legalábbis a már megtett ilyen bejelentés volt.

A pályázatok párhuzamossága miatt az itt rendelkezésre álló forrás sem került teljeskörűen kihasználásra, amely végül 2019 májusáig volt elérhető a pályázók számára.

Ezt követően a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap terhére meghirdetett, a „Szellemi alkotások hazai és nemzetközi szellemi tulajdon-védelmét szolgáló tevékenységek támogatása az alkotások hasznosulásának előmozdítása érdekében” című, 2020-1.1.3-IPARJOG kódjelű pályázat 2020. május 29-én jelent meg. A magánszemélyek részére 2021-1.1.1-IPARJOG kódjellel 2021. július 1-jét követően gyakorlatilag azonos tartalmú új pályázat került párhuzamosan meghirdetésre. A jogi személyek továbbra is az ugyanezen kódjelű – de tartalmát érintően módosított – pályázati felhívás keretében részesülhettek támogatásban.

³¹ <https://nkfi.gov.hu/palyazoknak/nkfi-alap/szellemi-alkotasok-szellemitulajdon-vedelme-iparjog15/palyazati-csomag> (2024. 12. 29.).

A felhívás³² az iparjogvédelmioltalom-szerzés vonatkozásában minden eddigénél tágabb körben határozta meg a támogatható tevékenységek körét. Így támogatást lehet igényelni az alábbiak szerinti tevékenységekhez:

- találmányok, növényfajták, használati minták, védjegyek és formatervezési minták tekintetében hazai iparjogvédelmi oltalmi bejelentés benyújtása;
- a PCT szerinti nemzetközi szabadalmi bejelentés benyújtása;
- a PCT szerinti nemzeti/regionális eljárások megindítása;
- európai szabadalom hatályosítása;
- európai uniós védjegybejelentés benyújtása;
- nemzetközi védjegybejelentés benyújtása;
- közösségi formatervezésiminta-oltalmi bejelentés benyújtása.

A korábbi időszakokhoz hasonlóan utófinanszírozásos pályázati konstrukció tovább egyszerűsödött. Hazai szabadalmi, használatiminta-oltalmi vagy növényfajta-oltalmi bejelentés esetén a támogatás elnyeréséhez elegendő az SZTNH által kiállított bejelentési nap elismeréséről szóló dokumentum csatolása, valamint az a tény, hogy a bejelentés benyújtása a Magyar Szabadalmi Ügyvivői Kamarában tagként bejegyzett szabadalmi ügyvivő képviselétével történt.

A PCT szerinti bejelentés esetében a nemzetközi bejelentésnek magyar elsőbbséggel kell rendelkeznie, továbbá be kell csatolni az SZTNH által kiállított szabadalomképességi értékelést, amely igazolja, hogy a bejelentésben van olyan műszaki tartalom, ami kielégítheti az újdonság, feltalálói tevékenység és ipari alkalmazhatóság követelményét. Ez nem a korábbi pályázatok szerinti, a hatósági eljárás szerinti írásos véleménnyel kiegészített újdonságkutatási jelentésnek felel meg, hanem a szabadalomképességi értékelés egy, az SZTNH által szolgáltatási tevékenység keretében készített rövid értékelés arról, hogy a szabadalmi leírásban bemutatott megoldások között lehet-e oltalomképes. A PCT szerinti nemzeti, illetve regionális szakaszban is feltétel, hogy a bejelentés magyar elsőbbségű legyen, továbbá be kell csatolni a nemzetközi kutatási szerv által kiállított írásos véleményt vagy a nemzetközi elővizsgálati jelentést, amely igazolja, hogy a benyújtott igénypontok között van olyan, ami kielégíti az újdonság, feltalálói tevékenység és ipari alkalmazhatóság követelményét. Egy nemzetközi bejelentés vonatkozásában egy támogatási kérelem nyújtható be, és egy kérelemben legfeljebb öt nemzeti, illetve regionális eljárás támogatása igényelhető.

Európai szabadalom hatályosítása, továbbá hazai, európai uniós és nemzetközi védjegyoltalom megszerzése, illetve hazai és közösségi formatervezésiminta-oltalom megszerzése esetén pedig elegendő az adott iparjogvédelmi hatóság által kiállított dokumentum arról, hogy a hatályosítás, illetve a lajstromozás megtörtént.

³² <https://nkfih.gov.hu/palyazoknak/nkfi-alap/szellemi-alkotasok-szellemi-tulajdon-vedelme-2020-113-iparjog/palyazati-felhivas> (2024. 02. 01.).

Ugyanazon támogatást igénylő vonatkozásában egyszerre több tevékenység is támogatható, viszont támogatási kérelmenként csak egy, azaz minden bejelentés, illetve oltalom-szerzés vonatkozásában külön támogatási kérelmet szükséges benyújtani. Egy támogatást igénylő többször is nyújthat be támogatási kérelmet, de egy adott tevékenység esetében ugyanazon tárgyú iparjogvédelmi oltalom vonatkozásában kizárólag egyszer részesülhet támogatásban.

A támogatási intenzitás minden esetben 100%-os. A támogatási összeg minden támogatott tevékenység esetén átalányfinanszírozásként került meghatározásra:

- hazai szabadalmi, használatiminta-oltalmi vagy növényfajta-oltalmi bejelentés: 600 000 Ft;
- PCT szerinti bejelentés: 3 000 000 Ft;
- PCT szerinti nemzeti/regionális eljárások megindítása: nemzeti/regionális eljárásonként 1 500 000 Ft (de összesen maximum 7 500 000 Ft);
- európai szabadalom hatályosítása leírásfordítás esetén: országonként 500 000 Ft;
- európai szabadalom hatályosítása kizárólag igénypontfordítás esetén: országonként 300 000 Ft;
- hazai védjegybejelentés: 100 000 Ft;
- európai uniós védjegybejelentés: 250 000 Ft;
- nemzetközi védjegybejelentés: 400 000 Ft;
- hazai formatervezésiminta-oltalmi bejelentés: 100 000 Ft;
- közösségi formatervezésiminta-oltalmi bejelentés: 100 000 Ft.

2023 végétől 2024 májusáig szünetelt a pályázati kérelmek befogadása, de 2024. május 29-én gyakorlatilag a korábbiakkal megegyező tartalommal újra elérhetővé váltak a pályázatok.³³ Érdemi változás mindössze annyi történt, hogy a hazai szabadalmi, használatiminta-oltalmi vagy növényfajta-oltalmi bejelentések esetében a támogatási összeg 600 000 Ft-ról 800 000 Ft-ra nőtt, míg a PCT szerinti bejelentés esetén 3 000 000 Ft-ról 2 500 000 Ft-ra csökkent. Ezen túlmenően a 2024. január 1-jét követően beadott, a PCT szerinti bejelentésre vonatkozó támogatási kérelmek esetében csak azok a pályázatok részesülhetnek támogatásban, ahol nemzetközi kutatási szervként a Visegrádi Szabadalmi Intézetet választják.

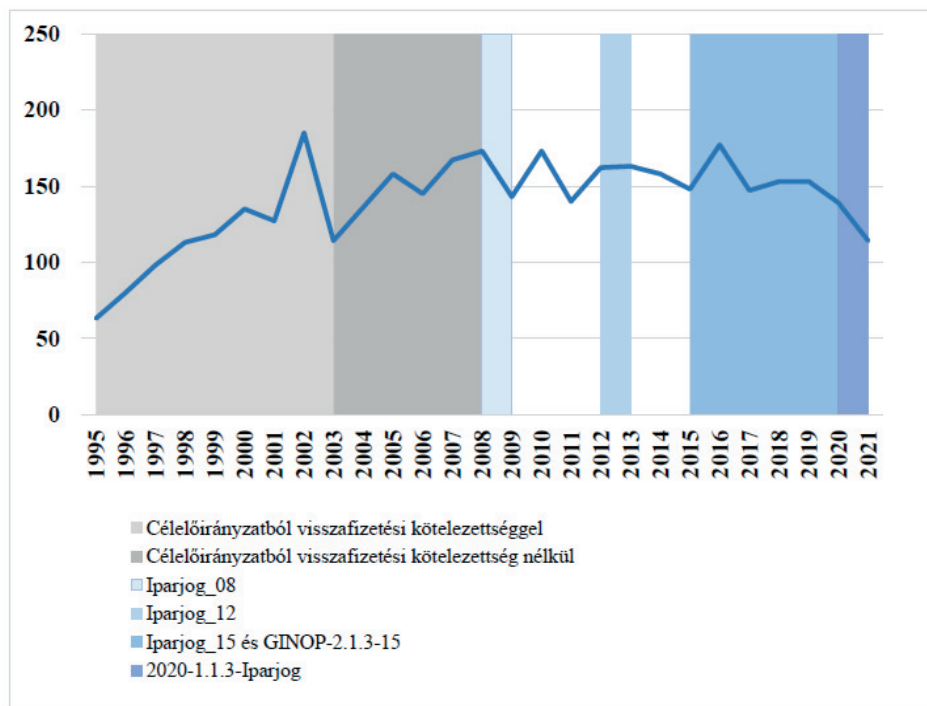
A nemzetközi szabadalmi bejelentések számának alakulása a pályázati kiírások tükrében

A külföldi, majd – 2015-től kezdődően – a hazai iparjogvédelmi bejelentések pénzügyi támogatására egyre szélesedő tevékenységi kört lefedő hazai pályázati lehetőségek álltak rendelkezésre. Ennyi idő eltelte után indokolt megvizsgálni, hogy a támogatások tükrében hogyan változott a magyar bejelentők iparjogvédelmi aktivitása, ami a támogatási konstrukciók elsődleges célkitűzése volt. Mivel a vizsgált időszak egésze alatt az oltalmi formák

³³ <https://nkfih.gov.hu/palyazoknak/nkfi-alap/szellemi-alkotasok-szellemi-tulajdon-vedelme-2020-113-iparjog/palyazati-felhivas> (2024. 08. 09.).

közül kizárólag a szabadalmi oltalom megszerzéséhez, azon belül is csak a magyarországi jogosultak külföldi bejelentéseinek a támogatásához lehetett támogatási igényt benyújtani, így a vizsgálat alapvetően erre terjedhet ki.

A következő táblázat a magyarországi bejelentők PCT szerinti nemzetközi szabadalmi bejelentéseit mutatja azzal együtt, hogy – szürke vagy kék háttárszínnel jelölve – az adott időszakban rendelkezésre állt-e pályázati támogatási forrás az oltalomszerzésre.

1. ábra: Magyarországi jogosultak PCT szerinti nemzetközi szabadalmi bejelentéseinek alakulása 1995 és 2021 között (forrás: saját szerkesztés az SZTNH és a WIPO adatai alapján)

A külföldi szabadalmioltalom-szerzést elősegítő – ekkor még visszafizetési kötelezettséggel terhelt támogatásokat jelentő – pályázati rendszer indulását követően a PCT szerinti bejelentések száma éveken át növekedett. Magyarországi jogosultak a legtöbb nemzetközi szabadalmi bejelentést 2002-ben tették, szám szerint 185-öt.³⁴ Érdekes módon éppen a visszafizetési kötelezettség eltörlését hozó 2003. évben történt meg az első komoly visszaesés,

³⁴ Az adatok forrása: WIPO IP Statistics Data Center: <https://www3.wipo.int/ipstats/key-search/indicator> (2024. 03. 04.).

amely időben ráadásul egybeesik Magyarországnak az Európai Szabadalmi Egyezményhez való csatlakozásával, amely 2003. január 1-jei hatállyal történt meg.³⁵ Ezeknek az eseményeknek nem volt szükségszerű vagy magától értetődő velejárója a bejelentési számok visszaesése, sőt, adott esetben ezzel ellentétes hatás is várható lett volna. Mindazonáltal ezt követően – most már több, mint húsz éve – az átlagos bejelentési szám kisebb kilengésekkel évi 150 körül alakult.

Önmagában a táblázatot elemezve a legfigyelemreméltóbb körülmény az, hogy egyrészt sem a pályázati támogatások – kis megszakításokkal, de – folyamatos kiterjesztése, valamint feltételrendszerének korábbiakban már bemutatott folyamatos egyszerűsítése és javítása, sem pedig a támogatások időszakonkénti, néha hosszabb időtartamot lefedő teljes hiánya sem okozott trendszerűen megállapítható hatásokat a bejelentési számok alakulásában. A nemzetközi bejelentések alakulásában azon – így például a 2009 és 2012 közötti, illetve a 2013 és 2015 közötti – időszakokat követően, amikor a pályázati lehetőség ideiglenes szünetelés után újraindult, mindig kis emelkedés volt tapasztalható, amely viszont idővel kiegyenlítődött.

Ezen adatokból az az elsődleges megállapítás lenne megfogalmazható, hogy egyrészt a nemzetközi iparjogvédelmi aktivitás érdemi és hosszú távú javításához önmagában nem elegendő egy olyan pályázati konstrukció, amely utófinanszírozás keretében téríti meg az oltalomszerzés költségeinek egy részét vagy akár az egészét, bármennyire is törekszik a pályázat kiírója az egyéb feltételeket javítani vagy akár közel automatikussá tenni az utólagos visszatérítést. Másrészt viszont – az időleges szünetek utáni élenkülő érdeklődésből kitűnően – vélhetően van egy olyan kedvezményezett réteg, amelyik a fejlesztéseibe bekalkulálja ennek a támogatási formának a létét, és a rendelkezésre álló forrásfelhasználási adatok³⁶ alapján aktívan él is ezzel a lehetőséggel.

Az adatok teljes körű értelmezéséhez ugyanakkor figyelembe kell venni azt is, hogy nem csupán az iparjogvédelmi oltalom-szerzést dedikáltan támogató vizsgált pályázati konstrukciók keretében van lehetőség az oltalomszerzéssel összefüggő költségek megtérítésére, hanem egyes kutatás-fejlesztési támogatások keretében is elszámolható költségként jelennek meg – különösen 2015 után – a szabadalmaztatással összefüggő kiadások.

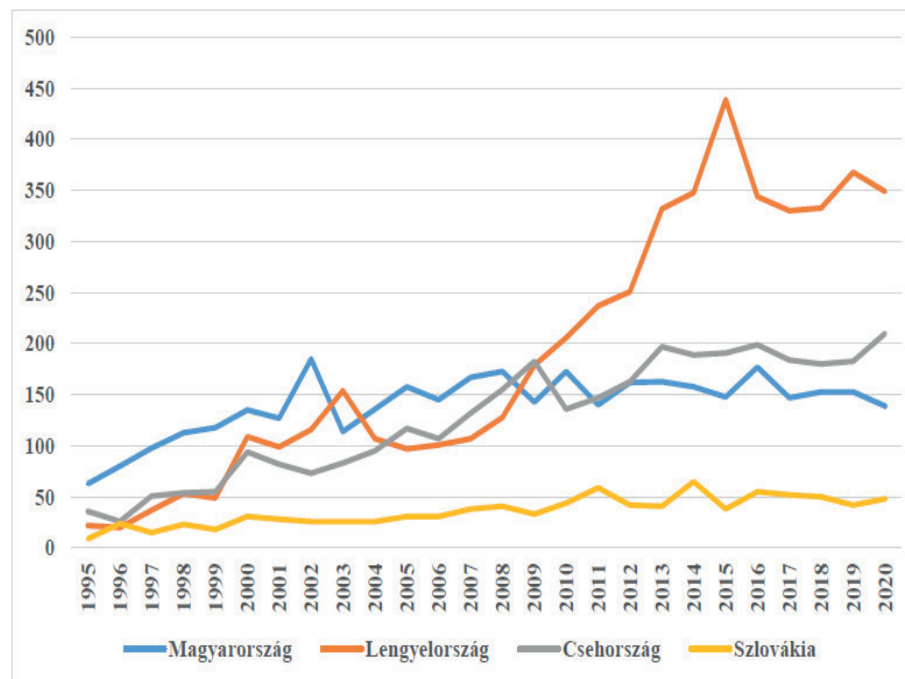
Még általánosabban közelítve a témakörhöz: nem szabad azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy a nemzetközi szabadalmi oltalmak szerzésével összefüggő döntések egy hosszú folyamat végén születő döntések, amelyeket számos tényező befolyásol. Egy vállalkozásnál a kutatás-fejlesztési irányokról való döntés, a kutatás-fejlesztés megvalósítása, majd az esetleges eredmények először tipikusan hazai, majd aztán nemzetközi iparjogvédelmi eljárás keretében történő jogi oltalmának biztosítása olyan hosszú, jellemzően sokéves folyamat

³⁵ Lásd: az európai szabadalmak megadásáról szóló 1973. október 5-i Müncheneri Egyezmény (Európai Szabadalmi Egyezmény) kihirdetéséről szóló 2002. évi L. törvény.

³⁶ A támogatott projektek listája elérhető az NKFIH honlapján: <https://nkfi.gov.hu/palyazoknak/nkfi-alap/szellemi-alkotasok-szellemi-tulajdon-vedelme-2020-113-iparjog/palyazati-felhivas> (2024. 03. 07.).

eredménye, amelyben az aktuálisan elérhető, változó tartalmú pályázatok figyelembevétele nem feltétlenül bír közvetlen hatással. Az általános gazdasági helyzet és a befektetési hajlandóság vizsgálata ugyanilyen fontossággal bírhat az iparjogvédelmi aktivitásra, így a vizsgált időszakon akár ezen tényezők figyelembevétele is indokolt lehet, ez azonban már meghaladná a jelen tanulmány kereteit.

Az említett adatok mélyebb vizsgálata nélkül is árnyaltabb képet kaphatunk a hazai helyzet alakulásáról, ha olyan országokkal hasonlítjuk össze, amelyek közel azonos helyzetben voltak Magyarországgal. A Nemzetközi Visegrádi Alap által finanszírozott jelentés³⁷ mutatja, hogy az érintett országok bejelentőinek szabadalmi aktivitása hogyan alakult a vizsgált időszakban.

2. ábra: A nemzetközi szabadalmi (PCT-) bejelentések alakulása a V4-országokban 1995 és 2020 között
(forrás: saját szerkesztés a WIPO IP Statistics Data Center adatai alapján)

³⁷ I. m. (6).

A nemzetközi szabadalmi bejelentési adatok összevetéséből azt látjuk, hogy Magyarország a PCT-bejelentések kapcsán még kedvezőbb helyzetből indult, mint a másik három ország: a magyar bejelentők által tett nemzetközi bejelentések száma nem csupán népességarányosan, de abszolút számokban is a legmagasabb volt ebben a régióban. A Magyarországról származó nemzetközi szabadalmi bejelentések száma egészen a 2000-es évek elejéig folyamatosan nőtt, utána pedig kisebb kilengésekkel gyakorlatilag egy szinten maradt. Régiós összehasonlításban ez annyit jelent, hogy érdemben 2008-ig Magyarország tudhatta magáénak a legmagasabb számot a bejelentések kapcsán, és ekkor előzte meg – szinte egyszerre – mind Lengyelország, mind pedig Csehország. Ez a helyzet ezt követően nem is változott. Szlovákia Magyarországhoz viszonyított teljesítménye pedig a teljes vizsgált időszak alatt sem változott érdemben. A szabadalmi bejelentési adatok annak ellenére mutatnak eltérő pályát Magyarország és Szlovákia, illetve Csehország és Lengyelország esetében, hogy mind a négy ország a 2000-es évek elején kis időbeli eltérésekkel³⁸ csatlakozott az európai szabadalmi rendszerhez, ehhez igazítva saját szabadalmi jogát és intézményrendszerét. Így vélhetően az okokat is az iparjogvédelmi rendszeren és az elérhető támogatási lehetőségeken túlmutató tényezőkben kell keresni.

A szabadalmi bejelentési aktivitás kapcsán figyelmet érdemel a szabadalmi ügyvivői szolgáltatások elérhetősége is. Annak ellenére, hogy egy tájékozott feltaláló is képes lehet magas színvonalú szabadalmi leírást készíteni, célszerű iparjogvédelmi szakembert (szabadalmi ügyvivőt) bevonni a leírás kidolgozásába. Ez különösen igaz az igénypontok megfogalmazása esetében.³⁹ Ugyanakkor, ahogyan arra a Nemzetközi Visegrádi Alap által megrendelt és a korábbiakban már hivatkozott jelentés is utal,⁴⁰ Magyarországon néhány nagy gyógyszeripari vállalat kivételével a vállalkozások, illetve a kutatóhelyek jellemzően nem alkalmazznak „házon belüli” szabadalmi ügyvivőket. Mivel a szabadalmi ügyvivői irodák szinte kizárólag Budapesten találhatók, a fővárosi agglomeráción kívül gyakorlatilag nem állnak rendelkezésre helyben ilyen szolgáltatások, ami viszont a gyakorlatban nehézséget jelenthet mindazok számára, akik a találmányukra oltalmat szeretnének szerezni. A szabadalmi ügyvivői hivatás nem vonzó a műszaki végzettségű fiatalok számára – egyebek mellett – a hosszú gyakorlati idő miatt sem, hiszen ugyanezen idő alatt az iparban sokkal vonzóbb munkafeltételekkel tudnak elhelyezkedni. Ez a szabadalmi ügyvivői szakma elöregedését, illetve az aktív ügyvivők számának csökkenését jelenti. Vagyis egyre nehezebben – és emelkedő díjak mellett – lehet megfelelő szabadalmi ügyvivői szolgáltatáshoz jutni, ami viszont már korlátot jelent a feltalálók, illetve a kutatás-fejlesztési tevékenységet végző szervezetek, valamint kis- és középvállalkozások számára abban, hogy a találmányaikra oltalmat szerezhessenek.

³⁸ Lásd: <https://www.epo.org/en/about-us/foundation/member-states> (2024. 08. 11.).

³⁹ Legeza: i. m. (12), p. 94.

⁴⁰ I. m. (6), p. 87.

Összefoglaló következtetések

A vizsgált, több mint 30 éves múltra tekintő pályázati konstrukció aktuális felhívása⁴¹ is megállapítja, hogy Magyarországon alacsony a hazai és nemzetközi iparjogvédelmi bejelentések száma mind európai, mind nemzetközi viszonylatban, valamint utal arra, hogy a vállalati kutatás-fejlesztési és innovációs kiadásoknak a bruttó hazai összetermékhez való aránya is alacsony. A pályázat célja, hogy a támogatás révén előmozdítsa a szellemi tulajdonvédelem eszköztárának tudatos, versenyképességet fokozó, minél szélesebb körű alkalmazását, így biztosítva a természetes személyek, nonprofit szervezetek, hazai vállalkozások, felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek piaci érvényesülését és kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységre fordított forrásainak megtérülését.

Annak, hogy Magyarországon a 2008-tól „IPARJOG” néven ismert pályázati konstrukció bármilyen érdemi hatást érhesen el, előfeltétele, hogy a kutatás-fejlesztési tevékenység révén létrejöjjenek azok az új eredmények, amelyek vonatkozásában egyáltalán felmerülhet az iparjogvédelmioltalom-szerzés lehetősége. Ennek az előfeltételnek a részletes vizsgálata ugyanakkor számos nehézségbe ütközik. A kutatás-fejlesztési ráfordítások forrásainak szerkezete nagyjából a 2000-es évek közepe óta fokozatosan a vállalati finanszírozás irányába tolódott el,⁴² ami az oltalomszerzési aktivitás szempontjából pozitív előjelenek is tekinthető, hiszen a gazdasági szereplőktől sokkal inkább elvárható saját érdekeik iparjogvédelmi eszközökkel való védelme is. Ugyanakkor Magyarországon 2023-ban a vállalati szektor kutatás-fejlesztési ráfordításainak majdnem háromnegyede (74%-a) kísérleti fejlesztés finanszírozását jelentette,⁴³ amely tevékenységből viszont kevésbé várhatóak az iparjogvédelmi oltalmazhatóság szintjét elérő eredmények.

Tény, hogy a vizsgált időszak alatt érdemben és tartósan nem változott meg pozitív irányban a hazai eredetű nemzetközi szabadalmi bejelentések száma. Az adatokból az is megállapítható ugyanakkor, hogy érdemben azokban az években sem csökkent a bejelentések száma, amikor nem állt nyitva a pályázat. A vizsgált adatok azt mutatják, hogy a kisebb-nagyobb kihagyások után meghirdetett újabb pályázatok megnyitása sem eredményezett tartós javulást a bejelentési mutatókban. Mivel nem áll rendelkezésre egy adott időszakra vonatkozóan azon oltalomképes megoldások száma, amelyekre potenciálisan valamilyen oltalmat lehetett volna szerezni, így a pályázatok hatásának közvetlen és egyértelmű mérése sem igazán lehetséges. Ráadásul a kutatás-fejlesztési tevékenység megvalósításához képest az esetleges szabadalmi bejelentések megtétele időben jóval – akár évekkel – később válik

⁴¹ <https://nkfih.gov.hu/palyazoknak/nkfi-alap/szellemi-alkotasok-szellemi-tulajdon-vedelme-2020-113-iparjog/palyazati-felhivas> (2024. 08. 09.).

⁴² <https://ksh.hu/s/helyzetkep-2023/#/kiadvany/kutatas-fejleszt-es-innovacio/a-kf-raforditasok-forrasainak-es-felhasznalasanak-aramlasi-szektorok-szerint-2023> (2024. 08. 09.).

⁴³ <https://ksh.hu/s/helyzetkep-2023/#/kiadvany/kutatas-fejleszt-es-innovacio/a-kf-raforditasok-megoszlasi-a-kutatas-jellege-szerint-szektoronkent-2023> (2024. 08. 09.).

aktuális, így az adott évben megvalósuló kutatás-fejlesztési ráfordításokból is nehéz következtetéseket levonni.

A pályázat utófinanszírozási jellegéből következően, vagyis mivel a pályázat csak az iparjogvédelmi bejelentés megtétele, valamint az azzal kapcsolatos költségek kifizetése után nyújtható be, az sem zárható ki, hogy a kedvezményezettek egy része egyébként is tenne bejelentést, de nem hagy ki egy lehetőséget arra, hogy a korábbi költségeit legalább részben megtérítse. De szintén létezhet egy olyan – elsődlegesen kutatóintézeti-felsőoktatási, valamint kis- és középvállalkozási – kör, amelynek a költségei megtérítéséhez szüksége van a pályázatra, ezt már eleve beleszámítja a működési költségeibe, és iparjogvédelmi aktivitására valós hatással van a pályázat léte és elérhetősége.

A jelen tanulmány kereteit meghaladja annak vizsgálata, hogy akár az „IPARJOG” pályázat további módosításával, akár más eszközökkel hogyan lehetne javítani a magyar bejelentők iparjogvédelmi aktivitását. A megoldási lehetőségek vizsgálatának vélhetően túl kell mutatnia a pályázati támogatási rendszer keretein, hiszen az iparjogvédelmi aktivitás nem értelmezhető elkülönítve a kutatás-fejlesztési tevékenységtől, illetve még tágabban értelmezve az innovációs rendszer működésének egészétől, *ideértve nem utolsósorban a szabadalmi bejelentések kapcsán nélkülözhetetlen szabadalmi ügyvivői szolgáltatások megfelelő rendelkezésre állását sem. A jól képzett hivatásos képviselők számának bővülése hozzájárulhat ahhoz, hogy a megalkotott találmányok ténylegesen is iparjogvédelmi oltalomban részesüljenek, illetve az erre a célra felhasználható pályázati források is jobban hasznosulhassanak.* Mindezek áttekintése során célszerű lehet annak vizsgálata is, hogy a hozzánk hasonló országok helyzete miért alakult adott esetben másként a vizsgált időszak alatt.

A SZERZŐI JOG FUNKCIONÁLIS MŰVEKET ÉRINTŐ AKTUÁLIS SZABÁLYOZÁSI KIHÍVÁSAI

BEVEZETÉS

Az adatbázisokat és szoftvereket érintő jogviszonyok egyre több jogterület látókörében felbukkannak. A szerzői jog funkcionális művekként tekint e szellemi alkotásokra, amely sajátosság két oldalról is megragadható: egyfelől szembeállíthatóak azokkal a szerzői művekkel, amelyekre (a szó legtagabb értelmében vett) esztétikai jellegű alkotásokként tekinthetünk. Másik oldalról pedig – ezzel szoros összefüggésben – a funkcionális művek mibenléte nem közvetlenül egy kulturális, antropológiai élmény vagy tudományos ismeret átadása, hanem tipikusan egy vagy több (akár ugyanilyen jellegű) tevékenység megkönnyítése, valamely folyamat hatékonyságának növelése. A szoftverek sajátos irodalmi műként,¹ az adatbázisok gyűjteményes műként való értékelése ugyan lehetővé teszi a szerzői jogi szabályok alkalmazását ezen alkotások esetében is, e két műtípus (műfaj) azonban mégis több szempontból jól elkülöníthető csoportot képez a szerzői művek körében. Ezen attribútumok jelentette jogalkalmazási kihívásokat pedig tovább fokozza, hogy az adatbázisok és szoftverek lényegében az alapját adják a digitális technológiáknak és a virtuális térnek.

A tanulmányban az adatbázis- és szoftverművek sajátos szerzői jogi megítélése, valamint az ennek kapcsán felmerülő jogértelmezési és jogalkalmazási útvesztők kerülnek vizsgálat tárgyává az utóbbi évtized technológiai-piaci folyamatainak fényében.

1. A funkcionális művek szerzői jogi sajátosságai

A szerzői jogi védelem az irodalom, a tudomány és a művészet területére eső, a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jelleget hordozó művekre mint a szerző tevékenységének *eredményeire, kifejeződésére* terjed ki. E rugalmasan, az adott műfaj formai és tartalmi sajátosságaihoz igazodóan értelmezendő alapvetés merőben más vizsgálódási szempontokat tesz szükségessé a különböző műfajba sorolható szellemi alkotások esetében, kiemelt tekintettel az esztétikai és funkcionális ismérvekkel jellemezhető művek közötti jellegbeli különbségekre.² A jogalkalmazás körében a funkcionális szerzői művek

¹ A WIPO Szerzői Jogi Egyezménye és a TRIPS-megállapodás még irodalmi műként tekint a szoftverre, az Sztj. azonban már külön említi az irodalmi műveket és a szoftvert az Sztj. 1. § (2) bekezdésének *a)*, illetve *c)* pontjában; l. még Szabó János: Szoftverek szerzői joga – nyílt forráskódú szoftverek felhasználási szerződésai. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 12. (122.) évf. 2. sz., 2017. április, p. 43.

² Gyertyánfy Péter (szerk.), Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 84–86.

egy szűk, igen sajátos és elkülöníthető területet képeznek, hiszen egyes vonásaik alapján a szerzői jog és az iparjogvédelem határvonalához közel sorolhatóak. Ennek oka, hogy a funkcionális műveknek minden esetben lényegi tulajdonsága egy (vagy több) logikai rendszer vagy módszer integrálása, melynek segítségével képesek betölteni valamely műszaki, számítástechnikai, gazdasági, illetve adatrögzítő és/vagy -feldolgozó funkciót. Az Szjt.³ exemplifikatív műfaji felsorolásából ilyen ismervvel kiemelten a szoftver és a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis rendelkezik, emellett – korlátozottan – esetleg némely térkép-művek és egyes műszaki tartalmú tervdokumentációk. Szűkebb értelmezésben ugyanakkor csupán a szoftver és az adatbázis tekinthető funkcionális szerzői műnek. Egyedül e két, sajátos szellemi alkotás jellemezhető azzal, hogy

- a) alapvetően (a szoftverek mindig, az adatbázisok többségükben *digitális*) információ- és adatfeldolgozó rendszerek keretében, azok részeként működnek,
- b) nem (vagy csak igen korlátozottan) rendelkeznek esztétikai attribútumokkal, hanem adattároló és -feldolgozó, tehát kizárólag logikai síkon értékelhető célból (funkció) kerülnek megalkotásra, és
- c) amennyiben egyéb szerzői művekkel együttesen jelennek meg, jogilag mind az adatbázis, mind a szoftver általában jól elkülönülő entitásként kezelhető (kezelendő).

A leírtak következménye, hogy e funkcionális műveknél sajátosan jelentkezik a művi tartalom és kifejezés elkülönítésének kérdése. További sajátossága e két műtípusnak, hogy – elsősorban a digitális környezetben – bármely más szerzői műfajba tartozó művek megjelenítéséhez, felhasználásához több szállal kötődhetnek.

2. A szoftver szerzői jogi megítélése a mesterséges intelligencia árnyékában

A szoftver, mint szerzői jogi szempontból számos aspektusában nehezen megragadható, sajátos irodalmi mű,⁴ különösen érintett a digitalizációval összefüggő jelenségek szabályozását tekintve, hiszen a szoftverekkel történő adatfeldolgozás nem csupán az infrastruktúráját, hanem lényegében az egyik katalizátorát jelenti a digitális fejlődési folyamatnak. E körben megválaszolásra várnak azok a kérdések, hogy – a szerzői jog perspektívájából – hogyan viszonyul egymáshoz a szoftver mint *sui generis* irodalmi mű és a mesterséges intelligencia (MI), utóbbi mennyiben, illetve miben más (több vagy kevesebb) a szellemi tulajdon-védelem értelmezésében. Amennyiben ugyanis abból indulunk ki, hogy valamennyi MI-rendszer alapját – közvetlen vagy közvetett módon – potenciálisan szerzői oltalom alatt álló programok adják, úgy kíváncsú lenne meghatározni az emberi kódolással megalkotott szoftvermunkák jogvédelmének határvonalát a szoftverek (voltaképpen szoftverekódok) további átgyűrzésére, transzformálódására tekintettel. A kérdéskört tovább bonyolítja az ún. *open source* szoftverek erős beágyazottsága is.

³ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról.

⁴ L. azonban az 1. lábjegyzetben idézett művet.

A „szoftver” esetében nem beszélhetünk a jogi (és nem jogi) szakirodalomban egységesen elfogadott definícióról.⁵ Ennek oka, hogy a különböző tudomány- és jogágak más és más részleteit tartják fontosnak a számítógépi programok működésének, funkcióinak. Jogász oldalról is pl. eltérően viszonyul a szoftverhez a szerzői jog („ki kódolta a programot?”), az iparjogvédelem („milyen arányban és hogyan járul hozzá az egyéni-eredeti kódolási munka a találmány újdonságához vagy ipari alkalmazhatóságához, illetve mennyiben vonható a feltalálói tevékenység körébe?”), az adatvédelem („mire használja a gép a személyes adatainkat?”) és a gazdasági jog („mekkora értéken apportálható egy szoftverlicenz?”). Az MI-modulokkal összefüggésben a szerzői jog körében felteendő legfontosabb kérdés úgy hangzik egyfelől, hogy „meddig lehet értelme szerzőről beszélni a gépi kódalkotással létrejövő vagy módosuló szoftvermodulok születése esetén”, másik oldalról pedig „mekkora transzformálódási mértékig tekinthető eredetinek egy programkód?”

A szoftvereket tehát még jogászai megközelítésből is működésük és részben funkciójuk oldaláról kell elsősorban megközelíteni (ezt még a kifejezésformákra összpontosító szerzői jog esetében sem lehet megkerülni). Az uniós joggyakorlat alapján azonban „annak elfogadása, hogy a számítógépi program funkcionalitása szerzői jogi védelemben részesülhet, azt eredményezné, hogy az ötletek a technikai haladás és az ipari fejlődés rovására kisajátíthatók lennének”.⁶ Emellett „a számítógépi programok szerzői jogi védelmének a fő előnye az, hogy kizárólag a mű egyéni kifejezésére korlátozódik, és ezért meghagyja a kívánt teret más szerzők számára azt illetően, hogy hasonló vagy akár azonos programokat hozzanak létre, amennyiben ezt nem másolás útján teszik”.⁷ Ez az értelmezési megközelítés azonban okafogyottá válik abban az esetben, ha a program különböző (a közvetlen emberi kódoláson túli) inputtényezők folytán képes önmaga fejlesztésére, funkciójának javítására, bővítésére.

A szoftver tehát nem kezelhető egységes (egzakt) jogi fogalomként. „A gép jelműveleteket hajt végre, programjának megfelelően, de nincs a műveletre magára vonatkozó ’metaszintje’. ... A szoftvernek tudati szinten nincsenek céljai, nincs akarata, nincsenek referenciapontjai, amihez viszonyítva a magára, a környezetre és a már korábban kialakult jelentésekre való tekintettel kellene új jelentéseket létrehoznia, és annak alapján döntést hoznia.”⁸ Mindez a hardverek működésének oldaláról (voltaképpen ontológiai megközelítéssel) úgy írható le, hogy a szoftver – alapállapotában – nem más, mint egy elektromágneses tárolóeszközön

⁵ L. ehhez *Eszteri Dániel*: A World of Warcraft-tól a Bitcoin-ig: Az egyén, a gazdaság és a tulajdon helyzetének magán- és büntetőjogi elemzése a virtuális közösségekben (doktori értekezés). Pécs, 2015, p. 109–110.

⁶ Az Európai Unió Bíróságának (EUB) C-406/10. sz. ítélete, 40. pont; vö. az Szjt. 1. § (6) bekezdésével.

⁷ A régi szoftverirányelv javaslatának indokolása, 3.7. pont, melyre az EUB C-406/10. sz. ítéletének 41. pontja is hivatkozik.

⁸ *Z. Karvalics László*: Mesterséges intelligencia – a diskurzusok újratervzésének kora. Információs Társadalom, 15. évf. 4. sz., p. 13; továbbá *Eszteri Dániel*: A gépek adatalapú tanításának megfeleltetése a GDPR egyes előírásainak in *Török Bernát, Zódi Zsolt* (szerk.): A mesterséges intelligencia szabályozási kihívásai. Ludovika, Budapest, 2021, p. 189.

egy korábbi logikai menetrendnek megfelelően kialakított áramkörü elrendezés (annak egy része). A szoftvertechnológiák (és e körben kiemelten az MI) fejlődése révén azonban e temporális állapotú, majd időről-időre (a számítógép használata során) folyamatosan változó áramkörü rendszerek egyre inkább egymásba ágyazott „mesterséges kozmoszokként” írhatók le. E „mikrokozmoszok” – *fizikailag* – részben párhuzamos, részben egymásba font logikai lépéssorozatok révén újra és újra előállnak (a kiinduló áramkörü infrastruktúra részben vagy egészben visszaáll). Az adatfeldolgozó egység (processzor) teljesítményének és a tárolófelületek méretének növelésével ezek az algoritmikus lépéssorozatok egyre rövidebb időközökkel és egyre mélyebb egymásba ágyazottsággal zajlanak. E folyamatot pedig globális szintre emeli az interkonnektivitás és az adatátvitel lehetőségeinek folyamatos kibontakozása.

E két oldalról indukált technológiai fejlődés egyik katalizátora tehát az elektromágneses tárolóeszközök és az adattovábbító rendszerek kapacitásának és hatékonyságának – és így a számítógépes rendszerek által adott időegység alatt elvégezhető műveletek – számának folyamatos növekedése (lásd Moore törvénye), másfelől pedig – emberi oldalról – az egyre több és tehetségesebb szoftverfejlesztő szakember becsatornázása a rendszerek fejlesztésébe, működtetésébe. Az MI-alapú technológiák ez utóbbi tényező körében jutnak szerephez, rendeltetésük azonban messze túlmutat az ember munkájának kiváltásán. A gépi processzorok (és főképp azok összekapcsolt rendszerének) emberi aggyal felfoghatatlan mértékű adatfeldolgozási képessége révén az MI-alapú szoftverek akár petabyte-nyi vagy még nagyobb nagyságrendű adattömegek átvizsgálására, mélyelemzésére, illetve ezek révén mintázatok azonosítására és megtanulására alkalmasak.

A szoftverfejlesztési folyamatot (lásd ábra) tekintve megkülönböztethetünk *eredeti* és *derivatív* programokat (ezzel párhuzamosan pedig emberi és gépi kódolást). A program derivatív volta ugyanakkor még nem jelenti azt, hogy MI-ről beszélünk. Egy eredeti programból további emberi kódolással is kifejleszthetőek derivatív (adott esetben hatékonyabb vagy újabb funkciókkal bíró) szoftverek, amelyek – származékos szoftverműként – a szerzői jog szabályai szerint legalább részben szintén eredetinek, adott esetben átdolgozott műnek minősülhetnek. A program működését tekintve megkülönböztethető lineáris és indeterminisztikus működésmód, mely utóbbinál a számítógéptől független, gyakran kiszámíthatatlan környezeti tényezők befolyásolják a kód alakulását. „A lineáris programozással ellentétben (ahol a bemenetek meghatározott irányba történő egységnyi elmozdulása a kimenetekben ennek megfelelő, mindig ugyanakkora és ugyanolyan irányú elmozdulást eredményez), a gépi tanulást alkalmazó mesterséges intelligencia esetében a bemenet meghatározott mértékű módosítása egyáltalán nem biztos, hogy minden egyes beavatkozáskor ugyanúgy módosítja a kimenetet.”⁹ Ebben az értelmezésben tehát, amennyiben a fejleszt-

⁹ G. Karácsony Gergely: Innovatív jogalkotói megoldások a mesterségesintelligencia-alapú rendszerek szabályozására in *Török, Zödi*: i. m. (8), p. 163–164.

tő egyes beavatkozásait is „bemenetnek”, és nem feltétlenül a szoftvermű módosításának értékeljük (pl. egy kapcsolódó modulon megejtett változtatás révén), már látható, hogy a szerzői jogok alakulásának sorsa igencsak kétséges megítélés alá esik. „A lineáris (determinisztikus) programozással szemben a mesterséges intelligencia alapú döntéshozatal és működés belső folyamatai nem transzparenssek a külső szemlélő számára (sőt, a tanulási folyamat előrehaladtával maga a fejlesztő számára sem), a kimenetek pedig nem minden esetben lineárisan determináltak a bemenetek által.”¹⁰ Ezt nevezik *feketedoboz-jelenségnek*, amely ugyanakkor már csak a következménye a kód „burjánzásának”. A feketedoboz-jelenség jogi szempontból elsődlegesen adatvédelmi aggályokat hordoz,¹¹ ugyanakkor az is látható, hogy – kissé sarkítva – az ilyen programok fekete doboza egyúttal a szerzői jogok egy részét is „elnyelheti”, főképp akkor, ha a program a fejlesztő által írt kódsort véglegesen és lekövethetetlenül felülírja. A valódi MI működési logikáját tekintve pedig nem létezik olyan pontos meghatározás, amely leírná, hogy az hogyan és miért jutott egy konkrét eredményre, a döntésre pedig gyakran utólagos magyarázat sem adható.¹² Fejlesztési naplók segítségével egy ideig talán nyomon lehet követni egyes MI-szoftverek szerzői jogi megítélését is. Az egyre nagyobb mértékben automatizáltan működő (sőt: létrejövő) programok és programkódok esetében azonban vajmi kevés értelme van szerzőről beszélni.

Az előzőek kétségkívül abba az irányba mutatnak, hogy bizonyos fokú automatizáltság szintjének elérését követően a szoftver(mű?) a szerzői jog látóköréből az iparjogvédelem homlokterébe sodródik, hiszen ha gépi kódolással keletkezett, akkor nem pusztán az eredetiség hiányzik, hanem a szerző általi *megalkotás* is.¹³ A szabadalmi törvény¹⁴ alapján ugyanakkor csak annyiban kerülhet szabadalmi oltalom alá egy MI-alapú rendszer, amennyiben az oltalmat nem kizárólag e minőségében kéri¹⁵ (tehát csak akkor, ha pl. az MI-szoftvermodulon túlmutató, tipikusan valamely hardveres eszközzel egységben lévő találmányra igénylik a szabadalmat). E megközelítésben problémákat okozhat a feltaláló személyének megállapítása is a szoftveres találmány esetében, azzal a megjegyzéssel, hogy feltehetőleg az algoritmikus felépülést és a fejlesztés/fejlődés logikai derivációs folyamatát leginkább ismerő személy lesz elsősorban abban a helyzetben, hogy megértse és felhasználja az adott szoftvermodult és a hozzá kapcsolódó eszközt. Így – legalábbis a hatályos szerzői jogi és iparjogvédelmi szabályozás szerint – az összetettebb MI-szoftvermodulok szellemi-tulajdon-védelem körébe tartozó önálló oltalmazhatósága „elolvad” a lineáris programozással fejlesztett szoftverekéhez viszonyítottnan. Ebből adódóan a jövőben okkal merülhet fel egyfajta részleges/korlátozott oltalmi forma intézményesítése is.

¹⁰ G. Karácsony: i. m. (9), p. 163.

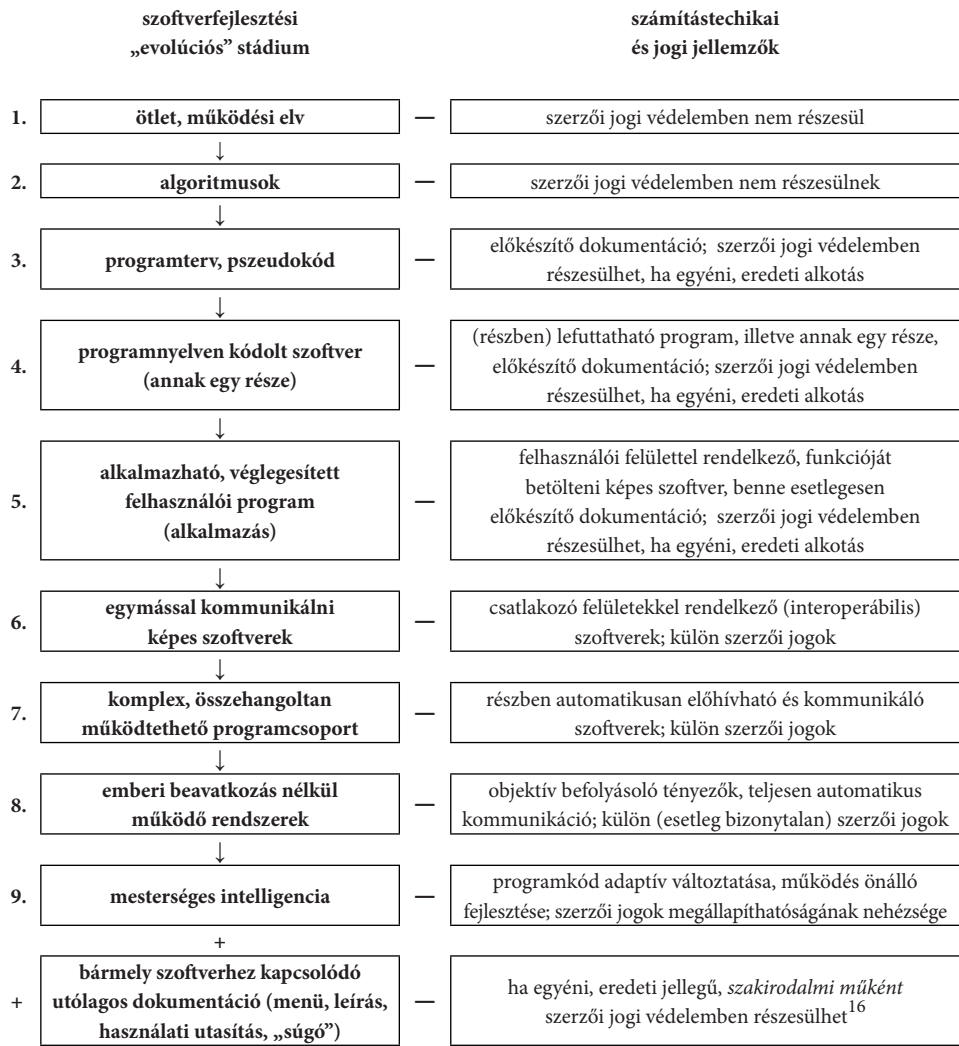
¹¹ Eszteri: i. m. (8), p. 194–197.

¹² G. Karácsony: i. m. (9), p. 164.

¹³ Szjt. 1. § (3) bekezdés.

¹⁴ 1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról.

¹⁵ Szabadalmi tv. 1. § (2) bekezdés c) pont, (3) bekezdés.

A szoftverfejlesztés és a szoftveres rendszerek különböző fázisai számítástechnikai és szerzői jogi jellemzéssel¹⁷

¹⁶ L. ehhez az EUB C-406/10. sz. ügyét (SAS Institute Inc. kontra World Programming).
¹⁷ Eredetileg: Hilgert Ádám: A szoftver és az adatbázis jogi védelmének összehasonlítása az Európai Unió Bíróságának gyakorlata alapján (szakdolgozat). Budapest, 2021, p. 22.

A leírtak három rövid megjegyzéssel egészíthetők ki. Egyrészt az előzetes dokumentáció *szoftverműként szerzői jogi* oltalmat élvezhet az eredeti (ember általi kódolással keletkezett) programmal együtt.¹⁸ Ebből arra lehet következtetni, hogy mindaddig, amíg az előzetes dokumentáció és az aktuális programkód között kimutatható a logikai kapcsolat, feltehetőleg a szerzői jogok „elenyészése” sem jön szóba. Egy ilyen dokumentumnak nagy jelentősége lehet továbbá, ha az eredeti szoftver valamely derivátuma utóbb, egy találmány részeként szabadalmazásra kerül. Másodsorban a (tipikusan grafikus) felhasználói felület¹⁹ és az utólagos dokumentáció²⁰ önálló (tehát *nem* szoftver műfajba sorolt) *szerzői műként* külön védelemben részesülhet, ekként akár – rögzítésük esetén – „túl is élhetik a gyorsan mutálódó kódot”. Harmadrészt pedig – végső soron – a programkód (függetlenül keletkezésének módjától) minden esetben képezheti üzletititok-védelem tárgyát, amennyiben keletkezése valamely gazdasági tevékenység keretében történt (amely körülmény az esetek többségében adotttnak tekinthető).

3. Adat versus tartalmi elem; az adatbázisok tartalmi összetevőinek megítélése a digitalizáció fényében²¹

Az adatbázisról elmondható, hogy a szerzői jog körében talán a legellentmondásosabb *műfajról* beszélünk – annak figyelembevételével, hogy általánosságban a *gyűjteményes mű* nem minősül műfajnak. Megjegyzendő, hogy a szakirodalmi álláspont szerint „helyesebb lett volna az Szjt. 1. § (2) bekezdés *p*) pontban csak a gyűjteményes műveket említeni, amely így mind az adatbázisnak minősíthető [Szjt. 60/A. § (1) bek.], mind az adatbázisnak nem tekinthető gyűjteményes műveket átfogja”.²² Ez a gyűjteményes mű önálló műfajként való értékelését jelentené.

Az adatbázis mint szerzői jogi műfaj azonban sántít valamelyest: a gyakorlatban a szellemi alkotásként értékelhető adatbázisok jelentős része ugyanis nem minősíthető gyűjteményes (és ekként szerzői) műnek, hanem sokkal inkább a *sui generis* oltalom alkalmazása merül fel. Egy szerzői jogi védelemben részesülő, gyűjteményes műnek minősülő adatbázisnak a funkcionális attribútumok mellett egyéni-eredeti tartalmi vonásokat is fel kell tudni mutatnia, melyeknek a tartalom összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése körében kell megjelenniük. A *sui generis* oltalomban részesülő adatbázis esetén ugyanakkor elegendő a

¹⁸ L. Szjt. 1. § (2) bekezdés *c*) pont.

¹⁹ L. az EUB C-393/09. sz. ítéletét.

²⁰ Az EUB C-406/10. sz. ítélete, 70. pont.

²¹ Ez az alcím tartalmilag nagyrészt a szerző alábbi két tanulmányából átvett szövegrészekből tevődik össze: 1. *Hilgert Ádám*: A gyűjteményes műnek minősülő adatbázis dogmatikai behatárolásának kérdései. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 18. (128.) évf. 5. sz., 2023. október; 2. *Hilgert Ádám*: A digitális technológiák jelentette szabályozási és jogértelmezési kihívások a szerzői jogban. Infokommunikáció és Jog, 2023. 1. sz., p. 14–22.

²² Gyertyánfy: i. m. (2), p. 85.

jelentős ráfordítás kritériuma (melynek megállapíthatósága több irányból vet fel kérdéseket), amely nem feltételez eredetiséget, sőt, még *szerző általi megalkotást sem*, hiszen *nem szerzői mű*. Az előzőek figyelembevételével a szellemi tulajdon-védelem homlokterében lévő adatbázisok közé tartozhatnak a teljesség igénye nélkül

- egyes antológiák,²³
- különféle tárgymutatók,²⁴
- tudományos, szakmai adatbázisok,²⁵
- sport- és egyéb események nagyszámú adatait tartalmazó adatbázisok,²⁶
- hírarchívumok,²⁷
- kereskedelmi (pl. használtautó-) hirdetések valós idejű webes gyűjteményei,²⁸
- termékek, fogyasztók, felhasználók adatainak állományai, továbbá
- egyes térképészeti alkotások is.²⁹

A gyűjteményes műnek minősülő adatbázis esetében – fogalmilag – két teljesen eltérő minőségű, különböző motivációból fakadó tartalmi elrendezettség követelménye ötvöződik. E két attribútumrendszer szükségszerűen egymással ellentétes irányba hat: a szerzői (egyéni-eredeti jelleget megkövetelő) kritérium a szubjektív, szerzői tartalom, az eredeti válogatás fontosságát, míg az adatbázisjelleg (a tartalmi elrendezettség és egyedi hozzáférhetőség) a tartalomtól és így szükségszerűen a szellemi alkotás létrehozójának egyéniségétől szinte teljesen függetleníthető tartalmi rendezettség bizonyos módját jelenti. Úgy is lehetne mondani, hogy a szerzői követelmény az alkotás *tartalmára* (gyűjteményes műveknél ez a tartalom az egyedi válogató munka megnyilvánulása), míg az adatbázisjelleg követelménye az alkotás *struktúrájára* és a tartalom összetevőinek *hozzáférhetőségére* nézve jelent megkötést.

Az adatbázis attribútumának sokkal inkább tekinthető egyfajta *logikai rendszer vagy módszer* szerinti elrendezettség (amely szorosan összefügg az egyes elemek hozzáférhetőségével), semmint a gyűjteményes művekre jellemző *egyéni, eredeti jellegű tartalmi összeválogatás, elrendezés vagy szerkesztés*. Természetesen e két strukturálási mód nem zárja ki egymást, létezhet olyan tartalmi szelekció, amely mindkét feltételnek egyidejűleg megfelel, erre példa lehet egy tárgymutató vagy egy olyan verseskötet, amely cím szerinti betűrendbe rendezve tartalmazza a szerkesztő által egyedileg válogatott irodalmi műveket.

Az adatbázisok „építőköveit” jelentő tartalmi elemek igen széles skálán mozoghatnak mind jellegüket, mind eszmei/vagyoni értéküket, mind pedig megjelenésformájukat tekintve. Az Szjt. meghatározása szerint az adatbázis „önálló művek, adatok vagy egyéb tartalmi elemek gyűjteménye”, amely implicite korlátlanul tágra szabja a „tartalmi elem” mint fo-

²³ Pl. EUB C-304/07. sz. ügy.

²⁴ Pl. SZJSZT-18/2013 sz. szakvélemény, p. 11–12.

²⁵ Pl. EUB C-545/07. sz. ügy.

²⁶ Pl. EUB C-444/02. sz. és kapcsolódó ügyek.

²⁷ Pl. SZJSZT-05/2010 sz. szakvélemény.

²⁸ Pl. EUB C-202/12. sz. ügy.

²⁹ Pl. EUB C-490/14. sz. ügy.

galmi összetevő alkalmazási körét. A gyakorlatban a tartalmi elemekkel kapcsolatos értelmezési nehézséget az okozza, hogy egyes művek (adatbázis részeként pedig a művek mint tartalmi elemek) *kifejezésmódja*, illetve az egyes *megjelenésformák* eltérőek, ehhez érdemes röviden utalni e két fogalom elhatárolásának lehetséges, szerzői jogi fókuszú szempontjaira.

A *kifejezésmód* a mű megalkotójának szubjektív tartalmi közlésmódját jelenti, mely arra utal, hogy a művet megalkotó személy milyen módon kívánja rögzíteni (vagy előadni), és ezáltal eljuttatni a szerzői tartalmat a közönség irányába (pl. írás, rajz, előadás útján). A kifejezésmód tehát nem valamely műpéldányhoz, hanem mindig az *eredeti műhöz*, és így ahhoz az alkotótevékenységhez, műfajhoz kapcsolódik, amelyen keresztül a szerző interakcióba lép a közönséggel a szerzői tartalom közlése céljából. Ezzel szemben a *megjelenésforma* objektív kategória, amely az alkotó szándékától függetlenül arra utal, hogy az *adott műpéldány* (konkrét hordozó és a rajta fellelhető művi tartalom) mely észlelhető csatorná(ko)n keresztül, illetve milyen közvetlenséggel képes közvetíteni a szerzői tartalmat. A megjelenésforma ennek megfelelően tovább bontható alaki és tartalmi megjelenésre. Az alaki megjelenés meghatározza, hogy az adott műpéldány mely érzékelhető fizikai csatornán keresztül képes a művi tartalom közvetítésére. Az alaki érzékelhetőség két fő formája a képi (vizuális) és hang (auditív) megjelenés azzal kiegészítve, hogy a kettő gyakorta együtt vagy egyéb alternatív csatornákon észlelhető megnyilvánulási formákkal vegyülve jelenik meg. A tartalmi megjelenés alapvetően szintén kétféle lehet: közvetlen és közvetett. Utóbbi valamely humán nyelv (szoftverműveknél kivételesen programnyelv) közvetítő szerepének felbukkanását jelenti a műben, ekképp a szemantikai-szintaktikai felépítés révén a közvetett megjelenésforma szemantikusnak (még általánosabban szimbolikusnak) is nevezhető. Összegezve tehát: a kifejezésmód *in abstracto* egy *műfaj* vagy *mű*, míg a megjelenésforma *in concreto* egy *mű* vagy *műpéldány* és az általa hordozott *művi tartalom* ismérve. E fogalmi elhatárolásokat ki kell egészíteni azzal, hogy a digitális felhasználói környezetben megjelenő művek tekintetében kívánatos lenne pontosan meghatározni a mű–hordozó viszonyrendszert is, hiszen a virtuális térben igen eltérő jellegű a művek „viselkedése” a hagyományos (közvetlen) dologi hordozón megjelenő műpéldányokkal összevetésben.³⁰

Az adatbázisokkal kapcsolatos jogértelmezés pontosítása érdekében kézenfekvő lenne egy adatbázis lehetséges tartalmi elemeit olyan megjelenésformájú entitásokra korlátozni, amelyek elektronikus eszközzel vagy más módon való többszörözése a többszörözött példánnyal azonos minőségű vagy azonos módon és mértékben felhasználható példányokat eredményezhet. A fentiek értelmében ez lényegében a közvetett (szimbolikus) megjelenésformákat jelenti. A szerzői műveket tekintve ilyenek mindenekelőtt az *irodalmi művek* bár-

³⁰ A mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény 2. § 33. pontja szerint: „műpéldány: a filmalkotást vagy egyéb szerzői jogi védelem alatt álló művet, annak azonosítására alkalmas formában tartósan rögzítő hordozó”. Ez a megfogalmazás azonban – legalábbis absztrakt szerzői jogi szemléletben – nem pontos: nem maga a hordozó a műpéldány, hanem a hordozó és a rajta azonosításra alkalmas formában rögzített művi tartalom együttese.

mely rögzített formája, továbbá valamennyi további szerzői mű esetében a *digitális megjelenésformák*. Egyértelműen aggályos és elvetendő jogértelmezést takarna ugyanis valamely térbeli kiterjedésű műpéldány, egyéb objektum kapcsán megengedni, hogy az eredeti, valós anyagi mivoltában (tehát a művi tartalom a fizikai hordozóval együttesen) egy adatbázis tartalmi eleme lehessen (ezzel kiüresítve az *adatbázis* szó jelentését).

Ha az „adatbázis” szó szemantikai tartalmából indulunk ki, szintén indokolt lehet a *tartalmi elemek* körét olyan entitásokra („adatokra”, helyesebben szemantikus felépítésű vagy azzá alakítható tartalmakra) korlátozni, amelyek karakterek emberi vagy gépi intelligencia által értelmezhető (betáplálható/feldolgozható) kombinációiból állnak. Egy karakterekből álló alkotás (és bármilyen más szöveges formátumú entitás) ugyanis sokkal inkább kitett a többszörözésnek, mint más formában megjelenített (megjeleníthető) művek. E szemlélet homlokterében az áll, hogy a számítástechnikában alkalmazott átalakítási, átviteli módszerek (pl. vizuális tartalmak képernyőn való megjelenítése, formátumok közötti átalakítás stb.) és általánosságban a szoftverek működése karakterkombinációk nagyszámú betáplálásán, transzformálásán és dekódolásán alapul. Ez támpontul szolgálhat az „adat” és közvetetten az adatbázis „tartalmi eleme” fordulat értelmezése tekintetében is, hiszen ily módon egy betáplált mű (emberi szemszögből egy képernyőn megjelenített festmény, lejátszott zene-szám, film) által hordozott szellemi tartalom transzformálható, lebontható a számítástechnikai eszköz által „értelmezhető” információs tartalomra, karakterkombinációra.

E karaktersorozatokat dogmatikailag azonban mindenképp el kell határolni az eredeti művektől, hiszen ezek csupán a számítógépbe való betáplálhatóságot, illetve transzformációt szolgálnak, és nyilvánvalóan nem azonosak a művel. Egy *a)* eredeti reneszánsz festmény, *a b)* róla készült, felhasználói felületen megjelenített hatalmas felbontású fénykép, *c)* ez utóbbinak valamely szoftver által értelmezhető karaktersorozatban (végső soron bináris kódokban) való megjelenésformája és ennek folytán *d)* egy hardveren ebből származtatott jelkombináció – ontológiailag – határozottan elkülöníthető entitások.³¹ Ha ebben a tekintetben a számítástechnikai transzformációt a többszörözés (Szjt. 18. §) egyik sajátos változatának és ekképp pl. a fénykép konkrét adathordozón megjelenő elektromágneses lenyomatát (és a hozzá tartozó bináris kódot) is többszörözött műpéldánynak tekintjük, akkor szükségesnek mutatkozhat a fentiek alapján, hogy valamely mű (egyéb entitás) tartalmi elemként való megjelenése egy adatbázisban *karakterkombinációban megnyilvánuló alakot* öltön. Ezzel áthidalható lenne pl. az a logikai és nyelvtani értelmezés alkalmazása esetén fellépő diszcrepancia, hogy pl. egy rölpapos kiadmány és egy lexikon adatbázisnak minősülhet³² a maga

³¹ E különböző entitásokat érdemes dinamikus szemléletben a digitális transzformációs folyamat egyes lépcsőfokainak tekinteni. Ez azért indokolt, mert bár a felhasználói élmény az egyes eseteket tekintve igen eltérő (az eredeti műpéldánynál teljes, egy képernyőn megjelenő kép/video vagy hangszóróból szóló zene esetében lényegesen alacsonyabb, míg a bináris karakterkombináció mint *sui generis* entitás esetében egyáltalán nincs közvetlen felhasználói élmény), ez utóbbi entitások mégis elválaszthatatlanul kapcsolódnak az eredeti műhöz.

³² L. pl. az SZJSZT-29/2004 számú szakértői véleményét.

(eredeti hordozón megjelenő) formájában is, ugyanakkor más, fizikai hordozón megjelenő műveket (pl. festményeket) tartalmazó gyűjtemény már nem. Ez a szemlélet ugyanis (a hatályos szerzői jog szempontjából) látszólag mintegy önkényesen tesz különbséget egyes műtípusok között. Ennek az a magyarázata, hogy az Szjt. 60/A. §-a egyfelől a „*művek, adatok és egyéb tartalmi elemek ... gyűjteménye*” tágon értelmezhető fordulatot alkalmazza *művek, adatok és egyéb tartalmi elemek meghatározott formában* (pl. karakterkombinációk formájában) *megjelenő gyűjteménye* helyett, másfelől azáltal, hogy az adatbázis tartalmi elemeihez akár számítástechnikai eszközzel, akár *bármely más módon* hozzá lehet férni, az „egyedi hozzáférhetőség” kritériumát is szükségszerűen tágon kell értelmezni. Egy lexikon felütése a megfelelő oldalon – a tartalomjegyzék alapján – ugyanis a „hozzáférés” szempontjából inkább hasonlítható egy gyűjteményben elhelyezett festmény brosúra alapján történő felleléséhez, mint egy keresőmotoros adatbázis használatához (hiszen mindkét esetben fizikai módon megnyilvánuló procedúra és az emberi intelligencia alkalmazásának következménye a keresett „tartalmi elem” fellelése). A lényegi különbség az adatbázis gyakorlati értelmezését tekintve tehát nem a hordozó jellegében (ti. elektronikus tárolóeszköz vagy papír), hanem a konkrét tartalmi elem *közvetett, azaz szimbolikus megjelenésformájában* keresendő, ami jelenthet szöveges alakot vagy digitális formátumot.

A fenti szemléletet pedig megerősítheti egy olyan átmeneti eset jogi megítélése, amikor pl. egy raktárban több ezer archív fotó kerül elhelyezésre, fellelhetőségüket és a hozzájuk tartozó adatokat tartalmazó jegyzékkel. Ebben az esetben legfeljebb a jegyzék mint nyomtatott alkotás minősíthető adatbázisnak. Az adatbázis tartalmi elemei az egyes fotókra vonatkozó adatok lesznek, nem pedig maguk a képek, hiszen a fotók és a jegyzékben szereplő (karakterekből álló) egyedi adatok közötti szoros fizikai kapcsolat és így az egyedi hozzáférhetőség nem állapítható meg. Ennélfogva legfeljebb különálló adatbázisról és fotóművészeti gyűjteményről beszélhetünk. Másik, „szűrkezónába” sorolható esetet jelenthet egy olyan fotóalbum, ami a képek készítésének éve szerinti sorrendben tartalmaz fotóművészeti alkotásokat. Ebben az esetben – bár rugalmas jogértelmezéssel teljesülhet az egyedi hozzáférhetőség – a rendszer vagy módszer szerinti elrendezettség szintén csak a szimbolikus komponensre vonatkozhat, hiszen *önmagában* a fotók alapján nem lehet egyértelműen meghatározni a készítés évét. Így az egyértelmű (tehát akár laikus általi) sorrendbe helyezés is csupán a szimbolikus tartalom alapján (illetve azt illetően) végezhető el, ennélfogva itt szintén külön entitásként kezelendő az adatbázis és a gyűjteményes mű (vö. egy tárgymutatóval).

A leírtakból levonható az a következtetés, hogy valamely *objektíve leírható* rendszer vagy módszer szerinti elrendezettség mint egy adatbázis ismérve *kizárólag* abban az esetben állapítható meg, ha az valamely szimbolikus (így akár ember, akár gép által értelmezhető), egyértelmű megfeleltetési vagy rendszerezési struktúrát képes felmutatni. Ez két esetben adott: *a)* eleve szimbolikus megjelenésformájú vagy *b)* digitalizált tartalmi elemek esetében, mely utóbbi körben a tartalmi elemek karakterkódjai az adatbázis részét képezik.

4. A gépi előállítású adatok és a kapcsolódó jogi oltalomban részesülő adatbázisok viszonya

Az Európai adatstratégia³³ új megvilágításba helyezte az adatbázisok és különösen a kapcsolódó jogi (*sui generis*) oltalom szerepét. Míg a szerzői jog az adatbázisra elsősorban mint *gyűjteményre* tekint, addig az újabban kibontakozódó jogágak (adatvédelem, infokommunikációs jog) és az adatgazdálkodás szabályozását előkészítő tanulmányok³⁴ az *adat* mint önálló és sajátos „forrás” természetét helyezik a középpontba. Sarkított párhuzamot vonva, az adatgazdálkodás körében az adat úgy viszonyul az adatbázisokhoz, ahogyan a szerzői jogi szemléletben a tartalmi elem a gyűjteményhez. Mindkét esetben alkotóegység-összeség relációról beszélhetünk, és ugyancsak mindkét esetre igaz, hogy az alkotóelemek (ti. adat, illetve tartalmi elem) közötti kapcsolódások, összefüggések adják a sokaság értékét. Az alkotóelemek koncentrációját ugyanakkor adatbázisok (és főképp a lentebb részletezett *bigdataelemzés* keretében létrejött állományok) esetében elsősorban mennyiségi, gyűjteményes művek esetében ezzel szemben minőségi tényezők határozzák meg. Adatbázisok esetében elsősorban vagyoni és funkcionális, míg gyűjteményes műveknél főképp esztétikai vagy tudományos-tartalmi értelemben vett (szellemi) hozzáadott értékről beszélhetünk, mely utóbbiak értelemszerűen szintén bírhatnak jelentős vagyoni értékkel. Az adatbázis tehát jogi értelemben sokrétű fogalmat takar, melyhez az egyes jogágak (hasonlóan a szoftverhez) eltérően viszonyulnak. Olykor azonban párhuzamosan is alkalmazandóak a különböző szabályok, hiszen az esztétikai/tudományos és funkcionális ismérvek együttes megjelenése nem kizárt.³⁵

A *sui generis* oltalomban részesülő adatbázisok azonban nem feltétlenül (sőt: *tipikusan nem*) minősülnek egyidejűleg gyűjteményes művek, hiszen ez nem fogalmi kritériumuk (ez csupán a kumulált védelem ritkább eseteiben fordul elő). E különös, szintén a szellemi-tulajdon-védelem körébe tartozó oltalmi alakzat már nem a tartalmi ismérveket, hanem a jelentős ráfordítás tényét szabja a védelem feltételéül, melyre tekintettel egyelőre még nem tisztázott a *sui generis* oltalom alkalmazhatósága olyan adatbázisokra nézve, melyek tartalmi elemei emberi beavatkozás nélkül keletkeztek (*machine generated data*, „MGD”).³⁶

³³ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának (Európai adatstratégia), COM/2020/66 final, Brüsszel, 2020.

³⁴ E körben l. különösen *Josef Drexl*: Data Access and Control in the Era of Connected Devices – Study on Behalf of the European Consumer Organisation BEUC. Brussels, 2018; Study to support an impact assessment for the review of the Database Directive (Final Report). European Commission, Brussels, 2022; Study to support an impact assessment on enhancing the use of data in Europe. European Commission, Brussels, 2022; Commission Staff Working Document – Impact assessment report accompanying the document Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on harmonised rules on fair access to and use of data (Data Act), SWD (2022) 34 final, European Commission, Brussels, 2022.

³⁵ L. még az előző alcímet, továbbá: *Hilgert*: i. m. (21), p. 33–35.

³⁶ Commission Staff Working Document – Impact assessment report...: i. m. (34), p. 6.

Az adatalapú gazdaság gyors fejlődése következtében egyre több gazdasági tevékenységgel jár együtt az adatok nagyobb mennyiségű automatikus előállítás (rögzítése, feldolgozása, elemzése). Ebben a helyzetben nehéz eldönteni mely módon előállított (előálló?) adatbázisok esetén merülhet fel a *sui generis* védelem, és melyek azok az automatikusan generált állományok, amelyek esetében – a gazdasági ráfordítás megállapíthatóságának hiánya vagy kérdésessége okán – már nem jöhet szóba ezen oltalmi forma alkalmazása. A dolgok internete (*internet of things, IoT*) korában ugyanis az okoseszközök által feldolgozott témérdek mennyiségű adat is adatbázisokban kerül értékelésre és feldolgozásra, ezekben az esetekben azonban már nem a gyártó vagy a felhasználó által célzottan létrehozott adatbázisokról, hanem az eszközök működése során, szenzorok által érzékelt és továbbított adatok összegyűjtéséről és értékeléséről beszélünk, amelyek automatikus folyamatok.³⁷ Természetesen ugyanezzel jellemezhetjük a közösségi hálózatok és a rangsorolós keresőmotorok működését is.

Az IoT keretében létrejövő, ennél fogva MGD-tartalmú adatbázisok nem pusztán a felhasználói szokások és tendenciák kiértékelése, de – ennél fogva – a termékek továbbfejlesztése szempontjából is a legfontosabb eszközökké léptek elő, így nem kérdéses ezeknek az állományoknak a kimagasló gazdasági értéke.³⁸ Az ilyen adatállományok ugyanakkor két ponton is különbséget mutatnak azon adatbázisokhoz képest, amelyekre eredetileg a *sui generis* védelem szabályait megalkották. Egyfelől a tartalmi elemek kivétel nélkül MGD-nek minősülnek, melyek leggyakrabban előre meghatározott körülmények *mennyiségi* vagy *minőségi* értékelését szolgálják (egy adott fogyasztói magatartás előfordulásának gyakorisága, egy konkrét helyszín meglátogatásának gyakorisága és időtartama, weblapok használatával kapcsolatos szokások stb.). Másrészt az ilyen adatbázisok elválaszthatatlanul kapcsolódnak egy hálózathoz csatlakoztatott eszköz vagy szolgáltatás igénybevételéhez, működéséhez, akárcsak egy digitális technológián alapuló találmány esetén az azt működtető szoftverek. Ebből fakadóan arra lehet következtetni, hogy ezek az adatbázisok kívül esnek a szellemi tulajdon körén, és a tartalmukat képező adatok legfeljebb üzleti titokként kezelhetők.³⁹

Az MGD-tartalmú adatbázisok magasabb, „makro-” szintjét jelentik a *bigdataelemzés* keretében alkalmazott technológiák működése során létrejövő, igen jelentős méretű adatállományok. A *big data* (BD) „azon adatoknak az átfogó sokaságát jelenti, amelyeket a dolgok internete generál vagy dolgoz fel. Ezek az adatok a hálózatra kötött eszközök, szenzorok stb. nem strukturált adatai”.⁴⁰ A BD-elemzések során az adatok tartalmuk és relevanciájuk nélkül, mintegy kontextuson kívül elemezhetőek. Ekkora adatmennyiséget azonban már csak

³⁷ Commission Staff Working Document – Impact Assessment Report...: i. m. (34), p. 15.

³⁸ L. még a 95/46/EK irányelv 29. cikke szerint létrehozott munkacsoport 8/2014. sz. véleményét a dolgok internetének legújabb fejleményeiről, továbbá Klein Tamás, Tóth András: Technológia jog – Robotjog – Cyberjog. Wolters Kluwer, Budapest, 2018, p. 33–38.

³⁹ Study to support an impact assessment on enhancing the use of data in Europe: i. m. (34), p. 182–183.

⁴⁰ Gyekiczky Tamás: Jogrendszerek a digitális társadalomban. Wolters Kluwer, Budapest, 2020, p. 46.

összetett, MI-re épülő rendszerek képesek elemezni.⁴¹ A BD-elemzéshez felhasznált MI-alapú technológiák alkalmazásakor a hálózathoz kapcsolódó információs rendszerekben tárolt, nyilvánosan hozzáférhető adatok nagy volumenű elemzése során nem pusztán egy adott termék vagy weboldal használatának, hanem átfogó társadalmi jelenségek vizsgálatára is lehetőség nyílik. A techóriások azonban saját termékeik fejlesztéséhez is alkalmaznak BD-elemzést, hiszen több milliárd felhasználó adatai és a globális piacok értékelése rengeteg adat elemzését igényli. A BD egyik megközelítése a bevont (vagy bevonható) adatok volumenét vizsgálja, eszerint 1 petabyte, azaz 10¹⁵ byte nagyságrendű adatmennyiségtől beszélhetünk BD-jelenségről.⁴²

A fentiek, továbbá a témában született elemzések és tanulmányok alapján valószínűsíthető, hogy az európai jogalkotás a jövőben választóvonalat helyez az MGD-tartalmú és az egyéb, legalább részben emberi alkotómunka útján létrehozott adatbázisok közé, aminek következtében a (főképp IoT-infrastruktúrában keletkező) adatbázisok *expressis verbis* kikerülnek a szellemi tulajdon-védelem ernyője alól.⁴³ A *sui generis* védelem alkalmazása ezen esetkörben ugyanis lehetőséget nyithat a visszaélésszerű joggyakorlásra és piaci magatartásra, ami a szerzői jogi szabályozás és az adatbázisok védelmének céljaival nem egyeztethető össze.⁴⁴ Emellett fontos kiegészítő szabályokként megjelenhetnek egyes szerzői jogosultságok további korlátozó szabályai, valamint a kutatási tevékenység körében egyes további kivételszabályok, melyek az ilyen adatbázisokon fennálló jogokat jobban körvonalazhatják. Az üzletititok-védelem eszközeinek alkalmazása mellett pedig felmerülhet a jövőben akár egy újabb, korlátozott védelmi alakzat vagy egyéb alternatív kontrollmechanizmusok bevezetése is az ilyen adatbázisok szabályozása – és az ezt működtető technológia ellenőrzése – körében.⁴⁵

5. Az adatbázisok és szoftverek oltalmon kívül eső alakzatainak jogi értékelése

Az eddig kifejtettek alapján két következtetést lehet levonni a szerzői jogi szemléletben funkcionális művekként értékelt adatbázis és szoftver tekintetében. Egyrésztől mindkét műtípus alapvetően szemantikus felépítésű abban az értelemben, hogy akár az alkotófolyamat, akár a felhasználás (és ennek körében kiemelten a gép és ember közötti interakciók) során, a tartalomátvitel legalább egyes szakaszaiban ezek az alkotások karakterkombinációk képében érzékelhetőek, akárcsak az irodalmi művek. Ez azért lényeges, mert ennek folytán a digitális környezetben végzett többszörözési műveletekkel az eredeti műpéldánnyal telje-

⁴¹ Gyekiczky: i. m. (40), p. 46–47.

⁴² Klaus Mainzer: *Künstliche Intelligenz – Wann übernehmen die Maschinen?* Springer, Berlin-Heidelberg, 2016, p. 157–159, idézi: Gyekiczky: i. m. (40), p. 46. o.

⁴³ Study to support an impact assessment on enhancing the use of data in Europe: i. m. (34), p. 138–139.

⁴⁴ Commission Staff Working Document – Impact Assessment Report...: i. m. (34), p. 15.

⁴⁵ Study to support an impact assessment on enhancing the use of data in Europe: i. m. (34), p. 139–140.

sen azonos minőségű műpéldányok hozhatók létre pillanatok alatt. Másfelől pedig – és ez jelentősebb állítás – abban az esetben, ha elrugaszkodunk a két entitás szerzői jogi megközelítésű meghatározásától, mind a szoftverekből, mind az adatbázisokból léteznek olyan változatok, amelyek *teljes egészében* emberi beavatkozás nélkül jönnek létre. Szoftvereknél az MI által kódolt (később esetleg leválasztott és reintegrált) modulok, adatbázisok esetében pedig az egyetlen (akár gépi) utasítással lefuttatott algoritmus révén meghatározott szempontok, keresőszavak alapján létrejövő (rögzülő) adatbázisok hozhatók fel tipikus példának. Ezekben az esetekben – közvetlenül – már részleges szellemi hozzájárulásról sem beszélhetünk a fejlesztő/üzemeltető részéről az említett entitások létrejöttét tekintve, legfeljebb közvetett, mögöttes ráfordításokról, melyek a modul vagy adatbázis létrejöttét lehetővé tevő technológiai háttér vagy eszközök kifejlesztését szolgálták. E technológiai közeg létrehozása ugyanakkor jellemzően olyan mértékű anyagi és szellemi ráfordítás eredménye, amely esetén kizárt megállapítani az adott konkrét, emberi beavatkozás nélkül keletkezett entitásra jutó arányos részt. Annál is inkább, hiszen ezeket az infrastruktúrákat tipikusan ezres nagyságrendű fejlesztő hozza létre, másfelől, még ha meg is állapítható az érintett fejlesztők köre, az MI feketedoboz-hatása és az embertől független befolyásoló tényezők egy idő után lehetetlenné teszik a derivációs folyamat feltérképezését.

A digitális térben egyre kevésbé beszélhetünk a klasszikus hordozó–mű, illetőleg hordozó–adat viszonyrendszerről. A *deep learning* és egyéb, gépi tanuláson alapuló módszereket alkalmazó, összetett rendszerek jellemzően nyilvánosan hozzáférhető, nagy tömegű adatállományokat dolgoznak fel. Ennek során az érintett adatállományok (adatbázisok?) gyakran *ad hoc* jelleggel, szoftverek működése során „keletkeznek” (többszörözéssel), hiszen az algoritmus adott helyen és időben fellelhető vagy adott tulajdonsággal rendelkező/szempontnak megfelelő elemek között keresgél, ami alapján másodpercenként módosulhat a lehetséges bemeneteli adatok köre. Fejlett keresőprogramok segítségével (lényegében sajátos többszörözés útján) pillanatok alatt elraktározhatunk több millió adatot, MI-t alkalmazó szoftverekkel pedig valós idejű vagy kikövetkeztetett preferenciákon alapuló keresési parancsot hajthat végre a gép. A legfejlettebb rendszerek emberi beavatkozás nélkül, permanensen gyűjtenek, tárolnak és dolgoznak fel adatsokaságokat, majd a későbbi keresési szempontokat is képesek önmaguktól (automatizáltan) megváltoztatni. Ezekben az esetekben reális esély mutatkozik arra, hogy nem pusztán egy adott keresés során begyűjtött adatok körét, de még a keresési kritériumokat sem tudjuk visszakövetni – vajon ezeket az illékony vagy éppen átláthatatlanul felhalmozódó adatállományokat miként tudja kezelni a jog, s kiemelten az adatbázisjog? Az EU adatrendelete⁴⁶ a kapcsolódó jogi oltalomhoz képest is speciális, a szerzői jog keretei közé nem illeszthető védelmet biztosíthat a jövőben egyes

⁴⁶ Javaslat – Az Európai Parlament és a Tanács rendelete a méltányos adathozzáférésre és adatfelhasználásra vonatkozó harmonizált szabályokról (adatmegosztási jogszabály), COM (2022) 68 final.

adatállományok (adatbázisok) tekintetében, ez azonban továbbra sem érinti az adatbázis mint *tároló, feldolgozó eszköz* különálló szerzői jogi megítélését.

Az Sztj. külön meghatározást ad az adatbázisra, önmagában viszont ahhoz, hogy egy állományt jogilag adatbázisnak minősít, semmilyen jogkövetkezményt nem fűz. A szellemi tulajdon szempontjából kizárólag azon adatbázisokat értékeli a törvény, amelyek legalább egyik oltalmi formában részesíthetők: egy „mezei” adatbázis (azon túl, hogy az Sztj. szerint is *adatbázis*), semmilyen jogilag értékelhető jelentéstartalommal nem bír.⁴⁷ Ez nem túl szerencsés helyzet, és legalább egy bekezdés erejéig kiterhetne a törvény a jelenleg oltalmon kívül eső adatbázisok jogi helyzetének tisztázására (ezt az európai jogfejlődés előbb-utóbb várhatóan ki fogja kényszeríteni). Ezt az is alátámasztja, hogy – amint már említésre került – számos jelentős méretű adatállomány emberi döntés nélkül (automatikus rendszerek szokványos működése folytán) jön létre, amely esetben *per definitionem* kizárható, hogy szerzői jogokról beszéljünk egy ilyen adatbázis tekintetében, hiszen műnek sem minősülhet. A *sui generis* oltalom megítélése ezen esetekben pedig azt a kérdést veti fel, hogy vajon betudhatók-e az adatbázis előállítása tekintetében a jelentős ráfordítás körébe azon humán/anyagi ráfordítások, amelyeket az adatállományt létrehozó/azt működtető eszközök, szoftverek vagy technológia kifejlesztésére fordítottak? A holland bírói gyakorlat alapján az ilyen, ún. „*spin-off adatbázisokat*” ki kell rekeszteni a *sui generis* védelem köréből⁴⁸ – noha az Európai Unió Bírósága ezt a gyakorlatot (egyelőre) nem sajátította el.⁴⁹

Az adatbázis mellett a szoftverre, pontosabban az annak kifejeződéseként megjelenő kódsorozatra is elmondható, hogy – legalább részlegesen, de nem kizárt, hogy egészében – létrejöhet emberi beavatkozás nélkül. A szoftver fogalma a szerzői jog megközelítésében az ember által megalkotott programkódra és az ahhoz esetlegesen kapcsolódó dokumentációra korlátozódik, a kifejtettek fényében azonban e terminológiai korlát – legalábbis általánosságban – egyre inkább önkényesnek, kevésbé tarthatónak tűnik, még jogászai megközelítésből is. A mind sokrétűbb, gépi tanuláson alapuló rendszerek aktivitása – egyúttal az alapjukat képező szoftveres infrastruktúrák nyomon követése – komoly kihívást jelent. Ezek a rendszerek állandóan változnak, összetettségüktől és fejlettségüktől függően akár jelentős mértékben is. Ilyen esetekben pedig gyakorta lehetetlen kikövetkeztetni, hogy egy MI-alapú rendszer egyik elemét képező szoftvermodul mely eredeti szoftver derivátumának tekinthető (ha létezik egyáltalán ilyen). E körben tehát joggal várható válasz a szerzői jogászok részéről a programkód derivációs folyamatának megítélését illetően – és ezen az *open source* szoftverek jelenléte sem változtat.

⁴⁷ Ennek esetleg annyiban lehet jelentősége, hogy az adatbázis-formátumban megjelenő szellemi alkotások szerzői vagy kapcsolódó jogi oltalom hiányában, a speciálisan megjelenő rögzítettség okán a know-how sajátos kategóriáját képezhetik.

⁴⁸ *Estelle Derclaye*: The legal protection of databases: a comparative analysis. Edward Elgar Publishing, 2008, p. 94.

⁴⁹ Study to support an impact assessment on enhancing the use of data in Europe: i. m. (34), p. 65–66.

Ha a tételes jog által is elismerést nyerne, hogy az adatbázisok és szoftverek a digitális felhasználói környezetben emberi beavatkozás nélkül is létrejöhetnek, azzal lényegében a „dolog” fogalmának egyfajta virtuális kiterjesztésére (pontosabban inkább analóg alkalmazására) történne kísérlet.⁵⁰ Ez ugyanis azt jelentené, hogy az említett entitások a tágabb jogi szemléletben többé már nem feltétlenül szellemi alkotások, hiszen létrejöttek nincs többé az ember tevékenységéhez kötve. E megközelítés a szerzői jog területéről való kilépést jelentene, azonban nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy – az eredetiség követelményét szem előtt tartva – a jövőben az általánosabb szinten meghatározott adatbázis- és szoftverdefinícióknak egyébként megfelelő, de emellett a szerzői vagy kapcsolódó jogi oltalom kritériumait is kielégítő entitások – sajátos funkcionális szellemi alkotásokként – továbbra is védelemben részesüljenek. Ez tehát egy többlépcsős feltételrendszer alkalmazását vetíti előre a virtuális javak jogi megítélését tekintve.

6. Összegzés

A funkcionális művek több szállal kötődnek a digitális infrastruktúrához, mint a többi szerzői műfaj. Az adatbázisok és szoftverek szerzői jogon kívül értelmezhető változatai alapján időszerűnek tűnik szabályozásuk más jogi területekkel összehangoltan történő újragondolása. E funkcionális eszközök virtuális környezetben betöltött szerepe és végeláthatatlanul tovább növekvő gazdasági jelentősége pedig indokoltá teszi a jogász és információtechnológiai szakma és szakemberek közötti párbeszéd mélyülését, hiszen a digitális térben zajló folyamatok pontosabb elemzése és egyúttal a szellemi tulajdon határvonalainak jobb megértése valamennyi fél érdekét szolgálja.

⁵⁰ L. még ebben a kontextusban az EUB C-30/14. sz. Ryanair-ítéletét, továbbá a non-funglibe tokenek (NFT) terjedését, amely voltaképpen a blokklánc-technológiára épülően egy erre történő kísérletként is értékelhető.

RAJONGÁSBÓL ALKOTÁS – A FANVIDDING SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEI^{*}

I. RÉSZ

1. BEVEZETÉS

1975-ben Kandy Fong egy Star Trek-rajongói klub keretein belül alkotta meg a „What Do You Do with a drunken Vulcan?”¹ című fanvideóját, amely a történelem első dokumentált fanvidjének számított. A szóban forgó videó valójában egy diavetítésnek megfeleltethető, amely során Fong néhány ritkán látott Star Trek-jelenet képeit használja fel. A vetítés alatt a „What Shall We Do with a drunken Sailor” című zenemű Spock kapitányra vonatkozó átdolgozása hallható, amelyet az alkotó a rajongói klub további tagjaival együtt adott elő. Az alkotás később több különböző rajongói találkozó során is bemutatásra került, aminek a következtében több jelenlévő rajongó is ihletet nyert ahhoz, hogy elkészítse a saját művét.² Fong akkor még nem is sejtette, hogy a videójával – kisebb túlzással – örökre megváltoztatja a fandomok működését.

1975 óta a fanvidek világa gyökeresen átalakult. A múltbeli diavetítéseket mára már felcserélték a mondhatni professzionális alkotómunkával készült fanvidek, amelyek minősége bizonyos esetekben vetekedhet az eredeti művekével. Továbbá manapság a fanvidek nemcsak azon személyek számára érhetők el, akik rendszeresen részt vesznek a már fentebb említett rajongói találkozók, illetve rajongói klubok tagjai, hanem akár milliók is megtekinthetik a különböző közösségi médiaplatformokon azt, ahogy a rajongók vizuális alkotások által fejezik ki a szeretetüket egy adott film, előadóművész, illetve egyéb szerzői mű iránt.³

A rajongás kreatív módon való kifejezése természetesen szép és becsülendő dolog, azonban az alkotók sokszor megfedkeznek a tevékenységüket körülölelő számtalan szerzői jogi kérdéssel. Szerzői jogi szempontból hogyan értékelendők ezek az alkotások? Minősülhetnek-e szerzői műnek? Képesek-e az eredeti szerzők jogainak megsértésére? Létrejöhetnek-e jogszerű módon? Hiszen amíg a különböző előadóművészek vagy szerzők esetenként kifejezett örömmel fogadják ezeket az alkotásokat, addig a szerzői jog látszólag nincs igazán kecsegtető véleménnyel a rajongók által létrehozott művekről. Azonban ez nem akadályoz-

^{*} A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Uvári János diplomadíj-pályázatán díjazott munka szerkesztett változata.

¹ Kandy Fong: What Do You Do With A Drunken Vulcan?: <https://archiveofourown.org/works/846732>.

² Francesca Coppa: Interview with Kandy Fong. *Transformative Works and Cultures*. 16. évf. 2–3. sz., 2014.

³ Marian Caballo: The Art of Vidding: A dive into the unique, transformative fan practice. *The Science Journey*, 2021. június 14.: <https://thesciencesurvey.com/arts-entertainment/2021/06/14/the-art-of-vidding/>.

za meg a rajongó alkotókat abban, hogy hasonló műveket hozzanak létre, hiszen az esetek túlnyomó többségében figyelmen kívül hagyják az alkotómunkájukra vonatkozó szerzői jogi szabályokat.

2. SZERZŐI MŰNEK TEKINTHETŐ-E A FANVID?

2.1. A fan és a fandom jelentése, bemutatása

A „fandom” kifejezés az angol fan mint rajongó és „kingdom” mint királyság összetételéből származik.⁴ A szókapcsolat első fele, a „fan” szó eredetileg az angol fanatic, azaz fanatikus, megszállott kifejezésből származik.⁵ A rövidítés feltehető atyja egy Ted Sullivan nevezetű baseballlező, aki a kifejezést 1883-ban alkotta meg, és amelyet először a korabeli baseball-csapatok szurkolótáborának jellemzésére használt.⁶ Később azokat a női színházlátogatókat illeték vele, akik csak a férfi színészek miatt jártak a teátrumi előadásokra. A médiafandom jelenség az 1920-as években született meg, amikor a közönség számára megjelentek az első sci-fi-magazinok, valamint képregények, amelyeket az olvasók meg tudtak beszélni egymás között.⁷

A fandom kifejezés napjainkban olyan emberek közösségére utal, akik szenvedélyesen rajonganak valamiért, legyen szó akár filmalkotásokról, könyvekről, előadóművészekről, illetve egyéb művekről.⁸ Fontos azonban megjegyezni, hogy Henry Jenkins médiatudós szerint a fandom fogalmába nem sorolható be minden rajongói típus. Mint ahogy az a definícióból is látható, az embernek szenvedélyesen, fanatikus módjára kell rajongania valami iránt ahhoz, hogy egy fandom részévé váljon. A fandom kifejezés tehát azokat az embereket foglalja össze, akik egy lépéssel tovább haladnak a hobbijukban, vagyis a rajongó a passzív fogyasztóból üzenetek generátorává, valamint esetenként tartalomgyártóvá válik. A fandom tagjai befogadják a művek üzenetét, majd a saját interpretációjuk szerint átformázva továbbadják az általuk átalakított mondanivalót másoknak, akik szintén elvégzik ugyanezt a cselekményt. Jenkins a fandomot egy eszközként definiálja, amelynek a segítségével a marginalizált, azaz a társadalomból kiszorított szubkulturális csoportok, mint például a nők, a fiatalok és a homoszexuális személyek egy jól ismert médiában teret alakítanak maguknak, és azt a saját olvasatuknak megfelelően értelmezik. Ennek jegyében tehát kizárásra

⁴ Miguel Angel Pérez Gómez: Fan-made vids: una introducción al vidding, los song vids, el recut, los mash-ups, el fan edit y otros artefactos audiovisuales. *Admira*, 1. évf. 2. sz., 2009, p. 54–73.

⁵ Katharina M. Freund: „Veni, Vidi, Vids!” audiences, gender and community in Fan Vidding. *University of Wollongong, Wollongong*, 2011, p. 2.

⁶ James E. Elfers: *The Tour to End All Tours: The Story of Major League Baseball's 1913–1914 World Tour*. Bison Books, Lincoln, London, 2003, p. 3.

⁷ Freund: i. m. (5), p. 2.

⁸ „Fandom”, *American Library Association*, 2015. 09. 29.: <http://www.ala.org/tools/future/trends/fandom>.

kerülnek az alkalmi rajongók, sőt még azok a személyek is, akik például heti rendszerességgel követnek egy tévésorozatot, és nem hagynak ki egy epizódot sem.⁹

Jenkins szerint különbséget kell tenni az egyszerű követő és a valódi rajongó között. A követő olyan személy, aki ugyan érdeklődést mutat egy adott popkulturális alkotás iránt, azonban az nem befolyásolja semmilyen módon az életét. A rajongó ezzel szemben a személyes és társadalmi tapasztalataiba is integrálja amiért rajong, és az nagy, szinte elsöprő hatást gyakorol a mindennapjaira.¹⁰

Azonban rajongó és rajongó sem ugyanaz, hiszen a fandomban végzett tevékenységük alapján külön kell választani az aktív és a passzív rajongókat egymástól. Az aktív rajongók a fandomon belül kreatív tevékenységet folytatnak,¹¹ például kedvenceikről különböző vizuális műveket, azaz fanartokat készítenek, rajongásuk tárgya alapján inspirált történeteket, vagyis fan fictioneket írnak, részt vesznek különböző rajongói találkozókra a saját maguk által készített cosplay-ben, azaz olyan jelmezekben, mint amilyeneket kedvenc karaktereik is viselnek, illetve az eredeti forrásokat felhasználva, videóklip jellegű videókat, más néven fanvideket szerkesztenek kedvenc szereplőikről, előadóművészeikről, filmalkotásaikról.¹² A passzív rajongók ezzel szemben úgymond megfigyelői pozícióban vannak, hiszen ők csak figyelemmel kísérik ezeket a tevékenységeket, fogyasztók módjára reagálnak a rajongótársaik által készített alkotásokra, azonban saját maguk nem vesznek részt ezek készítésében.¹³

2.2. A fanvid bemutatása

Francesca Coppa a fanvid fogalmát a következőképpen határozta meg: A fanvid a „grassgroot”, avagy az amatőr filmkészítés egy fajtája, amely alkotása során a rajongók már létező filmalkotások részleit – legyenek azok sorozatok, filmek, illetve más vizuális források – használják fel alkotásaikban, amely alá egy már szintén létező zeneművet illesztenek be.¹⁴

A fanvidre mint egyfajta zenés montázsra is lehet tekinteni. Ahogy a fogalomban már említésre került, a fanvidek két kihagyhatatlan elemet tartalmaznak magukban: egy vagy több vizuális forrást, amelyek a legtöbb esetben filmalkotások különböző részletei, valamint egy audioforrást, azaz általában egy zeneművet, amely az adott filmalkotásra, annak törté-

⁹ Henry Jenkins: Fans, Bloggers, and Gamers: Exploring Participatory Culture. New York University, New York, London, 2006, p. 41–46.

¹⁰ Jenkins: i. m. (9), p. 118.

¹¹ Jenkins: i. m. (9), p. 145.

¹² E. Charlotte Stevens: Fanvids Television, women, and home media re-use. Amsterdam University Press, Amsterdam, 2020, p. 11–12.

¹³ Jenkins: i. m. (9), p. 119.

¹⁴ Francesca Coppa: Women, Star Trek, and the early development of fannish vidding. Transformative Works and Cultures, 1. évf. 1–2. sz., 2008.

netére, valamint szereplőire emlékezteti a viddert (a fanvidek alkotóit).¹⁵ Ezen a két essen-
ciális elemen kívül természetesen más is belekerülhet a fanvidbe, mint például különböző
effektusok, tipográfiai elemek, illetve overlayek, azonban ezek nem szükségszerű részei a
fanvidnek, csupán színesítik, érdekesebbé teszik azt.¹⁶

A vidderek célja az alkotásaikkal az, hogy a saját szemszögükből mutassák be kedvenceik
történetét és azokon belül is azokat a részleteket, amelyek a legjobban elnyerték a tetszésü-
ket. Fanvid készülhet bármilyen olyan forrásról, ami iránt rajongani lehet, legyen szó akár
filmekről, sorozatokról, sőt könyvekről, hírességekről, illetve videójátékokról is. A rajongási
tárgyon belül is rengeteg eltérő témából lehet videót készíteni.¹⁷ Ahány forrás, a fanviddel
annyifajta történetet lehet elmesélni. Filmek és sorozatok szempontjából például a vidderek
a fanvideken keresztül bemutathatják magának a műnek a történetét, annak üzenetét, ka-
raktereik közötti kapcsolatokat, legyenek azok szerelmi, családi vagy baráti kapcsolatok,
illetve szólhatnak egyetlen egy karakterről is. A rajongók leggyakrabban a szeretett szerep-
lők közötti szerelmi szálát jelenítik meg alkotásaikban. Ezeket a fanvideket „ship-”, illetve
„shipper” videknek nevezik, amely az angol „relationship”, azaz kapcsolat szó rövidítéséből
származik. A ship videk mellett népszerűek az olyan videók is, amelyek a karakterek tör-
ténetét mutatják be, legyen szó akár boldog pillanataikról, akár szenvedéseikről, valamint
ezen videók segítségével elemzik a szereplők jellemvonásait, cselekedeteit és azok miértjét.¹⁸

Ugyanakkor léteznek olyan karakterről szóló fanvidek is, amelyek nem a szereplőre fő-
kuszálnak, hanem amelyekben a vidder a karaktert felhasználva nyilvánítja ki a véleményét
például politikai kérdésekkel kapcsolatban, illetve bírálja a társadalom valamely jelenségét.
A nők és a kisebbségek helyzete gyakran áll az ilyenfajta videók középpontjában. Ezekben
az esetekben például a videó készítője egy erős női karakter prezentálásával kritizálja a nő-
ket érő igazságtalanságokat.¹⁹ Az alkotók fanvidjeikben a mentális betegségekre és azok
fontosságára is felhívják a nézőik figyelmét.

Elengedhetetlen megemlíteni azokat a fanvideket, amelyekben a vidderek nemcsak már
meglévő művek cselekményeit ismertetik meg nézőikkel, hanem saját maguk alkotnak kü-
lönböző, még nem létező történeteket a kiválasztott filmek, illetve sorozatok jeleneteinek
felhasználásával. Ezek alatt a maximum ötperces, de legtöbb esetben egy-két perces vide-
ók alatt a vidderek egy egészében új világot alkotnak az eredeti művek átalakításával.²⁰ Az

¹⁵ Katharina Freund: „Becoming a Part of the Storytelling”: Fan Vidding Practices and Histories. In: *Paul Booth* (szerk.): *A Companion to Media Fandom and Fan Studies*. John Wiley & Sons, Inc, New Jersey, 2018, p. 210.

¹⁶ Andy Kotova: *The Creative Life Behind #fanvids*. George Mason University School of Art, Fairfax, 2021, p. 12.

¹⁷ Katharina Freund: „Fair use is legal use”: Copyright negotiations and strategies in the fan-vidding community. *New Media & Society*, 18. évf. 7. sz., 2014 p. 1349.

¹⁸ Freund: i. m. (17), p. 1349.

¹⁹ Sarah Trombley: *Visions and Revisions Fanvids and Fair Use*. *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal*, 26. évf. 1. sz., p. 652.

²⁰ Trombley: i. m. (19), p. 652.

ilyen videóknak két fajtáját különböztetjük meg: az alternative universe, rövidítve AU és a crossover videket.

2.3. A szerzői mű és a fanvid kapcsolata

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (továbbiakban: Szt.) 1. §-a kimondja, hogy ahhoz, hogy egy alkotás védelemben részesüljön a szerzői jog által, két konjunktív feltételnek kell megfelelnie. Az alkotásnak egyrészt az irodalom, a tudomány vagy a művészet területén kell keletkeznie,²¹ másrészt egyéni, eredeti jelleggel kell, hogy rendelkezzen.²² A törvény nem határozza meg, hogy pontosan mit ért irodalom, tudomány, valamint művészet alatt, csupán egy példálózó felsorolást tartalmaz.²³ E rugalmas megoldással biztosította a jogalkotó azt, hogy a jogszabály még a folyamatosan fejlődő és változó technikai környezetben is alkalmas módon védje az alkotásokat.²⁴ Azonban a modern technológia nemcsak új műfajtaakat keletkeztet, hanem eddig még ismeretlen problémák elé is állítja a szerzői jogot. Az újonnan felmerült problémák kérdéskörébe tartozik a fanvid is. A fanvid, akárcsak a filmalkotás, amelyhez kifejezetten hasonló, a művészet területéről származik, ezáltal eleget tesz a szerzői jogi védelem első feltételének. Ezzel szemben viszont nem olyan egyszerű megállapítani azt, hogy a fanvidek teljesítik-e a második feltételt, vagyis azt, hogy rendelkeznek-e egyéni, eredeti jelleggel, vagy sem. Ezen kérdés az átdolgozás szempontjából is kulcsfontosságú, hiszen az átdolgozás szintén megköveteli azt, hogy az alkotás megfeleljen az egyéni, eredeti jelleg kritériumának.

A szerzői jog általi védelem második követelménye egy pozitív-negatív feltételpárként is értelmezhető. Amíg az alkotás egyéni jellege a szerző egyéni, sajátos kifejezőmódjáról árulkodik, addig az eredeti jelleg azt követeli meg, hogy a mű ne legyen egy másik szerzői alkotás szolgai másolata.²⁵ Egy szerzői mű egyéni, eredeti jellege teljesen objektív, nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől.²⁶ A Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) szakvéleményében megállapította, hogy egy alkotás akkor minősül egyéninek, amennyiben az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, és ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg azok egyikét vagy másikat, és akkor eredeti, ha az nem valamely már meglévő alkotás szolgai

²¹ Szt. 1. § (1).

²² Szt. 1. § (3).

²³ Grad-Gyenge Anikó: Egy modern szerzői jog. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Média tudományi Intézete, Budapest, 2022, p. 33.

²⁴ Pogácsás Anett: A szerző jelentősége és művével való kapcsolata: Hova tovább szerzői jog? Iustum Aequum Salutare, 2014. 1. sz., p. 151.

²⁵ Legeza Dénes (szerk.): Szerzői jog mindenkinek, 2. kiadás. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2023, p. 60.

²⁶ Legeza: i. m. (25), p. 61.

másolata.²⁷ E feltételpár fennállását külön-külön is meg lehet vizsgálni, azonban az egyéniség és az eredetiség feltétele csak abban az esetben fog teljesülni, amennyiben mindkét követelmény együttesen teljesül. Egyik vagy másik hiányában nem beszélhetünk szerzői jogi értelemben vett alkotásról.²⁸

2.3.1. A fanvid egyéni jellege

Az egyéni jelleg az alkotás szerzőjének személyi kifejeződése, a személyiségének egy része.²⁹ Ahogyan az SZJSZT a 19/2005 számú szakvéleményében is kifejtette, ahhoz, hogy a mű egyéni jellege megállapításra kerüljön, elegendő az, hogy a szerző a mű elkészítése közben ne legyen teljesen meghatározva vagy korlátozva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által, valamint hogy legalább minimális tere legyen arra, hogy a különböző megoldások közül kiválaszthassa azt, amellyel végül az alkotását el kívánja készíteni.³⁰

Ahhoz tehát, hogy meg lehessen állapítani azt, hogy a fanvid rendelkezik-e egyéni jellel vagy sem, elsőként azt kell megvizsgálni, hogy a viddereknek alkotásuk során volt-e lehetőségük arra, hogy bemutathassák egyéni kifejezőmódjaikat, és hogy prezentálhassák a fanvidben saját személyiségüket. Továbbá ellenőrizni kell azt is, hogy volt-e a fanvidek alkotóinak elegendő mozgásterük az alkotómunka folyamán.³¹ Ennek a valószínűsége a fanvidekkel kapcsolatosan eleinte nem tűnik teljesen korlátozatlannak, hiszen a videók több, már létező mű felhasználásával épülnek fel, azonban a viddereket ez nem tartja vissza attól, hogy egyéni alkotásokat hozzanak létre.

Andy Kotova, művésznevéen iForeverFaithful, amerikai vidder, könyvében azt írta, hogy a rajongók abból a célból készítenek fanvideket, hogy szeretett történeteiket egy új, egyedi és kreatív megközelítéssel keltsék életre.³² Ennek következtében tehát a vidderek szerkesztés közben kedvük szerint rekonstruálják és alakítják át filmes forrásaikat, ezzel pedig úgymond átveszik az uralmat az eredeti mű felett.³³ Az alkotók az eredeti művek manipulálásával megváltoztatják azokat a mondanivalókat, üzeneteket, amelyekre az adott alkotás eredetileg a fókusz helyezett, hogy aztán a saját véleményüket, egyéni gondolataikat előtérbe helyezve, egy új megvilágításban prezentálhassák azokat. Emögött a változás mögött lehet politikai vagy esztétikai indok is, illetőleg tehetik ezt egyszerűen azon okból is, hogy ennek következtében az adott forrás számukra szórakoztatóbbá válik.³⁴ A fanvideket készítőik használhatják arra is, hogy kritizálják az azt inspiráló alkotást, hozzáfűzzék a saját meglátásaikat és

²⁷ Legeza: i. m. (25), p. 60.

²⁸ Legeza: i. m. (25), p. 60.

²⁹ Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 34.

³⁰ SZJSZT-19/2005: Fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelme.

³¹ Legeza: i. m. (25), p. 73.

³² Kotova: i. m. (16), p. 9.

³³ Freund: i. m. (15), p. 209.

³⁴ Freund: i. m. (15), p. 207.

megjegyzéseiket, valamint hogy kijavítsák a szerintük hibás történetszálakat. A fanvid készítése során egy-egy kiragadott pillant hangsúlyozásával például egy olyan szerelmi szálát tudnak kialakítani két szereplő között, amely ugyan az eredeti műben nem létezett, azonban a vidder meggyőződése szerint léteznie kellett volna.³⁵ A vidderek mindemelett különböző társadalmi kritikáikat is megfogalmazhatják egy-egy fanviden keresztül.³⁶

Az összevágott anyag felhasználásával egy, az eredetitől teljes mértékben eltérő történetet készítenek, amelyet az adott zenemű vagy a filmalkotásban megtörtént esemény inspirált. Ennek következtében egy olyan új alkotás születik, amely egy új történetet mesél el, új értelmezést mutat be,³⁷ és amely tükrözi a szerző ízlését.

Annak a tudatában tehát, hogy a viddereket nem korlátozza semmilyen körülmény abban, hogy a fanvidek szerkesztése közben bemutathassák személyiségüket, preferenciájukat, valamint kinyilváníthassák véleményüket, illetőleg, hogy a mozgásterük megfelel a szakvéleményben kifejtett minimális feltételnek, megállapítható az, hogy a fanvidek jellemzően egyéni jelleggel rendelkeznek. Ugyanakkor ki kell emelni azt, hogy nem mindegyik fanvid felel meg ezeknek a követelményeknek.

2.3.2. A fanvid eredeti jellege

Egy fanvid eredeti jellegének megállapítása nem egyszerű feladat. A feltételpár negatív oldala, az eredetiség követelménye, kimondja, hogy nem állhat szerzői jogi védelem alatt az a mű, amely egy másik szerző már létező művének szolgai másolásával keletkezett.³⁸ Ahhoz tehát, hogy egy alkotás védelemben részesüljön, eredetinek kell lennie. Az SZJSZT 24/2013 számú, fényképek és a rajtuk szereplő téglafalak mint építészeti alkotás tárgyában megfogalmazott szakvéleményében a következőképpen értelmezte az eredetiség fogalmát: az eredetiség az alkotás önállóságát, különlegességét, más művektől való megkülönböztethetőségét, elhatárolhatóságát, azaz az általa okozott benyomás megismételhetetlenségét fejezi ki.³⁹ Szolgai másolásnak minősülhet például egy szerzői jog által védett mű többszörözése. Az Szjt. alapján többszörözésnek számít a mű anyagi hordozón való – közvetlen vagy közvetett – rögzítése, bármilyen módon, akár véglegesen, akár időlegesen, valamint egy vagy több másolat készítése a rögzítésről.⁴⁰

Mint az már korábban említésre került, a fanvidek általában két, a szerzői jog által már védett, korábban létrejött műből, vagyis egy, esetleg több filmalkotásból, valamint egy zene-műből épülnek fel. Az Szjt. 1. §-ában megtalálható példalózó felsorolás mindkét műtípust

³⁵ Freund: i. m. (15), p. 209.

³⁶ Freund: i. m. (15), p. 209.

³⁷ Francesca Coppa: *Vidding: A history*. University of Michigan Press, Michigan, 2022, p. 23–24.

³⁸ Legeza: i. m. (25), p. 61.

³⁹ SZJSZT-24/2013: *Fényképek és a rajtuk szereplő téglafalak, mint építészeti alkotás szerzői jogi védelme*.

⁴⁰ Szjt. 18. § (1).

külön megemlíti és védelme alá helyezi, valamint a filmalkotás fogalmát a törvény a 64. §-ban külön definiálja is. Ennek megfelelően filmalkotásnak számít minden olyan mű, amelyet meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli vagy hanggal összekapcsolt sorozatával fejeznek ki, függetlenül attól, hogy azt milyen hordozón rögzítették. Filmalkotásnak minősül különösen a filmszínházi vetítésre készült játékfilm, a televíziós film, a reklám- és a dokumentumfilm, valamint az animációs és az ismeretterjesztő film.⁴¹ A fogalom kifejezetten rugalmas, ebből kifolyólag a szerzői jog védelme alá tartozik majdhogynem bármilyen olyan mozgóképi alkotás, amely egyéni, eredeti jelleggel bír, tartalmi, minőségi vagy mennyiségi korlátozás nélkül.⁴²

A törvény ugyan nem határozza meg azt, hogy mi tekinthető hangfelvételnak, azonban ez fellelhető az alkalmazandó nemzetközi egyezményekben (az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961-ben, Rómában létrejött nemzetközi egyezményben, valamint a WIPO által 1996-ban létrehozott Előadásokról és hangfelvételekről szóló szerződésben). A hangfelvétel nem más, mint egy előadás hanganyagának, más hangoknak vagy egyéb hangmegjelenítéseknek a rögzítése. Nem számít hangfelvételnak azonban az, amikor az előadás rögzítése kifejezetten film vagy audiovizuális alkotás keretében történik, hiszen ezen előadás filmfelvételnak, illetőleg filmnek minősül.⁴³

Ennek tudatában jogosan merülhet fel az a kérdés, hogy a fanvidek nem számítanak-e szolgai másolásnak. A fanvid szerzői jog által védett művek, illetve azok részleteinek a kreatív felhasználására támaszkodik annak érdekében, hogy a vidder személyiségének megfelelően átalakítsa, valamint kritizálja ezeket a forrásokat, illetőleg, hogy tisztelegjen az eredeti források előtt. Nehéz, sőt majdhogynem lehetetlen elképzelni azt, hogy egy fanvid hogy tudná elérni ezt a hatást az eredeti alkotások felhasználása nélkül. A szerzői művek felhasználása, azok átdolgozása tehát elengedhetetlen a fanvid létrehozásához.⁴⁴ Ezen tudatosan kiválasztott források kapcsolata hívja életre a fanvid üzenetét, valamint azt, hogy a szerkesztő milyen célból hozta létre ezt a művet.⁴⁵ A filmalkotás alá helyezett zenemű szolgálja a fanvid gerincét.⁴⁶ A viddereket az esetek többségében a fanvidben később felhasznált zenemű inspirálja videóik elkészítésére, hiszen a kiválasztott dal a kedvenc karakterekre, sorozataikra, filmbeli párosukra emlékezteti őket.⁴⁷ A fanvid szerkesztője a zenemű összes részletét figyelembe veszi a videó elkészítése során, mint például a dal hangulata, szövege, ritmusa, illetve mondanivalója, és azokat kapcsolja össze a vizuális forrás különböző, a zenéhez illő részeivel. Egy fanvid akkor kel életre, amennyiben a két alapelem tökéletesen

⁴¹ Szjt. 64. § (1).

⁴² *Legeza*: i. m. (25), p. 195.

⁴³ *Grad-Gyenge*: i. m. (23), p. 38.

⁴⁴ *Trombley*: i. m. (19), p. 666.

⁴⁵ *Freund*: i. m. (15), p. 210.

⁴⁶ *Coppa*: i. m. (37), p. 24.

⁴⁷ *Freund*: i. m. (15), p. 210.

illik egymáshoz, és a nézők felismerik a párhuzamot a vizuális forrás és a zenemű között.⁴⁸ Ennek következtében tehát kijelenthető, hogy a fanvidet nem lehet elválasztani az eredeti műtől, hiszen az adja létezésének az alapját. Ennek tudatában azonban elképzelhető-e az, hogy a fanvid rendelkezzen eredeti jelleggel?

Egy mű eredeti jellege abban nyilvánul meg, ha a más alkotásoktól való megkülönböztethetősége a tartalmi és formai kellékek kifejezésének módjában bontakozik ki.⁴⁹ Egy alkotás tehát nem minősül szolgai másolásnak, amennyiben a szerző valamilyen formában úgy módosítja az eredeti művet, hogy az többet ne lehessen azonosítható, illetőleg hogy a végeredmény különbözzön a másik alkotástól. Ilyen változás lehet például, ha egy olyan festményt, amely eredetileg egy fehér hóvirágról készült, úgy festenek át, hogy a hóvirág helyére egy sárga napraforgó kerül, továbbá az, ha egy eredetileg gyors tempójú, kifejezetten vidám, könnyűzenei művet egy szimfonikus zenekarral kísért balladává írnak át.

Ugyanakkor fontos megjegyezni azt, hogy a változásnak jelentős mértékűnek kell lennie ahhoz, hogy az újonnan született alkotás rendelkezzen az eredetiség jellegével. Az eljáró tanács véleménye, valamint a bírói gyakorlat szerint a jelentős mértékű egyezés is még a szolgai utánpótlás körébe tartozik.⁵⁰ Példaként az eljáró tanács két játék hasonlóságát vizsgálta SZJSZT-09/2012 számú szakvéleményében. A játékházak elemzése során a tanács arra az álláspontra jutott, hogy azok összetéveszthető mértékig hasonlítanak egymásra mind méretileg, mind a tetőelemek formájára és mintázatára fókuszálva. A termékek színe hiába különbözött, a hasonló színárnyalat miatt a megjelenésük azonosnak hatott. Az SZJSZT véleményében végül megállapította, hogy az apróbb különbségek ellenére is, a két termék nagyfokú azonossága következtében, az alperes által készített termék kétségen kívül a felperes termékének szolgai másolata.⁵¹ Fontos figyelembe venni azt is, hogy a szerzői jog védelme nemcsak a mű egészére, hanem annak azonosítható részeire is kiterjed.⁵² Így az sem számít eredeti jellegnek, ha a vidder az egész filmalkotás vagy zenemű helyett csak azoknak a rövid töredékeket használja fel, hiszen a szerzői jog az alkotás bármely terjedelmű szegmensére kiterjedhet, amennyiben az rendelkezik egyéni, eredeti jelleggel.⁵³ A viddernek tehát el kell érnie azt, hogy a fanvid megkülönböztethető legyen a felhasznált művektől. De mely változás éri el az eredetiség követelményét? Erre nincs általános válasz, ezt a kérdést minden esetben, minden egyes műnél külön-külön, egyénileg kell megvizsgálni.

A fanvid szerzője egyrészt különböző effektusok alkalmazásával teheti az alkotását eredetibbé, az eredeti műtől megkülönböztethetővé. A használt effektusok körébe tartozik egyfe-

⁴⁸ *Coppa*: i. m. (37), p. 24.

⁴⁹ *Gyertyánfy Péter* (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2023, p. 31.

⁵⁰ *Grad-Gyenge*: i. m. (23), p. 35.

⁵¹ SZJSZT-09/2012: *Játékok szerzői jogi védelme és szolgai másolása*.

⁵² *Legeza*: i. m. (25), p. 116-117.

⁵³ *Grad-Gyenge*: i. m. (23), p. 38.

lól a coloring, amely a felhasznált filmalkotás eredeti alapszínét és tónusait változtatja meg, valamint a különböző átmenetek használata. Az egyik legnépszerűbb effektus a voiceover.

Voiceover használatakor egy hangfelvételt illesztenek be a kiválasztott jelenetek alá, amely lehet egy részlet például két szereplő párbeszédéből vagy egy főszereplő által elmondott monológból. Előfordulhat az is, hogy a voiceover egy teljesen másik műből származik, és nem abból az alkotásból, amelyet a fanvid készítése során felhasználtak. Kifejezetten fontos effektus az úgynevezett overlay.⁵⁴ Overlay alkalmazása során a vidder a meglévő filmalkotás fölé helyez egy másik videót. Ezzel a cselekedetével nem az a célja, hogy az overlay az eredeti mű helyébe lépjen, hanem az, hogy egyfajta réteget, textúrát helyezzen a kiválasztott filmjelenet képkockáira, és így növelje a fanvid látványvilágát.⁵⁵ Az overlay szerzői jogi elhelyezkedése is igazán érdekes, hiszen a legtöbb vidder közkincként tekint rá. A filmalkotásokkal, valamint a zeneművekkel ellentétben ugyanis a fanvidek szerzői nem is gondolnak arra, hogy esetleg az overlay felhasználása is engedélyköteles lenne. Ez alól kivételek azok az esetek, amikor egy másik vidder készítette overlayt kívánnak felhasználni, hiszen a mű szerzője ilyenkor külön kiköti azt, hogy overlayét csak azzal a felétellel lehet felhasználni, ha a nevét feltüntetik használatakor. Hasonló kérés olvasható például Kekulice videójának leírásában.⁵⁶

Egy másik gyakran használt díszítőelem az, amikor a vidderek a kiválasztott zenemű sorait jelenítik meg a fanvid egyes részletein különböző tipográfiai stílusokkal, ezzel nyomtatékosítva alkotásuk mondanivalóját, valamint felhívják a nézők figyelmét arra, hogy a dal szövegének mely részleteire kell különös figyelmet fordítaniuk.⁵⁷ Érdekesség, hogy a tipográfiai effektusokhoz használt font, azaz maguk a betűtípusok is részesülhetnek szerzői jogi védelemben, amennyiben a font arcúlatát, a készletet alkotó betűk képe egyéni és eredeti jelleggel rendelkezik, és a szerző saját szellemi alkotása.⁵⁸

A vágásnak is hatalmas szerepe van az alkotómunka során, hiszen egy filmalkotás a végső vágás által válik műalkotássá.⁵⁹ A vágás kifejezetten fontos szerepet játszik a mű befejezett verziójának meghatározásakor. A végső vágás során a szerzők rögzítik az alkotás végleges változatát.⁶⁰ Az Sztj. 65. §-a ugyanis kimondja azt, hogy egy filmalkotás akkor számít befejezettnek, amikor a szerzők, valamint a filmelőállító a végleges változatot ilyenként elfogadják.⁶¹ Ennek következtében tehát ha a vidder a fanvid készítése során a filmalkotás

⁵⁴ Kotova: i. m. (16), p. 38–45.

⁵⁵ Jourdan Aldredge: Become an overlay all-star: how to master video overlays for your edits. Vimeo, 2022. 04. 26.: <https://vimeo.com/blog/post/video-overlay-guide/>.

⁵⁶ Kekulicetutorials: 500 Subs Unique Overlay Giveaway: https://youtu.be/Ge1-mOULWew?si=rqtsN0NMqC_qeSvR.

⁵⁷ Kotova: i. m. (16), p. 48.

⁵⁸ Legeza: i. m. (25), p. 57.

⁵⁹ Takó Sándor: A filmkészítés folyamatát övező polgári jogi kérdések Magyarországon és az Egyesült Államokban, különös tekintettel a szerzői jogra. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle. 9. (119.) évf. 1. sz., 2014. február, p. 48.

⁶⁰ Grad-Gyenge Anikó: Film és szerzői jog: A megfilmesítési szerződés. Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, Budapest, 2016, p. 68–69.

⁶¹ Sztj. 65. § (1).

egyes jeleneteit a saját kontextusukból, környezetükből kiemeli, hogy aztán más sorrendben helyezze őket egymás mellé, azzal megváltoztathatja az alkotás befejezett változatát, és így a fanvid akár megkülönböztethetővé válik az eredeti műtől. Ezáltal az is elképzelhető, hogy a fanvid az eredeti alkotástól teljesen eltérő tartalommal fog bírni.

Végezetül gyakran előforduló jelenség az, hogy a vidderek a felhasznált zeneműveket először lerövidítik, azokból csak bizonyos részleteket használnak fel, majd aztán felgyorsítják vagy éppenséggel lelassítják azokat, ezzel, még ha minimálisan is, alakítva az eredeti mű felismerhetőségén.⁶²

A vizsgálati szempontok ellenére elengedhetetlen megemlíteni azt, hogy a fanvidek egytől-egyig különbözőek. Akár az alkotási folyamatot vesszük figyelembe, akár a felépítésüket, a szerző alkotásába integrált személyiségét vagy a fanvid tartalmát, nehéz két ugyanolyat találni, és ennek eredményeként majdhogynem lehetetlen általános következtetéseket levonni róluk. Ennek tudatában tehát kijelenthető, hogy amíg egyes fanvidek megfelelnek az eredetiség követelményének, addig más rajongók által szerkesztett videók nem tesznek eleget ennek a feltételnek, és szolgai másolásnak minősülnek. A határ azonban kimondottan vékony a két lehetőség között, így nem egyszerű eldönteni azt, hogy mely fanvidek rendelkeznek az eredetiség jellegével, és melyek nem. Fontos kiemelni azt is, hogy a fanvidek szerzői jogi védelmét nem csupán a törvényi feltételrendszer határozza meg, annak megléte mindig az egyedi sajátosságaik vizsgálata után állapítható meg.⁶³ Az azonban az előzőleg leírtak alapján kijelenthető, hogy a legtöbb fanvid teljesíti az egyéni, eredeti jelleg követelményét, valamint hogy az irodalom, a tudomány vagy a művészet területén keletkezett. Ennek tudatában pedig megállapítható az, hogy a fanvidek többsége a szerzői jogi szabályok szerint műnek minősülhet, ezáltal szerzői jogi védelemben részesülhet.

3. A SZERZŐ

3.1. A szerző fogalma

Az Szjt. 4. §-a kimondja, hogy a szerzői jog azt a személy illeti meg, aki a művet megalkotta.⁶⁴ Ebből kifolyólag a szerző az a természetes személy, aki az alkotást létrehozta. Fontos megemlíteni, hogy a magyar jogrendszer alapján a szerző csakis kizárólag természetes személy lehet, egy jogi személy csak felhasználási jogokkal, illetve kivételes esetekben vagyoni jogokkal rendelkezhet, azonban a személyhez fűződő jogok nem kerülhetnek át hozzá. A természetes személy korától és mentális állapotától függetlenül válhat a szerzői jog alanyává, ennek következtében tehát nem számít az, hogy a mű alkotója cselekvőképese-e vagy sem.⁶⁵

⁶² Trombley: i. m. (19), p. 675.

⁶³ Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 33.

⁶⁴ Szjt. 4. § (1).

⁶⁵ Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 43.

A szerzőt mint a szerzői jog alanyát a mű létrejöttétől kezdve megilletik a szerzői jogok.⁶⁶ Ezen jogokon belül két nagy csoport különböztethető meg: a személyhez fűződő, valamint a vagyoni jogok. A szerző egyrészt személyhez fűződő jogokkal rendelkezik, amelyekről nem mondhat le, valamint nem ruházhatja át,⁶⁷ hiszen azok szorosan a személyéhez kapcsolódnak.⁶⁸ A személyhez fűződő jogaival kapcsolatosan az alkotó szabadon dönti el, hogy művét nyilvánosságra hozza-e, hogy nevét feltünteti-e a művén vagy sem, továbbá joga van arra, hogy fellépjen a mű integritásának védelmében.⁶⁹ Másrészt a szerző a vagyoni jogok összességével rendelkezik, amelyek alkotásának különböző módon való felhasználására és azok engedélyezésére vonatkoznak. A vagyoni jogokat illetően a szerző jogosult arra, hogy a művet valamilyen módon felhasználja, például többszörözze, esetleg nyilvánosan előadja, vagy az átdolgozására engedélyt adjon.⁷⁰

A szerzői művek védelmét ellátó kizárólagos jogok abszolút szerkezetű, valamint negatív tartalmú jogviszonyt hoznak létre. Az abszolút szerkezetű jogok következtében a szerző kizárólagos jogosulti helyzetbe kerül a mű keletkezésének pillanatában, vele szemben mindenki más kötelezettnek számít. A jogviszony attól válik negatív tartalmúvá, hogy a szerzőn kívüli személyek tartózkodni kötelesek minden olyan tevékenységtől, amelyek megsérthetik a szerző jogát.⁷¹

Látszólag egyszerű tehát megállapítani a mű szerzőjét, azonban ez a modern technológia, valamint az internet korában egyre nehezebbé válik. Gyakran még a mű alkotója sincs tudatában annak, hogy ő maga szerzőnek számít, és ezáltal különböző jogokkal rendelkezik műve felett. Napjainkban a felhasználók is közkincként, szabadon felhasználhatóként kezelik a különböző internetes platformokon közzétett, szerzői jog által védett műveket. Az internet az új lehetőségekkel egyetemben tehát új kihívásokat is eredményezett a szerzői jog területén. Az eddig műélvező közönség igen könnyen, kifejezetten sok esetben távolodik el eddigi passzív szerepétől, és válik maga is aktív felhasználóvá, sőt mi több, akár szerzővé is.⁷² A vidderek jogi szempontból történő elhelyezése is igen hasonló módon alakult ki.

3.2. A vidderek mint szerzők

A különböző videószerkesztői szoftverek könnyű hozzáférhetősége, a videómegosztó és egyéb közösségi médiaplatformok egyszerű elérhetősége megkönnyítette a különböző mű-

⁶⁶ Sztj. 9. § (1).

⁶⁷ Sztj. 9. § (2)

⁶⁸ Legeza: i. m. (25), p. 100.

⁶⁹ Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 51.

⁷⁰ Legeza: i. m. (25), p. 100.

⁷¹ Legeza: i. m. (25), p. 100.

⁷² Pogácsás Anett: A szerző fogalmának és jelentőségének alakulása napjainkban. In: *Pogácsás Anett: Quærendo et Creando: Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*. Szent István Társulat, Budapest, 2014, p. 484–487.

vek létrehozását és azok terjesztését az alkotók számára.⁷³ Ennek eredményeképpen az eddigi passzív műélvezők, a rajongók is könnyen tartalomgyártókká váltak. Arra a kérdésre azonban, hogy a vidderek szerzőnek számítanak-e, maguk sem tudnák megadni a választ. Sokszor az alkotó maga sincs tisztában azzal, hogy az általa létrehozott mű szerzői jogi védelem alatt áll-e vagy sem, valamint hogy ő maga szerzőnek számít-e. Ennek egyrészt az állhat a hátterében, hogy a legtöbb vidder szerzői joggal kapcsolatos ismerete igen csekély, így jogaikkal és kötelezettségeikkel sincsenek tisztában.⁷⁴ Másrészt a vidderek maguk is kifejezetten óvatossak azokkal a kijelentésekkel, miszerint jogokkal rendelkeznek fanvidjeik fellett,⁷⁵ hiszen azok a források, amelyeket fanvidjük elkészítése során felhasználtak, a legtöbb esetben szerzői jogi védelem alatt állnak, és felhasználásukra nem kértek engedélyt. Az eredeti mű szerzőjének legfőbb jogai közé tartozik ugyanis az, hogy rendelkezze műve felett, és ezáltal egyedül ő jogosult arra, hogy a mű egészét vagy annak azonosítható részét felhasználja, valamint, hogy a mások által történő felhasználást engedélyezze.⁷⁶ Ennek következtében a vidderek alkotásukat illegálisnak, szerzői jogi terminológiát alkalmazva jogsértőnek gondolják, a saját jogi helyzetükről pedig hasonlóképpen vélekednek, mint társadalmi státuszukról: marginalizált, megtűrt személyként tekintenek magukra, nem pedig a szerzői jog egy alanyaként.⁷⁷

Azonban ahogy a törvény kimondja, az számít szerzőnek, aki a művet megalkotta, tehát amennyiben egy fanvid eleget tesz az egyéni, eredeti jelleg követelményének, alkotása műnek számít, és ezáltal szerzői jogi védelemben részesül.

4. AZ ÁTDOLGOZÁS

Az Szjt. 16. §-a generálklauzáként kimondja, hogy a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. Ez alapján a törvény abszolút jogosultsággal ruházza fel a szerzőt művének mindennemű hasznosításával kapcsolatban, mindenki mást pedig nemtevésre kötelez.⁷⁸ Fontos a törvény szövegéből kiemelni azt, hogy ez a szabály nemcsak a szerzői mű egészére, hanem a mű olyan azonosítható részeire is kiterjed, amelyek egyéni, eredeti jelleggel rendelkeznek. Egy

⁷³ David Tan: Parody, Satire, Caricature, and Pastiche: Fair Dealing is no Laughing Matter. In: *Shyamkrishna Balganes, Ng-Loy Wee Loon, Haochen Sun: The Cambridge Handbook of Copyright Limitations and Exceptions*. Cambridge University Press, Cambridge, 2021, p. 329.

⁷⁴ Rebecca Tushnet: Copyright Law, Fan Practices, and the Rights of the Author. In: *Jonathan Gray, Cornel Sandvoss, C. Lee Harrington: Fandom: Identities and Communities in a Mediated World*. New York Press University, New York, 2017, p. 91.

⁷⁵ Trombley: i. m. (19), p. 659.

⁷⁶ Legeza: i. m. (25), p. 220.

⁷⁷ Tushnet: i. m. (74), p. 91.

⁷⁸ Gyertyánfy: i. m. (49), p. 153.

mű felhasználása tehát akkor következik be, amikor a szerző, illetve az a személy, akinek a szerző erre engedélyt adott, az alkotást mások számára érzékelhetővé teszi.⁷⁹ A törvény nem határozza meg azonban a felhasználási módokat, mindössze egy példálózó felsorolást tartalmaz. Az Szt. 17. §-ának felsorolása alapján felhasználásnak minősül többek között a mű átdolgozása.⁸⁰

4.1. Az átdolgozás fogalma

A törvény 29. §-a alapján a szerző kizárólagos joga az, hogy művét átdolgozza, illetve, hogy arra másnak engedélyt adjon.⁸¹ Az átdolgozás a mű módosításának olyan szélsőséges esete, amelynek során a változtatások önmagukban is olyannyira lényegiek, hogy teljesítik az egyéni és eredeti jelleg követelményét. A mű átdolgozásával új mű születik, amely az eredeti szerző személyiségi jegyeivel együttesen tartalmazza az átdolgozó jellemvonásait is.⁸² Átdolgozásnak számít a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.⁸³

Szerzői jogi védelemben nemcsak az önálló és más szellemi alkotásoktól független művek részesülhetnek, hanem azok az alkotások is, amelyek egy másik szerző által már korábban létrehozott mű tartalmát vagy megjelenési formáját veszik igénybe.⁸⁴ Pogácsás Anett szerint két feltételnek kell teljesülnie ahhoz, hogy egy alkotás átdolgozásnak minősüljön. Egyrészt az átdolgozónak komolyan támaszkodnia kell a már létező alkotásra, és annak lényegi elemeit kell átvennie. Nem elég tehát az, ha a már meglévő alkotásnak csupán a stílusát utánozza, vagy ha abból nyer ihletet alkotása elkészítéséhez. Másrészt az átdolgozó által végzett módosítások az átdolgozó személy stílusjegyeit kell, hogy viseljék. Kiemelt fontosságú az eredeti mű átdolgozó általi változtatása, hiszen anélkül akár jogsértés, plágium is bekövetkezhet.⁸⁵ Ennek következtében tehát az átdolgozás során létrejött mű csak abban az esetben minősül származékos műnek, amennyiben a szerzői jogi védelem követelményeinek eleget tesz, azaz rendelkezik egyéni, eredeti jelleggel. A származékos művek tartalmukban, valamint formájukban, esetleg mindkettőben függenek egy másik szerzői alkotástól, így tehát a két mű között egyfajta kapcsolatnak kell fennállnia, amelyet az átdolgozás folyamata hozott létre.⁸⁶

⁷⁹ *Legeza*: i. m. (25), p. 114–115.

⁸⁰ *Grad-Gyenge*: i. m. (23), p. 66.

⁸¹ Szt. 29. §.

⁸² *Gyertyánfy*: i. m. (49), p. 250.

⁸³ Szt. 29. §.

⁸⁴ *Palágyi Róbert*: A magyar szerzői jog zsebkönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959, p. 23.

⁸⁵ *Pogácsás Anett*: Kizárólagos jogok a szerzői alkotásokon. In: *Tattay Levente, Pintz György, Pogácsás Anett*: Szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, Budapest, 2011, p. 186.

⁸⁶ *Sápi Edit*: Átdolgozás vagy nem átdolgozás: ez itt a kérdés. Az átdolgozás jogának érvényesülése a színpadon. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 13. (123.) évf. 4. sz., 2018. augusztus, p. 8.

Azokat a cselekményeket, amelyek folyamán a felhasználó egy már létező művet használ fel, alapvetően négy szintre lehet felosztani. Az első szinten helyezkednek el azok a felhasználások, amelyek során a szerzői mű változatlan formában marad, vagy kisebb, relevanciával nem bíró módosításokat végez el rajta a felhasználó. Ez a szint inkább minősül többszörözésnek mintsem átdolgozásnak, hiszen a létrehozott mű nem éri el az egyéni, eredeti jelleg szintjét. A második szinten a felhasználó már érzékelhetőbb módosításokat hajt végre a művön, de ezek a változások még mindig nem elegendőek ahhoz, hogy teljesítsék a szerzői jogi oltalom feltételeit.⁸⁷ Gyertyánfy Péter úgy fogalmazott azokkal a cselekményekkel kapcsolatban, amelyek ezen a két szinten találhatók, hogy nem számít átdolgozásnak az, amennyiben a felhasználó az eredeti művön csak lényegtelen, esetleg technikai munkavégzéssel kapcsolatos változásokat végzett el, de nem hajtott végre alkotói tevékenységet.⁸⁸ A valódi átdolgozás a harmadik szinten foglal helyet. Ezen a szinten tehát azok a cselekmények szerepelnek, amelyek következtében egy új, egyéni, eredeti jelleggel rendelkező alkotás jön létre, azonban az továbbra is magán viseli az eredeti mű főbb jellemzőit. Az ezen a szinten keletkezett alkotásokat származékos műveknek nevezik. Végül az utolsó szinten helyezkednek el azok a felhasználások, amelyek esetében a felhasználó teljesen eltávolodik az eredeti műtől, az csak inspirálta saját egyéni, eredeti jellegű művének elkészítésére. Nem minősül tehát átdolgozásnak az, ha a másodlagos mű az eredetivel csupán távoli kapcsolatban áll.⁸⁹ Gyertyánfy álláspontja szerint az átdolgozás fogalmába nem tartoznak bele azok az esetek, amikor a felhasználó a műve létrehozásakor ugyan felhasználja egy korábbi mű tartalmi elemeit, de azok az új műben már nem lényeges tartalomként jelennek meg. Ebben az esetben egy új, az eredetitől független, önálló mű jön létre. Kiemelten fontos eldönteni ezen körülmények fennálltakor, hogy mi minősül egy műben lényeges tartalmi elemnek. Ilyen elemek lehetnek például a szereplők, a szereplők sorsa, illetve a helyszínek.⁹⁰ Ugyan egy mű átdolgozásának meghatározása először egyszerűnek tűnik, de a gyakorlatban igazán nehéz megállapítani egy adott műről, hogy átdolgozásnak számít-e vagy sem. Továbbá bizonyos körülmények között annak a megállapítása sem egyszerű, hogy az új alkotás valóban megvalósítja-e a törvény szerinti átdolgozást, vagy pedig csak egy ahhoz hasonló felhasználásról van-e szó.⁹¹ Az átdolgozás létrejöttét minden műnél külön kell megvizsgálni.⁹²

⁸⁷ *Sápi*: i. m. (86), p. 12.

⁸⁸ *Gyertyánfy Péter*: A zenei átdolgozások egyes szerzői jogi kérdéseiről. Magyar Jog, 27. évf. 6. sz., 1980, p. 541.

⁸⁹ *Sápi*: i. m. (86), p. 12.

⁹⁰ *Gyertyánfy*: i. m. (88), p. 541.

⁹¹ *Gyenge Anikó*: Zeneművek átdolgozása a szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 107. évf. 3. sz., 2002. június.

⁹² *Sápi*: i. m. (86), p. 13.

4.2. A fanvid mint átdolgozás

Az átdolgozás tehát mindig a művek szerzői jogi védelem feltételeinek megfelelő módosítását jelenti.⁹³ Az eljáró tanács SZJSZT-18/2010. számú szakvéleményében megállapította, hogy átdolgozás során szerzői mű csak abban az esetben keletkezhet, amennyiben az egyéni, eredeti jellegű alkotótévékenység eredménye.⁹⁴ Egy zenemű átdolgozásával kapcsolatos jogvita során pedig kifejtette azokat a szempontokat, amelyeket figyelembe kell venni abban az esetben, ha egy mű átdolgozása kérdéses. A tanács szerint először is vizsgálni kell azt, hogy az eredeti mű felhasználása az új alkotásban kimutatható-e, és amennyiben igen, akkor történt-e bármilyen változtatás az eredeti műben, vagy pedig azonos-e annak eredeti formájával. A következő és egyben utolsó lépésben azt kell megvizsgálni, hogy ha a felhasználó módosított az alkotáson, akkor az minősülhet-e átdolgozásnak, azaz rendelkezik-e egyéni, eredeti jelleggel, valamint nem lépte-e túl az átdolgozás határait, és az eredeti művet nem csak ötletként használta-e fel a művének alkotásakor.⁹⁵ Gyakran fordul elő az az eset is, amely során egy alkotás egy másik szerzőt arra inspirál, hogy azt továbbgondolja, megváltoztassa, másképp mutassa meg. Az átdolgozás sosem történhet anélkül, hogy az átdolgozó ne reflektálna a más által korábban megalkotott műre, illetve a saját személyiségére.⁹⁶

A vidderek célja sem az, hogy alkotómunkájuk során egy teljesen új, önálló művet hozzanak létre, hanem inkább az, hogy saját gondolataikat, preferenciájukat, továbbá személyiségüket kapcsolják össze egy már létező, általuk kedvelt alkotással.⁹⁷ A fanvidek egyéni, eredeti jellege változó, mindegyik alkotásnál különbözhet.⁹⁸ Az előző fejezetekben megállapításra került az, hogy a fanvidek legtöbb esetben megfelelnek a szerzői jog által állított követelményeknek, azonban ez nem minden esetben igaz. Minden fanvidfajtánál, minden alkotásnál külön meg kell vizsgálni ennek fennállását vagy hiányát, valamint azt, hogy nem szolgai másolás esetében milyen, az eredeti műben nem megtalálható jellemzőt vitt bele az alkotásba az átdolgozó.⁹⁹

Említésre méltó még, hogy a fanvidek esetében fontos az, hogy a műélvező ismerje az eredeti műveket, hiszen csak akkor tudja értelmezni a jeleneteket, valamint a zeneszöveg közötti összefüggéseket. Ugyanakkor Benárd Aurél szerint az átdolgozás segítséget nyújt ahhoz, hogy az eredeti szerző művei szélesebb körben is eljussanak a társadalom tagjaihoz.¹⁰⁰ Ugyanígy vélekedik Andy Kotova is, aki hangsúlyozta, hogy a vidderek műveikkel felkeltik

⁹³ Sápi: i. m. (86), p. 8.

⁹⁴ SZJSZT-18/2010: Zenemű integritásához fűzött jog sérelme.

⁹⁵ SZJSZT-02/2013: A zeneművek átdolgozásával és integritásvédelmével kapcsolatos szerzői jogi kérdések.

⁹⁶ Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 76.

⁹⁷ Freund: i. m. (5), p. 121.

⁹⁸ Trombley: i. m. (19), p. 665.

⁹⁹ Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 77.

¹⁰⁰ Benárd Aurél: Zenemű átdolgozásának szerzői jogi védelme. Magyar Jog, 8. évf. 3. sz., 1961, p. 118.

azoknak a személyeknek az érdeklődését, akik számára az eredeti művek ismeretlenek voltak, és fanvidjeikkel akár növelhetik is az adott fandom tagjainak a számát.¹⁰¹

4.2.1. A *ship fanvidek*

Sarah Trombley véleménye szerint azok a fanvidek felelnek meg a legkevésbé az egyéni, eredeti jelleg követelményének, amelyek pusztán egy mű cselekményét vagy a szereplők közötti (szerelmi) kapcsolat kialakulását mutatják be.¹⁰² Az első fejezetben már szó esett az úgynevezett ship videókról, amelyek által az alkotók kedvenc film-, illetve sorozatbeli párosainak állítanak emléket. A ship videók szólhatnak arról, hogy a karakterek hogyan szerettek egymásba, hogyan végződött a kapcsolatuk, illetve arról, hogy románcuk boldog volt-e avagy tragikus.¹⁰³ Ilyenfajta ship videó például maryxstuart Az uralkodónő (eredeti cím: Reign) című sorozat alapján készült fanvidje, amelyben Stuart Mária és férje, Ferenc szerelmi kapcsolatát mutatja be. A fanvidben jól látszódik, hogy az alkotó művéhez az eredeti mű lényegi elemeit vette át, a másik filmalkotás szereplőit, helyszíneit, valamint jeleneteit használta fel, azonban azokat különféle effektusokkal színesítette, továbbá az eredeti műtől eltérő vágásokat alkalmazott művében. Ennek következtében változtatott az eredeti művön, és hozzátett egy kisebb részt a saját személyiségéből, preferenciájából is.¹⁰⁴ A vidderek a saját érdeklődési körüknek, véleményüknek megfelelően módosítják a korábbi alkotásokat, így még azon művekben is megjelenhet a szerző sajátos nézőpontja egyéni, eredeti jellegként, amelyek lényegesen hűek maradtak az eredeti művekhez.¹⁰⁵

Ship videket azonban nemcsak azokról a karakterekről készítenek, akik valóban szerelmesek egymásba, hanem azokról is, akik között esetleg nem is létezik semmiféle romantikus kapcsolat. Esetenként a vidderek a saját értelmezésüknek megfelelő módon úgy szerkesztenek meg egy-egy jelenetet a kiválasztott műből, hogy az úgy fessen, mintha annak karakterei között valamifajta szerelmi szál húzódna, miközben ez az eredeti alkotásban nincs így.¹⁰⁶ A Harry Potterből ismert Hermione Grangerről és Draco Malfoyról gyakran készülnek hasonló ship videk, továbbá A visszatérők (eredeti cím: The 100) című sorozat két főszereplőjéről, Bellamyról és Clarke-ról is. Juli Grisel fanvidje, amit az utóbb említett párosról készített, tökéletesen szemlélteti, hogy a vidderek milyen eszközöket használnak annak érdekében, hogy a karaktereket mint egy szerelmespárt mutassák be alkotásaikban. Ugyan az eredeti műben Bellamy és Clarke csupán jó barátokként tekintenek egymásra, az alkotó a szereplők szoros kapcsolatát közös jeleneteik dalszöveghez történő párosításával,

¹⁰¹ Kotova: i. m. (16), p. 10.

¹⁰² Trombley: i. m. (19), p. 665.

¹⁰³ Trombley: i. m. (19), p. 651.

¹⁰⁴ Maryxstuart: francis and mary | love story: <https://youtu.be/OLZdxjFX4Pg?si=nb43b3p5Bry6txYf>.

¹⁰⁵ Trombley: i. m. (19), p. 665.

¹⁰⁶ Freund: i. m. (15), p. 210.

párhuzamos pillanatok egymás mellé helyezésével, valamint az eredeti szövegkörnyezetük-ből kiragadott mondatok használatával úgy alakította át, hogy a laikus nézőnek úgy tűnjön, mintha a fanvid egy szerelmespárról készült volna.¹⁰⁷ Ezekről a fanvidekről elképzelhető, hogy esetlegesen rendelkeznek egyéni, eredeti jelleggel, hiszen az ilyenfajta fanvidek általában egy olyan új történetszálat visznek bele az eredeti műbe, amely eddig még nem létezett, valamint nem különülnek el teljesen a korábbi alkotástól, így valószínűsíthető, hogy megfelelhetnek az átdolgozás követelményeinek.

4.2.2. Az *alternative universe (AU)* fanvidek

Az *alternative universe* fanvidek, mint ahogy az az elnevezésben is látható, az eredeti alkotás világától eltérő, az átdolgozó által kitalált valóságban játszódnak, és olyan történeteket mutatnak be, amelyeket az eredeti mű nem tartalmaz. Az AU-k készítése közben a vidder gyökeresen megváltoztatja az eredeti mű által közvetített üzenetet, és a saját értelmezése, valamint kedve szerint írja át azt. Ebből kifolyólag a legtöbb AU-fanvid átdolgozásnak számít, hiszen egyrészt az átdolgozó felhasználja művében az eredeti alkotás lényegi elemeit, leggyakrabban azok szereplőit, majd a saját személyiségét hozzátevé egy új egyéni, eredeti jelleggel rendelkező művet hoz létre.

Az *alternative universe* fanvidek közül több nagy csoportot különböztetünk meg, de ezeken belül is számos alműfaj létezik. Az első csoportba, a revíziós narratívák csoportjába, tartoznak azok a videók, amelyek ugyan tartalmazzák az eredeti forrásból átvett szereplőket és azt az alapszituációt, amely megjelenik a műben, azonban megváltoztatják annak a cselekményét. Az ilyen történet általában abból a célból születik, hogy bemutassa, hogy mi történhetett volna, ha a cselekmény másként alakul. Az ilyen fanvideket tekinthetjük úgy, mintha a vidderek kiragadták volna az eredeti szerzők kezei közül az irányítást, és elkészítették azt, amit ők kívántak volna látni a műben.¹⁰⁸ AeriVideos fanvidjében például a Riverdale című sorozat két főszereplőjét, Jugheadet és Veronicát használja fel. Amíg Veronica az eredeti alkotásban egy egyszerű embernek számít, addig AeriVideos alkotásában egy vámpírként jelenik meg.¹⁰⁹ Illetve ugyanebbe a kategóriába tartozik akapotatogirl alkotása, amely azt mutatja be, hogy mi történt volna akkor, ha Tony Stark még gyermekkorában örökbe fogadja Peter Parkert, azaz Pókembert.¹¹⁰

Az AU-k második nagyobb csoportja azokat a fanvideket tartalmazza, amelyekben a karakterek szerepe, valamint a történet maga megegyezik az eredetivel, azonban egy másik

¹⁰⁷ *Juli Grisel: The great war* | Bellamy and Clarke: <https://youtu.be/KJpHLQ483pg?si=2RZF7PIlysEPyiTM>.

¹⁰⁸ *Kavita Mudan Finn, Jessica McCall: Exit, pursued by a fan: Shakespeare, Fandom, and the Lure of the Alternate Universe. Critical Survey*, 28. évf. 2. sz., 2016, p. 30–31.

¹⁰⁹ *AeriVideos: Jughead & Veronica* | In this town, we're all monsters (Vampire AU): <https://youtu.be/3I3uUT7Zyeg?si=sbaQGSuDVc5vZs8K>.

¹¹⁰ *Akapotatogirl: all my life* | tony & peter (father/son au): <https://youtu.be/H6Dh1VYrp8o?si=aCPglowazHtHffj>.

világban, illetve számos esetben egy másik korszakban helyezkedik el.¹¹¹ A *Shadow and Bone* – Árnyék és csont című sorozat eredetileg egy kitalált világban játszódik valamikor a 19. század környékén, azonban *heartphantom* fanvidjében a modern világba repítette a szereplőket.¹¹² Az alkotó ezt különféle filmalkotások felhasználásával érte el, amelyek a legtöbb esetben nem tartoztak az eredeti műhöz.

Az eddig ismertetett két csoportban a vidderek megőrizték az eredeti alkotás lényeges elemeit, legyenek azok a karakterek, a köztük lévő kapcsolat vagy a helyszínek, azonban az *alternative universe* fanvidek harmadik csoportjába tartozó műveknek az az ismervük, hogy a már létező alkotások jeleneteit kiragadják eredeti kontextusukból, és egy teljesen új környezetbe helyezik át őket. Ezek a jelenetek belekerülhetnek egy másik, már létező műbe, ilyen például *guwolz* alkotása, amelyben a népszerű koreai fiúbanda, a BTS egy tagját, nevezetesen Jungkookot jelenítette meg Pókemberként.¹¹³ Ezenkívül a szereplőket beleilleszthetik egy olyan történetbe is, amely teljes mértékben a vidder képzeletének szüleménye. *Chrissy_tinaa* „jinkook | the yawning grave” című videója pontosan ezt mutatja be. A fanvidet ismételten a koreai fiúbanda tagjai inspirálták, akiknek a felhasználásával a vidder elmesélhette a saját maga által kitalált történetét. Az alkotó a BTS által kiadott videoklipek jeleneteit vegyítette más művek részleteivel, és a cselekmény érthetőségének, valamint vezetésének érdekében különböző voiceoverekkel, overlayekkel színesítette videóját. A kezdeti források hangulatát, amelyek eredetileg akár pozitív benyomást is kelthettek, misztikussá, mondhatni horrorisztikussá alakította a különböző effektusokkal. A fanvid egy pontján az is észrevehető, ahogy egyik karakterének képmanipuláció használatával feketévé változtatta a szemét, ezzel jelezvén, hogy a történetében valamilyen démoni entitás szerepét játssza. Az alkotások tudatos egymás mellé helyezésével, illetve a különböző effektusok használatával egy saját világot épített fel magának, amely az eredeti művekben egyáltalán nem létezett.¹¹⁴

Az alább bemutatott fanvidekben látható, hogy az átdolgozó megőrizte az eredeti alkotások lényeges elemeit, azonban változtatott is azoknak a megjelenésén, illetve tartalmán. A példaként felhozott művekben kétség nélkül megjelent a szerzői jog által megkövetelt egyéni, eredeti jelleg is, hiszen ezek a művek nem számítanak szolgai utánzatnak, az eredeti műveket az alkotók saját személyiségüknek, véleményüknek megfelelően alakították át. Az *alternative universe* videók ennek következtében megfelelnek az átdolgozás kritériumainak.

¹¹¹ Finn, McCall: i. m. (108), p. 30–31.

¹¹² *Heartphantom*: ABOUT DAMN TIME | modern grishaverse: <https://youtu.be/qF-DN-yIfic?si=MpL3jPWqS5qAXPhQ>.

¹¹³ *Guwolz*: SPIDEYKOOK AU | the search: https://youtu.be/YIEYwf2IHPE?si=uSXXxYsQl_xYjI6R.

¹¹⁴ *Chrissy_tinaa*: jinkook | the yawning grave: <https://youtu.be/30bCGdPxaOo?si=08euFibUZLyFkNR2>.

4.2.3. A crossover fanvidek

Az eddig ismertetett fanvidfajták leginkább az eredeti történetvilágukban, a saját közegükben mozogtak, illetve az alternative universe fanvidek esetében időnként egy teljesen új környezetbe kerültek. A crossover fanvidek vonatkozásában ugyanez nem mondható el, hiszen azok fő ismertetőjele az, hogy az alkotó egy már létező karaktert egy másik meglévő fiktív világba helyez át.¹¹⁵ Hasonlóan cselekedett Natalie Sweet is, aki a Sabrina hátborzongató kalandjainak főszereplőjét, Sabrina Spellmant Harry Potter univerzumába helyezte át fanvidében.¹¹⁶ Az alkotó Sabrinát a Roxfort Varázsiskola egyik tanulójaként mutatja be, aki nem melleleg egészen ellenszenves kapcsolatot ápol Draco Malfoy-jal. Ezen videó kapcsán is megfigyelhető az, hogy a vidder effektusok használatával éri el azt, hogy fanvidje valóságosnak tűnjön. Ilyen például az eredeti vizuális források alapszínének megváltoztatása vagy fekete-fehérré tétele, hogy azok a jelenetek, amelyek különböző filmalkotásokból származnak, úgy tűnjenek, mintha valójában egy világban játszódónak, és hogy ne tudatosuljon a nézőben az, hogy az egymás mellé helyezett részletek igazából más-más művekből erednek. Hasonló kimenetellel rendelkezik az a megoldás is, hogy a fanvid egyes részeinél az overlay használata által a filmrészletek elmosódottá váltak, így nem érzékelhető az, hogy a két karakter nem egy légtérben tartózkodott. A videó néhány pontján feltűnik, hogy a vidder Sabrina mellé különböző szerkesztői programok segítségével beillesztette Draco alakját is. Mindemellett az alkotó figyelemmel volt arra is, hogy a két egymás mellé helyezett jelenet hasonló napszakban, illetve hasonló helyszínen játszódjon, például mindkettő éjszaka, egy erdő mellett legyen, vagy pedig napközben egy beltéri helyszínen, például egy könyvtárban. Az alkotó több már létező mű felhasználásával készítette el fanvidjét, akképpen, hogy az eredeti alkotások lényegi elemeit megőrizte és beleültette a saját művébe, azonban képeken megváltoztatta a korábbi műveket ahhoz, hogy a sajátja megfeleljen az egyéni, eredeti jelleg követelményének. Mint ahogy ebben a fanvidben is látható volt, a tehetségesebb vidderek alkalmanként különböző szerkesztőprogramok használatával manipulálják az adott filmalkotást, hogy olyan részleteket készítsenek, amelyek az eredeti forrásban nem léteztek, ezzel is eredetibbé téve a művüket.¹¹⁷

Egy crossover fanvid akkor lesz sikeres, ha az eredeti alkotás nem tartalmaz olyan jelenetet, amelyben a karakterek látszólag egymás mellett helyezkednek el, azonban az alkotó különböző eszközökkel el tudja érni azt, hogy a néző elhiggye, hogy a szereplők ugyanabban a fiktív világban, térben és időben, valamint narratívában léteznek, és valamilyen kapcsolat van közöttük, legyen az szerelmi vagy ellenséges.¹¹⁸ Quinn Vause fanvidje ezt tökéletesen

¹¹⁵ Jessica Hautsch: Mind, Body, and Emotion in the Reception and Creation Practices of Fan Communities: Thinking Through Feels. Palgrave Macmillan, 2023, p. 160.

¹¹⁶ Natalie Sweet: Draco & Sabrina | Bad Guy: <https://youtu.be/Xa6nmH5Z0UI?si=Gsofz4-xcvSqET4N>.

¹¹⁷ Freund: i. m. (5), p. 126.

¹¹⁸ Hautsch: i. m. (115), p. 160–161.

szemlélteti. Az alkotás két koreai sikersorozat, a Hotel Del Luna, valamint a Tale of The Nine Tailed főszereplőit, Jang Man Wol és Lee Rangot hozza kapcsolatba egymással.¹¹⁹ Ugyan a nézőpontbeli szerkesztésnek, vagyis intenzív szemkontaktusok számtalan bemutatásának, gyors vágásoknak, valamint a gyakori, arcot nem mutató jelenetek felhasználásának következtében egy laikus néző, aki nem ismeri a két sortozatot, úgy érezheti, hogy a két karakter megegyező forrásból származik, a valóságban ez korán sincs így.¹²⁰ Az említett vidder tehát egy saját történetet alkotott a már meglévő művek részleteinek egyesítésével és azok módosításával.

A fentebb ismertetett fanvidfajták, továbbá a példaként szemléltetett fanvidek alapján látható, hogy az átdolgozás, valamint az egyéni, eredeti jelleg követelményének az alternative universe, valamint a crossover alkotások feleltek meg a leginkább. Azonban függetlenül attól, hogy a vidder gyökeresen megváltoztatja-e az eredeti alkotás cselekményét vagy sem, kijelenthető, hogy az eredeti alkotás a fanvid készítése során valamilyen formában az esetek lényeges többségében megváltozik. Néha ez azt jelenti, hogy a vidder az eredeti művet a saját szempontjából újra bemutatja, illetve néha azt, hogy az eredeti mű felhasználásával egy új történetet teremt. Akárhogy is, a fanvid megalkotásával mindig egy új mű születik.¹²¹

4.3. A zenemű átdolgozása

A zeneművek fanvidekben történő felhasználása egy érdekes kérdést vet fel. A vidderek ugyanis alkotásaik létrehozása során számtalan esetben módosítások nélkül használják fel azokat.¹²² Átdolgozás létrejöttéhez azonban a származékos műben meg kell jelennie annak módosítása által az alkotó egyéni, eredeti gondolatainak, valamint stílusjegyeinek. A rajongók alkotta művekben ez a kritérium első ránézésre nem valósul meg. Az alkotók a kívánt zeneműveket számos alkalommal bármiféle átalakítás nélkül illesztik be a műveikbe, ennek következtében pedig a felhasználás első szintjén helyezkednek el, azaz egyszerű szolgai másolásnak minősülnek. Fontos ismételten megemlíteni azt, hogy az átdolgozás szabályai a felhasznált mű azonosítható részeire is kiterjednek, ezáltal nem számít átdolgozásnak az sem, ha a vidderek például csak egy zenemű refrénjét használják fel az alkotásaikhoz.

Gyakoriak azok a felhasználási módok is, amelyek során a vidderek mégis végrehajtanak valamiféle módosítást az eredeti művön. Ezen változtatások általában a zeneművek tempójában, valamint hangsávjában mutatkoznak meg.¹²³ Ugyanakkor ezek a módosítások sem felelnek meg az átdolgozás követelményének, hiszen nem elég jelentősek ahhoz, hogy az

¹¹⁹ Quinn Vause: Man Wol & Lee Rang (feat. Imoogi) || Ditch [crossover au]: https://youtu.be/XsT9_IMCi6c?si=9MofN2KtvPsab5HB.

¹²⁰ Hautsch: i. m. (115), p. 160.

¹²¹ Freund: i. m. (5), p. 273–274.

¹²² Trombley: i. m. (19), p. 673.

¹²³ Trombley: i. m. (19), p. 675.

alkotást egyéni, eredeti jelleggel ruházzák fel. Az eljáró tanács SZJSZT-18/2010 számú szakvéleményében, amelynek középpontjában szintén egy zenemű átdolgozásának kérdése állt, megállapította, hogy az adott felhasználás nem számított átdolgozásnak, hiszen egyrészt az abban fellelhető tempóváltoztatás nem érintette a zenemű koncepcióját, másrészt a dal szövegét csupán egyetlen pontban módosították, ami nem alakította át szignifikáns módon annak mondanivalóját vagy dallamvezetését, harmadrészt pedig a hangszerelési változtatások a zenemű egészéhez viszonyítva nem jelentenek lényeges átalakítást.¹²⁴ A tanács véleményének ismeretében tehát megállapítható, hogy a fanvidek készítése során a zeneművekben létrejövő változások nem olyan jelentősek, hogy átdolgozásnak minősüljenek. A vidder nem demonstrálja általuk a saját gondolatait, személyiségét vagy stílusjegyeit, tehát nem keletkezik a felhasználásnak egyéni, eredeti jellege sem.

Azonban elengedhetetlen megjegyezni azt, hogy a fanvidet mint egy egész művet kell vizsgálni, ennek következtében pedig a felhasznált filmalkotást és a zeneművet nem külön-külön, hanem együttesen kell értelmezni.¹²⁵ A fanvidben megjelenő különböző jelenetekről elképzelhető, hogy az adott zeneművet és annak szövegét egy teljesen új megvilágításban mutatják be, ezzel pedig egy új értelmezést is biztosítanak az eredeti alkotás számára. Ahogy már említésre került, a fanvid egyik legfontosabb eleme a benne felhasznált zenemű, amely felel az alkotás üzenetéért, valamint a vidder által megjelenített vélemény bemutatásáért. Fontos megjegyezni azt is, hogy a zenei alkotások fanvidben történő felhasználása kiemeli az eredeti művet az addigi kontextusából és egy új környezetbe helyezi át, amely gyökeresen megváltoztathatja a mű kezdeti jelentését.¹²⁶ Ezáltal megjelenhet a vidder zeneműre vonatkozó véleménye, gondolatai és interpretációja, amely egyéni, eredeti jelleget biztosíthat a felhasznált zeneműnek. Ennek következtében elmondható tehát, hogy a zeneművek fanvidben történő felhasználása megfelelhet az átdolgozás követelményeinek.

4.4. A felhasználás jogszerűsége

A szerző kizárólagos joga, hogy műve felett rendelkezzen, ezen belül is, hogy művének felhasználására engedélyt adjon.¹²⁷ Eszerint tehát azok a művek, amelyek szerzői jogi védelemben részesülnek, csak abban az esetben használhatóak fel, ha azt a szerző engedélyezte. Ennek következtében ha egy szerzőtől eltérő személy a saját művében kívánja felhasználni a szerző alkotását vagy annak az azonosítható részeit, ahhoz az alkotó engedélyét kell kérnie.¹²⁸ Az engedélyt a felek egy felhasználási szerződésbe foglalják, amelynek az a célja, hogy a szerző engedélyt ad művének a felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek

¹²⁴ SZJSZT-18/10: Zenemű integritásához fűzött jog sérelme.

¹²⁵ *Coppa*: i. m. (37), p. 24.

¹²⁶ *Freund*: i. m. (15), p. 211.

¹²⁷ *Grad-Gyenge*: i. m. (23), p. 85.

¹²⁸ *Pogácsás*: i. m. (72), p. 485.

fejében megfizetni a kért jogdíjat.¹²⁹ A törvény 4. §-ának (2) bekezdése ugyan kimondja, hogy szerzői jogi oltalomban részesül más művének az átdolgozása, ez azonban nem érinti az eredeti alkotás szerzőjét megillető jogokat. Így tehát az átdolgozáshoz, valamint az átdolgozás által létrehozott mű további felhasználásához is elengedhetetlen az eredeti mű szerzőjének az engedélye.¹³⁰ A felhasználási szerződésben külön ki kell kötni az átdolgozás engedélyét.¹³¹

A technológia fejlődése következtében létrejövő különböző szerkesztői programok megkönnyítették az eddig műélvező laikusok számára, hogy az interneten megtalálható tartalmakat átalakítsák, módosítsák, esetlegesen átdolgozzák. A user uploaded, generated vagy created content mögött az a tevékenység áll, amelynek során a laikus felhasználó valamilyen korábban létrehozott művet megoszt, az alkotáson kisebb, lényegtelen változásokat végrehajtva tölti fel különböző közösségi médiaplatformokra, továbbá az eredeti művet átdolgozza, majd beleülteti a saját művébe. Grad-Gyenge Anikó véleménye szerint ezek a tevékenységek ugyan ritkán felelnek csak meg a szerzői jogi oltalom követelményeinek, azonban felhasználásnak minősülnek, így a tevékenységük elvégzése előtt a laikusoknak kötelességük engedélyt kérni a mű eredeti szerzőjétől.¹³² Ennek következtében tehát a vidderek is kötelesek fanvidjük elkészítése előtt felhasználási engedélyt kérni a felhasználandó alkotások jogosultjaitól. Továbbá kötelességük megfizetni a felhasználásért járó díjat is. A törvény által előírtakkal ellentétben a gyakorlatban a vidderek sem engedélyt nem kérnek a különböző alkotások felhasználásának céljából, sem jogdíjat nem fizetnek. Így kijelenthető, hogy látószólag a fanvidek lényeges többsége jogsértő módon kerül megalkotásra.

A vidderek alkotótevékenységük folyamán számos ponton megsérthetik az eredeti szerző jogait. A jogsértő magatartások közül először is azt érdemes megemlíteni, hogy az alkotók a legtöbb esetben jogellenes tartalommegosztó oldalakról szerzik meg a fanvidjeikhez szükséges alkotásokat, legyenek azok felhasznált filmalkotások, illetve zeneművek.¹³³ Amennyiben a vidderek úgynevezett „peer-to-peer” fájlmegosztó rendszerek alkalmazásával töltik le az alkotásokat, azzal megsértik a szerző többszörözési jogát is,¹³⁴ ugyanis a peer-to-peer megosztók esetében az alkotás letöltésével azonos időben a felhasználónak szükséges azt fel is tölteni a rendszerbe egy olyan szoftveren keresztül, mint például a BitTorrent vagy az UTorrent.¹³⁵ Ez a magatartás még abban az esetben is jogsértőnek számít, ha a vidder törvényes módszerekkel szerezte meg az eredeti műveket, ugyanis ahhoz, hogy azt

¹²⁹ Szjt. 42. § (1).

¹³⁰ Legeza: i. m. (25), p. 134.

¹³¹ Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 86.

¹³² Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 86–87.

¹³³ Freund: i. m. (17), p. 1351.

¹³⁴ Trombley: i. m. (19), p. 659–660.

¹³⁵ Sajtiné Sándor Erika (szerk.): Bevezetés a szerzői jogba. 2. kiadás. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2020, p. 43.

videószerkesztői programjaikba be tudják illeszteni, először le kell másolniuk az adott alkotást. Fontos megjegyezni azt is, hogy a legtöbb esetben a vidderek azokat a programokat is jogsértő módon szerzik meg, amelyekkel fanvidjeiket készítik.¹³⁶ Ha ezekhez az alkotásokhoz a vidder jogszerűen jut is hozzá, az még nem jelenti azt, hogy jogosult azok átdolgozására. Ahogy fentebb is említésre került, a származékos mű létrehozásához az eredeti szerző engedélye szükséges. Amennyiben a viddernek nincs felhasználásra vonatkozó engedélye, az átdolgozása jogsértőnek fog minősülni. Végül fontos megemlíteni azt is, hogy a fanvid alkotója az eredeti szerző művének nyilvánosságához való közvetítési jogát sérti meg azzal, ha alkotását különböző tartalommegosztó platformokra teszi közzé.¹³⁷ Az Szjt. 26. §-a ugyanis kimondja, hogy a szerző kizárólagos jogai közé tartozik az, hogy művét sugárzással a nyilvánosságához közvetítse, és hogy erre másnak engedélyt adjon. A törvény a sugárzás fogalma alatt a mű távollévők számára történő érzékelhetővé tételét jelenti.¹³⁸ Ahhoz, hogy a vidder magatartásával jogot sértsen, elegendő az, ha az eredeti szerző egyetlen joga sérül.¹³⁹

Gyakran fordulnak elő azok az esetek is, amelyek során a szerző vagyoni jogaival párhuzamosan a személyhez fűződő jogosultságai is sérülnek.¹⁴⁰ A szerzőt megilleti az a jog, hogy nevét az általa megalkotott művön feltüntessék, ennek következtében a felhasználónak az átdolgozott mű eredeti szerzőjét kötelessége feltüntetni az átdolgozás által létrejött alkotáson is.¹⁴¹ A szerző nevének megemlítése azonban aligha valósul meg a fanvidek készítése során, hiszen a vidderek a névfeltüntetés elhagyásával próbálják elkerülni azt, hogy az eredeti szerző rátaláljon az alkotásukra, és jelentse azt az adott közösségi médiaplatform szabályai szerint.¹⁴² Előfordulhat olyan eset is, amelynek során egy vidder egy már közkinccsé vált művet használ fel alkotása létrehozásakor. Így tett Etincelless is, amikor fanvidjében zeneműként Csajkovszkij híres alkotásának, A hatyúk tavának egy kisebb részletét használta fel.¹⁴³ A védelmi idő leteltével azonban nem szűnik meg a szerző névfeltüntetési joga. Így azon a származékos művön is fel kell tüntetni a szerző nevét, amely egy közkinccs felhasználásával jött létre.¹⁴⁴ A névfeltüntetés elmaradása súlyos szerzői jogi jogsértésnek minősül.¹⁴⁵

A mű integritásának védelme szorosan összekapcsolódik az átdolgozásával kapcsolatos joggal, hiszen mindkét jogosultság a mű megváltoztatásához, átalakításához vezethető vissza, azonban különbség közöttük az, hogy míg az átdolgozás eredményeként egy új alkotás

¹³⁶ Freund: i. m. (5), p. 54–55.

¹³⁷ Trombley: i. m. (19), p. 660.

¹³⁸ Szjt. 26. §.

¹³⁹ Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 62.

¹⁴⁰ Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 138.

¹⁴¹ Szjt. 12. § (1)–(2).

¹⁴² Freund: i. m. (17), p. 1357.

¹⁴³ Etincelless: swan lake – BTS (fmv): <https://youtu.be/aqJF5yD0RqA?si=r2L8lGqIV0BtO58o>.

¹⁴⁴ Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 85.

¹⁴⁵ Legeza: i. m. (25), p. 107.

jön létre, addig a mű integritását érintő módosítás során nem keletkezik új mű.¹⁴⁶ A törvény 13. §-a alapján a szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, megváltoztatása és a művel való bármilyen más visszaélés, amely a becsülete vagy jó hírnevére sérelmes.¹⁴⁷ Nem ritka az az eset sem, amelynek során egy átdolgozás például eltorzítással megsérti a mű egységének védelmét. Az SZJSZT a torzítás fogalmát egy zenemű integritásához fűzött jog sérelmével kapcsolatos szakvéleményében állapította meg. Eszerint a torzítás azon durva változtatásokat jelenti, amelyek a művet a műélvező számára is nyilvánvalóan sértő módon módosítják.¹⁴⁸ Így például ha egy alkotó egy népszerű, gyermekeknek szóló animációs film karaktereit használja fel obszcén jellegű alkotásában, azzal megsértheti a mű integritásának védelmét. A mű egységének védelme sérülhet a fanvidek által is, hiszen a vidderek a legtöbb esetben a saját interpretációjuk alapján alakítják át az eredeti alkotásokat, és ezen értelmezések gyakran ellentétesek a szerző eredeti szándékai-val.¹⁴⁹ A vidderek nemcsak az alkotást magát változtathatják meg, hanem azt a környezetet is, amelyben az eredeti szerző elhelyezte. Az eltérő környezettel azonban lehetséges, hogy az eredeti szerző nem ért egyet.¹⁵⁰ Azon szerzők, akik műveiket eredetileg gyermekeknek szánták, nem biztos, hogy pozitívan értékelnek azt, ha alkotásaik az átdolgozás által egy vulgáris, polgárpukkasztó környezetbe kerülnek.¹⁵¹ Ennek következtében tehát az alkotás környezetének módosítása is könnyen megsértheti a mű egységének védelmét.¹⁵²

Az alkotás integritásának védelme megsérülhet a mű csonkítása által is. Ilyen például az, amikor egy zeneműből kihagynak egy pár ütemet, valamint ha egy versből kimarad néhány versszak.¹⁵³ A fanvidek készítése során az alkotók számos esetben alakítják át a felhasznált zeneművet. A vidderek egyrészt lerövidítik az adott dalokat, azoknak csak bizonyos részleteit illesztik be a készülő alkotásokba, másrészt pedig a zeneművek tempóját átalakítják, azokat felgyorsítják vagy lelassítják. A művek hangmagasságát is módosítják, általában mélyebbre változtatják, ennek alkalmazásával próbálják megakadályozni azt, hogy fanvidjeikre az eredeti szerzők rátaláljanak, és azt eltávolíttassák a tartalommegosztó honlapjáról.¹⁵⁴

A szerző egyik legfőbb joga az, hogy maga döntsön arról, hogy a mű miként éljen tovább a műélvezők körében, így jogos érdeke, hogy a közönség ne nyerjen hamis benyomást a művéről.¹⁵⁵ Gyakran előfordul, hogy a fanvidek álságos képet festenek az eredeti műről,

¹⁴⁶ Legeza: i. m. (25), p. 112.

¹⁴⁷ Szjt. 13. §.

¹⁴⁸ SZJSZT-18/2010: Zenemű integritásához fűzött jog sérelme.

¹⁴⁹ Trombley: i. m. (19), p. 656.

¹⁵⁰ Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 62.

¹⁵¹ Trombley: i. m. (19), p. 656.

¹⁵² Legeza: i. m. (25), p. 111.

¹⁵³ Grad-Gyenge: i. m. (23), p. 62.

¹⁵⁴ Freund: i. m. (5), p. 264.

¹⁵⁵ Gyertyánfy: i. m. (88), p. 140.

amely teljesen szembe megy az eredeti szerző szándékaival, ezzel megsértve a mű egységének védelmét.

Mindent összegezve megállapítható tehát, hogy a fanvidek létrehozása az esetek nagy részében sérti az eredeti szerzők törvény által meghatározott jogait, hiszen a vidderek a legtöbb esetben a felhasznált alkotásokat jogsértő módon szerzik meg, valamint azok felhasználására, átdolgozására, illetve az átdolgozott művek nyilvánossághoz közvetítésére nincs engedélyük. Továbbá fontos megemlíteni azt is, hogy a fanvidek szerzői kifejezetten könnyen sérthetik meg alkotásaikkal az eredeti mű integritását védő jogot, ugyanis a saját értelmezésük általában ellentétes azzal az üzenettel, amelyet az eredeti szerző a közönség számára át kívánt volna adni. Természetesen ebben az esetben sem lehet általánosságban beszélni a fanvidekről, hiszen kivételek mindig létezhetnek, így minden esetet külön kell megvizsgálni.

Ferge Zsigmond

AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG ÚJABB ÍTÉLETE A VÉDJEGYHASZNÁLAT HATÁRAIRÓL

AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG ÍTÉLETE AZ INDUSTRIA DE DISEÑO TEXTIL SA (INDITEX) KONTRA BUONGIORNO MYALERT SA-ÜGYBEN¹

I. BEVEZETÉS

Az ügyben az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet az Industria de Diseño Textil SA (a továbbiakban: Inditex) védjegyjogosult, felperes és a Buongiorno Myalert SA (a továbbiakban: Buongiorno) védjegyhasználó alperes között a spanyol legfelsőbb bíróság – a Tribunal Supremo – egy olyan nemzeti védjegyhez fűződő jogok állítólagos megsértése tárgyában folyamatban lévő jogvita keretében terjesztette az EUB elé, amelynek az Inditex a jogosultja, mivel a Buongiorno állítólagosan az Inditex hozzájárulása nélkül az ügyben érintett védjeggyel azonos megjelölést használt. Ezért a védjegyjogosult azzal az indokkal, hogy a szolgáltató kihasználta védjegyének jó hírnevét, és megsértette azt, ellene a nemzeti bíróság előtt bitorlási keresettel élt.

A kérdés általános megközelítése szerint a valamely tagállamban lajstromozott védjegy jogosultja jogosult arra, hogy az uniós normákban meghatározott feltételek figyelembevételével megtiltsa harmadik személyeknek a megjelölések bizonyos használatát, amennyiben e használat sérti szellemi tulajdon-jogát. A 89/104/EGK² (a továbbiakban: az irányelv) és a 2008/95/EK irányelv³ (a továbbiakban: módosító irányelv) 6. cikk (1) bekezdésének c) pontja szerint a jogosult nem tilthat el mást attól, hogy gazdasági tevékenység körében használja a védjegyet, ha az szükséges az áru vagy a szolgáltatás rendeltetésének jelzésére, különösen tartozékok vagy alkatrészek esetében.

2015-ben azonban a 2008/95 irányelv helyébe (EU) 2015/2436 irányelv⁴ lépett, amely a korábbi irányelvben foglaltakhoz képest a védjegyvoltalomra vonatkozóan szélesebb körű korlátot vezetett be.

¹ 2024. január 11-i, az Industria de Diseño Textil SA (Inditex) kontra Buongiorno Myalert SA C-361/22. sz. ügy, ítélet (a továbbiakban: Ítélet)

² A védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló, 1988. december 21-i 89/104/EGK első tanácsi irányelv.

³ A védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló, 2008. október 22-i 2008/95/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv.

⁴ A védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló, 2015. december 16-i európai parlamenti és tanácsi irányelv.

Mivel a kérdést előterjesztő bíróság úgy vélte, hogy az ügybeni magatartás e korlátozás hatálya alá tartozik, az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés keretében azt kérdezte az EUB-től, hogy a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdésének c) pontja ténylegesen megváltoztatta-e a korábbi irányelvbe foglalt korlát hatályát, vagy e rendelkezés olyan gyakorlatokra vonatkozik, amelyek már a 89/104 és a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjában is hallgatólagosan szerepeltek.

A 2008/95 irányelv 5–7. cikke a védjegyoltalmra vonatkozó szabályok teljes harmonizációjáról rendelkezik, és így meghatározza a védjegyjogosultakat az Unión belül megillető jogosultságokat. Ennélfogva – az ezen irányelv 8. és azt követő cikkeiben szabályozott különös eseteket fenntartva – a nemzeti bíróságok a védjegyoltalomból eredő kizárólagos jog gyakorlására irányuló jogvitákban e kizárólagos jogot nem korlátozhatják az ezen irányelv 5–7. cikkéből eredő korlátozásokat meghaladó mértékben.

Bár az előzetes döntéshozatal iránti kérelem a 89/104 és a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjára vonatkozott, az e kérdésre adandó válasz jelentősége a nemzeti védjegyrendszereken jóval túlmutat.

Az EUB válaszában egyrészt érintette a 207/2009/EK rendeleten alapuló európai uniós védjegyrendszert⁵ is, amely rendeletet 2017. október 1-jétől az (EU) 2017/1001 rendelet váltotta fel.⁶

Időközben a 207/2009 rendeletet az (EU) 2015/2424 rendelet⁷ módosította. A 207/2009 rendelet 12. cikkének c) pontja a 89/104 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjában foglalt korláthoz hasonló korlátot tartalmazott. A 2015/2424 rendelet e rendelkezést úgy módosította, hogy lényegében átvette a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdése c) pontjának szövegét.⁸

Másképpen, az állandó ítélkezési gyakorlat szerint a védjegyjogosult jogainak az uniós jogalkotó által előírt korlátozása azt a célt szolgálja, hogy a védjegyoltalomhoz fűződő alapvető érdekeket összefűtse az áruk szabad mozgásával és a szolgáltatásnyújtás szabadságával a belső piacon, oly módon, hogy a védjegyhez fűződő jogok betölthessék alapvető funkciójukat a torzulásmentes verseny azon rendszerében, amelyet a Szerződés célja létrehozni és fenntartani.⁹

Döntésében az EUB figyelembe vette korábbi ítéleteinek jogi érveléseit az uniós jogszabályok értelmezésének tekintetében, valamint az előzetes döntéshozatali eljárás releváns szempontjait.

⁵ A közösségi védjegyről szóló, 207/2009/EK 2009. február 26-i tanácsi rendelet.

⁶ Az európai uniós védjegyről szóló, 2017. június 14-i európai parlamenti és tanácsi rendelet.

⁷ A 207/2009 rendelet módosításáról szóló, 2015. december 16-i európai parlamenti és tanácsi rendelet.

⁸ Maciej Szpunar főtanácsnoknak az Industria de Diseño Textil SA (Inditex) kontra Buongiorno Myalert SA, C-361/22. sz. ügyben tett indítványa, ECLI:EU:C:2023:653 (a továbbiakban: Indítvány) 8. pont.

⁹ Ford Motor-végzés (EU:C:2015:680) 44. pont.

II. AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG E KÖRBEN KELT KORÁBBI DÖNTÉSEI

A védjegyekre vonatkozó szabályok figyelembevételének követelménye a védjegyoltalom korlátai körével kapcsolatban már korábbi esetekben is egymástól eltérő értelmezésekre és vitákra adott okot.

Az Európai Bíróság alábbiakban részlegesen ismertetésre kerülő ítéletei a 89/104/EGK első tanácsi irányelv (a továbbiakban: az irányelv) 5. cikk (1) bekezdése *a*) pontjának és 6. cikk (1) bekezdése *b*) pontjának értelmezésére vonatkoztak. Az egyes cselekménytípusokat konkrét példákon keresztül mutatjuk be.

A *BMW-ügy*¹⁰ tényállása szerint a BMW védjegyet arra használták, hogy tájékoztassák a nyilvánosságot arról, hogy a hirdető BMW személygépkocsik javítását és karbantartását végzi, vagy azokra szakosodott.

Az ítélet szerint a 89/104 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének *c*) pontja alapján a védjegyjogosult nem tilthat el mást attól, hogy gazdasági tevékenysége körében használja a védjegyet, ha az szükséges az áru vagy a szolgáltatás rendeltetésének jelzésére, különösen tartozékok vagy alkatrészek esetében (a védjegyszerű használat hiánya).

Az e pont szerinti védjegyhasználat jogszerűsége attól függ, hogy a használat szükséges-e a termék rendeltetésének jelzéséhez. A használat akkor nem felel meg az üzleti tisztesség követelményeinek, ha azt a benyomást keltheti, hogy a viszonteladó és a védjegyjogosult között kereskedelmi kapcsolat van.

Az a tény, hogy a védjegyet a viszonteladó reklámjában oly módon használják, hogy az a viszonteladó és a védjegyjogosult között kereskedelmi kapcsolat fennállásának benyomását keltheti, az irányelv 7. cikkének (2) bekezdése értelmében jogos indok lehet.

Az EUB *Gillette Company-ügyben* hozott ítéletében¹¹ e társaságok és az LA-Laboratories Ltd Oy termékeinek csomagolásán használt Gillette, illetve Sensor védjegy használatával kapcsolatban tett megállapítása szerint az „üzleti tisztesség” feltétele valójában a védjegyjogosult jogos érdekében történő tisztességes eljárás kötelezettségét fejezi ki.

A 89/104 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének *c*) pontja szerinti védjegyhasználat jogszerűsége attól függ, hogy a használat a termék rendeltetésének jelzéséhez szükséges-e. A védjegynek a nem védjegyjogosult harmadik személy általi használata akkor szükséges az e személy által forgalmazott termék rendeltetésének jelzéséhez, ha ez a használat az egyetlen rendelkezésre álló eszköz arra, hogy a vásárlóközönséget érthetően és teljeskörűen tájékoztassák a termék rendeltetéséről annak érdekében, hogy a torzulásmentes verseny e termék piacán fennmaradjon.

¹⁰ 1999. február 23-i Bayerische Motorenwerke AG (BMW) és BMW Nederland BV kontra Ronald Karel Deenik, C- 63/97. sz. ügy, ítélet, ECLI:EU:C:1998:160.

¹¹ 2005. március 17-i The Gillette Company, a Gillette Group Finland Oy, és az LA-Laboratories Ltd Oy C-228/03. sz. ügy, ítélet ECLI:EU:C:2005:177 (a továbbiakban: Gillette Company-ítélet)

Az a tény, hogy a harmadik személy az általa forgalmazott termék rendeltetésének jelzésére olyan védjegyet használ, amelynek nem ő a jogosultja, nem jelenti szükségszerűen azt, hogy a terméket a védjeggyel jelölt termékkel azonos minőségű vagy egyenértékű jellemzőkkel rendelkező termékként tünteti fel.

Amennyiben a védjegyet használó, nem védjegyjogosult harmadik személy azt a terméket is forgalmazza, amelyhez az alkatrészek vagy tartozékok valók – amennyiben e használat a harmadik személy által forgalmazott termék rendeltetésének jelzéséhez szükséges, és megfelel a gazdasági tevékenység körében az üzleti tisztesség követelményeinek – úgy ez a használat az irányelv e pontjának alkalmazási körébe tartozik.

Az *Adam Opel AG* és *Autec AG-ügyben*¹² a távirányítás kisautómodelleket gyártó és forgalmazó Autec AG az Opel Astra V8 kupé 1/24 arányú kicsinyített másának játékmodelljét értékesítette, amelynek díszrácsán, az eredeti gépjármű mintájára, az Opel-logó is szerepelt.

Az ügyben kérdéses volt, hogy a 89/104 irányelv 5. cikk (1) bekezdésének a) pontja szerinti védjegyhasználatnak minősül-e „játékok” vonatkozásában is levédett védjegy használata, ha a játékautó gyártója a valóságban létező járművet – a védjegyjogosultnak a modellen szereplő védjegyével együtt – kicsinyített változatban állítja elő és hozza forgalomba.

Az EUB megállapítása szerint mivel az ügyben az Autec nem értékesített autókat, ezért az irányelv ezen rendelkezése értelmében nem állt fenn az Opel-logónak az Autec részéről a gépjárművek tekintetében lajstromozott védjegyként történő használata, mivel nem zárható ki, hogy irányelv 6. cikk (1) bekezdésének b) pontja megengedje másoknak a védjegy használatát, amennyiben e használat a harmadik fél által forgalmazott áru fajtájára, minőségére vagy egyéb jellemzőjére vonatkozó jelzés feltüntetéséből áll, és amennyiben e használat az üzleti tisztesség követelményeivel összhangban történik.

Amennyiben valamely védjegy mind a gépjárművek – melyek tekintetében a védjegy Németországban jó hírnévnek örvend –, mind a játékok tekintetében lajstromozásra került, akkor a védjegyjogosult engedélye nélkül harmadik személy által az e védjeggyel azonos megjelölés elhelyezése az e márkájú autók kicsinyített másain abból a célból, hogy az élethűen ábrázolja ezeket az autókat, és az e modellek forgalmazása olyan használatnak minősül, amelyet a védjegyjogosult megtilthat, amennyiben ez a használat a védjegy mint játékok tekintetében lajstromozott védjegy funkcióit sérti vagy sértheti. Az ilyen célú forgalmazás a védjegyjogosult által megtiltható használatnak minősül – ha az e rendelkezésben meghatározott oltalmat a nemzeti jogba átültették –, amennyiben ez az alapos ok nélküli használat a védjegy mint gépjárművek tekintetében lajstromozott védjegy megkülönböztetőképességét vagy jó hírnevét sérti, vagy az ahhoz fűződő jogokat indokolatlanul kihatározza.

¹² 2007. január 25-i *Adam Opel AG* és az *Autec AG* C-48/05. sz. ítélet, ECLI:EU:C:2007:55 (a továbbiakban: *Adam Opel-ítélet*).

A *Céline SA-ügyben*¹³ a peres eljárás tárgyát a „Céline” megjelölésnek a Céline SARL cég által cégnévként és cégjelzésként történő használata képezte. A védjegyjogosult Céline SA fő tevékenysége ruházati cikkek, valamint divatáru-kiegészítők gyártása és forgalmazása volt.

Az EUB értelmezése szerint az irányelv 5. cikkének logikájából az következik, hogy valamely megjelölés árukkal és szolgáltatásokkal kapcsolatban történő használata az ezen cikk (1) és (2) bekezdése értelmében az ezen áruk és szolgáltatások megkülönböztetése szempontjából vett használatnak minősül, míg ugyanezen cikk (5) bekezdése „a megkülönböztetéstől eltérő célokra szolgáló megjelölés használatára” vonatkozik.

Az ítélet az irányelv 6. cikk (1) bekezdésének *a*) pontja kapcsán rögzítette, hogy az üzleti tisztességre vonatkozó feltétel fennállásának mérlegelésekor figyelembe kell venni egyrészt, hogy a harmadik személy nevének használatából a célközönség – vagy legalábbis annak jelentős része – milyen mértékben következtethet a harmadik személy áruai és a védjegyjogosult vagy a védjegy használatára jogosult közötti kapcsolat fennállására, másrészt hogy a harmadik személy milyen mértékben lehetett ennek tudatában. E mérlegelés során értékelni kell azt is, hogy abban a tagállamban, ahol a védjegyet bejegyezték, és ahol az oltalmat igényelték, a védjegy rendelkezik-e valamilyen hírnévvel, amelyet a harmadik személy áruai forgalmazásakor kihasználhat. Ilyen esetben e rendelkezés csak akkor akadályozhatja a használat megtiltását, ha a harmadik személy gazdasági tevékenysége körében, az üzleti tisztesség követelményeivel összhangban használja a cég nevét vagy kereskedelmi nevét.

Az EUB az *Adidas és társai-ügyben*¹⁴ a 89/104/EGK irányelv értelmezésére az Adidas AG tulajdonában lévő háromsávós ábrás védjegyek oltalmának terjedelmével kapcsolatos eljárás keretében rögzítette, hogy az összetévesztés veszélye fennállásának értékelése számos tényezőtől – különösen a védjegy piaci ismertségétől, attól a képzettársítástól, amelyet a használt vagy a védjegyként lajstromozott megjelölés előidéz, valamint a védjegy és a megjelölés közötti, továbbá a velük megjelölt áruk vagy szolgáltatások közötti hasonlóság mértékétől – függ. Ennek veszélyére tekintettel az ügy valamennyi releváns tényezőjét átfogóan kell értékelni, az értékelésnek a jogosult védjeggyel ellátott termékek és a harmadik személyek által használt megjelöléssel jelölt termékek vásárlóközönségének felfogásán kell alapulnia.

Valamely megjelölésnek a vásárlóközönség által díszítőelemként való felfogása nem képezi akadályát az irányelv 5. cikk (1) bekezdésének *b*) pontja által nyújtott oltalomnak olyankor, amikor – annak dekoratív jellege ellenére – a megjelölés oly mértékű hasonlóságot mutat a lajstromozott védjeggyel, hogy az alapján az érintett közönség a termékeket egyazon vállalkozástól vagy gazdaságilag egyébként egymással kapcsolatban álló vállalkozásoktól származónak hiheti. Ez nemcsak a védjegy és a megjelölés közötti hasonlóság mértékétől,

¹³ 2007. szeptember 11-i a Céline SARL és a Céline SA, C-17/06. sz. ügy, ítélet, ECLI:EU:C:2007:497 (a továbbiakban: Celine-ítélet).

¹⁴ 2008. április 10-i C-102/07. sz. ügy, Adidas AG és Adidas Benelux BV és Marca Mode CV és társai-ügy, ítélet, ECLI:EU:C:2008:217 (a továbbiakban Adidas-ügy).

hanem attól is függ, hogy milyen könnyen lehet a megjelölést gondolatban a védjegyhez társítani a védjegy piaci ismertségére is figyelemmel.

Az irányelv 6. cikk (1) bekezdésének *b*) pontja a rendelkezésre állás olyan követelményét fejezi ki, amely nem képezheti a védjegyoltalomhoz fűződő hatásoknak az irányelv e pontjában foglaltakon felüli, önálló korlátozását. Ahhoz, hogy egy harmadik személy a védjegyoltalom e korlátjaira és a rendelkezésre állás követelményére hivatkozhasson, szükséges, hogy az általa használt megjelölés az érintett harmadik személy által forgalmazott áru vagy nyújtott szolgáltatás valamely jellemzőjére vonatkozzon.

Az EUB *Classic Coach Compani-ügyben*¹⁵ hozott ítélete több, a nemzeti jog által elismert azonos vagy hasonló kereskedelmi név ütközésére vonatkozott, amelyek közül az egyiket később a jogosult védjegyként lajstromoztatta.

Az időbeli elsőbbség fogalmát illetően az ítélet rögzítette, hogy az érintett jog alapján időben meg kell előznie azon védjegy lajstromozását, amellyel összeütközőnek tartják. Ilyen esetben a korábbi kizárólagos jogosultság elsőbbsége elvének kifejeződéséről van szó, amely elv a védjegyek jogának és nagyobb általánosságban az ipari tulajdonjog egészének egyik alapját képezi. A „korábbi jog” fogalmának azonos jelentéssel kell rendelkeznie, amennyiben az uniós jogalkotó az ettől eltérő szándékát nem nyilvánította ki.

A 2008/95 irányelv 6. cikk (2) bekezdésében foglalt rendelkezés egyáltalán nem írja elő, hogy ahhoz, hogy ugyanezen jogot egy későbbi védjegy jogosultjával szemben érvényesíthesse, a harmadik személynek meg kell tudnia tiltani e védjegy használatát. A kereskedelmi név az ezen irányelvi rendelkezés alkalmazása szempontjából korábbi jognak minősülhet.

Továbbá, a korábbi jogoknak kizárólag helyi jelentőségűeknek kell lenniük, földrajzi szempontból nem terjedhetnek ki olyan nagy területre, mint a lajstromozott védjegyek, mivel azok rendszerint annak a területnek az egészére vonatkoznak, amelyre a védjegyet lajstromozták. Ahhoz, hogy a későbbi védjegy jogosultjával szemben hivatkozni lehessen rá, főszabály szerint elegendő, ha a korábbi helyi jelentőségű jogot, például kereskedelmi nevet, az érintett tagállam joga elismeri, és azt gazdasági tevékenység körében használják.

Az azonos árukat jelölő két azonos megjelölés hosszú ideje tartó egyidejű, jóhiszemű használata nem sérti vagy sértheti a védjegy azon alapvető funkcióját, hogy tájékoztassa a fogyasztókat az áruk vagy szolgáltatások származásától. E megjelölések jövőbeli bármiféle tisztességtelen használata esetén a kialakult helyzetet vizsgálni lehet a tisztességtelen versenyre vonatkozó szabályok fényében.

A 2008/95 irányelvet azokra a védjegyekre kell alkalmazni, amelyek lajstromozás vagy védjegybejelentés tárgyát képezték. Olyan helyzetben, amikor egy harmadik személy által hivatkozott jog az érintett tagállam joga alapján már nem részesül védelemben, nem tekint-

¹⁵ 2022. június 2-i, az X BV és a Classic Coach Company, Y, Z C-112/21. sz. ügy, ítélet, ECLI:EU:C:2022:428 (a továbbiakban: Coach-ítélet).

hető úgy, hogy e jog az érintett tagállami jog által elismert, a 2008/95 irányelv 6. cikkének (2) bekezdése értelmében vett „korábbi jognak” minősül.

A *MySoda-ügy*¹⁶ lehetőséget nyújtott az EUB számára annak pontosítására, hogy milyen feltételek mellett kerülhet sor a jogosultak, illetve a termékeiket újrahasználó és újraértékesítő harmadik személyek jogos érdekei közötti szükséges egyensúly megteremtésére.

Az ügyben a MySoda, miután a forgalmazók révén hozzájutott a fogyasztók által üresen visszaküldött SodaStream szén-dioxid-palackokhoz, azokat újratöltötte, az eredeti védjegyet feltüntető címkét eltávolította, és azt MySoda logóját feltüntető saját címkéjére cserélte le, ugyanakkor a palackok testére gravírozott eredeti védjegy továbbra is látható maradt.

Az EUB ítéletében rámutatott, hogy a védjegyjogosult – aki a védjeggyel ellátott, többszöri használatra és újratöltésre szánt árukat forgalmazott valamely tagállamban – nem jogosult arra, hogy e rendelkezések alapján fellépjen ezen áruk e tagállamban történő, olyan viszonteladó általi későbbi forgalmazásával szemben, aki azokat újratöltötte, és az eredeti védjegyet feltüntető címkét másik címkére cserélte le, ugyanakkor az eredeti védjegyet az említett árukon megjelenítette, kivéve ha ez az új címkézés a fogyasztókban azt a téves benyomást kelti, hogy a viszonteladó és a védjegyjogosult között gazdasági kapcsolat áll fenn. Ezen összetéveszthetőséget átfogóan kell értékelni az árun és annak új címkézésén szereplő jelzésekre, valamint az érintett ágazat forgalmazási gyakorlatára és e gyakorlat fogyasztók általi ismeretének szintjére tekintettel.

Az EUB az *Audi AG és GQ-ügyben*¹⁷ – már a jelen ügyre való hivatkozással – rögzítette, hogy a 2017/1001 rendelet 9. cikke alapján a védjegyjogosult megtilthatja, e rendelet 14. cikke az ott felsorolt helyzetekben korlátozza e jogosultnak az e használattal szembeni fellépéshez való jogát.

Ha a harmadik személy, aki az európai uniós védjeggyel rendelkező gépjárműgyártó engedélye nélkül importál és kínál eladásra olyan pótalkatrészeket (nevezetesen hűtőrácsokat e gépjárművekhez), amelyek az e védjegyet ábrázoló emblémának a rögzítésére tervezett és e védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló formájú elemet tartalmaznak, vagyis gazdasági tevékenység körében ilyen módon használ egy megjelölést, sértheti az érintett védjegy valamely funkcióját vagy funkcióit.

Valamely védjegynek harmadik személy által e védjegy jogosultja áruinak vagy szolgáltatásainak ekként történő azonosítása vagy az azokra való hivatkozás céljából történő használata, különösen, ha e használat szükséges a harmadik személy által forgalmazott áru vagy kínált szolgáltatás rendeltetésének jelzéséhez, a 2017/1001 rendelet 14. cikk (1) bekezdésének c) pontja értelmében azon esetek valamelyikének hatálya alá tartozik, amelyekben a védjegy használata nem tiltható meg a védjegyjogosult részéről.¹⁸ A védjegyjogosult számára az e

¹⁶ 2022. október 27-i, a Soda-Club SA (CO2) SA, a SodaStream International BV és a MySoda Oy, C-197/21. sz. ítélet, ECLI:EU:C:2022:834.

¹⁷ 2024. január 25-i, az Audi AG és GQ C-334/22. sz. ügy, ítélet, ECLI:EU:C:2024:76.

¹⁸ Inditex-ítélet, 52. pont.

rendelet 9. cikke által biztosított kizárólagos jog ezen korlátozása azonban csak akkor alkalmazandó, ha a védjegynek harmadik személy általi használata az e rendelet 14. cikkének (2) bekezdése értelmében vett üzleti tisztesség követelményeivel összhangban történik.

III. AZ ELŐZETES DÖNTÉSHOZATALRA ELŐTERJESZTETT KÉRDÉS ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ JOGVITA

A Boungiorno, az információs rendszerek – tanácsadás területén tevékenykedő üzleti vállalkozás 2010-ben a www.blinco.es és a www.blinkogold.es honlap tulajdonosa volt, ahol szolgáltatásokat nyújtott, illetve mobiltelefonos WAP- és SMS-szolgáltatásain keresztül szórakoztató tartalmak letöltését kínálta. A tényállás megvalósulása időszakában a multimédiás tartalmak SMS-ben történő továbbítására irányuló, általa „Club Blinko” néven forgalmazott szolgáltatásra való feliratkozás céljából reklámkampányt indított, amelynek keretében ajándékként egy sorsoláson való részvételt ajánlott fel, amelynek nyereeménye egy 1000 euró összegű ZARA-ajándékutalvány volt.

Ez konkrétan a következőket tartalmazta:

„Club Blinko: iratkozz fel és vegyél részt ezen a fantasztikus sorsoláson, nyerj 1000 eurót készpénzben! Így szeretném elkölteni: 1000 eurós ZARA-ajándékkártya. A kártyád megszerzéséhez szükséges mobilszámod...”

A bannerre kattintás után megjelenő képernyőn a ZARA megjelölés minden esetben kiemelve és téglalapba keretezve volt látható, ami az általában bankok, áruházak és más szervezetek által kereskedelmi céllal kibocsátott kártyák formátumára emlékeztetett.

A sorsoláson való részvétel feltétele a fizetős szolgáltatásra való feliratkozás és annak legalább 30 napig történő fenntartása volt, amint az a képernyő alján található – a szolgáltatóra és a szolgáltatás feltételeire is hivatkozó – tájékoztató szövegben is szerepelt. A szolgáltatásra való feliratkozást ugyanezen a képernyőn keresztül lehetett elvégezni.

Az Inditex keresetet indított a Boungiorno ellen, amelyben 84 000 eurós kártérítést kért kizárólagos joga állítólagos megsértése miatt, valamint 308 327,62 eurót a márka hiteltelensége miatt okozott kárért.

A védjegybitorlási kereset a ZARA védjegy kizárólagos jogainak a Boungiorno általi – a védjegyekről szóló törvény¹⁹ 34. cikk (2) bekezdésének *b*) pontja szerinti összetévesztetőség, illetve a védjegyekről szóló törvény 34. cikk (2) bekezdésének *c*) pontja szerinti, a ZARA megjelölésnek a tényállás szerinti reklámkampányokban való használata miatt e védjegy jó hírnevének kihasználása és e jó hírnév sérelme miatti – megsértésén alapult.

A Boungiorno nem ismerte el az Inditex ZARA védjegyhez fűződő jogainak megsértését, mivel e megjelölés alkalmi használata nem a védjegyjogosultság jogcímén, hanem a

¹⁹ A védjegyekről szóló 2001. december 7-i 17/2001. sz. spanyol törvény, a 89/104 irányelv 5. cikkét a Ley 17/2001 de Marcas jelen ügyre alkalmazandó változatának 34. cikke ültette át a spanyol jogrendbe.

védjegyekről szóló törvény 37. cikkében szabályozott, a megkülönböztető jelzések jogszerű használatának minősülő „referenciális” használat keretében valósult meg.²⁰ A ZARA védjegyet különösen az alperes által kínált multimédiás tartalomszolgáltatásra feliratkozók között tartott sorsolás nyertesének felajánlott egyik ajándék szemléltetésére használták, mivel megítélése szerint az ilyen említésként történő használat a védjegyekről szóló törvény 37. cikkében szabályozott, a megkülönböztető jelzések jogszerű használatának körébe tartozik.

IV. AZ ESET ELBÍRÁLÁSA ELSŐ- ÉS MÁSODFOKON

Az ügyben eljáró madridi kereskedelmi bíróság a keresetet elutasította. Indokolása szerint a ZARA védjegy alperes általi használata a védjegyekről szóló törvény védjegyvoltalom korlátait szabályozó 37. cikkének hatálya alá tartozó leíró jellegű használatnak minősül. A védjegyekről szóló törvény 34. cikkének *b)* és *c)* pontjában foglalt követelményeket elemezve megállapította, hogy az alperes általi védjegyhasználat nem valósított meg védjegybitorlást, az összetéveszthetőség esete nem állt fenn, a védjegy jó hírneve nem sérült, illetve azt nem használták ki tisztességtelenül.

Az ítéletet az Inditex a tarományi bíróság, az Audiencia Provincial előtt fellebbezéssel támadta meg.

Védjegybitorlási keresetének alapjául a védjegybitorlás megalapozottságára vonatkozó kérdés szolgált – a jó hírnévvel rendelkező védjegyeknek a védjegyekről szóló törvény 34. cikk (2) bekezdésének *c)* pontja által biztosított különleges oltalom értelmében – a ZARA megjelölés fent említett reklámkampányokban való használata miatt.

A tartományi bíróság a fellebbezést elutasította, mivel megítélése szerint a ZARA védjegy használata a védjegy jó hírnevét nem sértette, és azt nem használta ki tisztességtelenül.

Rámutatott arra, hogy a védjegy törvény 37. cikk *c)* pontjának eredeti változata, amelynek időbeli hatálya kiterjedt az ügy tényállására, a 89/104 első irányelv 6. cikk (1) bekezdésének *c)* pontját ültette át, melynek szövegét a helyébe lépő 2008/95 irányelv lényegesen nem módosította.

²⁰ A 89/104 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének *c)* pontját a spanyol jogba átültető védjegyekről szóló törvény 37. cikk (1) bekezdésének *c)* pontja, szerint:

„(1) A védjegyvoltalom alapján a jogosult nem tilthat el mást attól, hogy gazdasági tevékenysége körében – az üzleti tisztesség követelményeivel összhangban – az alábbi elemeket használja: ...

c) a védjegyet, ha az szükséges az áru vagy a szolgáltatás rendeltetésének jelzésére, különösen tartozékok vagy alkatrészek esetében.”

A 2015/2436 irányelv hatálybalépését követően a spanyol jogalkotó a védjegyekről szóló törvény 37. cikk (1) bekezdésének *c)* pontját a következőképpen módosította:

„(1) Védjegyvoltalom alapján a jogosult nem tilthat el más, harmadik személyt attól, hogy gazdasági tevékenység körében használja: ...

c) a védjegyet a védjegyjogosult áruinak vagy szolgáltatásainak ekként történő azonosítása vagy az azokra való hivatkozás céljából, különösen, ha a védjegy használata szükséges az áru vagy szolgáltatás rendeltetésének jelzéséhez (így különösen kiegészítők vagy pótalkatrészek esetében).”

A másodfokú ítélet ellen az Inditex felülvizsgálati kérelmet nyújtott be a spanyol legfelsőbb bírósághoz, amely bár a kérelmet elfogadhatónak nyilvánította, kételyeinek adott hangot azzal kapcsolatban, hogy a 89/104 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjában implicit módon szereplő elem pontosítása-e, vagy az „említésként történő” használat körének kiterjesztését jelenti.

Álláspontja szerint a Buongiorno magatartása inkább a módosító irányelv 14. cikk (1) bekezdése c) pontja szövegének, mint az irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontja szövegének felelt meg.

Úgy tűnt számára, hogy az EUB a védjegyoltalomból eredő jogok korlátozásának terjedelmét az áru rendeltetésének jelzéséhez szükséges használatra korlátozta. Megítélése szerint e pont értelmezése az EUB korábbi ítéletében már megfelelő hangsúlyt kapott.²¹

Kifejtette, hogy ha az EUB helyt ad a jó hírnévvel rendelkező védjegyek számára oltalmat biztosító rendelkezés értelmezésére és alkalmazására vonatkozó felülvizsgálati jogalapnak, meg kell vizsgálnia, hogy a ZARA védjegynek a Buongiorno általi használata a védjegy törvény eredeti változatának a felülvizsgálati kérelem tárgyát képező jogvitára az időbeli hatály folytán alkalmazandó 37. cikk (1) bekezdése c) pontjában előírt korlátozás alá tartozik-e, tekintettel arra, hogy e korlátozás egyenértékű a 89/104 első irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjában előírt korlátozással.

Mivel kétségeire tekintettel indokoltnak találta az EUB-hez – ezen rendelkezés értelmezésével kapcsolatos – előzetes kérdést terjesztteni, ezért felkérte a feleket, hogy tegyenek észrevételeket a 89/104 irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának értelmezésére vonatkozó előzetes döntéshozatal iránti kérelem indokoltságára vonatkozóan „arra az esetre, ha – a védjegyekről szóló törvény 34.2.c) cikkének megsértésére alapított felülvizsgálati jogalap megalapozottságának következményeként – meg kell vizsgálni, hogy a védjegyoltalomnak a védjegyekről szóló törvény 37.c) cikkében előírt korlátja fennállt-e”.

Az előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztését az Inditex és a Buongiorno – eltérő és bizonyos mértékig egymásnak ellentmondó okokból – ellenezte.

Mivel az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésre adandó válasz eljárása végeredményére hatással lesz, a spanyol legfelsőbb bíróság az értelmezésbeli különbözőségek feloldása céljából e körülményekre tekintettel eljárását felfüggesztette, és a 89/104/EK irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjában és a 2015/2436/EU irányelv 14. cikk (1) bekezdésének c) pontjában foglaltaknak jelen ügy tényállásából fakadó értelmezése céljából kérdést terjesztett az EUB elé.

²¹ Gillette Company-ítélet, 2010. július 8-i Portakabin-ítélet, C-558/08, EU:C:2010:416.

V. A FELEK ÉS A BIZOTTSÁG ÁLLÁSPONTJA ÉS AZ EUB KRITIKÁJA

A jelen ügy értékeléséhez kiindulásképpen meg kell állapítani, hogy a valamely nemzeti védjegy harmadik személy általi, e védjegy jogosultjának engedélye nélkül történő állítólagos használatára vonatkozó, felek közti jogvitában a felek álláspontja – különösen a védjegy törvény eredeti változata 37. cikk (1) bekezdése c) pontjának alkalmazhatóságát illetően – eltérő volt.

Az *Inditex* az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet elfogadhatatlannak tartotta. Megítélése szerint a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának EUB általi értelmezése csak abban az esetben lehet hasznos számára, ha a védjegyekről szóló törvény 34. cikk (2) bekezdésének c) pontja megsértése miatt helyt adnak az előterjesztő bíróság által eldöntendő felülvizsgálati kérelemnek, amellyel a spanyol jogalkotó az 5. cikk (2) bekezdésében foglalt lehetőséggel élve különleges oltalmat biztosított a „jó hírnévvel” rendelkező védjegyeknek. Jelen ügyben a más védjegyének használata nincs összhangban a védjegy törvény eredeti változata 37. cikk (1) bekezdése c) pontjának értelmében vett „üzleti tisztesség követelményeivel”. Ebből következően az irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjára az e védjegyet használó harmadik személy nem hivatkozhat.

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés megítélése szerint hipotetikus, mert a jogszerű használatnak az irányelv e pontjában előírt feltételei megegyeznek a jó hírnévvel rendelkező védjegy olyan használatára vonatkozó feltételekkel, amelyekkel szemben a védjegy jogosultja ezen irányelv 5. cikk (2) bekezdésének megfelelően felléphet. Így e két rendelkezés kölcsönösen kizárja egymást.

Az előterjesztő bíróság kérdésére adott válasz, álláspontja szerint, semmiképpen sem lenne hasznos, mivel az ügyben felvetett jogi kérdés eldöntéséhez nyilvánvalóan nem elegendő. A kérdést előterjesztő bíróság csak látszólag vélte úgy, hogy a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdése c) pontjának szövege lehetővé teszi az ügyben érintett védjegy használatát azzal az indokkal, hogy „hivatkozás céljából” történő használatról van szó, eltérően attól, ami a 89/104 első irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának szó szerinti értelmezéséből következik. Értelmezésében valamely védjegynek „a védjegy jogosult áruinak vagy szolgáltatásainak ekként történő azonosítása vagy az azokra való hivatkozás céljából” történő használata önmagában nem jogszerű, mert annak összhangban kell állnia a „tisztességes ipari és kereskedelmi gyakorlattal” is, és a más áruival kapcsolatos ügyletek esetében tiszteltetben kell tartania a védjegytalomból eredő jogok kimerülésének szabályait.

Az EUB korábbi ítéletében²² már úgy ítélte meg, hogy a védjegyhasználat különösen akkor nem felel meg az üzleti tisztesség követelményeinek, ha a használat befolyásolja a védjegy értékét azáltal, hogy tisztességtelenül kihasználja a védjegy megkülönböztetőképességét vagy jó hírnevét. Az irányelv 5. cikkének (2) bekezdése értelmében a jó hírnévvel

²² Gillette Company-ítélet.

rendelkező védjegy használatának minősül továbbá a jó hírnévvel rendelkező védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló megjelölés olyan használata, amely alapos ok nélkül tisztességtelenül kihasználja vagy sérti a védjegy megkülönböztetőképességét vagy jó hírnevét.

A *Buongiorno álláspontja* szerint a nemzeti védjegyjog alapján nem sértette meg az Inditex kizárólagos jogait. Érvei szerint azok használata „referenciális”, és így a védjegy hatásainak korlátozása alapján törvényes volt, ezért az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés elfogadhatatlanságának megállapítását kezdeményezte.

Visszautasította a ZARA védjegy által biztosított jogok megsértését, mivel ezt a megjelölést alkalmanként nem védjegyként, hanem csak annak jelzésére használta, hogy a tombola nyerteseinek felajánlott lehetséges nyeremények között a ZARA-utalvány is helyet kapott.

Fenntartotta, hogy a védjegy általa történő felhasználása konkrét és hivatkozási célú felhasználás volt.

Miként erre már első fokon is hivatkozott, az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés nem utal a védjegyjogtalomnak a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének *b*) pontjában előírt korlátjára, amely szerint a védjegyjogosult nem tilthat el más, harmadik személyt attól, hogy gazdasági tevékenység körében az áru vagy szolgáltatás fajtájára, minőségére, mennyiségére, rendeltetésére, értékére, földrajzi eredetére, az áru előállításának vagy a szolgáltatás nyújtásának idejére vagy az áru vagy szolgáltatás egyéb jellemzőire vonatkozó megjelöléseket használjon.

Az *Európai Bizottság* észrevételében hangsúlyozta, hogy a 6. cikk (1) bekezdés *b*) pontjának hatálya alá tartozó helyzeteket az e rendelkezés célkitűzésének megfelelő esetekre kell korlátozni. Az ügybeni eljárásra időbeli hatályánál fogva alkalmazandó 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdés *c*) pontja értelmezésének kérdése csak akkor merül fel, ha a ZARA védjegynek a Buongiorno általi használata harmadik személyek által gazdasági tevékenység körében történő használatnak minősül, ami viszont az ezen irányelv 5. cikke értelmében tilos.

Véleménye szerint az elsőfokú nemzeti bíróság helyesen ítélte meg, hogy a ZARA védjegy használata nem tartozik a védjegyhasználatnak a védjegytörvény ezen 5. cikket a spanyol jogba átültető 34. cikkében foglalt egyik esete alá sem, ezért nem szükséges megvizsgálni azt, hogy az e törvény eredeti változatának a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének *c*) pontját átültető 37. cikkében foglalt feltételek teljesülnek-e. Ezen irányelvi rendelkezés célja az, hogy lehetővé tegye a védjegyjogosult által kínált árukhoz és szolgáltatásokhoz képest kiegészítő áruk értékesítőinek és szolgáltatások nyújtóinak e védjegy használatát abból a célból, hogy a vásárlóközönséget tájékoztassák az áruik és szolgáltatásaik, valamint a védjegyjogosult áruik és szolgáltatásai között fennálló anyagi kapcsolatról.

Az az érv, hogy az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés olyan előfeltevésen alapul, amelyről a kérdést előterjesztő bíróságnak még nem kell határoznia, így a kérdést időelőttinek és hipotetikusnak kell tekinteni, vagy az az érv, hogy az előzetes döntéshozatalra

előterjesztett kérdésre adandó válasz nem lenne elegendő az ügy eldöntéséhez, nem vezet automatikusan a kérdés elfogadhatatlanságának megállapításához.

Értelmezésében a védjegyjogosultnak a 2008/95 irányelv 5. cikkének (2) bekezdésében említett használattal szembeni fellépéshez való jogát a védjegyvoltalomnak az ezen irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjában előírt korlátja semmiképpen sem érinti. Ugyanakkor a jó hírnévvel rendelkező védjegy bitorlásának megállapításához elegendő, ha egy harmadik személy tisztességtelenül kihasználja e védjegy jó hírnevét anélkül, hogy magatartása befolyásolná e védjegy értékét.

Az EUB kritikaként az Inditex és a Bizottság ügybeni álláspontjával kapcsolatban rögzítette, hogy az a körülmény, hogy e jogvita eldöntése érdekében a kérdést előterjesztő bíróság köteles lehet arra is, hogy a kérdésében említettektől eltérő rendelkezéseket is megvizsgáljon vagy figyelembe vegyen, nem vezethet annak megállapításához, hogy e kérdés a jogvita tárgyával való összefüggés hiányában elfogadhatatlan.²³

Az EUB szerint a Buongiorno magatartása nem minősült az irányelv 5. cikke értelmében vett használatnak. Valójában a kérdést előterjesztő bíróság nem fogalmazott meg kétséget e rendelkezés értelmezését illetően, ami ezért nem vezethet az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés elfogadhatatlanságának megállapításához.

A fentiekre tekintettel az EUB az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérelmet elfogadhatónak tekintette.

VI. A FŐTANÁCSNOKI INDÍTVÁNY ÉS AZ AZZAL KAPCSOLATOS ÉSZREVÉTELEK

A főtanácsnok indítványának első részében a Buongiorno és az Inditex közötti, a védjegy használatával kapcsolatos vitából eredő eljárás részleteit ismertette.

Ennek során elemezte az előzetes döntéshozatalra irányuló kérdést, és részletesen értelmezte az uniós védjegyjoggal kapcsolatos irányelveket, különösen a védjegyvoltalom korlátaira vonatkozó rendelkezéseket. Értékelésének egyes részei azonban esetenként nem adtak magyarázatot arra, hogy miért az általa vizsgált szempontokat helyezte vizsgálatának előterébe.²⁴

A rendszerbeli megközelítés és a jogalkotói szándék körében – különösen a 2008/95/EK és a 2015/2436 irányelv vonatkozásában – a védjegyjog és az ügybeni használat nehézségeire volt figyelemmel. Megállapítása szerint az Inditexnek az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés hipotetikus jellegére vonatkozó érvelése érthető, mivel e társaság szerint a védjegyjogosultnak a 2008/95 irányelv 5. cikkének (2) bekezdésében említett használattal

²³ Ítélet, 34. pont.

²⁴ Pl.: Indítvány, 47, 48. pont

szembeni fellépéshez való jogát semmiképpen sem érinti a védjegyoltalomnak az irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjában előírt korlátja.

Értelmezése szerint a rendszerszintű és ítélkezési jellegű megfontolások kizárják a szigorú értelmezést, ami eleve és minden esetben kizárja e két rendelkezés együttes alkalmazhatóságát,²⁵ mivel a 2015/2436 irányelv olyan szélesebb körű korlátot állított fel, amely az érintett tárgy használatát is magában foglalja.

A következőkben az előterjesztő bíróság kérdése kapcsán elemezte, hogy mikor tekinthető jogszerűnek a védjegy használata, különös tekintettel arra az esetre, ha az a használat az áru vagy szolgáltatás rendeltetésének jelzésére szükséges. Ezt különösen a tartozékok vagy alkatrészek esetében hangsúlyozta.²⁶

Összehasonlította a korábbi és az aktuális uniós jogi kereteket, különös tekintettel a védjegyoltalom korlátaira vonatkozó változásokra, számba vette az uniós és a spanyol jog releváns rendelkezéseit, és azokat az ügy kontextusában elemezte. E tekintetben rögzítette, hogy a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának és a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdése c) pontjának szó szerinti összehasonlítása azt sugallja, hogy a védjegyoltalmat korábban korlátozó egyetlen használat ma már a jogszerű használat több olyan lehetséges módzata közé tartozik, amely ellen a védjegyjogosult nem emelhet kifogást. A 2015/2346 irányelv 14. cikke egyrészt úgy rendelkezik, hogy az a védjegy használatára vonatkozik a védjegyjogosult áruinak vagy szolgáltatásainak ekként történő azonosítása vagy az azokra való hivatkozás céljából.²⁷

A védjegyoltalom korlátai körében hangsúlyozta, hogy a védjegyjogosultaknak megvan az a joguk, hogy meghatározott feltételek mellett megtilthassák harmadik feleknek bizonyos megjelölések használatát, különösen akkor, ha ez szellemi tulajdon-jogaikat sérti. Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy ez a jog nem abszolút, korlátait az uniós jogszabályok képezik.

Megítélése szerint a jó hírnévvel rendelkező védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló megjelölés használata esetén az alapos okra való hivatkozás ugyanarra az eredményre vezet, mint a 2008/95 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésében előírt, a védjegyoltalom korlátjára való hivatkozás. A jogosultnak mindkét esetben túlnie kell a védjegyével azonos vagy ahhoz hasonló megjelölés használatát. Azonban ahhoz, hogy a harmadik személy a védjegyoltalomnak a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjában előírt korlátjára hivatkozhasson, a megjelölés használatának meg kell felelnie az e rendelkezésben foglalt feltételeknek, és – az irányelv 6. cikk (1) bekezdésének megfelelően – összhangban kell lennie az üzleti tisztesség követelményeivel.

²⁵ Indítvány, 54. pont.

²⁶ Indítvány, 76, 84. pont.

²⁷ Indítvány, 76. pont.

Álláspontját az EUB releváns döntéseivel erősítette meg, néhány érvelése és következtetése – különösen azok, amelyek a védjegyjog hatályának és alkalmazásának területére terjednek ki – azonban nehezebben értelmezhető, mivel a jogalkotói szándék és az érintett rendelkezések összefüggése nem utal feltétlenül egyértelműen a korlátok kiterjesztésére.

Az irányelv szövegezése kapcsán tett megállapításait a jogi normák szövegezési különbségeire alapozta, amikor a két irányelv vonatkozó rendelkezéseit megkülönböztette.

Megállapítása szerint rendszerszinten a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontja nem tartalmaz olyan kitételt, amely kizárná e rendelkezés alkalmazhatóságát az irányelv 5. cikkének (2) bekezdésében említett, jó hírnévvel rendelkező védjegy bitorlása esetén.

Hivatkozni lehet arra, hogy az irányelv szövegében nem szerepel ilyen kikötés, mivel az első rendelkezésben előírt korlátot át kell ültetni a nemzeti jogba, míg a második rendelkezésben előírt lehetőség alkalmazásáról minden tagállam maga dönthet. Az uniós védjegyrendszerben ugyanakkor ugyanezen irányelv 5. cikkének (2) bekezdéséhez és 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjához hasonló rendelkezések találhatók, amelyek nem hagynak mozgásteret a tagállamoknak.²⁸

A jogszabály értelmezéseivel kapcsolatban említést érdemel, hogy a jogszabályi szövegezés önmagában nem elegendő arra, hogy a jogalkotó szándékáról egyértelmű következtetéseket lehessen levonni. Ehhez az uniós jogrendszer általános elveit és a védjegyjog harmonizációjának tágabb kontextusát is figyelembe kell venni. A releváns ítélkezési gyakorlatra és jogirodalomra hivatkozó érvek helytállóak, de gyakran eseti jellegűek, és nem adnak útmutatást a jogalkotó általános szándékával kapcsolatban.²⁹

Mivel az indítvány a hangsúlyt alapvetően a védjegyjogosultak jogainak védelmére helyezte, csak kevésbé tudott foglalkozni a harmadik felek érdekeivel, különösen azokéval, akik a védjegyre tisztességes kereskedelmi gyakorlatok keretében hivatkoznak. Ez az egyensúlyhiány a védjegyjogok és a szabadpiac, valamint a szabad verseny közötti kapcsolatot érintően is további kérdéseket vet fel.

A főtanácsnok értelmezésében az „alapos ok” és a „tisztességes használat” fogalma eltérő jelentéstartalommal bír.

Az indítvány szerint első pillantásra a jó hírnévvel rendelkező védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló megjelölés használata esetén az alapos okra való hivatkozás ugyanarra az eredményre vezet, mint a 2008/95 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésében előírt, a védjegyoltalom korlátjára való hivatkozás. A jogosultnak mindkét esetben túrnie kell a védjegyével azonos vagy ahhoz hasonló megjelölés használatát.

Ahhoz, hogy a harmadik személy a védjegyoltalomnak a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjában előírt korlátjára hivatkozhasson, a megjelölés használatának meg

²⁸ Indítvány, 65. pont.

²⁹ Indítvány, 70–84. pont.

kell felelnie az e rendelkezésben foglalt feltételeknek, és összhangban kell lennie az üzleti tisztesség követelményeivel.

A két fogalom között megfogalmazásbeli különbség van, így jelentésüket illetően nem lehet azonos értelmet feltételezni. A „tisztességes használat” feltétele lényegében a védjegy-jogosult jogos érdekeivel szembeni lojalitási kötelezettség kifejeződése.³⁰

Az „alapos ok” fogalma a szóban forgó érdekek közötti egyensúly megteremtésére törekszik, figyelembe véve – a 2008/95 irányelv 5. cikk (2) bekezdésének sajátos összefüggésein belül és az érintett védjegyet megillető szélesebb körű oltalomra tekintettel – a megjelölés használojának érdekeit. Másként fogalmazva, az „alapos ok” követelménye inkább a harmadik fél és annak érdekei szempontjára helyezi a hangsúlyt, míg a „tisztességes használat” követelménye a jogosult helyzetét veszi elsősorban figyelembe. E megállapításból következik, hogy valamely, a két értékelés során figyelembe vett körülménynek tulajdonított jelentőség is eltérő lehet.

Az „alapos ok” fogalmát úgy kell értelmezni, hogy az nem csupán objektív kényszerítő okokat ölel fel, hanem a jó hírnevű védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló megjelölést használó harmadik személy szubjektív érdekeivel is összefügg.³¹

Azonban e fogalmak a védjegyjog gyakorlatában gyakran összefüggésükben használatosak, és a különbségtételük nem mindig egyértelmű. Az indítvány a szükséges jogi háttér részletes bemutatása során helyenként túlzottan elmerült a részletekben, ami a lényeges jogi kérdések elemzésének nem szolgált előnyére.

Összességképpen megállapítható, hogy bár a főtanácsnoki indítvány alapos és részletes elemzést nyújtott, azonban vannak olyan pontok – különösen a jogalkotói szándékkal és a szövegezéssel kapcsolatban –, ahol érvelése megkérdőjelezhető. Következtetése szerint az uniós jogszabályok értelmében a védjegy használata bizonyos esetekben jogszerű lehet, és a EUB-nek a vonatkozó normákat konkrét esetben ennek megfelelően kell értelmezni. Rögzítette, hogy a védjegyjog területén a harmadik felek jogainak és az üzleti tisztesség elvének figyelembevétele a kiegyensúlyozott és igazságos megközelítés biztosítása érdekében elengedhetetlen. Célzott jogi érveléseivel hozzájárult a felvetett kérdések teljesebb körű megítéléséhez.

VII. AZ ELŐZETES DÖNTÉSHOZATALRA ELŐTERJESZTETT KÉRDÉS ÉRTÉKELÉSE

Az ügy tényállása szerint az előzetes döntés kérését előterjesztő bíróság 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának értelmezésével kapcsolatos kétségei az e rendelkezést

³⁰ Indítvány, 66. pont.

³¹ Leidseplein Beheer és de Vries-ítélet, C-65/12, EU:C:2014:49, 44., 45, 46. pont.

felváltó rendelkezés, a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdése c) pontjának eltérő megfogalmazásából eredtek.

Az eset kapcsán azonban feltétlenül rögzíteni kell, hogy bár az előzetes döntéshozatalra utaló határozat szerint a jogvita alapját képező tényállás 2010-ben valósult meg, azonban az előzetes döntéshozatal iránti kérelem a 89/104/EGK első irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának értelmezésére vonatkozott. Azonban ezt az irányelvet hatályon kívül helyezte és felváltotta a 2008. november 28-án hatályba lépett 2008/95 irányelv. A tényállás megvalósulásának időpontjában az időbeli hatály szerint alkalmazandó rendelkezés a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontja, nem pedig az előzetes döntés iránti kérelemben megjelölt 89/104 első irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontja volt, mivel e rendelkezés helyébe a 2008/95 irányelv e kört szabályzó rendelkezése lépett. Ezért az időbeli hatályra tekintettel az eljárásban az első irányelv került alkalmazásra. Egyébként a két rendelkezés szövege azonos.

A kérdést előterjesztő bíróság az előzetes döntés keretében azt kívánta tisztázni, hogy a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontját úgy kell-e értelmezni, hogy a védjegy gazdasági tevékenység körében történő használata „a védjegyjogosult áruinak vagy szolgáltatásainak ekként történő azonosítása vagy az azokra való hivatkozás céljából” – amelyre jelenleg a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdésének c) pontja hivatkozik – az első irányelvi rendelkezés hatálya alá tartozik.

A 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdése c) pontjának szövege kifejezetten kimondja e követelményt, továbbá az a 89/104 első irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának értelmezésére vonatkozó ítélkezési gyakorlatból is következik.³² A kérdést előterjesztő bíróságnak e pont értelmezésével kapcsolatos kétségei az e rendelkezést felváltó rendelkezés, a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdése c) pontjának eltérő megfogalmazásából eredtek, amely a védjegy harmadik személy általi használatának terjedelmére vonatkozik.

Az előterjesztő bíróság – tekintettel arra, hogy EUB elé terjesztendő kérdéseket kizárólag a nemzeti bíróság határozhatja meg, és a felek nem módosíthatják azok tartalmát³³ – a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdése b) pontjának értelmezése tekintetében nem fogalmazott meg kétségeket.

Az EUB annak érdekében, hogy az előterjesztő bíróság számára hasznos választ adhasson, a kérdést átfogalmazta. Eszerint a nemzeti bíróság kérdése arra irányult, hogy a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontját úgy kell-e értelmezni, hogy az a harmadik személy által gazdasági tevékenység körében történő minden olyan használatra kiterjed, amely az üzleti tisztesség követelményeivel összhangban az e védjegy jogosultjának áruit vagy szolgáltatásait ekként azonosítja vagy azokra ekként hivatkozik, vagy kizárólag e

³² Gillette Company-ítélet, 33. pont; Portakabin-ítélet, 64. pont.

³³ 2011. december 21-i Danske Svineproducenter ítélet, C-316/10, EU:C:2011:863, 32. pont; 2000. április 4-i Darbo-ítélet, C-465/98, EU:C:2000:184, 19. pont.

védjegynek az e harmadik személy által forgalmazott áru vagy az általa kínált szolgáltatás rendeltetésének jelzéséhez szükséges használatára vonatkozik.

A kérdés kapcsán emlékeztetett arra, hogy állandó ítélkezési gyakorlata szerint valamely uniós jogi rendelkezés helyes értelmezéséhez nemcsak annak szövegét, hanem azt a szövegkörnyezetet is figyelembe kell venni, amelybe illeszkedik, valamint annak a jogi aktusnak a céljait is, amelynek az a részét képezi. Továbbá valamely uniós jogi rendelkezés értelmezése szempontjából annak keletkezése is relevánsnak bizonyulhat.³⁴

Az előzetes döntéshozatalra utaló határozat megállapítása szerint a nemzeti bíróságban a 89/104 első irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának hatályával kapcsolatban felmerült kérdés a valamely nemzeti védjegy oltalmából eredő jogok hatályának korlátozására vonatkozott, amelyet a spanyol jogba a védjegy törvény 37. cikke ültetett át.

Miként az EUB korábbi ítéletében már rögzítette, a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának szövege szerint a védjegyvoltalom alapján a jogosult nem tilthat el mást attól, hogy gazdasági tevékenysége körében használja a védjegyet, ha az – különösen tartozékok vagy alkatrészek esetében – szükséges az áru vagy a szolgáltatás rendeltetésének jelzésére.³⁵

Ezzel szemben a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdés c) pontjának megállapítása a védjegynek az e védjegy jogosultjának áruiként vagy szolgáltatásaiként történő azonosítása vagy az azokra való hivatkozás céljából történő használatára vonatkozik, ezt követően átveszi e 6. cikk (1) bekezdés c) pontjának normatív tartalmát, amelyet a „különösen” kifejezés előz meg.

E két rendelkezés szövegszerű összehasonlításából következik, hogy az a használat, amely a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontja értelmében korlátozhatja a védjegyvoltalomból eredő jogokat, egyike a jogszerű használat eseteinek, amellyel szemben a védjegyjogosult a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdésének c) pontja értelmében nem léphet fel. Ebből következően megállapítható, hogy a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának hatálya korlátozottabb, mint a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdése c) pontjának hatálya, mivel e 6. cikk (1) bekezdésének c) pontja csak a védjegy gazdasági tevékenység körében történő használatára vonatkozik, amennyiben az valamely áru vagy szolgáltatás rendeltetésének jelzésére szükséges.

E körülményekre tekintettel nem volt nyilvánvaló az az érvelés, hogy a 89/104 első irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának kért értelmezése semmilyen összefüggésben nem állt az ügy tényállásával vagy tárgyával, illetve hogy a felvetett probléma hipotetikus jellegű lett volna.

Ezt megerősíti, hogy az eljárás során semmi sem utalt arra, hogy a spanyol jogalkotó a 2008/95 irányelv 5. cikkének (2) bekezdésében foglalt lehetőség alkalmazása során e rendelkezések együttes alkalmazhatóságát ki akarta volna zárni.

³⁴ 2023. március 16-i Towercast-ítélet, C-449/21, EU:C:2023:207, 31. pont.

³⁵ Gillette-, BMW-ügy.

A 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának ezen értelmezését mind az ezen irányelv – és különösen e rendelkezésnek az ítélkezési gyakorlat által meghatározott – céljai, mind pedig az azt felváltó 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdése c) pontja keletkezésének elemzése is megerősíti.

Az EUB ítélkezési gyakorlatából is kitűnik, hogy a védjegyjogosultat a 2008/95 irányelv 5. cikkének értelmében megillető jogok korlátozásával a 6. cikk arra irányul, hogy a védjegyoltalomhoz fűződő alapvető érdekeket összebékítse a belső piacon az áruk szabad mozgásával és a szolgáltatásnyújtás szabadságával oly módon, hogy a védjegyoltalomhoz fűződő jogok betölthessék alapvető funkciójukat a torzulásmentes verseny azon rendszerében, amelyet a Szerződés célja létrehozni és fenntartani.

Az irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontját illetően az EUB korábbi ítéletében már rámutatott arra, hogy e rendelkezés alkalmazása nem korlátozódik azokra az esetekre, amelyekben valamely védjegyet az áru „alkatrészként vagy tartozékként” betöltött rendeltetésének jelzésére kell használni.³⁶ Hozzáfűzte azonban, hogy az e pont hatálya alá tartozó helyzeteket az e rendelkezés céljának megfelelő helyzetekre kell korlátozni.³⁷ E tekintetben pontosította, hogy a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontja által követett cél az, hogy lehetővé tegye a védjegyjogosult által kínált árukhoz és szolgáltatásokhoz képest kiegészítő áruk értékesítőinek és szolgáltatások nyújtóinak e védjegy használatát abból a célból, hogy a vásárlóközönséget érthetően és teljeskörűen tájékoztassák áruik és szolgáltatásaik rendeltetéséről, vagy másként fogalmazva, az áruik és szolgáltatásaik, valamint a védjegyjogosult által kínált áruk vagy szolgáltatások között fennálló anyagi kapcsolatról.

A főtanácsnok megfogalmazásában: „a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdés c) pontjának és a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdés c) pontjának szó szerinti összehasonlítása azt sugallja, hogy a védjegyoltalmat korábban korlátozó egyetlen használat (‘használja ... a védjegyet, ha az szükséges az áru vagy a szolgáltatás rendeltetésének jelzésére, különösen tartozékok vagy alkatrészek esetében’) ma már a jogszerű használat több olyan lehetséges módzata közé tartozik, amely ellen a védjegyjogosult nem emelhet kifogást”.³⁸

A fentiekből következően megállapítható, hogy a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának hatálya a védjegynek az e védjegy jogosultjának áruiként vagy szolgáltatásaiként történő azonosítására vagy az azokra való hivatkozás céljából történő használatára vonatkozik, és kizárólag abban az esetben, ha e használat arra a helyzetre korlátozódik, amikor az harmadik személy által forgalmazott áru vagy kínált szolgáltatás rendeltetésének jelzésére szükséges.

A 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdés c) pontja összefüggésében azonban ez a helyzet nem felel meg az olyan esetek egyikének sem, amikor a védjegy jogosultja annak hasz-

³⁶ Gillette Company-ítélet, 29, 32. pont.

³⁷ Ítélet, 50. pont.

³⁸ Indítvány, 79. pont.

nálatát nem tilthatja meg, mivel e cikk a védjegyjogosult áruinak vagy szolgáltatásainak ekként történő azonosítása vagy az azokra való hivatkozás céljából a védjegy használatára vonatkozik.

Mivel kérdésével az előterjesztő bíróság a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának az azt felváltó rendelkezés normatív tartalmára tekintettel fennálló hatályával kapcsolatban várt választ, ezért az EUB ítéletében rögzítette, hogy az irányelv keletkezése e pont értelmezése szempontjából figyelembe vehető releváns elemeket tartalmaz.

E szerint már a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvjavaslatból³⁹ megállapítható, hogy „helyénvalónak tekinti a korlátozásról rendelkezni általánosságban véve a referenciális használat tekintetében”. E szövegkörnyezetben a „helyénvaló...rendelkezni” kifejezés a Bizottság azon szándékát jelezte, hogy a védjegyvoltalomból eredő jogok olyan korlátjának bevezetését javasolta, amely általánosságban a hivatkozás céljából történő használatot érinti.

Ezzel lényegében a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdésének c) pontjában szereplő korlátozás hatályát terjesztette ki, nem pedig azt a szándékát rögzítette, hogy a 89/104 első irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontját egyértelművé tegye, vagy e rendelkezés határait pontosítsa.⁴⁰

A „helyénvaló” és a „rendelkezni” szavak arra utalnak, hogy a Bizottság szándéka a védjegyvoltalom olyan korlátjának bevezetését tűzte ki célul, amely általánosságban annak használatára irányul. Ezenfelül e korlát általános jellege eleve megkülönböztette azt a 89/104 és a 2008/95 irányelvben előírt korláttól, mivel ez utóbbi korlát egyedi, és ezért szűkebb hatályú.⁴¹

Míg a Bizottság eredeti javaslata a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdésének c) pontjával szinte azonos megfogalmazásban tett említést arról, „ha a védjegy használata – különösen tartozékok vagy alkatrészek esetében – szükséges az áru vagy a szolgáltatás rendelkezésének jelzésére”, az EU Parlamentje a jogszerű használat néhány olyan további példájának bevezetését javasolta, amikor a használat „azért szükséges, hogy felhívja a fogyasztók figyelmét a védjegy jogosultja által vagy az ő jóváhagyásával eladott eredeti termékek újraértékesítésére”, valamint a használat „paródia, művészi kifejezés, kritika vagy megjegyzések megtétele céljából történik”.⁴²

Amint arra a főtanácsnok indítványában rámutatott,⁴³ a Bizottság e szándéka az irányelvjavaslat (25) preambulumbekzdésének megfogalmazásából következik, amely kimondja, hogy „[a] jogosult nem akadályozhatja meg a védjegy általános, tisztességes és becsületes,

³⁹ COM 2013 162 final.

⁴⁰ Ítélet, 54. pont.

⁴¹ Indítvány, 78. pont.

⁴² P7TA(2014)0119 Az Európai Parlament 2014. február 25-i jogalkotási állásfoglalása a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvre irányuló javaslatról [COM(2013). 162 - C7-0088/2013 - 2013/0089(COD)].

⁴³ Indítvány, 79. pont.

a jogosult áruinak vagy szolgáltatásainak ekként történő azonosítását vagy az azokra való hivatkozást célzó használatát”. Vagyis a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdés c) pontjának azt az értelmezését, amely szerint a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdés c) pontjának hatálya korlátozottabb, mint e 14. cikk (1) bekezdés c) pontjának hatálya, már a 2015/2436 irányelv keletkezése is megerősíti.

Erre is figyelemmel értelmezte az EUB e korlát hatályát a termék rendeltetésének jelzéséhez szükséges használatának szűkítésével, a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdés c) pontjának a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdés c) pontjához képest megszorítóan.

Korábbi ítéleteiben már egyértelművé tette, hogy a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontja hatálya alá tartozó helyzeteket az e rendelkezés célkitűzésének megfelelő esetekre kell korlátozni. Rögzítette, hogy az a használat, amely a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontja szerint korlátozhatja a védjegy hatásait, a jogszerű használat egyik olyan esetét jelenti, amelyre nézve a védjegytulajdonos a 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdésének c) pontja alapján kifogást emelhet. Ebből következően a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdés c) pontjának hatálya nyilvánvalóan korlátozottabb, mint a csak a felhasználásra vonatkozó 2015/2436 irányelv 14. cikk (1) bekezdés c) pontjának hatálya.

Az, hogy ezt a korlátozást a 2008/95 irányelv egyértelműen tartalmazza, a kérdés szabályozásában jogszabályi fejlődésként értékelhető.

Az ítélkezési gyakorlatból megállapítható, hogy a 2008/95 irányelv 5–7. cikke a védjegytalálomra vonatkozó szabályok teljes harmonizációjáról rendelkezik, és ezzel meghatározza a védjegyjogosultakat az Unión belül megillető jogosultságokat.

Az EUB ítéletében deferált, vagyis a jogértelmezést („megfelelő jogalkalmazást”) a tagállami jogalkotóra, a tagállamokra mint uniós alkotmányozókra, az uniós jogalkotóra, illetve a nemzeti bíróra hagyta.⁴⁴ Erre lehetősége van, kivéve mikor az alapszerződések valamely rendelkezése konkrét és világos fogódzót nyújt számára.⁴⁵

Miként megállapította: „Jelen ügyben a nemzeti bíróság feladata többek között annak az ügy összes körülményére tekintettel történő meghatározása, hogy – a Buongiorno az egyik szolgáltatására való előfizetés érdekében indított, olyan nyereményjátékban való részvételt lehetővé tévő reklámkampányával, amelynek egyik díja egy ’ZARA-ajándékkártya’ volt, és amelynek során a feliratkozó a képernyőn az ajándékkártya formáját felidéző téglalapba foglalt ’ZARA’ megjelölést látott megjeleneni – a 2008/95 irányelv 5. cikke értelmében használja-e a ZARA védjegyet, és ha igen, akkor értékelni kell, hogy e használat szükséges-e a Buongiorno által kínált szolgáltatás rendeltetésének jelzéséhez, valamint adott esetben azt, hogy e használat az üzleti tisztesség követelményeivel összhangban történt-e”.⁴⁶

⁴⁴ Várnay Ernő: Passzivizmus és azon túl – konzervativizmus, visszalépés és reagálás az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlatában. Állam és Jogtudomány, 58. évf. 2. sz., 2017.

⁴⁵ Varjú Márton: Jogharmonizáció, az EUMSZ 114. cikk és az Európai Bíróság: Jogharmonizáció korlátok és lehetőségek az ítélkezési gyakorlatban. Állam és Jogtudomány, 61. évf. 2. sz., 2020, p. 15.

⁴⁶ Ítélet, 57. pont.

VIII. AZ EURÓPAI BÍRÓSÁG ÍTÉLETE

Az EUB a 2008/95 irányelv 6. cikk (1) bekezdése c) pontjának szó szerinti értelmezésére, keletkezéstörténetére, valamint ítélkezési gyakorlatára tekintettel meghozott döntése szerint a védjegyekre vonatkozó tagállami jogszabályok közelítéséről szóló, 2008/95/EK irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontjában foglalt rendelkezés kizárólag akkor vonatkozik a védjegynek a harmadik személy által gazdasági tevékenység körében történő olyan használatára, amely az üzleti tisztesség követelményeivel összhangban az e védjegy jogosultjának áruit vagy szolgáltatásait ekként azonosítja vagy azokra ekként hivatkozik, ha a védjegy használata az e harmadik személy által forgalmazott áru vagy az általa kínált szolgáltatás rendeltetésének jelzésére szükséges.

IX. ÖSSZEGZÉS, ÉRTÉKELÉS

Az EU alapszerződesei jellemzően általánosan megfogalmazott normákat tartalmaznak. E normák azonban esetenként kellően pontos, világos és részletes szabályozás hiányában nem értelmezhetők kielégítő módon. Az EUB uniós jogi értelmezéseinek célja az, hogy a jogalkotó tényleges szándékát az értelmezni kért normákat érintően feltárja. Ezért az EUB jogértelmező, joghézagbetöltő és jogfejlesztő szereppel rendelkezik, amely az uniós rendelkezéseknek az alapszerződések céljának megfelelő értelmezését követeli meg. Az uniós jogot érintő jogértelmezési monopóliuma megtámadhatatlan és kikezdhethetlen.⁴⁷

Korábbi ítélkezési gyakorlatának részeként kimondta az uniós jog alkotmányos autonómiáját, amely a nemzetközi jogrend elkülönült és különleges rétegét alkotja.⁴⁸

Jelen ítéletével az EUB a korábbi ítéleteivel „kikövezett” úton haladt tovább, indokolásában helyenként a főtanácsnoki indítványra is elismerően hivatkozott.⁴⁹

Az EUB-nek az előterjesztő bíróság átfogalmazott kérdésére adott válasza lehetővé tette, hogy a nemzeti bíróság az előtte folyamatban lévő jogvitát érdemben elbírálja.

Megítélése szerint a 2008/95/EK irányelv 6. cikk (1) bekezdésének c) pontja csak akkor terjed ki a védjegy harmadik fél általi használatára, ha az annak jelzésére szükséges, hogy milyen célra szánják a harmadik fél által a piacon megjelenő terméket vagy nyújtott szolgáltatást, és az az ipari vagy kereskedelmi becsületes gyakorlatoknak megfelelően történik. Mindenképpen jogszerűtlen más védjegyének olyan használata, amely az áru eredetét illetően alkalmas a potenciális fogyasztók megtévesztésére.

Ítélete indokolásában rögzítette, hogy a 2008/95/EK felek által eltérően értelmezett 6. cikk (1) bekezdésének c) pontja korlátozottabban értelmezhető, mint az azt felváltó 2015/2436

⁴⁷ *Kecskés László*: Az EU-jog és a jogharmonizáció. HVG-ORAC, 2020, p. 494.

⁴⁸ Az 1963. február 5-i van Gend en Loos, C-26/62. ügy ítélete. ECLI:EU:C: 1963:1.

⁴⁹ Ítélet, 54, 55. pont.

irányelv 14. cikk (1) bekezdésének c) pontja. Megjegyzése szerint az ezen irányelv 14. cikk (1) bekezdésének c) pontjának jogalkotási előzményei a jogalkotó azon szándékát tükrözték, hogy a védjegy hatásai korlátozásának hatókörét az általános referenciális használatra is kiterjessze. Ezzel egyértelművé tette az eset megítélését, és megerősítette a védjegyjogok védelmét.⁵⁰

Döntése azonban azzal, hogy az elfogadható használat hatókörét azokra az esetekre korlátozta, amikor a használat egy termék vagy szolgáltatás szándékolt céljának jelzéséhez szigorúan szükséges, adott esetben – különösen a hirdetési és marketingkontextusokban – túlzottan korlátozhatja a harmadik felek kereskedelmi gyakorlatát, ezzel akadályozva a vállalkozások – különösen az ismert márkákra utaló összehasonlító hirdetések vagy más legitim célok megvalósítása érdekében történő – fogyasztókkal való hatékony kommunikációját.

A védjegytulajdonosok érdekeinek előnyben részesítésével az ítélet esettől függően megíúsíthatja a kisebb vállalkozások és az új piaci belépők olyan versenyképességi gyakorlatait, amelyek a piacon való láthatóság eléréséhez az összehasonlító hirdetésekre vagy más formájú hivatkozásokra támaszkodnak.

A döntés nem utal a digitális kor kereskedelmi gyakorlatainak fejlődő természetére, ahol az online és a közösségi médiában a védjegyekre való hivatkozások mindennaposak, és gyakran a fogyasztókkal való párbeszédhez feltétlenül szükségesek.

Bizonyos esetekben egy védjegy referenciális módon való használata indokolható lehet a fogyasztóknak nyújtandó információ szükségességével vagy más formáinak gyakorlásával, amelyeket a szólásszabadság védelmez. Ugyanakkor irányadó mércéül szolgál a nemzeti bíróságok számára a védjegyek határainak korlátozásával foglalkozó esetekben. Biztosítja annak kereteit, hogy az érintettek értékeljék, vajon egy harmadik fél védjegyhasználata egybeesik-e az EU-jog által meghatározott megengedett cselekvési lehetőséggel. Ennek meghatározása azonban jelentős értelmezési nehézséget jelent. Mivel a nemzeti bíróságoknak a „szükségesség” és a „tisztességes kereskedelmi gyakorlat” fogalmának megítélése során az uniós és a nemzeti jog szubjektív jogértelmezésének jelentős kérdéseivel kell szembeesülniük, ez alkalmanként az EU-n belüli védjegyjog egységes alkalmazásának hiányához vezethet, és elsősorban az unión belül a több állam joghatóságában működő vállalkozások számára az esetre alkalmazandó jog meghatározásában jelenthet bizonytalanságot.

Az ítélet egyebekben is iránymutatást adott a nemzeti bíróságoknak a hasonló vitákban hozott jövőbeli döntésekhez. Ezzel a vállalkozások egy mások védjegyeit érintő hirdetési és márkastratégiai megközelítéseinek jogszerű közelítését segítette elő.

Az EUB jelen ügyben hozott döntésének jelentősége elsősorban abban áll, hogy tisztázta az EU jogszabályai szerint a harmadik felek általi védjegyhasználat határait. Ennek általa adott szűkebb értelmezése az üzleti vállalkozások és hirdetőik számára jelentős követke-

⁵⁰ Ítélet, 56. pont.

ményekkel jár. A vállalkozásoknak amikor más, harmadik személyek védjegyeire utalnak, erre figyelemmel megelőző módon kell eljárniuk annak érdekében, hogy biztosítsák, hogy hivatkozásaik a termékeik vagy szolgáltatásaik szándékolt céljához szükségesek legyenek, és összhangban a tisztességes kereskedelmi gyakorlat követelményeivel, ne sértsék meg a védjegytulajdonosoknak a belső piac versenyképességéhez és innovációjához fűződő alapvető jogait.

Az ítélet befolyásolhatja a védjegyjogokkal és korlátozásaikkal kapcsolatban a jövőbeli uniós és nemzeti jogalkotási törekvéseket is. A döntés a 2008/95/EK irányelv 6. cikk (1) bekezdés c) pontjának egyértelmű értelmezésével hozzájárult a jogbiztonsághoz és az EU-n belüli védjegyjog egységes alkalmazásának biztosításához, ami a belső piac megfelelő működéséhez elengedhetetlen.

SZÓCIKKEK AZ IJOTEN INTERNETES JOGTUDOMÁNYI ENCIKLOPÉDIA SZERZŐI JOG ÉS IPARJOGVÉDELEM ROVATÁBÓL

Fodor Klaudia Franciska, Gubicz Flóra Anna

SZERZŐI JOGI FELHASZNÁLÁSI SZERZŐDÉS*

1. A FELHASZNÁLÁSI SZERZŐDÉS FOGALMA

A felhasználási szerződés fogalmának meghatározásakor először is szükséges azt elhelyezni a szellemi tulajdon-jogi szerződések rendszerében. A felhasználási szerződés egy licenctípusú szerződés, amely a szerzői jog gyakorlásához kötődik, ennek párja az iparjogvédelmi oltalmi formáknál megjelenő használati szerződés. A licenctípus mellett megjelenik még a vagyoni jog átruházására irányuló szerződés, amelynek lényegi különbsége a licenctípushoz és így a felhasználási szerződéshez képest, hogy amíg a felhasználási szerződés a vagyoni jogok gyakorlását teszi lehetővé, anélkül, hogy azok átszállnának az eredeti jogosultól, a jogátruházási szerződés által teljes jogátzállás valósul meg.

A felhasználási szerződés alapját a felhasználási jog engedélyezésének jogosultsága adja, amely alapvetően következik a szerző számára biztosított kizárólagos jogokból, amelyeket nemzetközi szinten már a Berni Unió Egyezmény is rögzített.¹ Azonban a felhasználási szerződés sem nemzetközi, sem pedig uniós szinten nem került szabályozásra, az európai uniós harmonizáció csak érintőlegesen terjed ki rá.²

A felhasználási szerződésnek ebből kifolyólag nincs nemzetközi szinten egységesen elfogadott fogalma, annak meghatározásával uniós szinten egyedül a Falco-ügyben foglalkozott az Európai Unió Bírósága, amelynek során kimondta, hogy a felhasználási szerződés, amelynek értelmében valamely szellemi tulajdon-jog jogosultja díjazás ellenében a vele szerződő félnek átengedi az e joghoz kapcsolódó felhasználási jogokat, nem minősül a joghatóság megállapítása szempontjából szolgáltatásnyújtásra irányuló szerződésnek.³ Itt,

* A tanulmány a nyílt hozzáférésű IJOTEN Internetes Jogtudományi Enciklopédia (szerk. Jakab András és Fekete Balázs) Szerzői jog és iparjogvédelem rovatának (rovatszerkesztő: Grad-Gyenge Anikó, Pogácsás Anett) önálló szócikként is megjelenik. Az IJOTEN szócikkeinek létrehozását és széles körű elérhetőségét az SZTNH a folyóiratban való közléssel is támogatja. Az enciklopédia elérhetősége: www.ijoten.hu.

¹ Gyertyánfy Péter, Legeza Dénes (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2023, p. 54.

² Grad-Gyenge Anikó: A szerződési jog harmonizációja rendelettel: új utak a szerzői jogi harmonizációban. In: Grad-Gyenge Anikó, Kabai Eszter, Menyhárd Attila (szerk.): Liber Amicorum – Studia G. Faludi Dedicata: Ünnepi tanulmányok Faludi Gábor 65. születésnapja tiszteletére. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018, p. 123.

³ C-533/07. sz. ügyben a Falco Privatstiftung, Thomas Rabitsch és Gisela Weller-Lindhorst között 2009. április 23-án hozott ítélet.

ahogy látható is, a hangsúly azon volt, hogy a felhasználási szerződés szolgáltatásnyújtásra irányuló szerződésnek minősül-e, nem pedig azon, hogy mi a pontos fogalma, tárgyi köre.⁴

A felhasználási szerződés a szerző vagyoni jogairól történő rendelkezésének felhasználási jog engedélyezése általi fő eszköze. A felhasználási engedéllyel a szerző meghatározhatja, hogy milyen módon és mértékben kívánja engedélyezni művének mások általi felhasználását. Ebből kifolyólag a felhasználási szerződés a szerző rendelkezési jogának egyik fő instrumentuma.⁵ A felhasználási szerződéssel a szerző engedélyt ad műve felhasználására, amelynek ellenpontjaként az engedélyt tükröző felhasználási jogot – szerződés által konstituált kötelmi jogi jogosultságot – hoz létre a szerződés a felhasználó oldalán, és ellenszolgáltatásként a felhasználó főszabály szerint köteles jogdíjat fizetni. A felhasználási szerződés nélkülözhetetlen eszköze a művek felhasználásának, amelyben meghatározásra kerül, hogy a felhasználó milyen keretek között gyakorolhatja a műhöz fűződő szerzői jogokon belül az engedélyben azonosított vagyoni jogokat. Ilyen szempontból fontos elkülöníteni a műpéldányt átruházó jogügyletektől, hiszen egy-egy műpéldány megszerzése önmagában nem jelenti azt, hogy a műpéldány tulajdonosa egyben felhasználási jogot is szerezne, még kevésbé azt, hogy szerzői jogi jogosulttá is válna.⁶ Ugyanez igaz fordítva is, ugyanis a felhasználási szerződésben adott felhasználási engedéllyel még nem szerzi meg automatikusan a felhasználás jogosultja a műpéldányt, valamint annak tulajdonjogát, annak átadásáról és átszállásáról külön szükséges rendelkezni.

A művek felhasználása vonatkozásában a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) rögzíti, hogy a felhasználásra jogosultság, ha a törvény maga eltérően nem rendelkezik, felhasználási engedéllyel szerezhető.⁷ A felhasználási szerződés és ezáltal a felhasználáshoz szükséges engedély beszerzése a felhasználó részéről tehát csak a törvényben meghatározott esetekben mellőzhető. Ilyen eset a szabad felhasználási körbe eső felhasználás, vagy a díjigényre korlátozott jogok körében történő felhasználás.

Kötelmi jogi szempontból a felhasználási szerződések Lontai Endre megfogalmazásával élve „sui generis szerződésfajták, amelyek önállóságát elsősorban a szerződés (közvetett)

⁴ A felhasználási szerződés fogalmának meghatározása a Róma I. rendeletnél már felmerült, azonban a tagállamok nem tudtak megállapodni a szerződés tárgyában. L. *Faludi Gábor*: A licencia szerződés fogalma a joghatósági rendelet szemszögéből (a Falco döntés megjegyzésekkel). *Európai Jog*, 10. évf. 2. sz., 2010, p. 29–37.

⁵ A Nagykömentár megfogalmazása szerint a felhasználási szerződés a szerzői vagyoni jogok gyakorlásának rendeltetésszerű módja, azonban ez nem jelenti azt, hogy amennyiben a szerző a személyhez fűződő jogaival kapcsolatosan kíván rendelkezni, azt ne tehetné meg a felhasználási szerződésben, akár már azzal, hogy meghatározza a neve milyen módon kerüljön feltüntetésre a művön. Ennek okán a felhasználási szerződésben a felhasználási jogról való rendelkezés mellett megjelenhetnek személyhez fűződő jogi elemek is. Fontos azonban rögzíteni, hogy egy olyan szerződés, ami tisztán a személyhez fűződő jogokkal kapcsolatos, pl. a névfeltüntetés módjáról rendelkezik, nem fog felhasználási szerződésnek minősülni, és nem lesznek rá irányadók a felhasználási szerződés szabályai.

⁶ Kúria Pfv. 21.112/2021/2.

⁷ Szt. 16. § (1).

tárgyát képező mű sajátosságai ... határozzák meg.”⁸ Azáltal, hogy a magyar szerzői jogban a vagyoni jogok átruházási lehetőségei korlátozottak, a felhasználási szerződések szerepe kiemelt hangsúllyal bír.

A vagyoni jogok korlátozott forgalomképessége lényegesen meghatározza a szerződések tartalmának határait, ezeket a határokat töltik ki az Szjt. V. Fejezetének a felhasználási szerződésekre vonatkozó főként diszpozitív szabályai. Az Szjt. általi kereteket pedig a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) rendelkezései háttérszabályként ölelik körbe.⁹ Így a felhasználási szerződések érvényességének vizsgálata, értelmezése során első körben mindig az Szjt. szabályaiból kell kiindulni, és a hézagoknál pedig a Ptk. szerződésekre vonatkozó általános rendelkezéseit, a kötelmekre vonatkozó általános rendelkezéseit és – vegyes szerződések esetén – az adott szerződéstípus speciális rendelkezéseit szükséges segítségül hívni.

2. A FELHASZNÁLÁSI SZERZŐDÉS ELEMEI

A felhasználási szerződés elemei tekintetében beszélhetünk a felhasználási szerződés alanyairól, azaz azokról a személyekről, akik között a szerződés létrejöhet, a szerződés közvetett és közvetlen tárgyáról és a szerződéshez kapcsolódó ellenszolgáltatásról.

A felhasználási szerződésnek öt lényegi eleme van, amelyek az alábbiak:

- i. az engedélyt nyújtó szerző megnevezése,
- ii. az engedélyt és ezáltal felhasználási jogot szerző felhasználó megnevezése,
- iii. az engedély/jog tárgyául szolgáló mű megjelölése (közvetett tárgy),
- iv. a felhasználási engedély/jog meghatározása (közvetlen tárgy),
- v. a felhasználási engedély/jog ellenértékének, azaz a szerzői jogdíjnak a megjelölése.

2.1. A felhasználási szerződés alanyai

A felhasználási szerződés alanyai azok a személyek lesznek, akik között a felhasználási szerződés létrejön, így egy kétszereplős jogügyletnél a szerző és a felhasználó lesznek a szerződés felei. Bár a szerződési szabadságból következik a partnerválasztás szabadsága, egyes művek vonatkozásában a felhasználást csak a felhasználásra jogosult személy végezheti, így bár az engedély maga beszerezhető, azonban a felhasználási jog csak abban az esetben gyakorolható, ha a felhasználó egyébiránt (a felhasználási engedélyen felül) jogosult az adott műtípus meghatározott módon történő felhasználására. Ilyen például a sugárzási jog gyakorlása a műsorsugárzó (broadcaster) szervezetek által, amelynek a korlátai, azaz hogy ki és

⁸ *Lontai Endre*: Szellemi alkotások joga. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998, p. 94.

⁹ Itt fontos megjegyezni, hogy a Ptk.-ban fennálló háttérjogszabályi kapcsolat mindkét oldalról meghatározásra kerül, így az Szjt. 3. § (1) bekezdése és a Ptk. 2:55. §-a is kimondja a Ptk. rendelkezéseinek alkalmazását az Szjt.-ben nem szabályozott személyi és vagyoni jogviszonyokban.

milyen módon működhet ilyen szervezethez, nem a szerzői jogi szabályok között, hanem a médiajogban találhatók.¹⁰ Szerzői jogi szempontból tehát nem sérül a partnerválasztási szabadság, azonban a felhasználói oldalon a felhasználási jog tényleges gyakorlása egyéb jogterületi szabályok miatt korlátozott lehet.

2.1.1. A szerző

A szerző személye tekintetében általános, nemzetközi szinten kimondott kikötés, hogy szerzői mű szerzője csak természetes személy lehet, azaz szerző csak ember lehet. Ez a kikötés elsődlegesen a Berni Unió Egyezmény (BUE) 2. cikk (6) bekezdéséből ered. A rendelkezés magyar nyelvű fordításából nem lehet egyértelműen levonni ezt a következtetést, azonban az egyezmény francia és angol nyelvű verziójából világosan következik, hogy „szerzői jog csak az alkotó természetes személyben keletkezhet”.¹¹ Ehhez kapcsolódóan az Szjt. eredeti indokolása is kifejtette, hogy a „szerzői jogok eredeti jogosultja csak a szerző – vagyis a művet alkotó természetes személy – lehet”. Az alkotást végző természetes személytől eltérő személyek az Szjt. által meghatározott kivételes esetekben is mindösszesen a szerzői vagyoni jogok jogosultjának tekinthetők, amivé csak származékos módon válhatnak, szerzőnek, valamint a szerzői személyhez fűződő jogok jogosultjának azonban soha.¹²

A szerzőségnek azon felül, hogy a szerzőnek természetes személynek kell lennie, más megkötelezés nincs, így a szerző cselekvőképessége, annak korlátozottsága vagy teljes hiánya a szerzői minőségét nem befolyásolja, azonban a felhasználási szerződés megkötésének lehetőségét, illetve annak mikéntjét már igen.¹³

A korlátozottan cselekvőképes, valamint cselekvőképtelen szerzők esetében a szerződéskötés érvényességének szabályait a Ptk. cselekvőképességgel kapcsolatos rendelkezései tartalmazzák.¹⁴ E szerint cselekvőképtelen kiskorú szerző esetén a felhasználási szerződést főszabály szerint a kiskorú törvényes képviselőjével lehet megkötni, míg korlátozottan cselekvőképes, azaz a tizennegyedik életévét betöltött kiskorú esetén a szerződéskötés már akár közvetlenül a kiskorú szerzővel is történhet, azzal, hogy ehhez a jogügylethez szükséges a törvényes képviselő hozzájárulása. Ennek tekintetében szükséges megjegyezni, hogy a jogdíj nem minősül munkával szerzett jövedelemnek, ezért a felhasználási szerződéseknél nem alkalmazható azon kivételek köre, ahol a korlátozottan cselekvőképes személy önállóan tehet érvényes jognyilatkozatot.

A cselekvőképességükben korlátozott kiskorúakhoz képest a nagykorú személyek esetében történő korlátozás esetében az egyik fő lényegi különbség, hogy ilyen személyek helyett

¹⁰ Faludi Gábor: A felhasználási szerződés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1999, p. 72.

¹¹ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 49.

¹² Grad-gyenge Anikó (szerk.): Kézikönyv a szerzői jog érvényesítéséhez. ProArt, Budapest, 2013. 18–19.

¹³ Faludi: i. m. (10), p. 69.

¹⁴ Ptk. 2:8–2:24. §.

a gondnokuk jár el. Így például az *art brut* művészeti ághoz sorolt egyes alkotók tekintetében előfordulhat, hogy velük közvetlenül nem, csak gondnokukkal lehet felhasználási szerződést kötni műveik felhasználására.

2.1.2. A szerző fogalmának kiterjesztése

Szerzői jogi törvényünk a szerző fogalma mellett használja a jogosult fogalmát is, amely bár szinonim fogalma tud lenni a szerzőnek, de szigorú értelemben véve a két kör nem minden esetben fedi egymást. Minden szerző jogosult, de nem minden jogosult szerző, ugyanis jogosult lesz minden olyan személy, aki a mű felhasználásának engedélyezésére jogosult, jogutódlás, jogátruházási aktus vagy a törvényben meghatározott egyéb eset alapján.

E tekintetben maga a szerzői jogi törvény mondja ki a szerzői jog más jogosultjairól rendelkező 106. § (1) bekezdésében, hogy „ahol e törvény szerzőt említ, azon megfelelően érteni kell a szerző jogutódját, illetve a szerzői jog más jogosultját is.”

Ezzel a jogtechnikai egyszerűsítéssel a törvény lehetővé teszi, hogy minden olyan rendelkezésnél, ahol a természetes személy szerzőn kívül más jogosult is értelmezhető lenne, a törvény szóhasználata, azaz a szerzőre való kizárólagos utalás ne korlátozza be a jogértelmezést.¹⁵

Alapvetően tehát szerzőnek és ezáltal a felhasználási szerződés szerzői oldalán szereplő személynek lehet tekinteni a természetes személy szerző mellett örökösét (jogutódját). Az öröklésen kívüli jogutódlásra jogosultak köre a vagyoni jogok egészének vagy részének megszerzésére jogosult személyi kör, amely tekintetében öt konkrét esetet határoz meg a törvény,¹⁶ amikor lehetőség van a vagyoni jogok átruházására. Az ezekben az esetekben szerzői vagyoni jogot szerző személyek, mint például a munkáltató, jogosulttá és ezáltal a kiterjesztett szerzői fogalom alanyaivá válnak.

Szükséges még a jogosulti körnél megemlíteni a közös jogkezelő szervezeteket, amelyek vagy törvény által, vagy önkéntes alapon közös jogkezelés alá kerülő vagyoni jogok tekintetében önálló jogkörrel bírnak, és ennek alapján járnak el a szerző képviseletében. Ezt az értelmezést a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény (Kjktv.) 9. § (1) bekezdése is megerősíti.¹⁷ Fontos megjegyezni, hogy ebbe a körbe a szerzőket és az előadóművészeket képviselő közös jogkezelő szervezetek érthetők bele, azzal, hogy más jogosultcsoportokat képviselő közös jogkezelők által a

¹⁵ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 756.

¹⁶ A szerző vagyoni jogai az alábbi öt esetben ruházhatóak át: (i) munkaviszonyban alkotott művek esetében, amennyiben azok a munkaviszonyból folyó köteletség teljesítése okán jöttek létre, (ii) számítógépi programalkotások esetén, (iii) adatbázisok esetében, (iv) reklámozás céljára megrendelt művek és (v) filmalkotások esetében.

¹⁷ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 757.

felhasználási szerződés szabályai nem alkalmazandók automatikusan, azok alkalmazása a szervezet döntésén múlik.

2.1.3. A szerző saját vállalkozása általi szerződéskötés

A szerzők sok esetben döntenek úgy, hogy nem magánszemélyként, hanem saját gazdasági társaságukon, egyéni cégükön keresztül vagy egyéni vállalkozói minőségükben kötnek felhasználási szerződést a mű vonatkozásában.

Ilyen esetekben – az egyéni vállalkozói forma kivételével – mindenképpen figyelni kell arra, hogy az eljáró nem természetes személy jogalany megfelelően rendelkezzen az engedélyezéshez szükséges jogosultsággal. Ugyanis pusztán abból a tényből kiindulva, hogy az adott gazdasági társaság részben vagy egészben a szerző tulajdonában áll, még nem fog automatikusan következni az a tény, hogy az adott jogi személy egyben jogosultja is a műnek. Éppen ezért az egyéni vállalkozói forma kivételével minden esetben két különálló személyként kell kezelni a magánszemély szerzőt és a hozzá kötődő vállalkozást.¹⁸ Egyéni vállalkozói forma esetében ugyanis a magánszemély szerző és a jogi személykénti minősítés nem válik el olyan mértékben egymástól, hogy ne lehessen azonos szerzői entitásnak tekinteni a kettőt, ugyanis az egyéni vállalkozó nem minősül elkülönült jogalanynak az ilyen működési formát választó magánszemélytől, nem jogi személy.¹⁹

Általánosságban elmondható tehát, hogy ha a szerző nem a saját gazdasági társaságával fennálló munkaviszonyában, munkaviszonyból folyó kötelességeként hozta létre a művet, akkor a társaság nem lesz automatikusan a szerző különös (felhasználási jog engedésére vagy – ha ez lehetséges – a vagyoni jog átruházására feljogosított) jogutódja, így annak érdekében, hogy a társaság a szerző művére vonatkozóan felhasználási szerződést köthesse, szükséges a szerzőtől egy továbbengedélyezhető felhasználási engedély szerzése. Így, ha egyébként a mű elkészítési módjából vagy a műtípusból nem következik a jogátruházás lehetősége, a gazdasági társaság általi engedélyezéshez első körben szükséges egy felhasználási engedély/jog biztosítása a gazdasági társaság számára a szerző részéről.²⁰ Ugyanezek az állítások alkalmazandók az egyéni cég esetében is, ugyanis ott az egyéni vállalkozói formától eltérően már elkülönül az egyéni cég jogalanyisága az őt alapító természetes személy jogalanyiságától.²¹

A jogátruházási és felhasználási szerződésen kívül a szerző gazdasági társasága még jogosultságot szerezhet a mű felhasználásának engedélyezésére apport útján, azonban ebben az esetben is figyelni kell arra, hogy az apport csak akkor fog teljes vagyoni jogátruházást eredményezni, ha azt egyébként az Szjt. szabályai engedik, egyéb esetben a mű vonatkozásában

¹⁸ Legeza Dénes (szerk.): Szerzői jog mindenkinek. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 2017, p. 196–197.

¹⁹ Az egyéni vállalkozóról és az egyéni cégről szóló 2009. évi CXV. törvény (Evecvtv.) 2. § (1).

²⁰ Faludi: i. m. (10), p. 70.

²¹ Evecvtv. 20. §.

a társaság csak felhasználási engedélyt kap apport gyanánt. Amennyiben a felhasználási jog apportja valósult meg, és a társaságnak célja a mű felhasználásának jövőbeni engedélyezése, úgy a társasági szerződésben szükséges rendelkezni arról, hogy a társaság által szerzett felhasználási jogok a társaság által továbbengedélyezhetők, illetve átruházhatók.

2.1.4. Ügynök alkalmazása

Az ügynöki tevékenység egyes szerzői jogi iparágakban igen gyakori, így például a zene- és filmiparban jelentős mértékben lehet ügynökön keresztül történő engedélyezési folyamatokkal találkozni. Fontos megjegyezni, hogy az ügynöki tevékenység a klasszikus kötelmi jogi szerződéstípusok vonatkozásában megoszlik a megbízási típusú szerződések egyes alfajai, így a megbízási, bizományi és közvetítői szerződés között.

Az ügynökön keresztüli engedélyezésnek két fő módja van, (i) az egyik eset az, amikor az ügynök közvetlenül jogosult a szerződés megkötésére, azaz az ügynök saját nevében engedélyezi a mű felhasználását, míg (ii) a másik eset az, amikor az ügynök megbízási szerződéssel felhatalmazásra kerül a szerző nevében felhasználási engedély adására és szerződés kötésére, de a jogokkal nem a saját jogosultsága alapján rendelkezik.²²

Az ügynöki tevékenységhez sorolandó még a képviseleti megbízási alfajaként a klasszikus közvetítői szerződés, amely alapján a közvetítő (ügynök) a megbízója és harmadik személy, a felhasználó közötti szerződés létrejöttét segíti elő tevékenységével, azonban a felhasználóval történő szerződés kötésére és jogdíj átvételére nem jogosult.²³

Általában véve egy ügynök alkalmazása önmagában még nem fogja kizárni a szerző általi közvetlen szerződéskötést, ugyanis ha nincs az ügynök és a szerző között kifejezett megállapodás arra vonatkozóan, hogy a szerző nem járhat el saját maga a jogok engedélyezése vonatkozásában, úgy a szerzőnek abban az esetben is joga van felhasználási szerződést kötni, ha egyébiránt a szerzői jogai kezelésére és a felhasználás engedélyezésére egy ügynöknek megbízást adott.²⁴

2.1.5. Közös jogkezelő szervezetek által kötött szerződések

A közös jogkezelő szervezetek vonatkozásában a 2.1.2. pontban a szerző fogalmának kiterjesztése során már szó esett arról, hogy a szerzői jog más jogosultjainak minősülnek, tekintettel arra, hogy a közös jogkezelés körébe sorolt vagyoni jogokat saját nevükben gyakorolják, és jogérvényesítés esetén saját igényként érvényesítik.

²² Faludi: i. m. (10), p. 72–73.

²³ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 364.

²⁴ BDT2017. 3625.

A közös jogkezelő szervezet engedélyezési eljárása leginkább a bizományosi jogú kereskedelmi képviselőhöz áll közel, amely (i) saját nevében szerződéskötésre, ellenérték (szerzői jogdíj) átvételére, (ii) a jogdíj kezelésére és annak a szerzők közötti felosztására köteles.²⁵

A közös jogkezelő szervezetek több szempontból speciálisak a jogosulti, engedélyt adó oldalon. Meg kell ugyanis különböztetni egymástól a közös jogkezelő szervezetek által alkalmazott általános szerződési feltételeket,²⁶ valamint a közös jogkezelő szervezetek és a tényleges felhasználók között létrejövő szerződéseket. Ez utóbbiak esetében alkalmazandók az Sztj.-nek a felhasználási szerződésre vonatkozó részei, feltéve, hogy szerzőket, illetve előadóművészeket képviselő közös jogkezelő szervezettel jön létre a felhasználási szerződés.

A közös jogkezelő szervezetek által alkalmazott általános szerződési feltételek létét a Kjktv. írja elő, amely kimondja, hogy a közös jogkezelő szervezetek abban a körben, amelyben a közös jogkezelést végzik, kötelesek előzetesen, minden naptári évre vonatkozóan külön megállapítani az egyes felhasználási módok tekintetben a jogdíjakat és a felhasználás egyéb feltételeit. Ezt az általános szerződési feltételeket magában foglaló szerződést a közös jogkezelő szervezetek vonatkozásában díjszabásoknak [Kjktv. 57. § (1) bekezdés] nevezzük.

A díjszabások specifikuma, hogy bár a felhasználó nem tekinthető a Ptk. értelmében vett fogyasztónak,²⁷ a Kjktv. mégis meghatároz néhány, a felhasználók számára garanciális jelleggel bíró szabályt a díjszabásnak a közös jogkezelő szervezetek általi létrehozatala és alkalmazása vonatkozásában. Ily módon a közös jogkezelő szervezetek kötelesek a díjszabást az egyenlő bánásmód követelményének és a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elvei szerint megállapítani és alkalmazni. A jogdíjak megállapításakor figyelembe kell venniük a felhasználás jellegét, terjedelmét és egyéb lényeges körülményeit. A díjszabásnak továbbá észszerűnek kell lennie. Ezeknek az elveknek az érvényesüléséről és a díjszabás megállapítása során alkalmazott szempontokról a közös jogkezelő szervezet kérés esetén köteles tájékoztatni a felhasználót.

A díjszabások további garanciális eleme, hogy az olyan közös jogkezelő szervezetek díjszabásai, amelyek reprezentatív közös jogkezelőnek minősülnek,²⁸ külön engedélyezési eljárás alapján, miniszteri jóváhagyást követően alkalmazhatók a reprezentatív közös jogkezelő szervezet által.²⁹ Ezen jóváhagyási eljárás során a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala készíti elő a díjszabást a miniszteri jóváhagyásra, mely előkészítési folyamat során egyeztet

²⁵ *Faludi Gábor*: A közös jogkezelő szervezetek felhasználási szerződésai. In *Király Miklós, Gyertyánfy Péter*: Liber Amicorum Studia Gy. Boytha dedicata. Bibliotheca Iuridica ELTE Állam és Jogtudományi Kar, 2004, p. 90–91.

²⁶ Kjktv. 57–61. §.

²⁷ *L. Faludi*: i. m. (10), p. 90.

²⁸ Kjktv. 4. § 10. „reprezentatív közös jogkezelő szervezet: olyan közös jogkezelő szervezet, amely az általa kezelt szerzői jog vagy kapcsolódó jog tekintetében megfelel a 34. §-ban meghatározott követelményeknek, és az adott szerzői jog vagy kapcsolódó jog vonatkozásában reprezentatív közös jogkezelő szervezetként végzett közös jogkezelési tevékenységhez szükséges hatósági engedéllyel rendelkezik;”

²⁹ Kjktv. 145–156. §.

a közös jogkezelő szervezettel és a felhasználói érdekképviselői szervezetekkel, és megvizsgálja azt, hogy maga a díjszabás összhangban áll-e a szerzői jogi jogszabályokkal, ugyanis ez az a fő feltétel, amelynek fennállása esetén az igazságügyért felelős miniszter a díjszabást jóvá fogja hagyni.³⁰ A szerzői jogi jogszabályokkal való összhangban állás pedig magában foglalja a Kjktv.-ben foglalt előírások teljesülését is a díjszabás vonatkozásában.

2.1.6. A felhasználó

Amíg a felhasználási jogot engedő jogosult személye erősen korlátozott személyi körben kerül meghatározásra, a felhasználó vonatkozásában nincsenek ilyen kötöttségek. Felhasználó bárki lehet, így olyan szempontból sincsenek kötöttségek az Szjt. alapján, hogy a felhasználásra jogot szerzett személy egyébként más ágazati szabály alapján jogosult-e a felhasználásra.

Így nem zárja ki szerzői jogi szempontból a felhasználói minőséget az, ha valaki a mű sugárzására szerez felhasználási engedélyt, de nem felel meg a médiajogi szabályoknak, amelyek szerint lineáris médiaszolgáltató (rádió- és televíziószervezet) csak előzetesen bejelentett és nyilvántartásba vett jogi személy lehet.³¹ Szintén nem befolyásolja a felhasználói minőséget az, ha egy építészeti alkotás kivitelezése céljából kötött felhasználási engedély jogosultja nem kapja meg az építésügyi hatóságtól az épület megvalósításához szükséges engedélyeket. Bár a szerzői jogi felhasználói minőség ezekben az esetekben fennmarad, az ilyen helyzetek könnyen eredményezhetik azt, hogy hiába köt a felhasználó kizárólagos felhasználási engedélyre irányuló szerződést a szerzővel, a szerző a műfelhasználás megkezdésének elmaradása okán felmondhatja a szerződést.³²

A felhasználó szempontjából fontos leszögezni, hogy önmagában a felhasználói szerepkör nem jár felhasználási kötelezettséggel, így a felhasználás elmaradása mindösszesen olyan esetekben járhat külön szankcióval,³³ amikor a felhasználó az egyedüli jogosult a mű hasznosítására (kizárólagos felhasználási engedély), amely esetben a felhasználás elmaradása azt eredményezheti, hogy a mű egyáltalán nem tud nyilvánosságra jutni, és ezáltal a közönséghez eljutni. Ez tehát ilyen szempontból azt is jelenti, hogy önmagában a felhasználó általi felhasználás elmaradása nem minősül szerződésszegésnek, és a felhasználónak tulajdonképpen nincs felhasználásra irányuló kötelezettsége.

Bár bárki lehet felhasználó, ez a kijelentés nem jelenti egyben azt, hogy minden olyan személy is felhasználóvá válna, akinek a mű felhasználó általi felhasználása során köze van a felhasználáshoz, például azáltal, hogy a felhasználó igénybe veszi a közreműködését bizonyos, a felhasználást megvalósító részecselekmények elvégzésére. Erre kiváló példaként szol-

³⁰ Kjktv. 153. § (1).

³¹ A médiaszolgáltatásokról és tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény (Mttv.) 41–42. §.

³² Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 362–363.

³³ L. 4.7. pont.

gál a szabad felhasználás körébe eső, így engedélyt nem igénylő felhasználásnak minősülő magáncélú másolás, amely bár fizikai formátumban történő többszörözéssel is megvalósulhat, azonban napjainkban inkább a digitális formátuma releváns. Így például a felhőszolgáltatás szolgáltatója általi tevékenység, azaz a tárhely rendelkezésre bocsátása az igénybe vevő részére, közreműködő tevékenységnek tekinthető, ami ilyen szempontból beleolvad a magáncélú másolást végző személy (a szolgáltatás igénybe vevője) felhasználásába.³⁴ Viszsaevetve a felhasználási szerződések körébe, a Kúria is megállapította egy építészeti alkotás felhasználása esetében, hogy az építőipari kivitelezésben közreműködő személyek nem tekinthetők önálló felhasználónak, amennyiben a felhasználási cselekményt nem saját jogukon, hanem a megbízó felhasználó javára végzik, ilyen esetben ugyanis a tevékenységük szerzői jogi értelemben saját részükről megvalósuló felhasználásnak nem minősíthető.³⁵

A felhasználói pozíciók tekintetében egyedinek tekinthető a szerzői jogi törvénynek a tartalommegosztó szolgáltatókra vonatkozó rendelkezéseiben foglalt szabályok köre, ahol a törvény lényegében véve két felhasználói cselekményt (platform és a platform felhasználója, user) von egy felhasználó felelőssége alá annak kimondása által, hogy a tartalommegosztó szolgáltató felületén végzett felhasználások tekintetében főszabály szerint a tartalommegosztó szolgáltató köteles gondoskodni a felhasználási engedély beszerzéséről nemcsak az általa történő közvetlen felhasználások, hanem a szolgáltatását igénybe vevő személyek nem kereskedelmi célú, illetve nem kereskedelmi mértékű bevételt eredményező felhasználásai vonatkozásában. Ezt a felhasználói kört és kötelezettséget bővebben a 6.2. pontban tárgyaljuk.

2.2. A felhasználási szerződés közvetett tárgya: a szerzői mű

Ehelyütt csak röviden kerül bemutatásra a felhasználási engedély közvetlen tárgya, azaz a szerzői mű, amelynek felhasználási módját a szerződés közvetett tárgya, a szerződésben engedélyezett felhasználási jog, az abban foglalt vagyoni jogok köre és azok alkalmazhatóságának mértéke, valamint módja határozza meg.

Ahhoz, hogy egy felhasználási szerződés létezőnek minősüljön, elengedhetetlen a felhasználással érintett mű megjelölése. A mű megjelölésének szükségszerűsége abból ered, hogy maga a mű a szerződés közvetett tárgya, amire a felhasználás irányul, így e nélkül a felhasználási jogok üres halmazként léteznének.

A mű megjelölése többféle módon is megtörténhet, de a lényege, hogy a műnek mindenképpen azonosíthatónak kell lennie. A mű megjelölése történhet (i) közvetlenül a felhasználási engedélyben, leírással jelleggel, meghatározva a mű keletkezési idejét és attribútumait, vagy ha a mű vizuális alkotás, akkor akár a mű képének beillesztésével, vagy a (ii) műre

³⁴ L. a C-433/20. sz. ügyben az Austro-Mechana Gesellschaft zur Wahrnehmung mechanisch-musikalischer Urheberrechte Gesellschaft mbH és a Strato AG közötti ügyben 2022. március 24-én hozott ítéletet.

³⁵ Kúria Pfv. 21.586/2019/5.

történő utalással, amely által a művet külön mellékletben csatolják a szerződéshez (például szoftverspecifikáció).

A mű megjelölése tekintetében elsődleges hiba lehet a mű közvetlen megjelölésének elmaradása vagy utalásos megjelölés esetén a releváns melléklet lemaradása.³⁶ Azonban további hibaként értékelhető azon eset, mikor a felek olyan művet jelölnek meg, amely nem, vagy már nem áll szerzői jogi oltalom alatt. Ilyen lehet például egy olyan szerződés, amely egy jogszabály fordítására vagy egy tisztán folklór alkotás kiállítására irányul. Szintén ide tartozik a lejárt védelmi idejű művek felhasználásának engedélyezési esete.³⁷

A mű megjelölése során külön kategóriának minősül a jövőben megalkotandó művekre kötött felhasználási engedélyek köre, amelyet a 4.5. pontban tárgyalunk.

2.3. A felhasználási szerződés közvetlen tárgya: a felhasználási engedély

A felhasználási engedély szintén elengedhetetlen eleme a felhasználási szerződésnek, olyan mértékben, hogy a felhasználási engedély lesz az az eleme a szerződésnek, amely által a felhasználónak joga keletkezik a mű szerzői jogi értelemben vett felhasználására, amely által a felek rendezik, hogy a felhasználás pontosan milyen felhasználási módokra terjed ki, és ezt milyen módon, illetve mértékben teszi. A felhasználási engedély nélkül felhasználási szerződésről nem lehetne szó.

A felhasználási engedély által a szerző mint a mű jogosultja engedélyt ad egy harmadik személy, a felhasználó részére a mű felhasználására, amely engedély által a felhasználónak jogdíj fizetése ellenében jogosultsága keletkezik a mű meghatározott keretek közötti felhasználására.

A felhasználási szerződésben a szerző és a felhasználó megállapodhat abban, hogy a szerző milyen keretek között engedélyezi a felhasználó számára a felhasználást, így meghatározhatják az engedély (i) időbeli, és (ii) területi hatályát, az (iii) engedélyezett felhasználási módokat, azaz azt, hogy milyen felhasználási módokra és azon belül milyen felhasználási magatartásokra terjed ki az engedély, (iv) a felhasználás mértékét, így például azt, hogy többszörözés esetén hány példányban van lehetőség a mű reprodukálására, továbbá azt, hogy a felhasználási jog (v) kizárólagos-e vagy sem, és (vi) továbbengedélyezhető-e, valamint átruházható-e a felhasználó által harmadik személyek részére.

A felhasználási engedély által konstituált jog terjedelmét a felek szabadon határozhatják meg a fenti elemek beillesztése és meghatározása által, azonban maga az Szjt. is alkalmaz a felhasználási jog terjedelmének értelmezésére vonatkozó diszpozitív szabályokat azon esetre, amikor a felek nem, vagy nem egyértelműen állapították meg a felhasználási engedély hatályát (l. 4.2. pont).

³⁶ L. Legeza: i. m. (18), p. 201–202.

³⁷ Faludi: i. m. (10), p. 109–114.

2.4. A felhasználási jog ellenértéke, a szerzői jogdíj

A felhasználási szerződés utolsóként tárgyalt lényegi eleme a felhasználási jog ellenértéként járó jogdíj, amely tekintetében az Szjt. 16. § (4) bekezdésében foglalt rendelkezés irányadó, ahol rögzítésre kerül, hogy a „szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg”. Ez a rendelkezés alapozza meg a felhasználási szerződések alapvető visszterhességét, amelyet a 42. § (1) bekezdése megerősít azzal, hogy a felhasználásra adott engedély fejében a felhasználó díj fizetésére köteles.³⁸

A visszterhességből következik, hogy amennyiben a szerző a jogdíjról nem mondott le kifejezetten erre irányuló nyilatkozatban, úgy a jogügylet nem tekinthető ingyenesnek. Ráadásul a jogdíj összegére irányuló rendelkezés vagy arról történő lemondó nyilatkozat nélkül felhasználási szerződés nem is jöhet létre.³⁹

A jogdíj természetét illetően fontos tisztázni, hogy az nem a felhasználó által az engedély nyomán ténylegesen elvégzett felhasználási cselekményekért jár, hanem magáért az engedély nyújtása fejében keletkező jogért, a felhasználás lehetőségének biztosításáért.⁴⁰

A jogdíj mértékét illetően a felek megállapodhatnak egyösszegű díjazásban, amely esetben szintén szükséges visszautalni a 16. § (4) bekezdésére, amely a visszterhesség mellett a felek eltérő megállapodása hiányában a díjazásnak a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel történő arányosságát írja elő. Ez a rendelkezés azonban nem a felhasználó tényleges bevételén alapul, hiszen előfordulhat, mint az korábban említésre került, hogy a felhasználó a felhasználási szerződés fennállása alatt nem használja fel a művet. A felhasználás elmaradása nem jelenti azt, hogy az arányossági elvből kiindulva nem jár jogdíj a jogosultnak. Ez a rendelkezés mindössze azt tisztázza, hogy amennyiben a felhasználónak bevétele származik a mű felhasználásából, úgy a jogdíj alapja minden olyan bevétel, ami a felhasználáshoz kapcsolódik. Ami lényegesen nagyobb kör, mint a közvetlenül a mű felhasználásából származó bevétel. Az Szjt. eredeti indokolása e tekintetben azt is tisztázza, hogy a felhasználás vesztesége nem jár a szerző díjigényének elvesztésével.⁴¹

Az egyösszegű díjazás mellett lehetőségként szerepel még a százalékos mértékű, visszatérő jellegű jogdíj (royalty) fizetése, amely során a felek időszakonként visszatérő díjfizetésben állapodnak meg a felhasználónak a felhasználáshoz kapcsolódó bevétele alapján. Az ilyen díjazásban történő megállapodás esetén a szerző maga is kockázatot vállal, hiszen a felhasználó oldalán történő bevétel elmaradásával nem lesz jogosult jogdíjra.

A két módszert természetesen ötvözhetik a felek, és megállapodhatnak egy alapjogdíjban, amelyen felül, akár időbeli hatálytól függően, akár a felhasználás mértékéhez kötötten,

³⁸ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 357.

³⁹ Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.20.497/2008/4.

⁴⁰ Legeza: i. m. (18), p. 205.

⁴¹ Faludi: i. m. (10), p. 116–117.

kiköthetnek egy bevételarányos jogdíjat is, de akár más díjmegállapítási módszereket is alkalmazhatnak.

Külön kategóriának minősülnek azok az esetek, amikor a felhasználási szerződés jövőben megalkotandó műre irányul, ugyanis ilyen esetben a szerződésben foglalt díj, amennyiben egy összegben kerül meghatározásra, nem minősülhet teljes terjedelmében jogdíjnak. Az így meghatározott díj ugyanis a jogdíj mellett magában foglalja a tevékenység elvégzéséért járó, vállalkozási természetű díjat is. A felek ilyenkor eldönthetik, hogy külön nevesítik a jogdíj és a tevékenység elvégzéséért járó díj összegét, vagy csak azt határozzák meg, hogy a meghatározott díj hány százaléka minősül jogdíjnak.⁴² Előfordulnak olyan esetek is, amikor a felek csak arról rendelkeznek, hogy a jogdíj részét képezi a szerződésben foglalt összegnek, az ilyen meghatározások azonban adójogilag nem helyesek, ugyanis ebben az esetben nem lehet megállapítani, hogy az összegnek mekkora része minősül a tevékenység elvégzése fejében járó bevételnek, mivel a jogdíj nem a tevékenység fejében, hanem a jog átengedése fejében jár, és eltérő adójogi megítélés alá eshet.

Az arányos díjazás,⁴³ azaz a bevétellel arányos díjazás kategóriája mellett még két díjazástípust különböztet meg a szerzői jogi törvény. Az egyik a megfelelő díjazás kategóriája, amit a törvény azon esetekre ír elő, amikor a szerzőtől elvonásra kerül a kizárólagos engedélyezés joga, és a felhasználás tekintetében csak a díjigénnyel való fellépés lehetősége jár számára,⁴⁴ ennek a díjnak a mértékét az adott jogot gyakorló közös jogkezelő szervezet állapítja meg a díjszabásában. Erről a díjigénnyről egyébként lemondani közvetlenül nem lehet, kivéve ha a törvény ezt lehetővé teszi, viszont ilyen lehetőséget a hatályos törvény jelenleg nem biztosít – mindösszesen arra van lehetőség, hogy a szerző a számára felosztott, kifizetésre váró díjköveteléséről mondjon le.⁴⁵ A harmadik kategória pedig annak a megfelelő díjazásnak az elve, ami a munkaviszonyban létrehozott művek esetében áll fenn.⁴⁶

A felhasználási szerződés kizárólag a szerzőnek a jogdíjról kifejezett nyilatkozattal történő lemondása esetén lehet ingyenes. A lemondónyilatkozat érvényességéhez szükséges, hogy az olyan formában készüljön, amelyet az Szjt. egyébként az adott felhasználási szerződés vonatkozásában előír. Ily módon, mivel főszabály szerint a felhasználási szerződés csak írásba foglaltan érvényes, az ezen körbe tartozó, azaz kivételként nem megjelölt felhasználási szerződések esetén a jogdíjról lemondó nyilatkozatot érvényesen csak írásban lehet megtenni. Arra nincs külön törvényben foglalt kötelezettség, hogy a lemondásnak a felhasználási szerződésben kell megtörténnie, azonban ez mégis következik abból, hogy a jogdíjra irányuló rendelkezés nélkül nem beszélhetünk létező felhasználási szerződésről. Így akkor sem jön létre létező felhasználási szerződés, ha bár az írásba foglalt felhasználási

⁴² Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 357–358.

⁴³ Szjt. 16. § (4).

⁴⁴ Szjt. 16. § (5).

⁴⁵ L. Szjt. 20. § (7).

⁴⁶ Szjt. 30. § (3).

szerződés hallgat a jogdíj összegéről, a szerző a szerződésen kívül tesz egy írásba foglalt jognyilatkozatot, amelyben lemond a jogdíj iránti igényéről, kivéve, ha az a szerződés részeként értelmezhető (pl. egy ajánlat és az elfogadónyilatkozat esete).

3. A FELHASZNÁLÁSI SZERZŐDÉS ÉRTELMEZÉSE

A szerződések értelmezése tekintetében a Ptk. mint az Szjt. háttérszabálya kimondja, hogy a szerződési jog értelmezési elve a jognyilatkozatok általános, nyilatkozati elv akarati elvvel kiegészített módja. Ez azt jelenti, hogy a felek között létrejött szerződési feltételeknek és nyilatkozatoknak az értelmezése a szerződés egészével összhangban kell, hogy történjen.⁴⁷ Ehhez képest az Szjt. más megoldást választ, ezzel felülírva a Ptk. általi általános szerződésértelmezési elvet. A szerzői jogi törvény lefekteti alapelvként, hogy amennyiben a felhasználási szerződés tartalma nem egyértelmű, azaz értelmezésre szorul, úgy a szerző számára kedvezőbb értelmezését kell a szerződésnek vagy az adott szerződési rendelkezésnek alkalmazni.⁴⁸

A szerző számára kedvezőbb értelmezési szabály tulajdonképpen körbeöleli az Szjt.-ben foglalt egyébként is a szerző javára döntő diszpozitív szerződési szabályokat, amelyek a felek eltérő rendelkezése esetére a szerző számára kedvezőbb tartalmat határozzák meg a felhasználási szerződésben (l. 4. pont).

A szabály lényege eredendően az olyan felhasználási szerződések értelmezése, ahol a felek bár hiányos, illetve ellentmondásos tartalmú, de létező, sőt érvényes szerződést kötnek. Éppen ezért az értelmezési szabály az ilyen hiányosságok vagy ellentmondások kiküszöbölésének az eszközöként szolgál, és nem alkalmazható az érvénytelenség kiküszöbölésére.⁴⁹

4. TÖRVÉNYI DISZPOZITÍV ÉS KÓGENS SZABÁLYOK BEMUTATÁSA

4.1. Szerződési szabadság

A polgári jog szerződési szabadság elvéből következik, hogy a felek szabadon köthetnek szerződést, szabadon választhatják meg a másik szerződő felet, valamint szabadon állapíthatják meg a szerződés tartalmát. A szerződéseknek a felek jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályaitól egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény az eltérést nem tiltja.⁵⁰ A szerzői jogi törvény ezt a szabályt megerősíti és pontosítja azzal, hogy a felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény vagy más jogszabály az eltérést nem tiltja.⁵¹

⁴⁷ Ptk. 6:86. §.

⁴⁸ Szjt. 42. § (3).

⁴⁹ *Pogácsás Anett*: „Néma gyerekek...” – A szerzői jogi felhasználási szerződések értelmezésének egyes aspektusai. *Iustum Aequum Salutare*, 2022. 2. sz., p. 122.

⁵⁰ Ptk. 6:59. §.

⁵¹ Szjt. 42. § (2).

A törvény felhasználási szerződésre vonatkozó szabályai főszabályként diszpozitívak. Ez nemcsak annyit jelent, hogy a felek a törvény szabályaitól eltérhetnek, hanem azt is, hogy a felek eltérő rendelkezésének hiányában a törvény rendelkezései alakítják ki a szerződés tartalmát. Ez a törvényalkotási technika teszi lehetővé, hogy az Szjt. a felek hiányos kikötései mellett is tartalommal tölti fel a létrejött felhasználási szerződést.⁵²

Egyúttal a törvény meghatároz kógens szabályokat is, amelyek a szerződési szabadság alól kivételként érvényesülnek, és amelyekről szerződéses úton az eltérés kizárt (például személyhez fűződő jogok átruházásának tilalma, vagyoni jogok átruházásának korlátozása, semmisségi okok, életműszerződés tilalma, ismeretlen felhasználási módra történő szerződéskötés tilalma, a kizárólagos engedélyhez kapcsolódó korlátozások). Az alábbi fejezetben utalunk rá, hogy az ismertetett szabályok engedik-e az eltérést vagy sem.

4.2. A felhasználási jog terjedelme

A felhasználási szerződés esszenciális eleme, hogy a felek rendelkezzenek arról, hogy a jogosult felhasználási engedélyt ad a jogszerzőnek, ennek hiányában a felhasználási szerződés nem jön létre. Ha minimálisan tartalmazza a szerződés a felhasználási engedélyt, de az azzal keletkező jog terjedelmét nem, akkor azt jogszabály alapján is meg lehet határozni. Persze figyelembe véve, hogy a felhasználási szerződések a szerződő felek egyedi igényeit szolgálják, gyakorlati szerepük van, ezért úgy szerencsés, ha a szerződés kellő részletességgel tartalmazza a felhasználási engedéllyel létrehozott jog terjedelmét, módját és mértékét.

A felhasználási engedély korlátozható valamely területre, időtartamra, felhasználási módra és a felhasználás meghatározott mértékére.⁵³ Ezen szempontok és feltételek meghatározása fogja egyben kiadni a felhasználási engedéllyel létrehozott jog terjedelmét.

A felek tagolhatják is a felhasználási engedélyt, és területenként más időbeli hatályt, illetve más felhasználási módot határozhatnak meg. A szerződő felek egyéb korlátozásokat, feltételeket is szabhatnak a terjedelem meghatározása során (például a mű csak saját célra használható fel, reklámcélra nem).

Az eltérést engedő szabályok közé tartoznak azok az előírások, amik – eltérő rendelkezés hiányában – egyrészt a felhasználási jog terjedelmét, másrészt a felhasználás módját és mértékét határozzák meg. Ha van értelmezhető felhasználási engedély, de kétséges, hogy az engedély alapján milyen terjedelmű felhasználási jog keletkezik, a felhasználási jog

- nem kizárólagos,
- harmadik személynek át nem engedhető,
- Magyarország területére terjed ki,

⁵² Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 345.

⁵³ Szjt. 43. § (3).

- időtartama a szerződés tárgyát képező műhöz hasonló művek felhasználására kötött szerződések szokásos időtartamához igazodik,⁵⁴
- és a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre korlátozódik.

Egyes szerződéstípusoknál további értelmezési szabályokat alkalmaz a törvény (kiadói, megfilmesítési szerződés, szoftverlicencia), amiket külön fejezetben fogunk kifejtetni (l. 6. pont).

Érvényesen lehet a szerzői vagyoni jogok időbeli, területi, mennyiségi és a felhasználás mértékére és módjára vonatkozó korlátozása nélküli felhasználási szerződést is kötni, de arról kifejezetten kell rendelkezni. Amennyiben a felek a „törvényi minimumnál” szélesebb terjedelmű engedélyt kívánnak a felhasználónak biztosítani, azt részletes és egyértelműen szövegezett felhasználási szerződés útján biztosíthatják.

Az értelmezés során egyebekben a Ptk.-nak a jognyilatkozatok és szerződések értelmezési szabályain túl *lex specialis* sorvezetőt biztosít, hogy ha a felhasználási szerződés tartalma nem állapítható meg egyértelműen, a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni (l. 3. pont).

4.2.1. A felhasználás módja

A felhasználás módjait a szerzői vagyoni jogok biztosításával összhangban kell meghatározni és értelmezni. A szerzőnek a törvény biztosít kizárólagos jogot a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.⁵⁵ Nemcsak a mű, de a mű sajátos (tehát egyéni, eredeti) címének és a műben szereplő jellegzetes és eredeti alak kereskedelmi hasznosításának kizárólagos joga is a szerzőt illeti.

A szerzői jogi értelemben vett felhasználás típusait példálózóan a törvény sorolja fel a szerző vagyoni jogai fejezetben:

- a) a többszörözés (18–19. §),
- b) a terjesztés (23. §),
- c) a nyilvános előadás (24–25. §),
- d) a nyilvánossághoz közvetítés sugárzással vagy másként (26–27. §),
- e) a sugárzott műnek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánossághoz történő továbbközvetítése (28. §),
- f) az átdolgozás (29. §),
- g) a kiállítás (69. §).

⁵⁴ *Faludi*: i. m. (10), p. 126–127.

⁵⁵ Szt. 16. § (1).

A felhasználási jogok tartalmát a szerzői vagyoni jogok szócikk részletezi.

A felhasználási szerződésben a felek szabadon állapodhatnak meg abban, hogy a felhasználási módok közül melyre ad engedélyt a szerző. Az engedély vonatkozhat egy vagy több felhasználási módra, és a felek törekedhetnek arra is, hogy minél több, akár az „összes” ismert felhasználási módot lefedje. Ennek törvényi korlátja, hogy a szerzői vagyoni jogok „állagának” átruházása főszabály szerint törvényileg kizárt, ezért az ilyen rendelkezés semmis lesz. Érdeemes tehát a szerződés szövegezésénél a hanyag „mindent átad/elad/átruház”, illetve a helytelen „átruházza a tulajdonjogot”, gyakran angolszász szerződések fordításából vett fordulatok helyett minél pontosabban meghatározni, mely felhasználási módokra kíván a szerző engedélyt adni.

Megjegyezzük, hogy a szerzői vagyoni jogok átruházása egyes műtípusok esetén megengedett (például szoftver, sui generis védelemben részesülő adatbázis, reklámozás céljára rendelt mű), ezért ilyen műveknél a teljes átruházást célzó szerződést is érvényesen lehet kötni.

Meg kell különböztetni a felhasználási jog átruházását a szerzői művet hordozó dolog tulajdonjogának átruházásától. A törvény helyes értelmezése szerint a műpéldány átadásával és a tulajdonjog átruházásával érvényes felhasználási szerződés nem jön létre, mert egyrészt a felhasználási engedélyhez nem szükséges az átadás, másrészt ez önmagában, kifejezett rendelkezés hiányában felhasználási engedélyt nem keletkeztet.⁵⁶

A szerzői jogi törvény a felhasználás módja tekintetében tartalmaz a szerződés értelmezését segítő, azt tartalommal feltöltő rendelkezést:

- A felhasználási engedély csak kifejezett kikötés esetén terjed ki a mű átdolgozására.
- A mű többszörözésére adott engedély csak kifejezett kikötés esetén ad a felhasználónak jogot arra, hogy a művet kép- vagy hangfelvételen rögzítse, illetve hogy azt számítógéppel vagy elektronikus adathordozóra másolja.
- A mű terjesztésére adott engedély csak kifejezett kikötés esetén ad a felhasználónak jogot arra, hogy a műpéldányokat forgalomba hozatal céljából behozza az országba.
- A mű többszörözésére adott engedély – kétség esetén – kiterjed a többszörözött műpéldányok terjesztésére is. Ez nem vonatkozik a műpéldányoknak az országba forgalomba hozatal céljából történő behozatalára.
- Ha a szerző a mű felhasználásához hozzájárult, a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat köteles végrehajtani. Ha e kötelezettségének nem tesz eleget, vagy nem tud eleget tenni, a felhasználó a változtatásokat hozzájárulása nélkül is végrehajthatja.⁵⁷

Ezek a szabályok egyrészt arra ösztönzik a szerződő feleket, hogy a szerződésük tartalmát kellő pontossággal határozzák meg, és kifejezetten rendelkezzenek arról, ha a mű átdolgo-

⁵⁶ BDT2019. 3989., BH2017. 341., Kúria Pfv. 21.112/2021/2.

⁵⁷ Szjt. 46–47. §.

zására, többszörözés esetén a rögzítésére, adathordozóra másolására, terjesztés esetén pedig az importálására is szeretnének engedélyt meghatározni. Van olyan, értelmezést segítő szabály, ami tágítja a szerződésben meghatározottak körét: a mű többszörözésére adott engedély kifejezett rendelkezés hiányában kiterjed a többszörözött műpéldányok terjesztésére is, ide nem értve az országba behozatalt. Ezt a szerződésben természetesen kifejezetten ki lehet zárni.

Szintén bővíti a szerződésben meghatározott felhasználási módok körét az a törvényi szabály, miszerint akár a felhasználó is végrehajthatja azokat az elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat, amiket a szerző nem tett meg. E körben tehát az érvényesen megszerzett felhasználási engedély – jelen cikk írója szerint – a szükséges mértékben kiterjed az átdolgozásra.⁵⁸

Ki kell emelni, hogy a megszerzett felhasználási jog nem jelent egyúttal felhasználási kötelezettséget is. Amennyiben a szerző a felhasználás tényleges megkezdésére szeretné kötelezni a felhasználót, arról a szerződésben rendelkezni kell. Ez alól kivételt jelent a kizárólagos felhasználási engedélyt biztosító szerződés, ami esetében lényegében felhasználási kötelezettsége keletkezik a felhasználónak, aminek nem teljesítése esetére speciális felmondási szabályokat határoz meg a törvény. Ezeket a szabályokat a 4.7. pontban mutatjuk be.

4.2.2. A felhasználás mértéke

A felhasználás mértéke mennyiségi korlátozást jelent, ami felhasználási módonként és műtípusonként eltérően határozható meg. Például DVD-n történő többszörözés és terjesztés esetén a többszörözött példányszám, vagy sugárzással történő nyilvánosságához közvetítés esetén a sugárzások száma,⁵⁹ nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel esetén ez lehet a „feltöltött-letöltött” fájlok száma, kiállítás esetén a megrendezett kiállítások száma. A mérték szoros összefüggésben állhat a díj megállapításával is, hiszen a felhasználások mennyiségi csoportosításához eltérő díj köthető.

A szerződési szabadságból következik, hogy a mű felhasználásának mértékét bármilyen keretbe foglalhatják, feltételhez köthetik, sőt, a felhasználás révén létrejött mű további felhasználását is korlátozhatják. Így semmi akadály, hogy átdolgozási engedély esetén arról rendelkezzenek a felek, hogy az átdolgozással létrejött mű (például egy zeneművet átdolgozó reklámfilm) további felhasználása (például sugárzása, lehívásra hozzáférhetővé tétele) milyen mértékben, valamint mely területen és milyen időtartamban megengedett, ami átvezet a felhasználási jog területi és időbeli hatályának tárgyalásához.

⁵⁸ Szjt. 50. §.

⁵⁹ *Legeza*: i. m. (18), p. 146.

4.2.3. A felhasználási jog időtartama

A felhasználási jog időtartamát egyrészt az engedély megadásának az időpontja, másrészt a felhasználási jog lejárta, végső időpontja határozza meg. A felhasználási jogot a felhasználó a szerződés alapján olyan időtartamra szerzi meg, amiben a felek kifejezetten megállapodnak. Amennyiben ez a megállapodás a szerződésből hiányzik, akkor a szerződés tárgyát képező műhöz hasonló művek felhasználására kötött szerződések szokásos időtartamához igazodik. A leghosszabb időtartamú a teljes védelmi időre adott engedély.

A felhasználási szerződés hatálybalépése vagy hatályának vége és a felhasználási engedély időtartama közé automatikusan nem tehető egyenlőségjel. Gyakori ugyanis, hogy a felhasználási szerződés a felhasználási engedély megszerzésének kereteit is szabályozza, valamint jövőben megalkotandó művekre adott engedély esetében is jövőbeli a megszerzés (például a jog megszerzése a díj megfizetésével együtt vagy egy meghatározott időpontban történik). Ezen túl a szerződési szabadság miatt a felek abban is megállapodhatnak, hogy a felhasználási engedély kezdő időpontja korábbi, mint a felhasználási szerződés hatálybalépésének napja (például peren kívüli egyezség esetén a felek a múltra nézve rendezik, tekintik megadottnak a felhasználási engedélyt).

A szerződés bármilyen okból történő megszűnése (például szerződésszegés miatti felmondás, határozott időtartam lejárta) nem minden esetben jelenti a felhasználási jog megszűnését, kifejezett rendelkezés hiányában a szerződés értelmezésére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Nincs annak akadálya, hogy a felek a felhasználási szerződés hatályát és a felhasználási jog időtartamát eltérően szabályozzák a szerződésben.

Amikor a felhasználási szerződés más szerződéssel (vállalkozási, megbízási, munkaszerződéssel) egyes rendelkezéseket tartalmaz, a szerződés tevékenységre vonatkozó részének megszűnése nem eredményezi automatikusan a felhasználási jog megszűnését, akár úgy is rendelkezhetnek a felek, hogy a vállalkozási (megbízási) szerződés megszüntetése a megadott felhasználási jogot nem érinti.

4.2.4. A felhasználási jog térbeli (területi) hatálya

A felhasználási jog térben is meghatározott: a felek állapítják meg, hol lehet a művet a felhasználási engedély alapján felhasználni. A területi hatályt meghatározhatják a felek városok, országok, kontinens megjelölésével, vagy más módon is figyelemmel arra, hogy a szerződést a szavak általános jelentése szerint kell végső soron értelmezni, ezért törekedni kell a terület egyértelmű meghatározására (például „német nyelvterület” egy nem kellően pontos meghatározás). Az EGT országain belül figyelemmel kell lenni arra, hogy a „geoblocking”

egyes online szolgáltatások esetén tilos.⁶⁰ A szerzői jogi licencszerződéseket az EUB többször vizsgálta versenyjogi szempontból is.⁶¹

A területi hatály és a felhasználási mód „összeparosításának” kiemelt fontossága lehet, ha például a felhasználás többmozzanatos, és a felek szakaszonként eltérően kívánnak rendelkezni (például a zenemű átdolgozásának helye Magyarország, az ilyen módon létrejött filmalkotás további felhasználásának a helye az Európai Unió).

A legszélesebb körű terület az „egész világra” adott engedély, ami gyakorlatilag a Föld valamennyi országát és minden területét jelenti, azonban az úrkutatás fejlődésével ma már nem kizárt, hogy a Földön kívül (például űrhajóban, más bolygón) történő felhasználást is le fogja fedni.

4.2.5. A felhasználási jog személyhez kötöttsége

A felhasználási jogot a mű felhasználására a szerződés alapján elsődlegesen a felhasználó szerzi meg. A felhasználó a jogot harmadik személyre csak akkor ruházhatja át, illetve csak akkor adhat harmadik személynek további engedélyt a mű felhasználására, ha azt a szerző kifejezetten megengedte.⁶²

Két esetet foglal magában a rendelkezés. Egyrészt a teljes, a szerződés alapján megszerzett felhasználási jog továbbengedését, amely valójában szerződési alapon keletkezett vagyoni értékű jog átruházása, másrészt a megszerzett felhasználási jog alapján további felhasználási jog engedését, amely egy újabb felhasználási szerződés révén lehetséges. Ez utóbbi eset az alfelhasználási jog engedése. Mindkét esetre nézve külön-külön szükséges a szerző engedélye.⁶³

Ha a felhasználó a szerző beleegyezése nélkül ruházza át a jogait, illetve ad további felhasználási engedélyt, vagy ha a felhasználási engedély a szerző beleegyezése nélkül száll át, a felhasználó és a jogszerző egyetemlegesen felel a felhasználási szerződés teljesítéséért.

⁶⁰ A védett tartalom szerzői vagy szomszédos jogi jogosultja nem alkalmazhat az online szolgáltatóval kötött felhasználási szerződésben az EGT területén belül területi korlátozást (az online szolgáltatások körében az itt említett területi korlátozást „geoblocking”-nak hívják, mert a korlátozás úgy történik, hogy a szolgáltató bizonyos országokhoz kapcsolódó azonosítóval meghatározható felhasználókat kizár a szolgáltatás igénybevételéből). Az itt leírt „geoblocking”-tilalomba ütköző kikötésnek az érvénytelenség miatt nincs jogi hatálya. Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 355.

⁶¹ A szellemi tulajdon-jogi felhasználási szerződéseket illetően önmagában az, hogy valamely tagállamban a jogosult a védelem alatt álló mű felhasználásának kizárólagos jogát egyetlen engedélyesnek engedi át, nem elegendő e megállapodás versenyellenes céljának a megállapításához. Ezzel szemben ha a megállapodás arra irányul, hogy az EU-piacot nemzeti határok mentén felossza, olyan megállapodásnak kell tekinteni, amelynek tárgya az EUMSZ 101. cikk (1) bekezdése értelmében vett versenykorlátozás. L. C-403. és C-429. sz. egyesített ügyekben Football Association Premier League Ltd és társai és a QC Leisure és társai között 2011. október 4-én hozott ítélet; T-442/08. sz. ügy a CISAC és a Bizottság között 2013. április 12-én hozott ítélet. Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 350–351.

⁶² Szjt. 46. §.

⁶³ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 370.

A fenti szabály alóli kivétel a szervezeti jogutódlás esete, amikor a felhasználási jogok a szerző beleegyezése nélkül átszállnak a felhasználási jogokkal rendelkező vagy a jogokat megszerző gazdálkodó szervezet jogutódjára.⁶⁴

4.3. Kizárólagosság

A felhasználási szerződés csak kifejezett kikötés esetén ad kizárólagos jogot. Kizárólagos felhasználási engedély alapján csak a jogszerző használhatja fel a művet, a szerző további felhasználási engedélyt nem adhat, és maga is csak akkor marad jogosult a mű felhasználására, ha ezt a szerződésben kikötötték.⁶⁵

A törvény rögzíti a licenciaszerződés szabályozására jellemző nem kizárólagos felhasználási engedély főszabályát. Ha tehát a felek a kizárólagosságról nem rendelkeznek, a szerző másnak is engedhet felhasználási jogot. Az Szjt. életszerűségét mutatja, hogy az egyes műfajokra vonatkozó szabályok között néhány esetben a szerzett jog kizárólagosságát teszi a főszabállyá:

- kiadási szerződés – kivéve a gyűjteményes műveket és az időszaki lapok számára készült műveket,⁶⁶
- gyakorlatilag 10 évre a megfilmesítési szerződés,⁶⁷
- az ipari tervezőművészeti és belsőépítészeti alkotás felhasználására kötött szerződés.⁶⁸

Ahol pedig az Szjt. megengedi a vagyoni jog törvény alapján való átszállását, illetve szerződéssel történő átruházását, ott értelemszerűen a jogszerzés kizárólagos.⁶⁹

A kizárólagos jog tartalma szerint azt jelenti, hogy maga a szerző sem tudja a jog fennállása alatt a saját művét felhasználni, valamint a műre további engedélyt nem adhat. A kizárólagos engedély és a teljes jogátruházás között ezért a gyakorlati hatását tekintve nincs különbség, hiszen a szerző a művet használni, másnak arra engedélyt adni nem tud. Jogilag pedig az az eltérés, hogy a kizárólagos jogra vonatkozó szerződés a szerződésben vagy a törvényben meghatározott esetekben felmondható, így az még később visszaszállhat a szerzőre.

⁶⁴ Gazdálkodó szervezet a Pp. fogalma szerint: a gazdasági társaság, az európai részvénytársaság, az egyesülés, az európai gazdasági egyesülés, az európai területi társulás, a szövetkezet, a lakásszövetkezet, az európai szövetkezet, a vízgazdálkodási társulat, az erdőbirtokossági társulat, a külföldi székhelyű vállalat magyarországi fióktelepe, az állami vállalat, az egyéb állami gazdálkodó szerv, az egyes jogi személyek vállalata, a közös vállalat, a végrehajtói iroda, a közjegyzői iroda, az ügyvédi iroda, a szabadalmi ügyvivői iroda, az önkéntes kölcsönös biztosító pénztár, a magánnyugdíjpénztár, az egyéni cég, továbbá az egyéni vállalkozó, emellett gazdálkodó tevékenységével összefüggő polgári jogi kapcsolataiban az állam, a helyi önkormányzat, a költségvetési szerv, jogszabály alapján a költségvetési szervek gazdálkodására vonatkozó szabályokat alkalmazó egyéb jogi személy, a felsőoktatási intézmény, az egyesület, a köztestület, valamint az alapítvány. 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról, 7. § 6. pont.

⁶⁵ Szjt. 43. § (1) bek.

⁶⁶ Szjt. 56. § (2) bek.

⁶⁷ Szjt. 66. § (8) bek.

⁶⁸ Szjt. 71. § b) pont.

⁶⁹ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 353.

Annak a felek szerződési szabadsága keretében nincs akadálya, hogy a kizárólagos felhasználási jog fennállása idejére a szerző egyszerű allicenciát (alfelhasználási jogot) kapjon a műve felhasználására, amit szerződéses úton a felhasználó biztosíthat számára.

A törvény rögzíti a kizárólagos felhasználási jogot tartalmazó szerződés megkötése előtt adott nem kizárólagos felhasználási jog sorsát. Az ilyen jog fennmarad, kivéve ha a szerző és a felhasználó közötti szerződés eltérően rendelkezik.⁷⁰

A szerző adhat tehát érvényesen kizárólagos jogot akkor is, ha korábban másnak már egyszerű felhasználási jogot biztosított, azonban szerződést szeg, ha erről a polgári jog szabályai szerint a szerződéses partnereit nem tájékoztatja, velük nem működik együtt, továbbá a kizárólagos engedélyre vonatkozó szerződés teljesítése során hibásan teljesít, ha a felhasználó nem a korábbi engedély ismeretében köti meg vele a szerződést.

A szerzői jogi törvény nem rendelkezik arról az esetről, ha a szerző úgy köt kizárólagos jog engedésére vonatkozó felhasználási szerződést, hogy korábban már másnak adott kizárólagos jogot. A törvény értelmezésével arra a következtetésre lehet jutni, hogy a szerző nem tud érvényesen kizárólagos jogot adni, ha korábban ilyen jogot már átruházott valakire, hiszen ebben az esetben a kizárólagos engedélyezési joga már kiüresedett, és nem rendelkezik olyan joggal, amit átengedhet. Egy ilyen szerződés megkötésével a szerződésszegés szabályai szerint fog felelni, de a tévedés vagy a megtévesztés egyéb törvényi anyagi jogi előfeltételei is fennállhatnak.⁷¹

4.4. A felhasználási szerződés érvénytelensége

A felhasználási szerződést – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – írásba kell foglalni.⁷² A Ptk. fogalomrendszere szerint írásba foglalt az a jognyilatkozat, amit a nyilatkozó fél (szerződő fél) aláírt, ami a gyakorlatban, külön törvényi rendelkezés híján, is a hagyományos, „papíron”, folyékony tintával történő aláírást (név kézírással történő feltüntetését) jelenti. Másrészt írásba foglaltnak minősül a jognyilatkozat is, ha annak közlésére a jognyilatkozatban foglalt tartalom változatlan visszaidézésére, a nyilatkozattevő személyének és a nyilatkozat megtétele időpontjának azonosítására alkalmas formában kerül sor.⁷³ Utóbbinak felelnek meg az eIDAS-rendelet szerinti minősített elektronikus aláírással ellátott okiratok.⁷⁴

⁷⁰ Szjt. 43. § (2) bek.

⁷¹ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 354.

⁷² Szjt. 45. (1).

⁷³ Ptk. 6:7. § (2)–(3).

⁷⁴ A belső piacon történő elektronikus tranzakciókhoz kapcsolódó elektronikus azonosításról és bizalmi szolgáltatásokról, valamint az 1999/93/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről szóló, az Európai Parlament és a Tanács 910/2014/EU rendelete (2014. július 23.), az ún. eIDAS-rendelet (electronic IDentification, Authentication and trust Services). Az eIDAS-nak megfelelően megalkotott magyar törvény az elektronikus ügyintézés és a bizalmi szolgáltatások általános szabályairól szóló 2015. évi CCXXII. törvény (Eüsztv.).

Magyarországon minősített elektronikus aláírásra rendelkezésre áll egy „ingyenes”, a magyar állam által biztosított megoldás, az ún. AVDH, ami az „azonosításra visszavezetett dokumentumhitelesítés” szolgáltatást takarja. Az AVDH-val szintén írásbelinek minősülő, teljes bizonyító erejű nyilatkozatokat lehet tenni nemcsak a közigazgatási ügyintézéshez, hanem magán- vagy üzleti célra is.⁷⁵

A polgári jogi háttérjogszabály és az uralkodó bírói gyakorlat értelmében az egyszerű e-mail-címről küldött elektronikus levél vagy bármilyen ezzel egyenértékű forma (például e-mailben szkennelt megküldött, e-mail-címmel generált, minősített elektronikus aláírásnak nem minősülő aláírással ellátott nyilatkozat) nem minősül írásba foglaltnak, és bár a joggyakorlat változik e téren, mégis a későbbi jogviták miatt felhasználási szerződés kötése esetén az egyszerű e-mailben történő szerződéskötés kerülendő.⁷⁶

A felhasználási szerződés módosítása, megerősítése, visszavonása, megtámadása, valamint megszüntetése is írásbeli alakban érvényes.⁷⁷ Tehát lényegében a felhasználási szerződéssel kapcsolatos valamennyi nyilatkozat csak írásban érvényes, például a jövőben megalkotandó művekre vonatkozó szerződés alapján átadott mű elfogadása, kijavításra visszaadása, a szerződés felmondása, a felhasználáshoz elengedhetetlen és nyilvánvalóan szükséges változtatások végrehajtására történő felhívás, a kizárólagos felhasználási szerződés teljesítésére való felszólítás, a nyilvánosságra hozatalhoz adott engedély visszavonása.⁷⁸

A Ptk. szerződési szabadságának alapelve szerint azonban – jelen cikk írója szerint – nincs akadálya annak, hogy a felek szerződéses úton ettől saját belső jogviszony tekintetében kifejezetten eltérjenek, és egy közöttük szabályos alakisággal megkötött szerződés útján a jövőre nézve eltérő nyilatkozattételi módokat állapítsanak meg, amiket a közöttük lévő szerződésekre rendelnek alkalmazni (például szerződésben megállapodnak, hogy a saját szerződésüket tekintve a dedikált e-mail-címre küldött nyilatkozatok írásbelinek minősülnek, és rendezik a nyilatkozattétel releváns időpontját, valamint azt is, hogy az elküldött e-mail szövegét tekintik a releváns felidézhető tartalomnak).

Ha a jognyilatkozatot írásban kell megtenni, az akkor érvényes, ha legalább a lényeges tartalmát írásba foglalták. Az írásbeliség elmulasztásának nem az a következménye, hogy a szerződés nem jön létre, hanem az, hogy a szerződés érvénytelen, feltéve, hogy a felek a

⁷⁵ https://magyarorszag.hu/szuf_avdh_feltoltes lényege, hogy azok számára, akik rendelkeznek ügyfélkapu-hozzáféréssel, a kormány a NISZ Zrt.-n keresztül úgy biztosít elektronikus aláírást, hogy az elektronikus aláírás (valójában bélyegző) ténylegesen nem az aláíróé, hanem a NISZ Zrt.-é, a NISZ Zrt. meghatalmazottként látja el bélyegzővel a dokumentumot az „aláíró” megbízásából. Az aláírt dokumentumon tehát a NISZ Zrt. elektronikus bélyegzője szerepel, de hozzákapsol a NISZ Zrt. egy meghatalmazást, amin szerepelnek a megbízó természetes személyazonosító adatai (ún. „4T”), és a jogszabályi hivatkozás, amely szerint az okirat teljes bizonyító erejű. Dr. Kósa Ferenc: Elektronikus dokumentumok, munkaanyag. Kézirat lezárva: 2021. 07. 20.

⁷⁶ PJD 2018. 4., BDT2018. 3931, BDT2019. 3986. Példa a változó bírói gyakorlatra: BH 2015. 310., BDT2021. 4323.

⁷⁷ Ptk. 6:6. § (2).

⁷⁸ *Faludi*: i. m. (10), p. 133–134.

lényeges feltételekben (az engedély adásában, és az ezt tükröző felhasználási jog keletkeztetésében, valamint a díjazásban) megállapodtak, pusztán annak írásba foglalása maradt el. Amennyiben – akár bizonyítás útján – megállapíthatóak a felek szóbeli nyilatkozatai, illetve ráutaló magatartásuk alapján, hogy a lényeges kérdésekben megállapodtak, létező szerződéssel állunk szemben. A „nem létezés” határán lévő szóbeli vagy ráutaló magatartással tett jognyilatkozatok esetén azonban a felhasználási szerződés létrejöttének megállapítása még bizonyítás útján sem könnyű, és a bírói gyakorlat sem egységes.⁷⁹

A szerzői jogi törvény kivételként határoz meg olyan eseteket, amikor a felhasználási szerződés írásba foglalása nem kötelező:

- A sajtótermékben, napilapban vagy folyóiratban történő közzétételre kötött,
- a nem kizárólagos, ingyenes, a 26. § (8) bekezdés második mondatában meghatározott felhasználási jogot engedő,
- szoftver és a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis nem kizárólagos felhasználására felhasználási jogot engedő, vagy
- a szerző nem címzett vagy meghatározatlan számú személynek tett, ingyenes, nem kizárólagos felhasználási jog engedésére tett ajánlata elfogadásával létrejött

felhasználási szerződés esetén érvényesen lehet kötni felhasználási szerződést szóban és ráutaló magatartással. Továbbá a közös jogkezelő szervezetek elektronikus úton történő szerződéskötésére speciális szabályokat tartalmaz a törvény.

A törvény ezen pontját legutóbb 2021-ben módosították, és a gyakorlati elvárásokra is reagálva vezettek be újabb kivételeket. A harmadik kivétel modernizálja, kibővíti az Sztj. 1999-es szövege szerinti, a szoftver vagy gyűjteményes műnek minősülő adatbázis dologi másolati példánya kereskedelmi forgalomban való megszerzésére beiktatott kivételt, a negyedik pedig a művek felhasználási szerződés útján történő közkinsbe bocsátását támogatja, ami hazánkban is legitimé tette az egyébként több, mint két évtizede létező Creative Commons és ahhoz hasonló ingyenes (nem címzett vagy meghatározatlan számú személynek biztosított) online licencek alkalmazását.⁸⁰

Nem a szerződés alakiságát, hanem felhasználási módokat érintő tilalom, hogy a szerződés megkötésekor ismeretlen felhasználási módra vonatkozó felhasználási engedély érvényesen nem adható. Ha a felhasználási mód ismert, de ezen belül a felhasználás hatékonyságát fokozó, azt kedvezőbb feltételekkel vagy jobb minőségben lehetővé tevő módszer alakult ki a szerződés megkötését követően, erre a tilalom nem terjed ki. Ez a helyzet például, ha a sugárzásra vonatkozik a szerződés, és később olyan módszer jön létre, ami jobb vételt tesz lehetővé, valamint az is, ha többszörözésre vonatkozik a szerződés, és a felhasználó később korszerűbb műrögzítési módszert alkalmaz a többszörözés felhasználási mód keretein belül.⁸¹

⁷⁹ Pogácsás: i. m. (50), p. 126–128.

⁸⁰ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 384.

⁸¹ Faludi: i. m. (10), p. 130.

Az ún. életműszerződés törvényi tilalmáról a jövőben megalkotandó művek fejezetében írunk.

4.5. Jövőben megalkotandó műre vonatkozó szerződés

A felhasználási szerződés egyik esszenciális eleme a mű meghatározása, amire a szerző felhasználási engedélyt ad, az viszont nem feltétel, hogy a mű a szerződés aláírásakor már kész, „átadható” legyen.

A felhasználási jog meglétéhez szükséges a mű, erről pedig csak a mű elkészülte esetén beszélhetünk, hiszen ebben az időpontban keletkeznek a szerzőt a művével kapcsolatban megillető személyhez fűződő és vagyoni jogok, amelyekből a szerződéssel átengedhető felhasználási jogok származtathatók.⁸² Felhasználási szerződést azonban – a törvény által szabott kereteken belül, kellően részletes specifikáció mellett – a mű elkészültét megelőzően is érvényesen lehet kötni a jövőben elkészítendő művek jövőben létrejövő felhasználási jogai átruházására.

Az egyik törvényi korlát az ún. életműszerződés tilalma. Semmis a felhasználási szerződésnek az a kikötése, amellyel a szerző meghatározatlan számú jövőbeli művének felhasználására ad engedélyt. A tilalom mögötti jogalkotói szándék a szerző védelme, az őt kiszolgáltatott, bizonytalan helyzetbe hozó, rá nézve szélsőséges hátrányokat előrevetítő szerződések megkötésének elkerülése.

A tilalom a meghatározhatatlan számú, még el nem készült művek tekintetében történő szerződéskötésre vonatkozik, amikor a szerző konkretizálás nélkül az egész életművét, valamennyi jövőben létrehozandó alkotását bocsátja rendelkezésre. A tilalom azonban nem vonatkozik arra, hogy a jövőben megalkotandó művekre a felhasználási szerződést úgy kössék meg, hogy a jövőbeli műveket csak fajtájuk vagy jellegük szerint határozzák meg. Utóbbi esetre a törvény azzal védi a szerzőt, hogy speciális felmondási lehetőséget biztosít számára, amiről a törvény kógens szabálya szerint előzetesen nem lehet lemondani.⁸³

Az életműszerződés semmis ugyan, de a felek tervezését biztosítani képes, a felhasználási jogok hosszabb időre való lekötésére alkalmas szerződés köthető érvényesen.⁸⁴ A kulcs itt is a kifejezett, pontos, és a kógens szabályokba nem ütköző szerződésszövegben rejlik.

Arra az esetre, amikor a felek jövőben megalkotandó műre kötnek szerződést, a mű átadásának és a teljesítés elfogadásának is jelentősége lesz, továbbá annak, hogy a teljesített szolgáltatás, tehát az elkészült mű a felhasználói, vagyis megrendelői igényeknek megfelelően. A jövőben megalkotandó művek esetén a mű átadása nem a polgári jogban megszokott tulajdonátruházás, hanem a szerzői jogi felhasználás lehetővé tétele céljával történik. Ha

⁸² Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 382.

⁸³ Szjt. 52. §.

⁸⁴ Faludi: i. m. (10), p. 157.

a szerző tevékenységi (általában vállalkozási, művészeti, irodalmi, tudományos művekre megbízási jellegű) kötelezettsége szerzői jogi védelem alatt álló mű elkészítésére irányul, akkor a szerződés – *a lex specialis* miatt – nem a Ptk., hanem elsősorban az Szjt. 49. §-ának a hatálya alá esik.⁸⁵

Az így létrejött megállapodás tartalmában „felhasználási szerződéssel vegyes vállalkozási/megbízási szerződést” fog eredményezni.

A szerzői jogi törvény e körben – a szerzői jogi szabályoktól némileg idegen módon – valóban a vállalkozási szerződést idéző igény- és eljárásrendszert határoz meg. Ennek folyamata a következő:

- az átadott mű elfogadásáról a felhasználó az átadástól számított két hónapon belül köteles nyilatkozni, ha nem nyilatkozik, elfogadottnak kell tekinteni a művet,
- a felhasználó – elfogadás helyett – kijavításra visszaadhatja a művet (első visszaadás),
- majd ismét két hónapja van nyilatkozni az elfogadásról, és ha nem nyilatkozik, elfogadottnak kell tekinteni a művet,
- a felhasználó – elfogadás helyett – dönthet úgy, hogy ismét visszaadja kijavításra a művet (másodszori visszaadás),
- ha a szerző – bármelyik visszaadás esetén – megtagadja a kijavítást, a felhasználó a szerződéstől elállhat, és nem köteles díjat fizetni,
- ha a szerző – bármelyik visszaadás esetén – nem végzi el határidőre a kijavítást, a felhasználó a szerződéstől elállhat, és nem köteles díjat fizetni,
- ha a szerző a kijavítás(ok)at határidőre elvégezte, azonban a mű ezek után sem alkalmas a felhasználásra, a szerzőt mérsékelt díjazás illeti meg.⁸⁶

Ez a törvényi rezsím a szerzőt védő szabályok között a felhasználói érdekek figyelembevételével ösztönzi a szerzőt arra, hogy a szerződésben rögzített felhasználói igényeknek megfelelő művet készítsen.

A szerződésben a törvényi rendelkezéseket – a későbbi vita elkerülése érdekében – javasolt részletezni:

- Mennyi pontosan a „mérsékelt díjazás” mértéke?
- A mennyiségi és minőségi követelmények meghatározása, amiket a felhasználó elvár, amik kijavításra vagy elállásra adnak okot.
- Van-e olyan súlyosságú szerződésszegés, ami azonnali elállást tesz indokolttá?

Diszpozitív szabályok lévén nincs semmi akadálya annak sem, hogy a felek ezt az eljárást a szerződésben felülírják, és akár a szerző hátrányára szigorítsanak rajta (például ha a mű alkalmatlan a felhasználásra, elesik a díjazástól), vagy előnyére engedjenek belőle (például a felhasználói nyilatkozattételi határidőt egy hónapra csökkentse), esetleg elemeket vegye-

⁸⁵ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 382–383.

⁸⁶ Szjt. 49. (1)–(4).

nek át a Ptk. általános kellékszavatossági szabályai közül (például kijavítással egy sorban a díjcsökkentés választásának lehetősége).

Ki kell tehát emelni, hogy az Szjt. jövőben megalkotandó művekre vonatkozó eljárási szabályai egy átlagos esetre adnak átlagos megoldást, azonban az egyedi igényeket egy egyedileg kimunkált szerződés fogja a felhasználó számára biztosítani.

4.6. A szerződés bíróság általi módosítása

A szerződés „törvényt” hoz létre a felek között, ami akkor is teljesítendő, ha egyik vagy másik félnek az nem kedvez. Ha a szerződés módosításának szükségessége merül fel, ezt elsődlegesen a szerződő felek egymás között, akarategységben kísérlik meg rendezni. Ezért a szerződés bíróság általi módosítása a Ptk. szerint kivételes, ritkán alkalmazott eseteket ölel fel, amikor egy tartós jogviszonyban állnak be olyan változások, amelyek miatt a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése az egyik fél lényeges jogi érdekét sértené, és amelyek indokolják, hogy a szerződést a megváltozott körülményekhez a bíróság „kiigazítsa”, és amely esetben a felek szerződés útján a módosítást nem tudták rendezni. A „*clausula rebus sic stantibus*” alkalmazásakor a bíróság a körülmények bekövetkeztét, előreláthatóságát és a felróhatóságot is vizsgálja.⁸⁷ Nincs ez másként felhasználási szerződések esetében sem.

Az Szjt. a felhasználási szerződésekre egy további, speciális esetkört is megállapít. A bíróság akkor is módosíthatja a felhasználási szerződést, ha az a szerzőnek a felhasználás eredményéből való arányos részesedéshez fűződő lényeges jogos érdekét azért sérti, mert a mű felhasználása iránti igénynek a szerződéskötést követően bekövetkezett jelentős növekedése miatt feltűnően nagyra válik a felek szolgáltatásai közötti értékaránytalanság.⁸⁸

Az ún. bestsellerklauzula a Ptk.-ban szabályozott esettől eltér, ugyanis itt a feltűnő értékkülönbség nem a szerződéskötéskor áll fenn, hanem később keletkezik azzal, hogy az eredeti díjazás megállapításakor nem kalkulált igénynövekedés lép fel a mű iránt, tehát a mű olyannyira sikeres lesz, és annyi bevételt hoz a felhasználónak, hogy a szerződés (leginkább a díjazás) utólagos, szerző javára történő kiigazítása lesz indokolt. Ez az eset nem feltétlenül tartós jogviszonyokban, hanem akár egy egyszeri felhasználási engedélyre vonatkozó szerződés esetén is alkalmazható.

A gyakorlatban a fix összegű jogdíjmeghatározáshoz kapcsolódik inkább a bestsellerklauzula alkalmazása, de alapvetően nem kizárt az sem, hogy bevételarányú jogdíjszámítás esetén alkalmazzák a szabályt.⁸⁹

⁸⁷ 6:192. §.

⁸⁸ Szjt. 48. § (1).

⁸⁹ Lontai: i. m. (8), p. 169–170.

4.7. A felhasználási szerződés megszűnése és megszüntetése. A felmondás szabályai

A felhasználási szerződés a jövőre nézve megszűnik a szerződésben megállapított idő elteltével vagy a szerződésben meghatározott körülmények bekövetkeztével, valamint akkor is, ha a védelmi idő eltelt.⁹⁰ A felhasználási szerződés megszűnése azt eredményezi, hogy az abból fakadó valamennyi jog és kötelezettség megszűnik. A védelmi idő lejártá esetén ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szerzői jogi védelem megszűnésével a felhasználást nem szerződéses alapon, hanem a mű közkinccsé válása miatt lehet szabadon folytatni.

A felhasználási szerződés egyik vagy másik fél által történő teljesítése (a jog átruházása és az ellenérték megfizetése) nem szünteti meg a szerződést, hanem a szerződés ekkor veszi csak igazán kezdetét, mert ekkor válik a megszerzett felhasználási jog gyakorolhatóvá.⁹¹ A felhasználási szerződés megszűnése továbbá nem feltétlenül egyezik a felhasználási engedély időtartamának lejártával sem, hiszen utóbbi csupán a felhasználás jogalapját szünteti meg, de egyéb rendelkezések attól még hatályban maradhatnak, l. még a felhasználási engedély időtartamáról szóló fejezetet.

Ezért a szerződés szövegezésében a jogviták elkerülése érdekében ezen rendelkezéseket nem javasolt összemosni.

A szerződést a felek közös megegyezéssel a jövőre nézve megszüntethetik vagy a megkötés időpontjára visszamenőleges hatállyal felbonthatják. Felbontásra akkor van lehetőség, amikor elállásra, tehát amikor természetben vissza lehet adni az addigi szolgáltatást (így jövőben megalkotandó mű esetében amíg az alkotás folyamatában egyeztetnek a felek, de a mű nem jön létre, vagy nem került átadásra, és a felhasználás nem kezdődött meg). Egyéb esetekben megszüntetésre van mód. Ha a felek a jövőre nézve szüntetik meg a felhasználási szerződést, akkor a megszűnés előtt már teljesített szolgáltatásokkal (például megfizetett jogdíj, megkezdett felhasználás) a felek elszámolnak.⁹²

Az egyoldalú jognyilatkozattal történő megszüntetés esetei a felmondás és az elállás, amelyekre csak akkor van mód, ha vagy a törvény (Ptk. vagy az Szjt.), vagy a szerződés a felet feljogosítja.

A felhasználási szerződés tekintetében az Szjt. tartalmaz speciális felmondási okokat, amik nem zárják ki a Ptk.-beli felmondási jogoknak a gyakorolhatóságát.

Az Szjt.-beli speciális felmondási okok meglehetősen szűkmarkúak, és csak a kizárólagos felhasználási engedélyt szerző felhasználóval kötött szerződés esetén gyakorolhatóak. Az ilyen engedélyekben a szerző komoly korlátozást vállal arra vonatkozóan, hogy más úton aknázza ki a művében rejlő sikert. Emiatt különösen fontos, hogy a felhasználó fel is használja a művet, és hogy ezt úgy tegye, ahogy arról megállapodtak, vagy ahogy egyébként a

⁹⁰ Szjt. 54. §.

⁹¹ *Faludi*: i. m. (10), p. 167.

⁹² Ptk. 6:212. §.

szerződés szelleméből következik.⁹³ Felhasználási kötelezettséget – az általános szabályokhoz hasonlóan – itt sem határoz meg a törvény, csak a szerződés megszüntetésének lehetőségét. Ilyen módon a törvény értelmében a szerző felmondhatja a kizárólagos felhasználási engedélyt tartalmazó szerződést, ha a felhasználó nem kezdi meg a mű felhasználását a szerződésben meghatározott vagy – ennek hiányában – az adott helyzetben általában elvárható időn belül; vagy a felhasználó a szerzővel megszerzett jogait nyilvánvalóan a szerződés céljának megvalósítására alkalmatlan módon vagy nem rendeltetésszerűen gyakorolja.⁹⁴ Ha a szerződést határozatlan vagy öt évnél hosszabb időre kötötték, akkor a szerzőt a törvény „türelemre inti”, hiszen a felmondási jogát ez esetben csak a szerződés megkötésétől számított két év után gyakorolhatja. A szerző a felmondási jogát csak azt követően gyakorolhatja, hogy a teljesítésre a felhasználónak megfelelő határidőt szabott (tehát felhívta a felhasználás megkezdésére vagy a szerződés céljának a megvalósítására vagy a rendeltetésszerű joggyakorlásra), és az eredménytelenül telt el.⁹⁵

Kifejezett kógencia csak arra vonatkozik, hogy a szerző ezen törvényben meghatározott felmondási jogáról előzetesen nem mondhat le, és a gyakorlást is csak öt évre lehet kizárni, egyéb tekintetben a szerződésben lehet akár a szerzőre nézve is szigorítani a felmondás lehetőségét.

A szerzői jogi törvény speciális felmondási okot határoz meg a jövőben megalkotandó művekre kötött szerződésekre, amelyekben a műveket csak fajtájuk vagy jellegük szerint jelölik meg. Ilyen esetben a szerződés megkötésétől számított öt év elteltével és azt követően újabb öt-öt év elteltével bármelyik fél hat hónapra felmondhatja a szerződést. A szerző erről a jogról előzetesen nem mondhat le.⁹⁶

További Sztj.-beli felmondási ok lehet a törvény értelmében az, a gyakorlatban ritka helyzet, hogy a szerző visszavonja a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyét.⁹⁷

Elállási jog jövőben megalkotandó művek esetére értelmezhető, és a törvény meghatároz néhány esetet, amit a 4.5. pontban fejtettünk ki.

Az Sztj. szűkre szabott egyoldalú szerződszűntetési rendelkezései miatt kifejezetten indokolt lehet, hogy a felek a szerződésben további felmondási, esetleg – amennyiben ez a szolgáltatásból fakadóan lehetséges – elállási okokat határozzanak meg (például egyszerű engedély esetén felmondási jogot arra az esetre, ha a felhasználó szerződést szeg, vagy súlyos szerződszegés esetén a szerzői felszólítás kivárása nélküli felmondási jogot), és az is, hogy a törvényi megszüntetési szabályokat pontosítsák, konkretizálják (például mi az az „elvárható idő”, amin belül a felhasználást meg kell kezdeni).

⁹³ Grad-Gyenge Anikó: Egy modern szerzői jog. Médiatudományi Intézet, Budapest, 2022, p. 107.

⁹⁴ Sztj. 51. § (1).

⁹⁵ Sztj. 51. § (2)–(3).

⁹⁶ Sztj. 52. §.

⁹⁷ Sztj. 53. § (1).

Vegyes szerződések esetén a felmondás lehetőségeit az eltérő jellegű szerződésrészek tekintetében a felek különülten rendezhetik, és előállhat olyan helyzet, hogy a szerződés vállalkozási vagy megbízási része megszűnik, míg a felhasználási engedély fennmarad – esetleg fordítva. Az ítélkezési gyakorlat a vegyes szerződések minősítésénél azt a szerződést tekinti irányadónak, amelynek elemei a jogviszonyra leginkább jellemzőek. Azt a kérdést ugyanakkor, hogy a felek jogviszonyára milyen jogszabályt kell alkalmazni, az egész szerződés tartalma dönti el.⁹⁸

5. AZ UNIÓS SZERZŐI JOGI REFORM NYOMÁN MEGJELENŐ RENDELKEZÉSEK

Jelen szócikk bár nem tárgyalja részletesen a felhasználási szerződések európai uniós szerzői jogi harmonizációját,⁹⁹ nem lehet elmenni azonban a Szjt. új – 2021. június 1. napjával hatályba lépett – rendelkezései mellett, amelyek az Európa Parlament és a Tanács digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról szóló 2019/790 (EU) irányelv (CDSM-irányelv) átültetése nyomán kerültek be a törvénybe.

A CDSM-irányelv 3. fejezete a „méltányos díjazás a szerzők és az előadóművészek felhasználási szerződéseiben címet viseli”, és számos, a szerzők számára garanciálisnak minősülő felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezésnek a nemzeti jogba történő beillesztését írja elő, ezzel részben harmonizálva a tagállamok szerzői jogi felhasználási szerződésekkel kapcsolatos jogát.

Általánosságban megállapítható, hogy az Szjt. ezen rendelkezések nagy részét már részben vagy egészben tartalmazta, így tulajdonképpen egy olyan fő rendelkezés volt, ami ténylegesen újdonságként került be a törvénybe, ez pedig a 19. cikkben foglalt átláthatósági kötelezettség, ami lényegében a felhasználónak a szerző felé fennálló, felhasználással kapcsolatos adatszolgáltatási kötelezettségét írja elő.

Röviden áttekintve az irányelv 3. fejezete az alábbi rendelkezésekből tevődik össze a 19. cikk felül.

A 18. cikk a megfelelő és arányos díjazás elvét írja elő, amit az Szjt. 16. § (4) bekezdése már alapvetően tartalmazott.

A 20. cikk egy szerződéskiigazítási mechanizmust ír elő, amely tulajdonképpen az Szjt.-ben foglalt bestsellerklauzulát foglalja magában, kiterjesztve azt a szerzőkön kívül az előadóművészekre is.¹⁰⁰

A 21. cikk egy önkéntes alapon működő alternatív vitarendezési eljárás bevezetését írja elő a szerződéskiigazítással kapcsolatos jogviták vonatkozásában, aminek az Szjt.-ben már

⁹⁸ Fővárosi Ítéletábla Pf. 20.669/2021/14.

⁹⁹ A szerzői szerződési joggal kapcsolatos európai uniós jogharmonizációról l. *Grad-Gyenge*: i. m. (2).

¹⁰⁰ Szjt. 48. §.

korábban is létező Egyeztető Testület tesz eleget. Ennek megfelelően a felhasználó és a szerző a – Szerzői Jogi Szakértő Testület tagjai közül választott – Egyeztető Testülethez fordulhat az átláthatósági kötelezettséggel és a szerződéskezelési mechanizmussal kapcsolatos jogviták esetén is.

A 22. cikk a visszavonás jogát írja elő, ami a kizárólagosan adott felhasználási engedély visszavonását teszi lehetővé a felhasználásnak a felhasználó általi elmaradása esetén. Ezen cikknek megfelelő rendelkezés szintén létezett már az Szjt.-nek az 51. §-ában.

A 23. cikk pedig kimondja, hogy az átláthatósági kötelezettségnek, a szerződéskezelési mechanizmusnak (bestsellerklauzula) és az alternatív vitarendezési eljárásnak a rendelkezéseit akadályozó szerződéses rendelkezéseket nem lehet érvényesíteni. Ezt a rendelkezést az Szjt. 50/B. §-a ültette át, kimondva, hogy az ezen rendelkezések érvényesülését kizáró szerződéses rendelkezések semmissek.

5.1. A felhasználó adatszolgáltatási kötelezettsége

Az Szjt. 50/A. §-a ülteti át a CDSM-irányelv 19. cikkében előírt átláthatósági kötelezettséget, előírva a felhasználó részére egy éves szinten visszatérő tájékoztatási kötelezettséget.

A kötelezettség célja, hogy a szerzők – és az előadóművészek – az ezen kötelezettség alapján biztosított információk által felmérhessék a műveik – valamint előadóművészi teljesítményeik – és azokhoz fűződő jogaik gazdasági értékét, tekintettel arra, hogy általánosságban véve a szerzők hátrányosabb szerződési pozícióban vannak a felhasználási szerződések megkötésekor, és ezzel a garanciális rendelkezéssel biztosítható számukra annak ellenőrzése, hogy az engedélyért kapott díjazáshoz képest milyen gazdasági értékkel rendelkezik az általuk nyújtott engedély.¹⁰¹

A kötelezettség alapján a felhasználó évente legalább egyszer köteles részletesen tájékoztatni a szerzőt a felhasználási szerződéssel érintett mű felhasználásáról, ennek a felhasználásnak a módjáról és mértékéről, a felhasználásból eredő bevételről, jelölve azt, hogy felhasználási módoként miként oszlott meg a bevétel, továbbá a szerző részére fizetendő díjazásról. Az információknak naprakésznek, a felhasználás szempontjából relevánsnak és átfogónak kell lenniük és magukba kell, hogy foglalják a felhasználáshoz kapcsolódó összes bevételt, így a másodlagos kereskedelmi hasznosításból (merchandising) származó bevételeket is.¹⁰²

Alapvetően a tájékoztatási kötelezettség automatikusan terheli a felhasználót, azaz nem kötődik a szerző általi kérelemhez, azonban vannak olyan esetek, amikor a kötelezettség enyhíthető vagy mellőzhető. Filmre és audiovizuális műre vonatkozó felhasználási szerződés esetén a felek dönthetnek úgy, hogy a tájékoztatási kötelezettség csak a szerző írásban vagy elektronikus úton bejelentett tájékoztatási igénye esetén áll fenn.

¹⁰¹ CDSM-irányelv (74)–(75) preambulumbekzdése.

¹⁰² CDSM-irányelv (75) preambulumbekzdése, ill. *Gyertyánfy, Legeza*: i. m. (1), p. 409–410.

Nem áll fenn a tájékoztatási kötelezettség olyan szerzőkkel szemben, akiknek a teljes mű elkészüléséhez történt hozzájárulása nem jelentős, kivéve ha a tájékoztatási kötelezettség teljesítése a bestsellerklauzulának a szerző általi érvényesítéséhez szükséges.

Egyáltalán nem áll fenn tájékoztatási kötelezettség a munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban alkotott művek esetén, továbbá a közös jogkezelő szervezetek és a független jogkezelő szervezetek által kötött felhasználási szerződésekre, valamint a közös jogkezelő szervezetek által a díjigények gyakorlása körében a díjfizetésre kötelezettel kötött megállapodásokra.

A tájékoztatási kötelezettség első körben a szerzővel közvetlenül szerződő felet terheli, még akkor is, ha a felhasználási engedély továbbengedélyezésre vagy átruházásra került, ez csak akkor száll át az elsődleges felhasználóval szerződő további felhasználókra, ha a tájékoztatáshoz szükséges információval a felhasználásra elsődlegesen jogosított felhasználó nem rendelkezik.

A tájékoztatási jog évente visszatérő kötelezettség, melynek időtartamára két határidő állapítható meg. A szerződés megszűnése esetén ugyanis a felhasználó 30 napon belül köteles záró tájékoztatás nyújtására a szerző számára. Ennél azonban érdekesebb kérdés az, hogy a hatályban lévő, de időlegesen felhasználással nem járó szerződések esetén fennáll-e a tájékoztatási kötelezettség. Az irányelv e tekintetben úgy fogalmaz, hogy tájékoztatási kötelezettség addig áll fenn, amíg a felhasználás folyamatban van. Ezt a (75) preambulumbeközlés általi megfogalmazást kétféleképpen is lehet érteni, egyrésztől érthető úgy, hogy a tájékoztatási kötelezettség egy hosszabb időtartamig fennálló felhasználási szerződés esetén csak azokra az időtartamokra áll fenn, amikor tényleges felhasználása történik a műnek. Másrésztől pedig úgy is lehet érteni, hogy mindaddig, amíg a felhasználás potenciálisan fennáll, a kötelezettség is érvényesül, függetlenül attól, hogy előfordulnak-e olyan köztes időszakok (évek), mikor nem történik tényleges felhasználás. Jelen sorok írójának álláspontja szerint a tájékoztatási kötelezettség, amíg a felhasználásra a felhasználónak az engedély alapján lehetősége van, fennáll, így azokban az években is szükséges a szerzőt a felhasználásról tájékoztatni, amikor nem történik tényleges felhasználás. Az ilyen időszakoknál viszont annyiból egyszerűsített a tájékoztatási kötelezettség, hogy abban elegendő arról nyilatkozni, hogy az adott tárgyévben felhasználás nem történt.

5.2. A kollektív felhasználási szerződés mint új elem

Az irányelv 3. fejezete a szerzők és előadóművészek vonatkozásában bevezetett garanciális rendelkezések mellett, pontosabban fogalmazva azok által bevezet egy új fogalmat is a hazai szerzői jogi rendelkezések közé, ez pedig a kollektív felhasználási szerződés fogalma.

Alapvetően azt nem lehet állítani, hogy korábban nem került alkalmazásra a kollektív szerződés fogalma szerzői jogi ügyekben, azonban az irányelv rendelkezései nyomán az Szt. konkrét fogalm meghatározással élt annak értelmezésére, hogy pontosan mit tekintünk a keretei között kollektív felhasználási szerződésnek.

E szerint a kollektív felhasználási szerződés egy olyan szerződés, amelyet erre – létesítő okiratból fakadó – jogosultsággal rendelkező szerzői és felhasználói érdekképviselői szervezetek kötöttek az érintett szerzői műveik felhasználása engedélyezésének általános feltételeiről.¹⁰³

A fogalomból ered, hogy itt a szerződő felek mindkét oldalról érdekképviselői szervezetek kell, hogy legyenek, és ezen szervezetek létesítő okiratában szerepelnie kell a kollektív felhasználási szerződés-kötési lehetőségnek mint szervezeti tevékenységnek.¹⁰⁴

A kollektív felhasználási szerződés funkcióját tekintve lefektethet olyan, a felhasználás tekintetében releváns általános rendelkezéseket, amelyek a kollektív felhasználási szerződés alkalmazását kimondó felek részéről egyfajta általános szerződési feltétel jelleggel a felhasználási szerződésük részévé válnak. Ilyen rendelkezés lehet többek között a díjazás mértéke, valamint a megfelelő és arányos díjazás meghatározása, különböző szankciók kikötése, valamint a tájékoztatási kötelezettség gyakorlási kereteinek lefektetése.

6. EGYES FELHASZNÁLÁSI SZERZŐDÉSEK

6.1. A kiadói szerződés

A kiadói szerződés a felhasználási szerződés egyik altípusa. A szerzői jog fejlődéstörténetében kulcsszerepet játszott a kiadói szerződés, szabályozása meg is előzte az első kontinentális szerzői jogi törvényeket. Ennek oka, hogy a legalapvetőbb, legkorábbi, a könyvnyomtatás feltalálásából folyó felhasználási mód a többszörözés és a többszörözött példányok forgalomba hozatala, ezért korán mutatkozott piaci igény a kiadói ügylet szabályozására.¹⁰⁵

A kiadói szerződés klasszikus esete az irodalmi művek nyomtatott formában történő kiadására, tehát a mű többszörözésére és terjesztésére vonatkozik. Azonban idetartozik a zeneműkiadói szerződés is, amely a könyvkiadásra irányuló szerződésből önállósult bizonyos fokig. Eredetileg kottakiadásra, kotta nyilvános előadás céljára történő rendelkezésre tartására és bérbeadására irányult.

Kiadói szerződés alapján a szerző köteles a művet a kiadó rendelkezésére bocsátani, a kiadó pedig jogosult azt kiadni, valamint forgalomba hozni, és köteles a szerzőnek díjat fizetni. Első olvasatra a „rendelkezésre bocsátás” egyfajta birtokátruházást sejtet, azonban ez helyesen nem a szerződés érvényességi feltétele. A szerzőnek annyi a kötelezettsége, hogy a kiadót olyan helyzetbe hozza, hogy a műpéldányhoz (adott esetben a kézirathoz) hozzá tudjon jutni. Ha a szerző más módon rendelkezésre tudja bocsátani a művet, akkor a mű átadására ebben az esetben sem kell, hogy sor kerüljön.¹⁰⁶

¹⁰³ Szjt. 50/A. § (9).

¹⁰⁴ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 413–414.

¹⁰⁵ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 423.

¹⁰⁶ Grad-Gyenge: i. m. (93), p. 110.

A kiadói szerződés esetén a felek fő kötelezettsége a többszörözési és a terjesztési jog átruházása, ennek ellenértékeként a díj megfizetése. Ügyelni kell arra, hogy az Szjt háttérben alkalmazandó 47. § (2) bekezdése alapján nem mindenfajta többszörözésre szerez jogot külön kikötés nélkül a kiadó. Az elektronikus hordozóra történő másolásra (ez az e-könyv kiadása, valójában az e-könyv lehívásra hozzáférhetővé tételének előfeltétele) csak külön kikötés alapján lehet jogot szerezni. Hasonló a helyzet a forgalomba hozatali jogtól különböző, a terjesztési jogba tartozó részjogosítványok esetében is [Szjt. 23. §, 47. § (3) bek.]. Ha pedig a felek azt szeretnék előírni, hogy a szerző a kéziratot (annak meghatározott formáját, változatát, meghatározott módon) átadja a felhasználónak, akkor erről szerződéses úton kell megállapodni. A kiadó kiadói (felhasználási) joga keletkezéséhez ez nem feltétel, hanem akárcsak más felhasználási szerződések esetében, elegendő az engedély és a kiadói/felhasználási jog megfelelő körülírása.¹⁰⁷

Másképp viszont a felhasználási szerződés létrejötténél kifejtett szabály itt is érvényesül, miszerint még ha sor is kerül a mű átadására, az önmagában nem hoz létre érvényes felhasználási jogot.

A szerződés értelmezésére a felhasználási szerződések értelmezésénél részletezetteken túl a törvény rögzíti, hogy a kiadás joga – kétség esetén – a mű magyar nyelvű kiadására vonatkozik. Tehát idegen nyelvű kiadási jogról a szerződésben kifejezetten kell rendelkezni.

A kiadási jog – eltérően a kizárólagosság általános szabályainál írtaktól – kizárólagos jogot biztosít a felhasználónak. Ha tehát egyszerű jogban szeretnének a felek megállapodni, arról kifejezetten kell rendelkezni. Ez a kizárólagosság nem vonatkozik gyűjteményes művekre és a napilapok, folyóiratok számára készült művekre, amelyek esetében az egyszerű engedély főszabálya alkalmazandó.

Irodalmi mű kiadásánál képek alkalmazásához a szerző beleegyezése szükséges. A szabály szorosan összefügg a szerző személyhez fűződő jogával, azon belül a mű egysége védelmének egy gyakorlati példája. E speciális szabály nélkül is élne az az előírás, hogy olyan képpel nem lehet ellátni egy irodalmi művet, amelyik a szerző becsületére vagy jó hírnévére sérelmesen eltorzítja, megváltoztatja azt.

Miután azonban a szerző beleegyezett abba, hogy művét képek alkalmazásával (illusztrációkkal) adják ki, az egyes képek felhasználásához való hozzájárulását csak alapos okból tagadhatja meg.¹⁰⁸

A Nagykommentár kiemeli, hogy a szerzőtől kapott hozzájárulás csak az illusztráció (így kép, fotó, ábra) alkalmazására terjedhet ki, azonban nem készíthető ilyen engedély alapján képregény a műből, és nem lehet megfilmesíteni sem, mert ahhoz már átdolgozási engedélyre van szükség.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 424.

¹⁰⁸ Szjt. 57. §.

¹⁰⁹ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 428.

6.2. A tartalommegosztó szolgáltatók által kötendő felhasználási szerződés

A szerzői jogi törvény tartalommegosztó szolgáltatókra vonatkozó rendelkezései a CDSM-irányelv 17. cikkének átültetését szolgálják, amely uniós rendelkezés célja a szerzői művek online platformokon történő felhasználása által keletkezett „value gap” jelenség kezelése. A „value gap” jelenség lényege, hogy az olyan online platformok, amelyek a felhasználóknak (szolgáltatás igénybe vevőinek, useereknek) felületet biztosítanak többek között szerzői jogi tartalmak nyilvánosságához közvetítésére, ezen tartalmak nyomán jelentős forgalomhoz és a forgalomból eredendően jelentős bevételhez jutnak, amelyből a szerzői jogosultak egyáltalán nem részesedtek. Ennek oka abban keresendő, hogy szerzői jogi értelemben a CDSM-irányelv előtti időszakban a platformok általi tevékenységet nem tekintették felhasználásnak, így a felhasználást kizárólag a platformot igénybe vevő userek végezték, a platformok pedig az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv 14. cikke által biztosított mentesülés által biztosították a saját oldalukról a szerzői jogi felelősség alóli mentesülést.¹¹⁰

A 17. cikk és ezáltal az ezt átültető Szjt. 57/A–57/H. §-ai tulajdonképpen felelősségtelepítő klauzulák, amelyek rögzítik, hogy a tartalommegosztó szolgáltatók¹¹¹ nyilvánosságához közvetítést (lehívásra hozzáférhetővé tételt) végeznek, ha a nyilvánosság számára elérhető szolgáltatásuk keretében hozzáférést biztosítanak a szolgáltatásukat igénybe vevő személyek által feltöltött, szerzői jog által védett művekhez, valamint szomszédos jogi teljesítményekhez. A tartalomszolgáltató, tekintettel arra, hogy maga is nyilvánosságához közvetítést végez, felel a szolgáltatását igénybe vevő személy által jogosultság nélkül felhasznált mű vagy szomszédos jogi teljesítmény nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tételéért.

Ezen felelősség alól pedig első körben akkor tud mentesülni a tartalommegosztó szolgáltató, ha bizonyítja, hogy az adott helyzetben általában elvárható legnagyobb gondossággal járt el:

- (i) a felhasználási engedély megszerzése érdekében;
- (ii) annak biztosítása érdekében, hogy a szolgáltatása keretében ne váljon elérhetővé olyan mű vagy szomszédos jogi teljesítmény, amelyet a jogosult megjelölt;
- (iii) a jogosult által a jogosulatlan felhasználás okán megküldött, megfelelően indokolt értesítés beérkezését követően haladéktalanul intézkedett az értesítésben megjelölt műnek vagy szomszédos jogi teljesítménynek az eltávolítása vagy hozzáférhetetlenné tétele érdekében, és gondoskodott az értesítésben megjelölt mű vagy szomszédos jogi teljesítmény jövőbeni elérhetővé tételének megakadályozásáról.¹¹²

¹¹⁰ Michael Stedman Bernal: Mind the Value Gap: Article 17 of the Directive on Copyright in the Digital Single Market: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3810144.

¹¹¹ Az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény (Ektv.) 2. § k) pontja szerinti szolgáltató, amelynek fő vagy egyik fő célja a szolgáltatás igénybe vevője által feltöltött, jelentős mennyiségű, szerzői jogi védelem alatt álló mű vagy szomszédos jogi teljesítmény (i) tárolása, (ii) nyilvánosságához közvetítése, ideértve a nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tételét is, és (iii) üzletszerű összerendezése, és népszerűsítése.

¹¹² Szjt. 57/E. § (2).

A tartalommegosztó szolgáltató tehát elsődlegesen köteles arra törekedni, hogy beszerezze a jogszerű felhasználáshoz szükséges engedélyt. Ez a kötelezettség viszont nem jár szerződéskötési kényszerrel, azaz amennyiben a szerzők elzárkóznak a szerződéskötéstől, vagy lehetetlen szerződési feltételeket állítanak, úgy a tartalommegosztó szolgáltató azt köteles bizonyítani, hogy az adott helyzetben általában elvárható legnagyobb gondossággal járt el a szerződés megkötése érdekében. Az adott helyzetben általában elvárható legnagyobb gondosság mint felelősségi mérce a CDSM-irányelv által alkalmazott „best efforts” mércéhez kíván igazodni, azt beillesztve a Ptk. felelősségi rendszerébe, az elvárható magatartás elvéhez igazodva, de ahhoz képest egy magasabb felelősségi mércét létrehozva.¹¹³

A tartalommegosztó szolgáltató kvázi szerződéskötési kötelezettsége kapcsán kiemelendő, hogy a szabályozás szerint a tartalommegosztó szolgáltató által ily módon kötött felhasználási szerződés és engedély nemcsak a saját felhasználásának minősülő nyilvánosságához közvetítésre terjed ki, hanem a szolgáltatását igénybe vevő személyek, azaz felhasználói olyan felhasználásaira, amelyek nem kereskedelmi céllal valósulnak meg, illetve nem eredményeznek kereskedelmi mértékű bevételeket.

A felhasználási engedély kiterjesztése fordítottn is működik, azaz amennyiben a szolgáltatást igénybe vevő személy szerzi meg a felhasználási engedélyt, amely kiterjed a lehívásra hozzáférhetővé tételre, az engedély hatálya a tartalommegosztó szolgáltatóra a felhasználási jog keretein belül kiterjed.¹¹⁴

A tartalommegosztó szolgáltatókra vonatkozó rendelkezések az Szjt. felhasználási szerződésekre vonatkozó fejezetén belül összességében nem tisztán szerződési jogi jellegű szabályokat tartalmaznak, hanem egy teljesen új rezsimet vezetnek be, amelyben azonban fellelhetők a felhasználási szerződéshez kapcsolódó részek, mint a fent tárgyalt felhasználási engedély megszerzésére irányuló tevékenység előírása, valamint az így szerzett felhasználási szerződés alanyi körének kiterjesztése a tartalommegosztó szolgáltató bizonyos felhasználói körére.

6.3. Szoftverlicencia

A szoftver mint szerzői mű speciális jellegéből adódóan szükséges röviden tárgyalni a szoftverek kapcsán adott felhasználási engedélyek nyomán felmerülő kérdéseket.

Jelen fejezete a szócikknek nem kíván mélyen belemerülni a szoftverlicenciák világába, ugyanis az rendkívül összetett és sokrétű, ehelyütt csak általánosságban mutatjuk be a lehetséges kategóriákat, és a lényeges, a felhasználási engedélyek általános szabályaitól eltérő Szjt.-beli szabályokat.

¹¹³ L. a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2021. évi XXXVII. törvény végső előterjesztői indokolása 19. §.

¹¹⁴ Szjt. 57/C. §.

A szoftverek felhasználására irányuló szerződések csoportosításának két fő kategóriája van, a tulajdonosi szoftverek és a különböző szabadságfokú szabad szoftverek csoportja. Tulajdonosi szoftvernek nevezünk minden olyan szoftvert, amelynek a felhasználási engedélye vonatkozásában akár a használata, terjesztése vagy kódjának megismerése tekintetében bármilyen korlát kerül megfogalmazásra. A szabad szoftverek pedig azon kategóriát alkotják, amelyben a felhasználásnak főszabály szerint nincs, vagy csak nagyon minimális korlátja van.¹¹⁵

A tulajdonosi szoftverekhez kapcsolódó licenceknek négy fő csoportja van, amelyek az alábbiak.

A dobozott vagy kereskedelmi szoftverek a tömeges piaci értékesítésre szánt szoftverek csoportja, amelyek értékesítése mindig ellenértékhez kötött, a használati példányszámot a licenc határozza meg. Az engedély eléggé szigorú szabályokat tartalmaz, összesen egy biztonsági másolat készítése lehetséges, és a program terjesztése, valamint a forráskód megismerése nem lehetséges. Az ilyen szoftverek kapcsán kötött felhasználási szerződéseket végfelhasználói licencnek (End-User Licence Agreement) nevezik.

Az egyedi licenclésű szoftverek kategóriájába azok a felhasználási engedélyek tartoznak, amelyeket olyan számítógépi programalkotások vonatkozásában nyújtanak, amelyeket a fejlesztőjük nem tömeges értékesítésre szánt, azaz a felhasználók köre viszonylag kötött, számszerűsíthető. Az ilyen szerződések állnak a legközelebb a klasszikus felhasználási szerződéshez, hiszen ezek nem általános szerződési feltételként kerülnek kidolgozásra, hanem egyedileg kerülnek meghatározásra a felek által.

A shareware szoftverek csoportjába a nem hagyományos értékesítési csatornákon, így például magazinok mellékleteiként beszerezhető vagy internetről letölthető szoftverek tartoznak, amelyek tekintetében egy próbaverziót kapnak a felhasználók. A próbaverzió lényege, hogy a felhasználó a szoftver előzetes használata, tesztelése után döntheti el, hogy valóban kifizeti-e a további használatához szükséges díjat, és így megszerzi a szoftver rendes licencét, ami általában egy végfelhasználói licenc.

Az utolsó csoportba pedig a freeware szoftverek tartoznak, amelyek bár teljesen szabadon érhetőek el és használhatók, azonban a forráskódjuk nem kerül nyilvánosságra hozatalra, nem hozzáférhető, és a szerző a szabad szoftverekkel ellentétben „nem mondott le a jogsultságairól”.¹¹⁶

A tulajdonosi szoftverek kategóriáinak ismertetését követően rátérünk a szoftverek kapcsán előírt felhasználási engedélyekre vonatkozó speciális rendelkezésekre. Ezen rendelkezésekre.

¹¹⁵ Idetartoznak az Open Source hozzáféréssel közzétett szoftverek, amelyek tekintetében egyedüli kööttség, hogy a felhasznált forráskóddal létrehozott szoftvert az átdolgozó köteles ugyanezen licenc alatt nyilvánosságra hozni. Szintén ebbe a kategóriába tartoznak a Copyleft licenccel közzétett szoftverek.

¹¹⁶ Jeszenszky Péter: Szoftverlicencek, szabad és nyílt forráskódú szoftverek. Debreceni Egyetem Informatikai Kar, 2019: <https://arato.inf.unideb.hu/jeszenszky.peter/download/prt/presentations/old/licensing-2x2.pdf>.

kezelések egyedisége részben abból fakad, hogy a szoftver jogszerű felhasználója számára biztosított egyedi kivételekkel bizonyos mértékben megfordítják a felhasználási engedély a szerző számára az Szt. felhasználási szerződésekre vonatkozó V. fejezetében foglalt kedvezőbb értelmezését. Ennek oka a szoftverek esetében részben a műérzékelés jelentőségének elhanyagolható mértékében és a szabad felhasználási esetek korlátozott érvényesülésében keresendő.¹¹⁷

Az Szt. a szoftvert jogszerűen felhasználó személy vonatkozásában korlátozza a szerző vagyoni jogait, oly módon, hogy amennyiben a feleknek nincs ez ellen irányuló kifejezett rendelkezésük a felhasználási szerződésben, akkor a felhasználó jogosult a szoftver többszörözésére, átdolgozására, feldolgozására, fordítására és szoftver bármely más módosítására – ideértve a hiba kijavítását is –, valamint ezek eredményének többszörözésére azzal a megkötéssel, hogy ezen felhasználási cselekményeknek a szoftver rendeltetésével összhangban kell állniuk. Ennek a kivételnek tehát a szerzői jogi törvényben két korlátja van, az egyik az, hogy a szerző kizárhatja a kivétel érvényesülését a felhasználási szerződésben egy korlátozottabb felhasználási kör megfogalmazása által, továbbá a jogok gyakorlására a felhasználó csak a szoftver rendeltetésével összefüggésben jogosult, azaz a rendelkezés lényege tulajdonképpen az, hogy a felhasználó, ha erről külön nem rendelkeznenek a felek a szerződésben, jogosult legyen a szoftver saját gépén történő telepítésére és program futtatására, használatára.¹¹⁸

További korlátozás a szerző oldaláról, hogy a felhasználási szerződésben a felek által nem lehet érvényesen kizárni azt, hogy a felhasználó jogosult legyen egy darab biztonsági másolat készítésére a szoftverről, amennyiben az szükséges a felhasználáshoz.¹¹⁹ Erre példa lehet az az eset, amikor a másolat célja, hogy az eredeti szoftverpéldány megrongálódása esetére biztosítsa a felhasználás folytatóságát.¹²⁰

A felhasználó számára biztosításra kerül annak lehetősége, hogy a szerző külön engedély nélkül megfigyelje és tanulmányozza a szoftver működését, amennyiben a célja ezzel a szoftver valamely elemének alapjául szolgáló elgondolás vagy elv megismerése.¹²¹

A jogszerű felhasználó továbbá jogosult a szoftvernek a szerző engedélye nélküli többszörözésére és fordítására, amennyiben az más szoftverekkel való együttes működtetéshez szükséges.¹²²

A fent bemutatott, a szerző engedélyezési jogát korlátozó rendelkezések vonatkozásában fontos tisztázni, hogy azzal, hogy a törvény kifejezetten a „jogszerű felhasználó” fogalommal kooperál, hangsúlyozni kívánja, hogy ezek a korlátozások csak abban az esetben állnak

¹¹⁷ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 480.

¹¹⁸ Szt. 59. § (1).

¹¹⁹ Szt. 59. § (2).

¹²⁰ Gyertyánfy, Legeza: i. m. (1), p. 481.

¹²¹ Szt. 59. § (3).

¹²² Szt. 60. § (1).

fenn, amennyiben a felhasználó egyébként is jogosult a mű felhasználására, ami főszabályként visszavezet minket a felhasználási engedély fennállásának szükségességére.

A szoftverek felhasználási szerződéseinek specifikumai azonban nem állnak meg a szerző oldalán fellépő korlátokban. Az Szt. 60. § (5) bekezdése ugyanis kizár bizonyos Szt.-ben foglalt szerződési garanciákat a szoftverek engedélyezése körében. Így nem terjed ki a szoftverlicenckre az arányos díjazás követelménye [Szt. 16. § (4)], a bestsellerklauzula (Szt. 48. §), a tájékoztatási kötelezettség (Szt. 50/A. §), a kizárólagos felhasználási engedély felmondási joga, ha a felhasználás nem kerül megkezdésre vagy nem rendeltetésszerű (Szt. 51. §), továbbá az önkéntes alapon működő alternatív vitarendezési eljárásra utaló rendelkezés. Ennek ellenére ezen szakaszoknak a szoftverlicenck vonatkozásában történő kizárása nem jelenti azt, hogy a felek ne emelhetnének be ilyen célú rendelkezéseket a szerződésükbe.

7. A FELHASZNÁLÁSI SZERZŐDÉS SZABÁLYAINAK ALKALMAZHATÓSÁGA MÁS SZERZŐDÉSEKNÉL

A felhasználási szerződés szabályai önmagukban a szerzői művek felhasználásának engedélyezését végző jogi aktus kereteit határozzák meg, azonban az Szt. a felhasználási szerződések általános szabályainak végén kiterjeszti a felhasználási szerződés szabályait a szerzői vagyoni jogok átruházására irányuló szerződésekre, valamint az előadóművészi teljesítmények felhasználására és az előadóművészi vagyoni jogok átruházására vonatkozó szerződésekre.¹²³

Ez a kiterjesztés azt is jelenti egyben, hogy a felhasználási szerződés szabályai automatikusan nem fognak kiterjedni az egyéb szomszédos jogi teljesítmények felhasználására irányuló szerződésekre, azonban ezt lehet orvosolni azzal, hogy maga a szerződés emeli be az Szt. szerinti felhasználási szerződésre vonatkozó általános rendelkezéseket.

¹²³ Szt. 55. § (1).

VÁLOGATÁS AZ IPARJOGVÉDELMI SZAKÉRTŐI TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY VÉDJEGYOLTALOM KÉRDÉSÉBEN

ISZT-7/2022

I. A tényállás

1. A megbízó [önkormányzat] kizárólagos tulajdonában álló gazdasági társaság. A cég feladatait ezen időpont előtt a szintén kizárólagos önkormányzati tulajdonban álló [személy1] látta el.
2. A megbízó előadása szerint a cég 2020-as alapításakor az alapító önkormányzat a fenti, történelminek mondható elnevezéshez kívánt visszatérni azzal, hogy az önkormányzat médiatevékenységét ellátó gazdasági társaságot a korábbi viselt nevén nevezi el, amely elnevezés nyilvánvalóan egyrészt a tevékenység jellegére, másrészt Budapest azon kerületére utal, amelyben a cég a tevékenységét végzi.

A megbízó előadta, hogy nem rendelkezik saját internetes honlappal, de kiadóként van feltüntetve az [önkormányzat] internetes honlapján (felelős kiadóként pedig a cég ügyvezetője szerepel). Emellett a megbízó üzemeltet újság- és televíziómédiumokat, valamint az [önkormányzat] Facebook-oldalát és YouTube-csatornáját.

A megbízó előadta továbbá, hogy az alábbi logót használja működése során:

3. A Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság nyilvántartásba vette az internetes hírportálként működő www.media1.hu sajtóterméket, amelynek kiadója [személy2].

A megbízó által csatolt cégnyilvántartási adatok alapján megállapítható, hogy [személy2] átalakulással jött létre, jogelődje [személy3]. E társaság javára a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál (a továbbiakban: SZTNH) *** lajstromszámon oltalom alatt áll a nemzeti ábrás védjegy a nizzai osztályozás szerinti 38. és 41. osztályba tartozó szolgáltatások tekintetében.

4. A megbízó szakvélemény iránti megbízásában előadta továbbá az alábbi körülményeket is.

A megbízó csupán a cég elnevezésében használja a „Média 11” megjelölést mint vezérszót, ilyen vagy ehhez hasonló elnevezésű honlapot, hírportált, sajtóterméket azonban nem üzemeltet, nem tart fenn, nem ad ki; ilyen nevű rádiót, televíziót nem működtet, ebből következően a cégnévvel az átlagfogyasztó nem találkozik, az csak az üzleti kapcsolatokban és a cég által kiadott sajtótermékek és az általa üzemeltetett önkormányzati honlapok impresszumában jelenik meg.

A megbízó rámutat, hogy a cégbíróság nem érzékelt hasonlóságot egy már korábbi gazdasági társaság (a megbízó) elnevezésével a *cégnylvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról szóló 2006. évi V. törvény* 3. § (4) bekezdése, valamint 6. § (1) és (2) bekezdése alapján.

Az oltalom alatt álló védjegy és a megbízó cégneve összehasonlítása körében a megbízó előadta, hogy a nevében megjelenik ékezet, míg a [személy2] elnevezésben nem; a megbízó nevében a számok külön vannak írva a főnévtől, míg [személy2] esetében ezek egybeírásra kerültek; a megbízó nevében kettő darab „1” szám szerepel, míg [személy2] nevében (különös funkciója a számnak ez esetben nincs); végül pedig, hogy a védjegy ábrás védjegyként került lajstromozásra, azaz nem maga a szóösszetétel képezi védjegyoltalom tárgyát.

II. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testületnek feltett kérdések

A megbízó az Iparjogvédelmi Szakértői Testület állásfoglalását kérte az alábbi kérdések tekintetében:

1. Védjegybitorlást követ-e el a megbízó azzal, hogy cégnevében szerepelteti a „Média 11” vezérszót? Ezzel összefüggésben: használ-e a megbízó olyan megjelölést, amelyet a fogyasztók összetéveszthetnek a [személy2] oltalma alatt álló, *** lajstromszámú védjeggyel a megjelölés hasonlósága, valamint a szolgáltatások hasonlósága miatt? Használ-e a megbízó olyan megjelölést, amely a [személy2] oltalma alatt álló, *** lajstromszámú védjegyhez hasonló, amennyiben igen, ez a használat alapos ok nélküli-e, amennyiben igen, úgy sérti-e, vagy tisztességtelenül kihasználja-e a *** *** lajstromszámú védjegy megkülönböztetőképességét vagy hírnevét?

2. Versenytársaknak tekinthetők-e a megbízó és [személy2]? Amennyiben igen, megvalósít-e tisztességtelen piaci magatartást a megbízó azzal, hogy cégnevében szerepelteti a „Média 11” vezérszót? Ezzel összefüggésben: használ-e a megbízó olyan nevet, amelyről [személy2]-t, vagy annak szolgáltatását szokták felismerni?

III. A testület eljárása

1. A testület az *Iparjogvédelmi Szakértői Testület szervezetéről és működéséről* szóló 270/2002. (XII. 20.) Korm. rendelet, továbbá a *találmányok szabadalmi oltalmáról* szóló 1995. évi XXXIII. törvény által meghatározott feladatkörben, valamint szervezeti és eljárási rendben, a tényállásra irányadó jogszabályok, így elsősorban a *védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról* szóló 1997. évi XI. törvény (a továbbiakban: Vt.), valamint a *tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról* szóló 1996. évi LVII. törvény (a továbbiakban: Tpv.) kapcsolódó rendelkezései alapján alakította ki az alábbiakban kifejtésre kerülő álláspontját.
2. A jelen szakértői vélemény megállapításai és következtetései a megbízó által ismertetett tényálláson és a testület rendelkezésére bocsátott dokumentumokból megismerhető tényeken alapulnak, és csak erre a tényállásra nézve helytállóak.
3. Ez a szakértői vélemény az ügyben eljáró hatóságokat nem köti.

IV. A testület álláspontja

1. A testület elsőként azt vizsgálta meg, hogy a megbízó által ismertetett tényállás, továbbá a rendelkezésre álló dokumentumok elegendő információt tartalmaznak-e a feltett – a testület hatáskörébe tartozó – kérdés megválaszolásához.
2. A megbízó a következő dokumentumokat nyújtotta be a testülethez:
 - ügyvédi meghatalmazás,
 - cégtörténetek,
 - különböző honlapok mentett változatai,
 - logó,
 - védjegyadatlap,
 - internetes keresési találatok.
3. A testület megállapította, hogy a megbízó által rendelkezésre bocsátott dokumentumok alapján a testület hatáskörébe tartozó kérdések megválaszolhatók.
4. A megbízó által feltett kérdések első csoportja lényegében arra irányul, hogy a megbízói cégnév és annak használata megvalósítja-e a *** lajstromszámú védjegy bitorlását.

A testület elsőként a megbízó által megjelölt védjegy oltalmi helyzetét vizsgálta meg. Az SZTNH elektronikus lajstromában szereplő adatok szerint *** lajstromszámon oltalom alatt áll Magyarországon a nemzeti ábrás védjegy a nizzai osztályozás 38. és 41. osztályába tartozó szolgáltatások tekintetében. A védjegy oltalma az alábbi szolgáltatásokra terjed ki:

38 Digitális fájlok továbbítása; elektronikus hirdetőtábla szolgáltatás (távközlési szolgáltatás); elektronikus levelezés, e-mail; faxberendezések kölcsönzése; faxok továbbítása; felhasználói hozzáférés biztosítása számítógépes világhálókhöz; globális számítógépes hálózatokhoz való hozzáférési idő biztosítása (bérbeadása); hangposta szolgáltatások; *híriügynökségek*; hozzáférés biztosítása adatbázisokhoz; információszolgáltatás távközlési ügyekben; *internetes fórumok biztosítása*; *kábeltelevíziós műsorszórás*; kommunikáció száloptikás hálózatok segítségével; kommunikáció számítógép terminálokkal; *közösségi hálózatok fórumai* (chat szobák); mobiltelefonos kommunikáció; modemek kölcsönzése; műholdas átvitel; nagysebességű adatátvitel; *rádióadás*; rádiós kommunikáció; személyhívó szolgáltatások (rádió, telefonon vagy egyéb elektronikus kommunikációs eszközön keresztül); táviratok továbbítása; távirón keresztüli kommunikáció biztosítása; távkonferencia szolgáltatások; távközlési berendezések kölcsönzése; távközlési csatornák biztosítása távvásárláshoz; távközlési útválasztás és csomópont szolgáltatások (beszélgetésterelés és összeköttetés); telefon- és mobiltelefon szolgáltatások; telefonok kölcsönzése; telekommunikációs csatlakozásokbiztosítása egy globális számítógépes hálózathoz; *televíziós műsorszórás*, *közvetítés*; telex szolgáltatások; üdvözlőkártyák továbbítása online; üzenetek és képek továbbítása számítógépek segítségével; üzenetek küldése; üzenetküldő készülékek kölcsönzése; *vezeték nélküli műsorterjesztés*; videokonferencia szolgáltatások; *videó on-demand közvetítések*.

41 Aikido oktatás; akadémiák (oktatás); alkotóműhelyek szervezése és lebonyolítása (képzés); állatidomítás, kiképzés; állatkertek szolgáltatásai; audioberendezések kölcsönzése; bálók szervezése; beltéri akváriumok kölcsönzése; bentlakásos iskolák; cirkuszok; coaching (tréning); cosplay szórakoztató rendezvények szervezése; dalírás; digitális zene szolgáltatása az interneten (nem letölthető); diszkók szolgáltatásai; divatbemutatók szervezése szórakoztatási célokból; dzsúdó (judo) oktatás; egészségklub szolgáltatások (egészség és fitness); éjszakai klubok; *elektronikus kiadványszerkesztés*; *elektronikus könyvek és folyóiratok on-line publikálása*; előadóművészek szolgáltatásai; élő előadások bemutatása; eszmecserek, kollokviumok szervezése és lebonyolítása; *fényképezés*; *filmek feliratozása*; filmfelvevő berendezések kölcsönzése; filmforgalmazás; filmgyártás, kivéve reklámfilmek; filmrendezés, a reklámfilmek kivételével; filmstúdiók; filmszínházi előadások, filmbemutatók; fitness órák vezetése; fordítás és tolmácsolás; forgatókönyvírás; forgatókönyvírás, nem reklámcélra; fotóriportok készítése; golflétesítmények üzemeltetése; gyakorlati képzés (szemléltetés); hangfelvételek kölcsönzése; hangmérnöki szolgáltatások rendezvényekhez; hangversenyek, koncertek szervezése és lebonyolítása; helyfoglalás show-műsorokra; idegenvezetős túrák levezetése; időmérés sporteseményeken; iskolák által nyújtott oktatási szolgáltatások; játékfelszerelések kölcsönzése; játékkaszinók (szerencsejátékok); játékköl-

csönzés; játéktérmi szolgáltatások nyújtása; jegyirodai szolgáltatások (szórakoztatás); jelbeszéd fordítása; kalligráfiai (szépipírási) szolgáltatások; karaoke szolgáltatások nyújtása; klubszolgáltatások (szórakoztatás vagy oktatás); know-how átadása (képzés); konferenciák szervezése és lebonyolítása; kongresszusok szervezése és lebonyolítása; könnyűbűvár felszerelések kölcsönzése; könyvkiadás; könyvtári szolgáltatások; kulturális vagy oktatási célú kiállítások szervezése; lemezlovas (DJ) szolgáltatások; levelező tanfolyamok; mentorálás; mikrofilmzés; modelt ülés művészek számára; mozgókönyvtári szolgáltatások; mozifilmek kölcsönzése; múzeumi szolgáltatások (bemutatók, kiállítások); művészeti alkotások bérbéradása; művészeti galériák által nyújtott kulturális, oktató és szórakoztató szolgáltatások; *nem letölthető filmek biztosítása digitális videotár szolgáltatások útján; nem letölthető televízióműsorok biztosítása digitális videotár szolgáltatások útján; nemreklámcélú szövegek publikálása; nyemreményjátékok működtetése; oktatás biztosítása; oktatási információs szolgáltatások; oktatási vizsgáztatás; oktatóvizsga drónok vezetésére képesítést szerezni kívánó felhasználók számára; on-line elérhető elektronikus publikációk, nem letölthetők; online, nem letölthető videók biztosítása; óvodák; pályaválasztási tanácsadás; partik tervezése (szórakoztatás); rádió- és televíziókölcsönzés; rádió- és televízióműsorok készítése; rádiós szórakoztatás; riporteriszolgáltatások; sado oktatás (japán teázási szertartással kapcsolatos oktatás); sajátos igényekkel foglalkozó asszisztensek által nyújtott oktatási szolgáltatások; show-műsorok készítése; show-műsorok szervezése (impresszáriók szolgáltatásai); sportfelszerelések kölcsönzése, a járművek kivételével; sportlétesítmények üzemeltetése (1); sportlétesítmények üzemeltetése (2); sportpályák bérbéradása; sportversenyek rendezése; stadionok bérbéradása; stúdiószolgáltatások; szabadidős létesítmények üzemeltetése; szabadidős tevékenységekkel kapcsolatos tájékoztatás; szakmai átképzés; számítógépes hálózatról online biztosított játékszolgáltatások; személyes oktatóforumok rendezése és levezetése; személyi edző szolgáltatások (fitnesz edzés); szemináriumok szervezése és lebonyolítása; szépségversenyek szervezése; szerencsejátékok; szimpóziumok szervezése és lebonyolítása; szimulátorokkal nyújtott képzési szolgáltatások; színházi produkciók; szinkronizálás; színpadi díszletek kölcsönzése (1); színpadi díszletek kölcsönzése (2); szórakozási, szórakoztatási információk; szórakoztatási szolgáltatások; szövegszerkesztés (kivéve reklámszövegek); táboroztatás; televíziós szórakoztatás; tenispályák kölcsönzése; testnevelés; tolmács szolgáltatások; tornatanítás; tördelési szolgáltatások, nem hirdetési célokra; vallás-oktatás; varieté-előadások bemutatása; versenyek szervezése (oktatás vagy szórakoztatás); vezetett mászótúrák lebonyolítása; vidámparkok; videofelvevők kölcsönzése; videokamerák kölcsönzése; videorögzítés; videoszalagok kölcsönzése; videoszalagok vágása; *videoszerkesztési szolgáltatások eseményekhez*; világítástechnikai szolgáltatások eseményekhez; világítóberendezések kölcsönzése színházak vagy televíziós stúdiók részére; zenei produkciók; zenekarok szolgáltatásai; zeneszerzés.*

A feltett kérdések megválaszolásához ezt követően a védjegyoltalomból eredő jogok tartalmát kellett megvizsgálni.

A Magyarország területére kiterjedő oltalmat biztosító nemzeti védjegyek oltalmát meghatározó rendelkezéseket a Vt. állapítja meg.

A Vt. 12. § (1) bekezdése értelmében a védjegyjogtulajtom alapján a védjegyjogosultnak kizárólagos joga van a védjegy használatára.

A Vt. 12. § (2) bekezdése szerint a védjegyjogosult a kizárólagos használati jog alapján – a védjegy bejelentési napját, illetve elsőbbségi napját megelőzően mások által szerzett jogok sérelme nélkül – bárkivel szemben felléphet, aki engedélye nélkül gazdasági tevékenység körében, árukkal vagy szolgáltatásokkal összefüggésben használ

- a) a védjeggyel azonos megjelölést olyan árukkal, illetve szolgáltatásokkal kapcsolatban, amelyek azonosak a védjegy árujegyzékében szereplőkkel;
- b) olyan megjelölést, amelyet a fogyasztók a védjeggyel összetéveszthetnek a megjelölés és a védjegy azonossága vagy hasonlósága, valamint az érintett áruk, illetve szolgáltatások azonossága vagy hasonlósága miatt; ideértve azt az esetet is, amikor az összetéveszthetőség amiatt áll fenn, mert a fogyasztók a megjelölést a korábbi védjeggyel gondolati képzetársítás útján kapcsolhatják; vagy
- c) a védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló megjelölést, függetlenül attól, hogy a védjegy árujegyzékében szereplő áruk vagy szolgáltatások azonosak vagy hasonlóak-e azokhoz az árukhoz vagy szolgáltatásokhoz, amelyekkel összefüggésben a megjelölést használják, feltéve, hogy a védjegy belföldön jó hírnevet élvez, és a megjelölés alapos ok nélkül történő használata a védjegy megkülönböztetőképességét vagy hírnevét sértené vagy tisztességtelenül kihasználná.

A Vt. 12. § (3) bekezdése szerint a (2) bekezdésben szabályozott feltételek megvalósulása esetén tilos különösen

- a) a megjelölés elhelyezése az árun vagy csomagolásán;
- b) a megjelölést hordozó áru forgalomba hozatala, eladásra való felkínálása, valamint forgalomba hozatal vagy eladásra felkínálás céljából történő raktáron tartása;
- c) szolgáltatás nyújtása vagy annak felajánlása a megjelölés alatt;
- d) a megjelölést hordozó áruknak az országba történő behozatala vagy onnan történő kivitele;
- e) a megjelölés használata az üzleti iratokon vagy a reklámozásban;
- f) a megjelölés kereskedelmi névként vagy vállalkozás nevéként, illetve kereskedelmi név vagy vállalkozás neve részeként való használata;
- g) a megjelölés összehasonlító reklámban való használata a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról szóló törvény rendelkezéseivel ellentétes módon.

A Vt. 27. § (1) bekezdése szerint védjegybitorlást követ el, aki a 12. §-ban foglalt rendelkezések megsértésével a védjegyet jogosulatlanul használja.

A védjegyjogi összetéveszthetőségről a Vt. 4. § (1) bekezdés *b)* pontja tartalmaz rendelkezéseket, amelyek a 12. § (2) bekezdés *b)* pontjának értelmezése során is alkalmazandók.

A Vt. 4. § (1) bekezdés *b)* pontja szerint nem részesülhet védjegyoltalomban a megjelölés, amelyet a fogyasztók összetéveszthetnek a korábbi védjeggyel a megjelölés és a védjegy azonossága vagy hasonlósága, valamint az érintett áruk, illetve szolgáltatások azonossága vagy hasonlósága miatt; ideértve azt az esetet is, amikor az összetéveszthetőség amiatt áll fenn, mert a fogyasztók a megjelölést a korábbi védjegyhez gondolati képzettársítás útján kapcsolhatják.

Az idézett jogszabályhelyek alapján megállapítható, hogy a védjegyjogosult az oltalom alapján nem csupán a védjegyével azonos megjelölés használatával szemben léphet fel, hanem olyan esetekben is érvényesítheti jogait, amikor az engedélye nélkül történő használat a védjegyéhez az összetéveszthetőségig hasonló megjelölésre nézve valósul meg.

A megbízó által megjelölt védjegy ábrás védjegy: egy megközelítőleg 2,5:1 oldalarányú, hosszabbik oldalára fektetett fekete téglalap közepén talpatlan (Sans Serif) betűtípussal szedett, egybeírt „MEDIA1” felirat olvasható. A betűk színe fehér, a 1-es számé világosszürke. A felirat magassága a téglalap magasságának a harmadát teszi ki, benne az M, E, A betűk és az 1-es szám a szabályos latin betűk, illetve arab számok formájától eltérően kerültek kialakításra, megszakított vonalakkal és az A betűből hiányzó vízszintes áthúzással. A védjegy domináns eleme a „MEDIA1” szóelem.

Ezt követően lehetett elvégezni a megbízó – „Média 11” vezérszót tartalmazó – cégnevének és a megjelölt védjegynek az összevetését.

Az összetéveszthetőségig való hasonlóság vizsgálatát az Európai Bíróság C-39/97. számú, a Canon-ügyben előzetes döntéshozatali eljárásban született ítélete szerint a fogyasztóra gyakorolt összbenyomás alapján kell elvégezni. A vizsgálat során ki kell térni arra, hogy a védjegyek vizuálisan, fonetikusan, illetve konceptuálisan (jelentéstartalmi szempontból) mennyire hasonlók, és ez a hasonlóság eléri-e az összetéveszthetőség szintjét. Az összetéveszthetőség kérdésének elbírálásánál a védjegyek domináns elemeit kell összevetni egymással, és ennek során figyelembe kell venni az adott esetben relevánsnak tekinthető fogyasztói kört is, valamint a megjelölések megkülönböztetőképességének fokát.

Az Európai Bíróság C-432/97. számú, Lloyd-ügyben hozott döntése rámutat arra, hogy az átlagfogyasztónak ritkán nyílik alkalma a védjegyek közvetlen összehasonlítására, ezért az emlékezetében élő pontatlan képre, információra támaszkodik. Mindezek mellett tekintettel kell lenni arra is, hogy a fogyasztói figyelem szintje függ az érintett áruk és szolgáltatások típusától.

Ezen túlmenően az összetéveszthetőség értékelésének keretében vizsgálni kell egyrészt a korábbi védjegy egészének megkülönböztetőképességét, másrészt elemezni kell a korábbi és későbbi elsőbbségű megjelölés egyes elemeinek megkülönböztetőképességét is, kiemelt figyelmet fordítva a megjelölések ütköző részeire. Ha az érintett megjelölések megegyező elemei nem rendelkeznek megkülönböztetőképességgel, a vizsgálatnak az eltérő elemek által a megjelölések összbenyomására gyakorolt hatásra kell koncentrálnia.

Az összetéveszthetőség megállapításához továbbá az érintett áruk és szolgáltatások között is azonosságnak vagy legalább hasonlóságnak kell fennállnia. E körben nemcsak azt kell vizsgálni, hogy az érintett termékek, illetve szolgáltatások azonos osztályba vannak-e sorolva, hanem felhasználási, rendeltetési szempontból való hasonlóságukat is.

Az árujegyzékek vizsgálata során a testület az Európai Bíróság C-39/97. számú, Canon-ügyben hozott döntésére is támaszkodik, amelynek 23. bekezdése szerint a hasonlóság megítélésakor az adott áruk és szolgáltatások valamennyi releváns jellemzőjét figyelembe kell venni. Különös jelentőséggel bír e körben azok természete, a végső fogyasztók köre, a használatuk módja, valamint az, hogy az összevetetett áruk, szolgáltatások a piacon egymással versenyeznek-e, esetleg egymást kiegészítik. Az ítélet szerint továbbá a szolgáltatások vagy áruk közti alacsonyabb szintű hasonlóságot ellensúlyozhatja a megjelölések közti nagyobb fokú hasonlóság, és fordítva.

Vizuális szempontból a két megjelölésben hasonlóságot mutat a „média” szóelem, amely a megbízó cégnevében ékezettel, a védjegyben pedig ékezet nélkül, részben stilizált betűkkel írva szerepel. Eltérést jelent, hogy a szóelemeken kívül a cégnevében a 11-es szám, a védjegyben pedig az 1-es szám szerepel; az előbbi esetben a szóelemtől külön, a védjegyben pedig azzal egybeírva.

Fonetikai szempontból a „média” szó kiejtése azonos a cégnevében és a védjegyben, a számjegyek kiejtése pedig eltérő: „tizenegy” és „egy”.

Konceptuális szempontból azonosnak tekinthető a jelentésével általánosságban az információ rögzítésére és közvetítésére használt eszközökre, közelebbről a tömegkommunikációs csatornákra, sajtótermékekre utaló „média” szóelem. A 11-es és az 1-es szám, amelyek értelemszerűen mennyiséget, sorrendiséget jelölnek, különbözőnek tekinthetők. A konceptuális eltérést erősíti az a tény is, hogy a megbízó cégnevében a 11-es szám Budapest azon kerületére utal, amelyben a tevékenységét végzi, illetve amely kerület önkormányzata a megbízói cég tulajdonosa.

Ezzel összefüggésben megjegyzendő, hogy a „média” szó a védjegy árujegyzékébe tartozó szolgáltatások jelentős része tekintetében nem rendelkezik megkülönböztetőképeséggel. Ezek a 38. és a 41. osztályban egyaránt megtalálható tömegkommunikációs és publicisztikai jellegű, és azokhoz kapcsolódó szolgáltatások. Ebből következően a védjegy által a fogyasztókra gyakorolt összbenyomás vizsgálatánál a védjegy ábrás elemének és az eltérő elemeknek, azaz a számjegyeknek kell nagyobb hatást tulajdonítani.

A megjelölések összevetése eredményeképpen megállapítható, hogy a korábbi védjegy és a megbízó cégnevében szereplő megjelölés vizuálisan és fonetikailag hasonló, konceptuálisan pedig különböző. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület álláspontja szerint azonban ez a jelentéstartalmi eltérés olyan mértékű, hogy a két megjelölés által keltett összbenyomást eltérővé teszi.

A Vt. 4. § (1) bekezdés *b*) pontja kimondja, hogy az összetéveszthetőség magában foglalja azt az esetet is, amikor a fogyasztók a megjelölést gondolati képzettársítás (asszociáció) útján kapcsolhatják a korábbi védjegyhez.

Az EUB C-251/95. számú, Puma–SABEL-ügyben hozott ítéletének 18. pontja kimondja, hogy a gondolati képzettársítás nem alternatívája az összetéveszthetőségnek, csupán arra szolgál, hogy annak terjedelmét meghatározza. Az összetéveszthetőség megállapítása a gondolati képzettársítás útján oly módon értelmezendő, hogy a fogyasztóközönség pusztá képzettársítása két védjegy között, azok hasonló jelentéstani tartalmából eredően, önmagában még nem elegendő alap arra a következtetésre, hogy fennáll az összetéveszthetőség valószínűsége. Az összetéveszthetőség valószínűségét az összes releváns körülmény egyidejű figyelembevételével kell vizsgálni, ugyanis az átlagos fogyasztó egységében szemléli az adott védjegyet, és nem kezdi el elemezni annak különböző alkotóelemeit.

A C-425/98. számú, Marca Mode CV vs. Adidas AG, Adidas Benelux BV-ügyben az EUB kimondta, hogy a szűk értelemben vett gondolati képzettársítás (amikor a két megjelölést nem téveszti össze a fogyasztó, mégis hasonlóknak minősíthetők, mert a későbbi megjelölés emlékezteti a fogyasztókat egy általuk már korábban ismert védjegyre) nem része az összetéveszthetőségnek.

A fenti joggyakorlati tételek alapján a testület álláspontja az, hogy a védjegyet és a megbízó cégnevét mint megjelölést a fogyasztók gondolati képzettársítás útján sem téveszthetik össze, egyrészt a fentebb elemzett jelentős konceptuális eltérés, másrészt a média szó alacsony megkülönböztetőképessége miatt az érintett szolgáltatások vonatkozásában.

Ezt követően kellett elvégezni a védjegy árujegyzékének és a megbízó tevékenységi köreinek az összehasonlítását.

A szolgáltatások hasonlóságának vizsgálatakor a védjegy árujegyzékét, valamint a megbízó által folytatott tevékenységeket kellett figyelembe venni. Hangsúlyozni kell, hogy nincs jelentősége annak, hogy a védjegyjogosult ténylegesen milyen tevékenységet végez, és annak, hogy tevékenysége az árujegyzékben foglalt mely szolgáltatásokat érinti, a védjegyváltalomból eredő kizárólagos joga ugyanis az árujegyzékben szereplő valamennyi szolgáltatásra kiterjed. (A védjegyhasználat elmulasztásának csak a védjegy lajstromozásától számított öt év eltelté után lehet hatása az oltalom terjedelmére a Vt. 18. §-ában foglalt szabályok szerint.)

A megbízó esetében ezzel szemben nem a cégjegyzékben felsorolt tevékenységi köröknek, hanem a ténylegesen végzett tevékenységnek van jelentősége, mivel jogellenes védjegyhasználatot csak a ténylegesen kifejtett tevékenység valósíthat meg. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy ha a megjelölések összetéveszthetők, akkor már önmagában a cégnevválasztás is lehet jogsértő a Vt. 12. § (3) bekezdés *f*) pontja alapján. Ezen nem változtat az sem, hogy a cégbíróság a cégbejegyzési eljárásban nem emelt kifogást a cégnevet érintően, a cégeljárásban folytatott vizsgálat ugyanis nem a Vt. alapján és nem védjegyjogi szempontok szerint történik.

A közhiteles nyilvántartás alapján a megbízó két nyomtatott és két internetes sajtótermék kiadója.

Azzal, hogy nyomtatott és internetes sajtótermékek kiadójaként működik, valamint Facebook- és YouTube-csatornát üzemeltet, a megbízó a tárgybeli védjegy árujegyzékébe tartozó következő szolgáltatásokkal azonos szolgáltatásokat nyújt: internetes fórumok biztosítása; közösségi hálózatok fórumai; videó on-demand közvetítések; elektronikuskiadvány-szerkesztés; elektronikus könyvek és folyóiratok online publikálása; televízióműsorok készítése (lásd az árujegyzék kiemelt részeit fentebb).

A megjelölt védjegy árujegyzékébe tartozó és a megbízó által nyújtott szolgáltatások tehát azonosak, mivel az árujegyzék ezeket a szolgáltatásokat teljes egészében magában foglalja.

A testület megjegyzi, hogy a tárgybeli védjegy oltalma az árujegyzék alapján nem termékekre, hanem szolgáltatásokra terjed ki, emiatt nem megalapozott a megbízó érvelése, amely szerint cégnevének használata azért nem valósíthat meg jogellenes védjegyhasználatot, mert az általa kiadott sajtótermékek nem viselik a cég nevét.

Összefoglalva a megjelölések összetéveszthetőségével kapcsolatos megállapításokat: a korábbi védjegy és a megbízó cégneve által a releváns fogyasztói körre (az átlagfogyasztóra) gyakorolt összbemélyezés, valamint a releváns szolgáltatások összehasonlítása alapján a testület álláspontja az, hogy a releváns fogyasztói kör (az átlagfogyasztó) észlelése szempontjából a megbízó cégneve nem összetéveszthető a korábbi védjeggyel. A védjegy alacsony fokú megkülönböztetőképessége, valamint a védjegyben és a cégnévben megtalálható számokban megtestesülő koncepcionális különbség kellő elhatárolást biztosít, aminek következtében az átlagfogyasztó nem feltételezheti, hogy a szolgáltatások ugyanattól vagy gazdaságilag egymáshoz kötött vállalkozásoktól származnak.

A testület megjegyzi, hogy a becsatolt iratokból a megbízó előadásával szemben nem állapítható meg, hogy a megbízó a gazdasági tevékenysége során használná a 7. számú mellékletként csatolt ábrás kialakítású „Média11” logót, erre tekintettel e logónak és a korábbi védjegynek a részletes összehasonlítása nem képezheti a szakértői vélemény tárgyát. Összefoglalóan azonban elmondható, hogy a szakértői vélemény megállapításai erre is alkalmazhatók, mivel a megbízó logója a megbízó cégnevével sokkal jelentősebb mértékben tér el a korábbi védjegytől.

A jó hírnevet élvező védjegyeknek biztosított szélesebb oltalmi körrel a Vt. 4. § (1) bekezdés c) pontja rendelkezik, amely a 12. § (2) bekezdésének értelmezése során is alkalmazandó.

A Vt. 4. § (1) bekezdés c) pontja alapján nem részesülhet védjegyoltalomban a belföldön vagy – európai uniós védjegy esetén – az Európai Unióban jó hírnevet élvező korábbi védjeggyel azonos vagy ahhoz hasonló, későbbi elsőbbségű védjegybejelentés szerinti megjelölés, függetlenül attól, hogy az árujegyzékében szereplő áruk vagy szolgáltatások azonosak vagy hasonlóak-e azokhoz az árukhoz vagy szolgáltatásokhoz, amelyek tekintetében a

korábbi védjegyet lajstromozták, ha a megjelölés alapos ok nélkül történő használata a jó hírű védjegy megkülönböztetőképességét vagy hírnevét sértené vagy tisztességtelenül kihasználná.

E szabály alkalmazásának tehát három törvényi feltétele van:

- a korábbi védjegy jó hírnevet élvez;
- a megjelölések azonosak vagy hasonlóak;
- a megjelölés – alapos ok nélkül történő – használata a jó hírű védjegy megkülönböztetőképességét vagy hírnevét sértené vagy tisztességtelenül kihasználná.

Valamely védjegy jó hírnevének a fennállását nem lehet köztudomású ténynek tekinteni, azt az SZTNH és a bíróság előtti eljárásokban is a szélesebb körű oltalmat érvényesíteni kívánó félnek kell bizonyítania. Az irányadó nemzeti és európai uniós joggyakorlat értelmében a korábbi védjegy jó hírnevét mindig esetenként, az ügy összes körülményei alapján kell megítélni. Az eljárás során a védjegy jogosultját terheli annak bizonyítása is, hogy a jó hírű védjegy megkülönböztetőképességét vagy hírnevét sértené vagy tisztességtelenül kihasználná a későbbi megjelölés használata.

Tekintettel arra, hogy a megbízó által rendelkezésre bocsátott iratokból nem vonható le következtetés a tárgybeli védjegy jóhírűségére nézve, az erre a jogcímre vonatkozó kérdéseket a testületnek nem áll módjában megválaszolni.

5. A megbízó által feltett kérdések második csoportja a Tpv. 6. §-ának alkalmazhatóságára és az abban foglalt tényállás megállapíthatóságára irányul, vagyis arra, hogy a megbízó tevékenysége, így különösen a „Média 11” vezérszó használata jellegbitorlásnak minősülhet-e.

A Tpv. 6. §-a értelmében tilos valamely forgalomképes ingó dolgot (a továbbiakban: termék) vagy szolgáltatást a versenytárs hozzájárulása nélkül olyan jellegzetes külsővel, csomagolással, megjelöléssel – ideértve az eredetmegjelölést is – vagy elnevezéssel előállítani, forgalmazni vagy reklámozni, továbbá olyan nevet, árujelzőt vagy egyéb megjelölést használni, amelyről a versenytársat, illetve annak termékét, szolgáltatását szokták felismerni.

A Tpv. jellegbitorlást (szolgai utánzást) tiltó rendelkezése értelmében a versenytárs hozzájárulása nélkül tilos a szolgáltatást olyan módon nyújtani vagy reklámozni, amely azt a látszatot kelti, hogy a szolgáltatás a versenytárstól származik. A jellegbitorlás megvalósulhat a szolgáltatás elnevezésének az utánzásával is. Tisztességtelen az a tevékenység is, amikor a versenytárs bármilyen formában olyan nevet használ (akár bejegyzett cégnévként is), amelyről a versenytársat szokták felismerni, függetlenül attól, hogy a versenytárs cégnevében a kifogásolt név esetleg nem is szerepel (BDT2002. 717., BH2001. 73.). A versenytárs szolgáltatásának elnevezésének összetéveszthetőségig hasonló elnevezés használata is megvalósítja a jellegbitorlást és ezzel a tisztességtelen piaci magatartást, ha az adott névről a versenytárs szolgáltatását vagy magát a versenytársat szokták felismerni (BDT2006. 1297.).

Lényeges szempont, hogy a tilalom akkor is fennáll, ha a jellegzetes külsejű, csomagolású, megjelölésű, elnevezésű termék, illetve annak csomagolása, külseje, az azon elhelye-

zett címke, logó nem áll iparjogvédelmi oltalom (így pl. különösen védjegyoltalom vagy formatervezésiminta-oltalom) alatt, de az a fogyasztók számára az adott jellegzetességgel vált ismertté.

Minden esetben jogalkalmazói mérlegelést igényel, hogy egy bizonyos tulajdonság – a releváns fogyasztói kör figyelembevételével is – jellegzetesnek minősíthető-e, illetve, hogy az adott jellegzetességű áru vagy szolgáltatás ismert-e. Az ismertség igazolása nyilvánvalóan az arra hivatkozó felet terheli egy eljárásban, hacsak nem egy olyan közismert árurol vagy szolgáltatásról van szó, amelynek bizonyos tulajdonságai ebből adódóan jellegzetesnek tekinthetők.

További fontos szempont, hogy a Tpt. 6. §-ában biztosított védelem nem függ magának az árunak, az áru belső – tartalmi, minőségi – ismérveinek a jellegzetességétől. A szolgai utánpótlás tilalmának lényege ugyanis a versenytárs reputációjának csorbításával, illetve a goodwill mögött álló ráfordítások (a marketingre és reklámozásra fordított, adott esetben jelentős költségek) jogtalan elsajátításával szembeni védelem, amely bizonyos mértékig a fogyasztók érdekeit is oltalmazza. Annak van jelentősége, hogy az árujelző vagy az áru külseje ismertté vált-e a fogyasztók körében.

A Tpt. 6. §-ában biztosított védelem együttes feltételei:

- az érintett vállalkozások versenytársak legyenek;
- a védelmet igénylő vállalkozás terméke vagy szolgáltatása a piacon már ismert legyen a jellegzetes külső, csomagolás, megjelölés, elnevezés, név, árujelző vagy egyéb megjelölésnek (a továbbiakban: jellegzetes külső) köszönhetően;
- a másik fél termékeit vagy szolgáltatásait olyan jellegzetes külsővel használja (forgalmazza, reklámozza), amely alapján az érintett fogyasztók a védelmet igénylő vállalkozás áruját, szolgáltatását fel szokták ismerni (fennáll a veszélye annak, hogy a fogyasztók a termékeket vagy szolgáltatásokat összetéveszthetik);
- a jellegzetes külső használatához a védelmet igénylő fél nem járult hozzá.

Ha a fenti konjunktív feltételek közül valamelyik nem teljesül, a Tpt. 6. §-ának megsértése nem állapítható meg. A feltételek vizsgálatát a testület az alábbiak szerint végezte el.

a) Versenytársi minőség

Versenytársnak általában az érintett piacon működő vállalkozás vagy az a vállalkozás minősül, amely potenciálisan a piacra léphet. A becsatolt iratok alapján, elsősorban a vizsgált szolgáltatások rendeltetéséből (médiaszolgáltatások nyújtása) kiindulva, az volt megállapítható, hogy a megbízó és [személy2] versenytársak.

b) Szolgáltatások ismertsége a piacon a jellegzetes külsőnek köszönhetően

Az utánzott árunak, illetve szolgáltatásnak jellegzetes külsővel, külső jegyekkel, tulajdonságokkal kell rendelkeznie. A bírói gyakorlat egyértelmű abban, hogy egy vállalkozástól

elvárható tisztességes piaci magatartás az, hogy a versenytárs árujával azonos célra szolgáló, azonos jellegű áruját nem olyan külső formában hozza forgalomba, mint amellyel a versenytársnak a forgalomba bevezetett áruja ismertté vált (BDT2005. 1258.). A Tptv. az árunak olyan jellegzetes külsővel való forgalomba hozatalát tekinti az üzleti tisztességbe ütközőnek, amely már megjelenésében magában hordozza a versenytárral való összetéveszthetőség lehetőségét (BH1988. 398.).

A becsatolt iratok alapján a testület kétséget kizáróan nem tudja megállapítani, hogy a [személy2] szolgáltatásai (weboldal, Facebook-, Twitter- és LinkedIn-oldal, YouTube-csatorna) jellegzetes külsejük (különösen a jelen eljárás tárgyát képező védjegy használata) alapján a Tptv. 6. §-a szerinti védelem biztosításához szükséges ismertségre tettek volna szert a fogyasztók körében.

c) A szolgáltatások összetéveszthetőségének veszélye

A jellegbitorlás megállapíthatóságához szükséges feltétel, hogy a versenytársak termékei vagy szolgáltatásai tekintetében fennálljon az összetéveszthetőség reális lehetősége. Az összetéveszthetőség megítélésénél a bírói gyakorlat értelmében a fogyasztó (vásárló) a meghatározó személy annak megítélésénél, hogy a versenytársak szolgáltatásai összetéveszthetők-e (BH2012. 72.). A fogyasztó (vásárló) pedig egy olyan személy, aki egy adott szolgáltatás igénybevételekor az adott helyzetben általában elvárható körülményekkel jár el. Az általában elvárható körülmények azt jelenti, hogy a vásárló például felismeri, hogy a szolgáltatást olyan jellegzetes árujelző használatával nyújtják, amelyről egy másik vállalkozás áruját vagy szolgáltatását szokták felismerni. A fogyasztót azonban nem az elmélyült vizsgálódás jellemzi. Az összetéveszthetőség vizsgálata során a fogyasztói észlelés szempontjából lényegtelen, apró részletbeli eltéréseket figyelmen kívül kell hagyni (BH1988. 398.), az áruk külső megjelenésének a fogyasztókra gyakorolt pillanatnyi összbeműködése a meghatározó (EBH2005. 1315., BH2007. 260.), figyelemmel a gondolati képzettség kialakítás lehetőségére is (BDT2006. 1490.). Lényegtelen eltérésekről akkor beszélhetünk, ha azok csak a termékek egymás mellé helyezését követő tüzetes vizsgálat alapján észlelhetők, és ezek az eltérések – a mindennapi szükségletet kielégítő szokásos termékek esetében – még az észszerűen tájékozott, figyelmes fogyasztó számára sem biztosítanak kellő elhatárolást.

Noha a fogyasztót (vásárlót) az általános mérce szerint nem az elmélyült vizsgálódás jellemzi a mindennapi szükségletet kielégítő szokásos termékek vásárlása és szolgáltatások igénybevétele során, a közéleti híradások, a szűkebb-tágabb lakókörnyezettel kapcsolatos események és tudósítások olyan médiatartalomnak tekinthetők, amelynek a fogyasztása ennél magasabb figyelmi szint mellett történik.

A megbízó és a [személy2] által használt megjelölések összehasonlítása és összetéveszthetősége kapcsán a védjegy jogi összetéveszthetőségről fentebb tett megállapítások a verseny jogi alapú összetéveszthetőségre is irányadók. Ennek megfelelően az Iparjogvédelmi

Szakértői Testület álláspontja szerint a megbízó cégneve és a MEDIA1 védjegy között nem áll fenn az összetéveszthetőség veszélye.

Az elhatárolás szempontjából ehelyütt – a megbízó álláspontjával egyezően – jelentősége van annak is, hogy a megbízó cégneve csak az általa kiadott sajtótermékek impresszumában szerepel, azzal ugyanis elsősorban a kiadóval kapcsolatba lépni szándékozó vagy egyébként a sajtótermék háttérének utánanéző fogyasztó találkozik, ami szintén magasabb figyelmi szintet feltételez.

Dr. Baticz Csaba, az eljáró tanács elnöke

Dr. Vass László Ádám, az eljáró tanács előadó tagja

Dr. Cserhátiné dr. Füzesi Krisztina, az eljáró tanács szavazó tagja

Összeállította: dr. Cserhádi-Füzesi Krisztina

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

NYELVTECHNOLÓGIAI KUTATÁS SORÁN SZÖVEGES ADATBÁZISOK (NYELVI KORPUSZOK) LÉTREHOZÁSÁNAK ÉS KÖZREADÁSÁNAK SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEI

SZJSZT-33/2021

A megkereső intézet által feltett kérdés

Az intézet egyik fontos kutatási tevékenysége a nyelvtechnológia területén folyik, amely nyelvfeldolgozó eszközök/eljárások, valamint az ezekhez szükséges szöveges adatbázisok, korpuszok kifejlesztésére irányul. Ezt a tevékenységet a 2021. június 1-től hatályba lépett, a szerzői jogról szóló törvény (Szt.) 35/A paragrafusa „szöveg- és adatbányászat”-ként ismeri. Örömmel tapasztaltuk, hogy különösen a fenti paragrafus 2) pontja egyértelmű jogi háttérrel teremt az ilyen tevékenységünkhöz.

A közelmúltban azonban egy nemzetközi projekt keretében felmerült egy olyan kérdés, amelyre a fenti jogszabály nem ad lehetőséget. Egy finanszírozott projekt keretében tett vállalásunk az, hogy az európai nyelvi korlátok leküzdése érdekében egy 2 millió magyar mondatot tartalmazó korpuszt kell összeállítanunk és elemzett formában közreadnunk a repozitóriumban. A korpusz egy részéhez a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) gyűjteményéből vett szövegeket terveztük felhasználni.

... szakvéleménye alapján a projekt által tervezett tevékenységek zöme megfelel az Szt. 35/A 2) pontjában említett feltételeknek, kivéve a közreadást, tekintettel arra, hogy repozitórium nem „személyek egy zárt csoportja számára” teszi „lehívásra hozzáférhetővé” a kiválasztott MEK-szövegek feldolgozott változatát.

A szakvélemény az alábbi megjegyzéssel zárul:

„Megjegyzés: A kérdés megítélése szempontjából releváns lehet ugyanakkor, hogy a felhasznált művek szerzői jogi védelem alatt állnak-e, illetve a szöveg és adatbányászat keretében kiválogatott/kiszűrt adatmennyiség mennyiben tükrözi vissza az eredeti anyagokat, azok mekkora részét jelenítené meg újra. Ha csak meghatározott, kielemezett információk kerülnek újrafelhasználásra, vagyis a műnek csak elenyésző elemei vagy nem szó szerinti részletei, akkor felmerülhet, hogy nem szükséges engedély. E körülmények tisztázásához további részletek megismerésére lenne szükség.”

Ez a felvetés adja kérdésünk kiindulópontját. A korpusz összeállításához és nyelvi annotálásához ugyanis nem szükséges az, hogy az eredeti mű mondatai a közreadott korpuszban folytonosan, eredeti sorrendjükben szerepeljenek. A kérdésünk tehát arra vonatkozik, hogy

ha az eredeti mű mondatait véletlenszerűen összekeverjük, még hozzá nemcsak önmagában véve, hanem több száz vagy akár több ezer másik mű véletlenszerűen összekevert mondataival, akkor az így keletkezett korpusz az eredeti művek tükrözésének tekinthető-e, és ennél fogva vonatkozik-e erre az adathalmazra a szerzői jogi védelem.

Megítélésünk szerint a kérdés jogosan merül fel, hiszen úgy véljük, ha ugyanezen eredeti művek szavainak ábécérendbe szervezett gyakorisági listájáról lenne szó, azt mindenki származtatott adatbázisnak tekintené, és nem merülne fel az eredeti művek tükrözésének a gondolata sem. A mi felvetésünk egy nagyobb nyelvészeti egység, a mondatokkal teszi ugyanezt (a random vagy ábécésorrend ebből a szempontból teljesen ekvivalens). Mindkét esetben gyakorlatilag kizárható az adatbázisból az eredeti mű helyreállításának a lehetősége.

Arról kérjük a tisztelt Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményét, hogy az ismertetett módon előállított korpusz tekinthető-e az eredeti művek tükrözésének. Ha a válasz netán nem kategorikus igen vagy nem, akkor a kérdésünk az, hogy melyik módszer szerint összekevert korpusz felel meg annak a feltételnek, hogy már nem tekinthető az eredeti művek tükrözésének.”

A megkereső által ismertetett példatényállások

A megkereső a kérdése illusztrálásaként „korpuszmintákat” készített és csatolt a megkereséséhez, amelyekhez az alábbi magyarázatot fűzte:

„A szövegek két dimenzió szerint változnak:

1. hány szöveg lett bevonva az összekevert korpuszba (uni = egy, penta = öt különböző szöveg);
2. az összekeverés hány mondat szerint történt (1 = a korpuszban szereplő minden mondat össze lett keverve, 2 = a korpuszban két-két mondatonként lettek összekeverve a szövegek, ... 5 = a korpuszban az eredeti művekből 5 mondatonként lettek megkeverve a mondatok)?

A korpuszminták elnevezése utal arra, hogy milyen módszerrel lett a korpusz összeállítva. A preprocessed mappában vannak a korpuszba beválogatott eredeti művekből vett minták. A preprocessed_uni_17062.txt volt az az egyetlen szöveg, amelynél csak a saját mondatok vannak megkeverve, más szövegekből nem kerültek hozzá mondatok.

Az uni mappában szerepelnek azok a változatok, amelyek ennek az egyetlen szövegnek a megkevert változatai, aszerint, hogy ötösével kevertük a mondatokat (uni_shuffled_by_5.txt), vagy minden egyes mondat meg lett keverve (uni_shuffled_by_1.txt). Első esetben minden ötmondatos „bekezdés” az eredeti műből folytonosan vett öt mondat, míg utóbbi esetben a keverés a lehető legdrasztikusabb, azaz a korpusz minden egyes mondata random módon össze lett keverve.

A penta mappában ugyanilyen elvek szerint elrendezett változatok vannak (1-től 5-ig), azzal a különbséggel, hogy a preprocessed mappában található öt műből lettek a mondatok véletlenszerűen összekeverve. Úgy lehet tehát kiértékelni azt a kérdést, hogy milyen mértékben tükrözi vagy jeleníti meg a korpusz az eredeti műveket, ha az általunk összeállított korpuszt, pl. a penta_shuffled_by_1.txt file-t, vetjük össze a preprocessed mappában lévő bármelyik penta nevűvel.

A korpuszváltozatok átmenetet képeznek két véglet között:

Az uni_shuffled_by_5.txt a leghűbb módon tartalmazza az eredeti művet, mert az eredeti mű mondatain kívül nem szerepelnek benne más művek mondatai, és minden ötmondatos egységben szereplő mondat az eredeti mű folytonos mondatait tartalmazza.

A penta_shuffled_by_1.txt nevű korpuszban viszont 5 különböző szövegből szerepelnek mondatok, és mindegyik random sorrendben szerepel.”

A megkereső továbbá az alábbi magyarázatot fűzte a megkereséshez: „... a csatolmányban szereplő minták csak a módszer illusztrálására szolgálnak. Valójában a 2 millió mondat nem öt, hanem több ezer műből származó mondatokat tartalmazna. Ahhoz, hogy a tényleges korpuszról fogalmat tudjunk alkotni, azt is figyelembe kell venni, hogy minden egyes szóhoz 5–10 szó terjedelmű hozzáadott nyelvészeti annotáció tartozik.

... Nekünk rengeteg szöveg áll rendelkezésre, tehát egyáltalán nem ragaszkodunk az uni változathoz, azt inkább csak módszertani szempontból tettük a mintába.

Az viszont már nyelvtechnológiailag is fontos kérdés, hogy a random keverés hány mondatonként történik, itt minél nagyobb az egyben maradt mondatok száma, annál gazdagabb az anyag.”

A megkereső megerősítette továbbá, hogy az intézet a tevékenysége, gazdálkodása és a kutatási eredmények hasznosítása szempontjából a következő: kutatóhely: elsődlegesen tudományos kutatást végző kutatóintézet, amely tevékenységét nonprofit alapon vagy adózás utáni eredményének tudományos kutatásba való visszaforgatásával végzi.

Az eljáró tanács szakértői véleménye

I. A szakértői vizsgálat általános keretei

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban Szt.) 101. § (3) bekezdése értelmében az SZJSZT felkérésre peren kívül is adhat szakvéleményt a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 1. § (3) bekezdése szerint a rendelet „alkalmazásában a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésnek számít az Szt.-ben szabályozott vagyoni jog gyakorlásával kapcsolatos kérdés”. Tekintettel arra, hogy

a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét ...”, az eljáró tanács a megkeresésben előadottak alapján alakította ki szakvéleményét.

II. A megkereső előadása alapján a szakvélemény kialakításához figyelembe vett tényállás, annak alapján azonosított fogalmi megfelelések és a vizsgálandó felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdések

A megkereső nyilatkozata szerint „elsődlegesen tudományos kutatást végző kutatóintézet, amely tevékenységét nonprofit alapon vagy adózás utáni eredményének tudományos kutatásba való visszaforgatásával végzi”. Ennek megfelelően a megkereső megfelel az Szjt. 33/A. § (1) bekezdés 2. pontja szerinti kutatóhely fogalmának, amely szerint:

„2. kutatóhely: elsődlegesen tudományos kutatást, vagy tudományos kutatást is magában foglaló oktatási tevékenységet végző kutatóintézet, egyetem – ideértve annak könyvtárát is –, valamint kutató laboratórium és kutatást végző kórház, vagy egyéb olyan személy vagy szervezet – ideértve a kutatóhellyel szerződéses kapcsolatban álló kutatókat is –, amely tevékenységét

- a) nonprofit alapon vagy adózás utáni eredményének tudományos kutatásba való visszaforgatásával; vagy
- b) valamely közérdekű cél érdekében

végzi úgy, hogy a tudományos kutatás eredményeihez a kutatóhely felett többségi befolyást gyakorló személy vagy szervezet nem kaphat elsőbbségi hozzáférést.”

A megkereső nyilatkozata szerint szöveg- és adatbányászati tevékenységet végez nyelv-technológiai kutatási tevékenysége során. A szöveg- és adatbányászat szerzői jogi definíciója szerint: „3. szöveg- és adatbányászat: olyan automatizált analitikai módszer, amely információk feltárása céljából digitális formában lévő szövegeket és adatokat elemez” [Szjt. 33/A. § (1) bekezdés 3. pont]. Az eljáró tanács megállapítja, hogy a megkereső által leírt tevékenység az Szjt. 33/A. § (1) bekezdés 3. pontja szerinti meghatározásnak megfelel.

A megkereső által a szakvélemény elején idézett, a feltett kérdés leírásában és példatényállásokban ismertetettek szerint bemutatott tevékenység leírását az eljáró tanács vizsgálatainak tényállásaként használja fel. Az előadottakat az eljáró tanács a szakvélemény elején idézi, azt saját tényállás-ismertetésként nem tartja szükségesnek megismételni.

A megkereső kérdései megfogalmazása során azt a fordulatot használja, hogy ismertetett és tervezett tevékenysége az „eredeti művek tükrözését” eredményezi-e a létrejövő adatbázisban/korpuszban. Az eljáró tanács ezt úgy értelmezi, hogy a megkeresőnek a leírt tevékenységekhez, illetve a szövegek létrehozni kívánt adatbázisban történő felhasználásához

szükséges-e szerzői vagy kapcsolódó jogi engedélyeket beszereznie. A „művek tükröztetése” kifejezést tehát az eljáró tanács a „művek szerzői jogi engedélyköteles felhasználása”-ként értelmezi a megkereső által feltett kérdés célját figyelembe véve.

Az így figyelembe vehető tényállás, az értelmezett kérdés és a megkereső nyilatkozata szerinti fogalmi megfelelések alapján a jelen szakvéleményben azt kell megvizsgálni, hogy a megkereső által a megkeresés tárgyaként ismertetett tevékenység megfelel-e az Szjt. kutatóhelyek számára biztosított szerzői (és szomszédos¹) jogok alóli kivételként meghatározott szöveg- és adatbányászat szabad felhasználás feltételeinek [Szjt. 35/A. § (2)–(3) bekezdés].

Ezen túlmenően a megkereső kérdésének megválaszolásához szükséges azt is megvizsgálni, hogy amennyiben az ismertetett teljes tervezett tevékenység az Szjt. 35/A. § (2)–(3) bekezdés szabad felhasználási kivétel feltételeinek nem felel meg, akkor

- azonosíthatóak-e olyan körülmények, amelyek fennállása esetén a megkeresőnek mégsem kell az általa végzett tevékenység során végzett felhasználási cselekményekre a szerzői jogosultaktól felhasználási engedélyt szerezni, illetve
- a megkereső tevékenysége megfelelhet-e más, a szerzői vagyoni jogok alóli kivételként meghatározott szabad felhasználási eset feltételeinek.

A megkereső tevékenységével kapcsolatosan a 6. és 7. bekezdés szerint azonosított kérdéseket abból a szempontból is meg kell vizsgálni, hogy az Szjt. XI/A. fejezetben az adatbázis előállítói számára biztosított kizárólagos jogok alóli kivételnek megfelelnek-e. Így vizsgálni kell a kutatóhelyek számára biztosított szöveg- és adatbányászatra vonatkozó kivétel [Szjt. 84/D. § (3) bek.] alkalmazhatóságát, illetve annak alkalmazhatósága hiányában az esetlegesen alkalmazható más kivételeket. E körben az eljáró tanács megállapításait azzal a feltétellel teszi meg, hogy azok akkor alkalmazhatóak, ha az az adatbázis, amelyből a megkereső a szövegbányászat során elemeket kimásol vagy újrahasznosít, a XI/A. fejezet védelemre támasztott feltételeinek megfelel. A lehetséges igénybe vehető adatbázisok védelmének vizsgálata a jelen szakvélemény kereteit meghaladja.

A megkereső saját nyilatkozata szerint tudományos kutatási céllal szöveg- és adatbányászati kutatási tevékenységet végez, amellyel általában megfelel az Szjt. 35/A. § (2)–(3) bekezdése feltételeinek, azonban most egy olyan projektben fog részt venni, amelynek az eredményeként létrejövő adatbázis (korpuszt), amely a többszörözött szövegelemeket tartalmazza, online környezetben kell a nyilvánosság számára elérhetővé tenni. Ezzel pedig a megkereső saját véleménye szerint sem fogja az Szjt. 35/A. § (3) bekezdésének a feltételét teljesíteni.

¹ A megkeresésben nincs olyan információ, amely az Szjt. szerinti szomszédos jogi teljesítmények érintettségére utalna, ezért ezt a lehetőséget az eljáró tanács nem vizsgálja.

III. A megkereső kérdésére adott válasz

III/1. A tudományos kutatási célú szöveg- és adatbányászati célú kivételre vonatkozó megállapítások

A szöveg- és adatbányászat szabad felhasználási kivételét az Szjt. 2021. június 1-jén hatályba lépett módosítása iktatta be a hazai jogba, amely az ún. CDSM-irányelv² 3. cikkének átültetését jelentette. Korábban ez a szabad felhasználási kivétel sem az európai, sem a magyar jogban nem létezett. Ennek megfelelően az új szabályozásnak nyilvános joggyakorlata nincs, az átültetett irányelvi szabály alkalmazására és értelmezésére egyik tagállam vonatkozásában sincs még az Európai Unió Bírósága előtt eljárás folyamatban. A szabály értelmezésében ezért jelenleg a szabály más szabályokkal való összefüggése, a CDSM-irányelv vonatkozó preambulumbekzdései és a hazai átültetés indokolása nyújt csak segítséget.

A tudományos kutatás célját szolgáló szöveg- és adatbányászat kivétele alapján [Szjt. 35/A. § (2) bek.] a kutatóintézet abban az esetben végezheti szabad felhasználásként a szöveg- és adatbányászat körében a művek többszörözését, ha az érintett műhöz jogszerűen fért hozzá, a szabad felhasználás keretében létrejött másolatok megfelelő biztonsági szinten vannak tárolva, és megőrzésükre tudományos kutatás céljából kerül sor. A kivétel alapesetben csak a művek többszörözésére (Szjt. 18. §-a szerinti felhasználás) vonatkozik.

A megkereső által leírt esetben, a bármely általa bemutatott módszer útján, a 2 millió magyar mondatot tartalmazó korpusz összeállítása és elemzése a tudományos kutatási célú szöveg- és adatbányászati kivétel hatálya alá tartozhat. A megkeresőnek a szabad felhasználás feltételei teljesítése érdekében olyan szövegeket kell választania tevékenysége tárgyául, amelyekhez jogszerűen fér hozzá. A CDSM-irányelv 14. preambulumbekzdése szerint „[a] jogszerű hozzáférést úgy kell értelmezni, hogy az magában foglalja a tartalomhoz való hozzáférést nyílt hozzáférés alapján, vagy a jogosultak és a kutatóhelyek vagy kulturális örökségvédelmi intézmények közötti szerződéses megállapodásokon keresztül (például előfizetésekkel), vagy más jogszerű módokon. Például a kutatóhelyek vagy a kulturális örökségvédelmi intézmények által fizetett előfizetések esetében a hozzájuk kapcsolódó és ezen előfizetések alá tartozó személyeket jogszerű hozzáféréssel rendelkezőnek kell tekinteni. A jogszerű hozzáférés magában kell, hogy foglalja az online szabadon elérhető tartalmakhoz való hozzáférést is.” A megkereső megkeresésében a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) online szabadon elérhető tartalmai ennek a feltételnek megfelelnek. A megkeresőnek kell a létrejött másolatok megfelelő, biztonságos megőrzéséről és tárolásáról gondoskodnia. E feltétel alatt informatikai biztonsági és ügyviteli intézkedésekkel kell a tárolt másolatok biztonságos őrzéséről gondoskodni. A megőrzés pedig – időkorlát nélkül – addig állhat fenn, amíg azt a tudomá-

² Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2019/790 irányelve (2019. április 17.) a digitális egységes piacon a szerzői és szomszédos jogokról, valamint a 96/9/EK és a 2001/29/EK irányelv módosításáról.

nyos kutatás célja indokolja. Az eljáró tanács álláspontja szerint amennyiben a megkereső e feltételeknek megfelel, szöveg- és adatbányászat körében végzett többszörözései szabad felhasználásnak minősülnek.

Az Szjt. 35/A. § (3) bekezdése meghatározott feltételek fennállása esetén a többszörözés felhasználásán túl is kiterjeszti a szöveg- és adatbányászat szabad felhasználását az ún. nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tétel felhasználásra is [Szjt. 26. § (8) bek. második mondata szerinti felhasználás]. Ezt azonban nagyon korlátozott feltételek mellett engedi meg az Szjt.: személyek zárt csoportjára korlátozódhat, és meghatározott céllal történhet (kutatási együttműködési célból, annak a keretei között vagy a tudományos mű szakmai értékelése céljából). E felhasználás jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját nem szolgálhatja. A CDSM-irányelv szabályait átültető 2021. évi XXXVII. törvény végső előterjesztői indokolása szerint: „A 35/A. § (3) bekezdése az InfoSoc irányelv³ 5. cikk (3) bekezdés a) pontjának felhatalmazásán alapul, és a CDSM irányelv (15) preambulumban jelzett tevékenységek lehetővé tételét célozza a szöveg- és adatbányászatra vonatkozó kivétel esetében. Ez jelenti egyrészt a kutatás során létrejött többszörözött példányok szakmai értékelés (a tudományos életben alkalmazott 'peer review') céljából történő megosztásának lehetőségét egy zárt szakmai körrel, beleértve egyes meghatározott személyekkel való megosztást is. Másrészt a kivétel lehetővé teszi e példányok zártkörű megosztását egy adott kutatási együttműködés keretei között. A kivétel által e kutatási anyagok megosztása zárt online formában is megvalósulhat, ami a szöveg- és adatbányászati kutatásokban használt források és adatok sokasága miatt kiemelten fontos.”

A szabad felhasználási kivétel CDSM-irányelv alapján átültetett esete [35/A. § (2) bekezdés] ugyanezekkel a feltételekkel vonatkozik a kapcsolódó jogi adatbázis-oltalom alatt álló adatbázis tartalmi elemei összességének vagy jelentős részének kimásolására, illetve jelentéktelen részének ismételt és rendszeres kimásolására is („84/D.§ (3) Szabad felhasználás a kutatóhelyek és kulturális örökségvédelmi intézmények [33/A. § (1) bek. 2. pont] által adatbázison tudományos kutatás céljából végzett szöveg- és adatbányászathoz szükséges kimásolás [84/A. § (1) bek. a) pont], feltéve, hogy a 35/A. § (2) bekezdésében foglalt követelményeknek megfelel.”). A kapcsolódó jogi adatbázis-oltalom esetén azonban nem került bevezetésre az Szjt. 35/A. § (3) bekezdése szerinti, a nyilvánosság számára zárt körben lehívásra hozzáférhetővé tételre vonatkozó kivétel – mivel annak lehetőségét nem a CDSM-irányelv, hanem a kapcsolódó jogi oltalomra nem vonatkozó Infosoc-irányelv biztosítja. Ezért az adatbázis tartalmi elemeinek újrahasznosítását jelentő lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel még az Szjt. 35/A. § (3) bekezdésének megfelelő esetekben sem szabad felhasználás, azaz az adatbázis-előállító kizárólagos joga alól nem minősíthető kivételnek, ezért engedélyköteles tevékenység.

³ Az Európai Parlament és a Tanács 2001. május 22-i 2001/29/EK irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

A tudományos kutatási célú szöveg- és adatbányászat kivételének fent vázolt alkalmazása esetén nem bír jelentőséggel az, hogy a megkereső az általa példaként bemutatott mely mintamegoldást alkalmazza.

A megkereső megkeresésében helyesen jelölte meg, hogy a megjelölt projektben az a kötelezettség, hogy „az egy 2 millió magyar mondatot tartalmazó korpusz” elemzett formában történő közreadása a repozitóriumban nem felel meg a 35/A. § (3) bekezdése szerinti, a nyilvánosság számára zárt körben lehívásra hozzáférhetővé tételre vonatkozó kivételnek. A közreadás ugyanis nem a kivétel által megkövetelt zárt körben történik, és célja sem csak az érintett kutatási együttműködés keretein belüli megosztás vagy a tudományos mű szakmai értékelése (peer review-ja).

III/2. a) A „közreadás” értelmezése, szerzői jogi minősítése, a műrészek felhasználása

A létrejövő nyelvi korpusz elemzett formában történő közreadása a megkereső által megjelölt szerint a <https://.../> adattárban történne meg. A megjelölt adattárhoz nyilvánosan hozzá lehet férni, az abban publikált anyagok online hozzáférhetőek és letölthetőek (<https://.../repository/search/>). Amennyiben a megkereső által létrehozni kívánt nyelvi korpusz ebben az adattárban kerül közreadásra, akkor ez a korpusz egyes, szerzői jogi védelem alatt álló elemeinek nyilvánossághoz közvetítését, azon belül lehívásra történő nyilvánossághoz közvetítését jelenti [Szt. 26. § (8) bekezdés 2. mondata szerinti felhasználás]. Ez az érintett szerzői mű jogosultjának az engedélyét igényli, ha szerzői jogi védelem alatt álló műveket érint, és nem állapítható meg az engedélyezési jog fennállásának hiánya vagy az alóli kivétel. Ha a korpusz kapcsolódó jogi adatbázis-oltalom alatt álló adatbázis elemeinek egészét vagy jelentős részét tartalmazza, akkor ez annak az adatbázisnak, amelyből az elemek származnak, az újrahazsnosítását jelenti [Szt. 84/A. § (1) bek. b) pont], amely az adatbázis előállítójának az engedélyét igényelheti, és nem állapítható meg az engedélyezési jog fennállásának hiánya vagy az alóli kivétel.⁴

A megkereső felveti, hogy az általa végzett tevékenység nem a „szövegek” tükröztetése – azaz nem a szövegek felhasználása, mert az – a bemutatott többféle módszerrel – a szövegek egyes mondatait érinti, illetve e mondatokat nem eredeti sorrendjükben, hanem összekeverve tartalmazza.

A megkereső az alábbi példákat csatolja, amelyeket az eljáró tanács így meg tudott vizsgálni:

- egy szöveg mondatainak összekeverése („uni”), mondatonként (1), két (2), illetve öt (5) mondatonként;

⁴ A teljes korpusz mint adatbázis tekintetében, ha az ekként egyben az Szt. XI/A. fejezet szerinti kapcsolódó jogi oltalom alatt állna, a közzététel az adatbázis újrahazsnosítását jelentené. A kapcsolódó jogi adatbázis-oltalom jogosultja azonban feltehetően maga a megkereső lenne, ekként ezt a kérdést nem kell az eljáró tanácsnak vizsgálnia.

- öt szöveg mondatainak összekeverése („penta”), mondatonként (1), két (2), illetve öt (5) mondatonként.

A megkereső csatolta az eredeti szövegeket is, amiből a példakorpuszokat előállította.

A megkereső a példákkal kapcsolatban megjegyzi, hogy „[t]ermészetesen a csatolmányban szereplő minták csak a módszer illusztrálására szolgálnak. Valójában a 2 millió mondat nem öt, hanem több ezer műből származó mondatokat tartalmazna.”

A megkereső leírása szerint azt feltételezi, hogy ha a szerzői jog által védett szövegek mondatait összekeverik a fent leírt 2 millió mondatot tartalmazó nyelvi korpuszban, az nem valósítja meg az adott szövegek szerzői jogi értelemben vett felhasználását.

Az eljáró tanácsnak a kérdést abból a szempontból kell megvizsgálnia, hogy

- egy védett szöveges mű mondatainak, illetve bekezdéseinek véletlenszerű összekeverése, majd az így összekevert szöveg felhasználása (másolása és lehívásra történő nyilvánossághoz közvetítése) a szöveges mű szerzői jogi értelemben vett felhasználását valósítja-e meg;
- egy védett szöveges mű mondatainak, illetve bekezdéseinek véletlenszerű összekeverése, majd az így összekevert szöveg összekeverése más védett szöveges mű mondataival, illetve bekezdéseivel és az összekevert szöveg felhasználása (másolása és lehívásra történő nyilvánossághoz közvetítése) a benne mondatonként, illetve bekezdésenként fellelhető szöveges művek szerzői jogi értelemben vett felhasználását valósítja-e meg, valamint a felhasználás megállapíthatósága függ-e attól, hogy hány szöveges mű összekeverése történik meg;
- egy kapcsolódó jogi oltalom alatt álló adatbáziselemet képező szöveges művekkel a fenti cselekmények elvégzése az adatbázis elemeinek a kimásolását, illetve újrahasznosítását megvalósítja-e.

Az Sztj. rendelkezése szerint: „A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére.”

[Sztj. 16. § (1) bek.] A mű részletének felhasználására vonatkozó elvek az alábbiak: „A mű legkisebb részletének lemásolása is mindig ’többszörözés’, ha ’részlet’ alatt olyan mennyiséget értünk, amely már eléri a szerzői jogi védettséghez szükséges kritikus mértéket, vagyis már egyéni, eredeti gondolat kifejtésként azonosítható. Ilyennek minősül például egy zenemű, egy film néhány másodperces részlete is, ha az felismerhetően annak a bizonyos teljes műnek része, abból származik és már mutat valamilyen egyéni, eredeti jelleget. A felhasználás engedélykötelessége csak ettől függ, a közkeletű téveszmével szemben nem létezik tehát más módon (a műrészlet hossza, terjedelme alapján) meghatározott általános mérce.”⁵

⁵ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Wolters Kluwer, 2021. L. az Sztj. 18. §-ához fűzött kommentárokat.

Egy szöveges mű esetén általában elmondható, hogy a szöveg szavai, azok nyelvtani alakjai, rövidebb szószerkezetek nem tekinthetők a szöveg mint szerzői mű olyan részleteinek, amelyek felhasználása engedélyköteles. A szavak önmagukban az egyéni, eredeti jelleget nem mutatják fel, ezért ha egy szöveg összes szavát összekeverve használják is fel, az a teljes szöveg vagy annak egy részletének a felhasználását nem valósítja meg.

Egy szöveges műben szerepelhetnek olyan egyszerűbb mondatok, amelyeket ha a szövegből kiemelünk, az adott szöveggel a továbbiakban nem ismerhető fel a kapcsolatuk, azaz nem hordozzák a szöveg egyéni-eredeti jellegét semmilyen mértékben. (Pl. „– Mi az? Nagy csönd lett erre.”) Egy szöveg hosszabb mondata, bekezdése azonban jellemzően már a szöveg olyan részlete, amelyből azonosítható, hogy az adott szövegből származik, azaz a szöveg egyéni-eredeti jellegét valamely mértékben hordozza. Ha több ilyen mondatot, akár felcserélt sorrendben jelenítünk meg, az akkor is felismerhetővé teheti az eredeti művet, amelyből a mondatok származnak. („– Mi az? Nagy csönd lett erre. Halálos csönd.” „Némelyek turkálni kezdtek a padban a könyvek közt; a rendesebbek megtörölték a tollaikat.” „De a többiek kinéztek az ablakon, amelyen át a szomszédos kis házak teteit lehetett látni, s a távolban, az aranyos déli napon a templomtornyot, melynek óráján a nagymutató vigasztalóan haladt a tizenkettős felé.”⁶)

A megkereső által példaként csatolt szöveges fájlokban („preprocessed_penta_04810”; „preprocessed_penta_12009”; „preprocessed_penta_15701”; „preprocessed_penta_17062”; „preprocessed_penta_21185”; „preprocessed_uni_17062”) szakirodalmi szövegek részletei találhatóak, a szövegek címét és forrását a Magyar Elektronikus Könyvtárban a „penta_sources” és az „uni_sources” fájl tartalmazza. Mivel a megkereső e szövegeket példaként csatolta, és számos más szöveg használatát tervezi a projekthez, az eljáró tanács a megkereső kérdésének megválaszolása érdekében külön vizsgálat nélkül feltételezi a példaként csatolt szövegek szerzői jogi védettségét. Ezt az indokolja, hogy a számos más szöveg között számos védett mű szerepelhet, amelyek esetében csak egyedi vizsgálattal lehetne majd azt megállapítani, hogy az adott szöveg szerzői jogi védelem alatt áll-e. Tekintettel azonban arra, hogy a szakirodalmi szövegek jellemzően felmutatnak egyéni-eredeti jelleget, a felhasználni tervezett szövegek jelentős részéről a védettség feltételezhető. A csatolt példát tehát e feltételezés fenntartásával lehet a szakértői vizsgálat céljára használni.

A megkereső a fenti „uni” jelzésű szöveget 1, 2, 3 és 5 mondatonként keverte össze. (uni_shuffled_by_1; _2; _3; _5). Bár a szövegben több tényközlés és rövid, egyszerű mondatok is találhatóak, a legtöbb tényközlés megfogalmazása egy adott állításban felmutatja a szerző választási lehetőségét, amely végül a tényközlések egyéni, eredeti jellegű mondatokká és szöveggé formálásában nyilvánul meg. A szakirodalmi művek jellegzetessége a tárgyilagosság, a tények közlésének érthető megfogalmazása, kifejtése és az ennek megfelelő stílus. Ezek közül a közölt tények és maga a stílus sem áll szerzői jogi védelem alatt, azonban a mű

⁶ Molnár Ferenc: A Pál utcai fiúk. Móra, 1987, p. 6–7.

védelmét megalapozza – a szöveg mondatszerkesztésének a szintjén – az a szerzői választási szabadság, amely a megfogalmazás, a gondolatok megformálásának megválasztásában testesül meg. A példaszöveg és az ahhoz hasonló szövegek ezért a többszavas, gondolatokat összetettebb módon kifejező mondatai a teljes szöveg egyéni, eredeti jellegét hordozzák, következésképpen azok a mű részleteiként történő felhasználásuk esetén engedélykötelesek. A több mondatból álló szövegrészletek (így a 2, 3, 5 mondatos részletek) esetén ez a körülmény még szembetűnőbb módon állapítható meg. A teljes szöveg összekeverése pedig azt eredményezi, hogy a mű összes olyan részlete is, amely ezt a felismerhetőséget felmutatja, végeredményében felhasználásra kerül. A felhasználás megállapítása tekintetében – mivel az összes és nem az egyes részletek felhasználása kérdéses – az nem lényeges szempont, hogy végeredményében a teljes mű felhasználása megállapítható-e ilyen módon (ez akkor lenne lehetséges, ha minden, véletlenszerűen lemásolt és véletlenszerű sorrendben az új szövegbe helyezett mondat vagy szakasz a mű olyan részletének lenne tekinthető, amely engedélyköteles), vagy csak a mű minden olyan részletének a felhasználása történik meg, amelyre a jogosult engedélyét meg kell szerezni. Az eljáró tanács álláspontja szerint elegendő annak megállapítása, hogy a megkereső által bemutatott módszer a mű számos, szerzői jogi szempontból felismerhető, azonosítható, tehát a mű egészének egyéni-eredeti jellegét valamely mértékben hordozó részletének felhasználásához vezet, amely így – kivétel alkalmazhatóságának a hiányában – a szerzői jogosult engedélyét igényli.

A „penta” jelzésű szövegeket (penta_shuffled_by_1; _2; _3; _5) a megkereső a szövegek-ből vett 1, 2, 3 és 5 mondatos részletekben keverte össze egymással. Feltételezve a többi szöveg szakirodalmi műként történő szerzői jogi védelmét, a részletek felhasználása tekintetében ebben az esetben az egyes művekre vonatkozóan ugyanaz állapítható meg, mint azt az „uni” jelzésű szöveg esetében megállapíthattuk. (A „penta” szövegek között egyébként az „uni” szöveggel azonos szöveg is szerepel.) Ebből következően pedig az a kérdés, hogy egy szöveges mű részletei felhasználásának engedélyköteles szerzői jogi minősítését módosítja-e az a körülmény, hogy a mű szövegrészletei más művek (adott példában 4 másik mű, de a megkereső nyilatkozata szerint a tervezett projektben több ezer másik mű) hasonlóan összekevert szövegrészei között jelennek meg.

A fentiekben az eljáró tanács kifejtette, hogy a mű felismerhető, a mű egyéni-eredeti jellegét valamely mértékben hordozó részletének felhasználása a szerzői jogi szabályok szerint engedélyköteles. Ez az általános szabály az Szjt. 16. § (1) bekezdésének kifejezett előírásából, valamint a szerzői jogi védelem általános feltételéből (Szjt. 1. §) is következik, ugyanis a szerzői jogi védelem nem csak teljes műveket illet meg, ilyen korlátozást a szabályozás sem kifejezetten, sem implicit módon nem tartalmaz. Ez az általános megállapítás tehát a mű minden jelenleg szabályozott és ismert felhasználási módja esetében érvényesül. Ezenfelül nincs olyan általános szabály, amely további feltételektől, tehát például a mű vagy műrészlet meghatározott környezetbe helyezésétől tenné függővé az engedélyköteles felhasználás megvalósulását. A felhasználás fogalma a mű anyagi vagy nem anyagi formában történő ér-

zékkelhetővé tételét jelenti a szintén szerzői jogi fogalomként definiálható nyilvánosság, azaz a közönség számára. Az érzékelhetővé tétel azonban azt jelenti, hogy a közönség tagjának lehetősége van a mű érzékelésére, nem azt, hogy ez az érzékelés könnyen vagy kényelmesen, vagy bármely más módon valósulhat meg. Összefoglalva, a mű szerzői jogi felhasználását – általában, minden felhasználási módra kiterjedően – nagyon tágra kell értelmezni, és a felhasználás megvalósulásának megállapítását a vagyoni jogi engedély megszerzése szempontjából nem befolyásolja az, hogy a mű vagy annak részlete milyen környezetben jelenik meg, az adott környezet a műnek vagy részletének a közönség számára történő érzékelését megkönnyíti vagy éppen megnehezíti.

A fentiekre tekintettel az eljáró tanács megállapítja, hogy egy szerzői jog által védett szöveges mű részletének engedélyköteles felhasználása abban az esetben is változatlan feltételekkel, tehát engedélyköteles felhasználásként állapítható meg, ha a részletek más szövegrészekkel összekeverve, adott esetben a teljes összekeverés útján létrejövő szövegben emberi érzékeléssel nehezen kikereshető formában jelennek meg.

Az eljáró tanács megállapítása attól függetlenül alkalmazandó, hogy az összekevert szöveg más alapul fekvő szövegrészei amúgy szerzői jog által védett művekből származnak-e, hány műből/szövegből származnak, és az a szöveg, amelyet így létrehozunk, szerzői jog által védett egyéni-eredeti alkotás-e vagy sem. Az eljáró tanács kiemeli, hogy a megkereső által bemutatott szöveg- és adatbányászati eszközökkel, gépi úton, véletlenszerű szerkezetben létrehozott nyelvi korpusz mint szöveg nem teljesíti a szerzői jogi védelem feltételét, mivel az nem szerző vagy szerzők szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellegű alkotás.

III/2. b) A „közreadás” értelmezése, a kapcsolódó jogi védelem alatt álló adatbázis elemeinek újrahasznosítása

Ha a korpusz létrehozásában felhasznált szövegeket mint kapcsolódó jogi védelem alatt álló adatbázis elemeit vizsgáljuk – fenntartva azt, hogy az eljáró tanács nem értékeli, hogy egy adott adatbázis kapcsolódó jogi oltalom alatt áll, azaz a jelen megállapítások a védelem fennállásának hipotetikus esetére vonatkoznak –, akkor azt kell megállapítani, hogy egy szöveg mint az adatbázis egy elemének kimásolását és újrahasznosítását jelenti-e a megkereső által leírt tevékenység. Az adatbázis eleme az adatbázis olyan tartalmi egysége, amely egyedileg hozzáférhető [vö. Szjt. 60/A. § (1) bek. az adatbázis fogalma]. Azt az esetet vizsgáljuk, amikor az adatbáziselem a szöveg (mert az az adatbázis egyedileg hozzáférhető tartalmi eleme), nem pedig a szövegen belül bármely alegység, így mondat, több mondat vagy bekezdés, és nem a szöveg mint adatbáziselem egészének a felhasználása, hanem annak részleteinek a felhasználása történik. Más szóval a szöveg mint adatbáziselem a felhasználás során ilyen elemjellegét elveszíti. Ebben az esetben a jelleg elvesztése tekintetében nincs különbség a megkereső által leírt „uni” vagy „penta”, illetve a ténylegesen tervezett több ezer szöveg eredeti integritását megszüntető és random összekevert felhasználása között.

A kapcsolódó jogi adatbázis-oltalom az adatbázis elemeivel (önállóan hozzáférhető egy-
ségekkel, adatával) végzett egyes cselekményekre terjed ki (mint az elemek összességének,
jelentős részének vagy jelentéktelen részének, de ismételt felhasználására), de nem tartal-
maz ahhoz hasonló szabályt az elem részletére vonatkozóan, mint amelyet a szerzői jog által
védett mű részletének felhasználása kapcsán bemutatunk. Ezért az eljáró tanács megállá-
pítja, hogy a kapcsolódó jogi adatbázis-oltalom szempontjából – ha a projekt során ilyen
adatbázis lenne érintett – az adatbázis elemeit képező szövegekkel végzett olyan tevékeny-
ség, amely e szövegeket valamely kisebb részekre bontva használja és így rögzíti, valamint
teszi közzé, az eredeti adatbáziselem integritását megszüntetve, nem minősül az adatbázis
tartalmi elemei felhasználásának.

Az eljáró tanács megjegyzi, hogy a fenti, adatbázis-oltalommal kapcsolatos megállapítása
a megkereső tevékenységének a létrejött nyelvi korpusz eredményére és annak újrahaszno-
sítására vonatkozik, amelyben az egyes eredeti szövegek (mint adatbáziselemek, adatok)
ilyen jellegüket a bemutatott példák szerint elveszítették. Ez nem zárja ki azt, hogy köztes
– a korpusz létrehozására irányuló – folyamatokban az elemek felhasználása ne történhetne
meg (például ilyen az, ha a szöveg- és adatbányászati tevékenység lépéseként az érintett szö-
vegek a folyamat egy lépésében egy az egyben a gépi elemzés céljára lemásolásra kerülnek).

Az eljáró tanács kapcsolódó jogi adatbázis-oltalomra vonatkozó, az adatbázis elemének
elemkénti megjelenését megszüntető felhasználás fenti minősítését támogatja az a megkö-
zelítés is, ahogyan az Európai Unió Bírósága az adatbázis előállítójának kizárólagos jogát
értelmezi. Eszerint az adatbázis-előállító kizárólagos joga alá tartozónak kell minősíte-
ni azt a cselekményt, amely azért „*sérti az adatbázis előállítójának sui generis jogát, mivel
ezen előállítót megfosztja a ráfordítása költségeinek megtérülését lehetővé tévő jövedelemtől*”.
(Innoweb-ítélet, C-202/12, 40–42. pont, CV-Online Latvia-ítélet, C-762/19, 32. pont) Az
adatbázis elemeiből származó részletek összekevert és az eredeti adatbázis céljától eltérő,
ahhoz képest felismerhetetlen felhasználása ilyen értelemben sem befolyásolja az adatbázis
előállítója ráfordításának megtérülését a megkereső által leírt és az eljáró tanács által elem-
zett esetben.

Az eljáró tanács a megkereső által előadott körülményekre tekintettel az adatbázis kap-
csolódó jogi oltalmára tett megállapítása okán a szakértői vélemény további részében csak
a szöveges műveken fennálló szerzői vagyoni jogokra vonatkozó szabályokkal foglalkozik.

III/3. A kizárólagos jogok korlátai mint a felhasználás engedélyezése alóli kivételek

A szerzői kizárólagos jogok alapján történő engedélyezés alól abban az esetben mentesülhet
a megkereső, ha

- a felhasznált szövegek nem állnak védelem alatt, azaz azokon kizárólagos jogok nem
állnak fenn;

- a felhasznált szövegek, bár szerzői művek, de szerzői jogi védelmük megszűnt azáltal, hogy védelmi idejük lejárt;
- a felhasználás valamely más szabad felhasználási kivétel alá tartozik.

A szerzői jogi védelem az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat illeti meg, a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján. [Szt. 1. § (1) bek. és (3) bek.] A megkeresésben releváns szöveges alkotások körében azonban az Szt. több kivételt nevesít a szerzői jogi védelem alól. Így nem állnak szerzői jogi védelem alatt a jogszabályok, közjogi szervezetszabályozó eszközök, a bírósági vagy hatósági határozatok, a hatósági vagy más hivatalos közlemények és ügyiratok, valamint más hasonló rendelkezések, valamint az egyedi szerzői közreműködés nélkül létrejött folklór alkotások [Szt. 1. § (4) és (7) bek.]. Ha a megkereső szöveg- és adatbányászati tevékenysége ilyen forrásokat használ, akkor az azokból származó szövegrészek felhasználására nem kell engedélyt kérni a tervezett közreadáshoz sem.

A szerzői jogi védelem a szöveges műveket szerzőjük életében és a szerző halálát követő év első napjától számított 70 éves védelmi időn belül illeti meg. Ha egy műnek több szerzője van (közös művek), akkor a védelmi időt a legutoljára elhunyt szerzőtárs halálától kell számítani. [Szt. 31. § (1)–(2) bek.] Ha egy művön több szerzőnek áll fenn szerzői joga, de a mű nem közös mű, pl. átdolgozás (ideértve a fordítást) eredménye a mű, szerzői jogok illetik meg átdolgozóját (fordítóját) is, és akkor a még védelem alatt álló szerző vonatkozásában az átdolgozás eredményeként létrejött mű felhasználása engedélyköteles, akkor is, ha más, a műben részes szerzők védelmi ideje már lejárt. Erre példa egy már lejárt védelmi idejű regény még védett műfordítása. Ha a megkereső szöveg- és adatbányászati tevékenysége olyan forrásokat tartalmaz, amelyek védelmi ideje már minden jogosult tekintetében eltelt, akkor az azokból származó szövegrészek felhasználására nem kell engedélyt kérni a tervezett közreadáshoz sem.

III/4. Az esetlegesen alkalmazható más szabad felhasználási kivételek értékelése

A szabad felhasználás körében a felhasználás díjtan, és ahhoz a szerző engedélye nem szükséges. [Szt. 33. § (1) bek.] A megkereső által felvetett kérdésben a felhasznált szövegekre a szerzői engedélyezés elkerülhető, ha a felhasználás a szabad felhasználási kivétel hatálya alá tartozik, azaz egy adott kivétel alkalmazásának összes feltételét teljesíti.

A CDSM-irányelv a tudományos kutatási célú szöveg- és adatbányászati kivétellel kapcsolatos (15) preambulumbekkezdése utal arra, hogy a CDSM-irányelv szöveg- és adatbányászati kivételén túlmutató tudományos kutatási célú felhasználásra az Infosoc-irányelv egyéb kivételét lehet alkalmazni. [„A szöveg- és adatbányászattól eltérő tudományos kutatás – például tudományos szakértői értékelés és közös kutatás – céljára való felhasználás adott esetben továbbra is a 2001/29/EK irányelv 5. cikk (3) bekezdés a) pontjában foglalt kivétel vagy korlátozás hatálya alá kell, hogy tartozzon.”] Ennek nyomán a magyar jogalkotó beik-

tatta az Szt. 35/A. § (3) bekezdését – amely a megkereső esetén a szakértői vélemény elején található elemzés szerint nem alkalmazható –, de a magyar Szt.-be az Infosoc-irányelvvel összhangban beiktatott más szabad felhasználási esetek vizsgálata is indokolt a megkereső által feltett kérdésben.

Az eljáró tanács azonban az Szt.-ben szabályozott szabad felhasználási kivételek vizsgálatával arra a megállapításra jutott, hogy nincs olyan szerzői jogi kivétel, amelynek az alkalmazása a megkereső által leírt körülmények figyelembevételével, a megkereső által leírt közreadási cselekményre szóba jöhet. Például az idézés [Szt. 34. § (1) bek.] művek részleteire vonatkozhat csak, és azokat egy átvevő mű célja és jellege indokolja (tehát az idézet és az átvevő mű között tartalmi kapcsolat van, és az átvevő mű valamely szerzői jog által védett alkotás). Az idézés továbbá csak az idézett mű részletére vonatkozhat. A jelen vizsgált esetben nincs átvevő mű. Ahogyan fent megállapította az eljáró tanács, a gépi eszközökkel, véletlenszerűen generált nyelvi korpusz nem tekinthető átvevő művek, ennek az elemzése pedig, mint szakirodalmi mű, nem igényli az idézés által megkövetelt korlátokra tekintettel a nyelvi korpuszban megjelenített összes szövegrész megismétlését. (Az elemzésben mint szakirodalmi műben esetlegesen a mondanivaló altámasztásaként, példaként megjelenített mondatok/szövegrészek az idézés szabályai szerint szabad felhasználásnak minősülhetnek.) Hasonló a helyzet a tudományos kutatási célú átvétellel [Szt. 34. § (2)–(3) bek.]. Az átvétel itt is átvevő műben kell, hogy megvalósuljon. Az átvétel csak rövidebb szöveges műre, vagy műrészletre vonatkozhat. Az Szt. 34. § (3) bekezdése pedig az ilyen átvevő mű nyilvánosságához közvetítését is csak iskolai oktatási célra és biztonságos elektronikus hálózaton keresztül történő nyilvánossághoz közvetítés útján teszi lehetővé.

III/5. Alternatív engedélyezési megoldások

A szerzői jogosult engedélyezheti a felhasználást, és azt nemcsak a felhasználóval egyedileg megtárgyalt szerződéses feltételek mellett teheti meg, hanem nem címzett vagy meghatározatlan számú személynek tett nyilatkozattal is, amelyet a felhasználó ráutaló magatartással fogadhat el. A magyar Szt. online környezetben kifejezetten lehetővé teszi ezt a megoldást „a szerző nem címzett vagy meghatározatlan számú személynek tett, ingyenes, nem kizárólagos felhasználási jog engedésére tett ajánlata elfogadásával létrejött felhasználási szerződés” esetén, ahol a felhasználási engedély írásba foglalása nem követelmény, tehát a szerződés ráutaló magatartással is létrejöhet. Ilyen nem címzett jognyilatkozat például a jogosult részéről alkalmazott Creative Commons-feltétel.⁷ Természetesen ebben az esetben a felhasználó – jelen esetben a megkereső – feladata az adott szöveges művekhez kapcsolt felhasználási feltételek vizsgálata és annak értékelése, hogy azok a projekt céljára megfelelő felhasználási jogot engednek-e. A felhasználó – megkereső – köteles e feltételeknek megfe-

⁷ <https://creativecommons.org/>.

lelni, illetve viseli annak a kockázatát, ha az ilyen feltételeket a művel kapcsolatban esetlegesen nem az arra jogosult személy (a szerzői jogosult) alkalmazza, és ezért azok felhasználási engedélyt nem tudnak keletkeztetni. Mindezen keretekben azonban, ha a megkereső szöveg- és adatbányászati tevékenysége olyan forrásokat használ, amelyek mindegyikéhez ezt megengedő licencfeltételek csatlakoznak, akkor az azokból származó szövegrészek felhasználására nem kell engedélyt kérni a licencfeltételekben megengedett esetnek megfelelő közreadáshoz (nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tételhez) sem.

III/6. Összefoglalás

A megkereső arra keresi a választ, hogy szerzői jogi szempontból engedélyköteles felhasználásnak minősül-e az általa létrehozott nyelvi korpusz elemzett formában történő közreadása a megkereső által megjelölt szerint a <https://.../> adattárban.

Az eljáró tanács a fenti szakvéleményben erre az alábbi válaszokat adja:

- a leírt közreadás a nyilvánossághoz közvetítés, azon belül a lehívásra történő nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel felhasználását valósítja meg [Szt. 26. § (8) bek. második mondata];
- ha a nyelvi korpusz szerzői jog által védett szöveges műveket vagy azok felismerhető részeit tartalmazza, akkor alapesetben ez a felhasználás engedélyköteles, azaz jogszerűen a szöveges művek szerzőinek az engedélyével végezhető [Szt. 16. § (1) bek.];
- ha a szöveges művek kapcsolódó jogi adatbázis-oltalom alatt álló adatbázis egyedi leg hozzáférhető tartalmi elemei, azonban a nyelvi korpuszba kerülve ezt a jellegüket elveszítik (mondatokra, szövegrészekre bontva jelennek meg, más mondatokkal, szövegrészekkel összekeverve), akkor a felhasználásnak ez a mozzanata már nem érinti a kapcsolódó jogi adatbázis-oltalom alatt álló adatbázis előállítójának a kizárólagos jogait [Szt. 84/A. § (1) bek.];
- a szöveges művek nyelvi korpuszban a leírt módon történő nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tétele akkor nem igényel szerzői jogi felhasználási engedélyt, ha
 - a szövegeket a szerzői jog nem védi (pl. jogszabályok, folklór alkotások) [Szt. 1. § (4) és (7) bekezdés];
 - a szöveges művek szerzői jogi védelmi ideje lejárt (Szt. 31. §);
- a szöveges művek nyelvi korpuszban a leírt módon történő nyilvánosság számára lehívásra hozzáférhetővé tételét a jogosult online környezetben előre megadott, nem címzett felhasználási feltételekkel is engedélyezheti, amennyiben a megkereső által végzett felhasználás az ilyen licencfeltételeknek megfelel, az engedélyezettnek tekinthető [Szt. 45. § (1) bekezdés d) pont];
- a szöveges művek felhasználására a megkereső által leírt esetben
 - a tudományos célú szöveg- és adatbányászati kivétel vonatkozik a nyelvi korpuszban történő többszörözés tekintetében [Szt. 35/A. § (2) bekezdés];

- nem vonatkozik rá azonban tudományos célú szöveg- és adatbányászati kivétellel összefüggő nyilvánossághoz közvetítésére adott kivétel [Szt. 35/A. § (3) bek.]; és
- nem azonosítható más olyan szabad felhasználási kivétel az Szt.-ben, amely alapján a nyelvi korpuszban foglalt szöveges művek és műrészletek nyilvánossághoz közvetítése, illetve nyilvánosság számára lehívásra történő hozzáférhetővé tétele a jogosult engedélye nélkül lenne megvalósítható.

Dr. Ujhelyi Dávid, a tanács elnöke

Dr. Kabai Eszter, a tanács előadó tagja

Dr. Csósz Gergely, a tanács szavazó tagja

Fábri Péter, a tanács szavazó tagja

Dr. Halász Annamária, a tanács szavazó tagja

FÉNYKÉPFELVÉTELEK FELHASZNÁLÁSA

SZJSZT-02/2022

A nyomozóhatóság mint megkereső által feltett kérdések

1. A rendelkezésre álló adatok alapján a felhasznált fényképek tartozhatnak-e a szabad felhasználás körébe?
2. Amennyiben a fényképek nem tartoznak a szabad felhasználás körébe, úgy azok felhasználásával mekkora összegű vagyoni hátránya keletkezett a fényképésznek?
3. A szakértő egyéb észrevételei.

A megkereséshez csatolt mellékletek:

A nyomozóhatóság mint megkereső a megkereséshez a nyomozás során lefoglalt és nyilvántartásba vett fényképfelvételeket tartalmazó elektronikus adathordozót és a nyomozati irat egy példányát csatolta.

Az eljáró tanács szakértői véleménye

1. A megkeresés és a tényállás

Az eljárás tárgya az alábbiakban foglalható össze:

A nyomozóhatóság előtti eljárásban a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 385. § (1) bekezdésébe ütköző és az (1) bekezdése szerint minősülő szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése vétségének gyanúja miatt ismeretlen tettes ellen folyamatban lévő büntetőügyben a nyomozóhatóság 2022. január 10-én kelt határozatával szakértőként a Szerzői Jogi Szakértő Testületet (a továbbiakban: SZJSZT) rendelte ki.

A nyomozóhatóság megkeresésében az eljáró tanács rendelkezésére bocsátotta a büntetőügy iratanyagát, a fényképfelvételeket tartalmazó elektronikus adathordozót, illetve az ügy vonatkozásában előterjesztette a kérdéseit.

2021. február 15-én B. G. jogi képviselője útján feljelentést tett a nyomozóhatóságnál. A sértett (feljelentő) feljelentésében előadta, hogy a megrendelő úszót hosszú ideje ismerte, vele baráti és munkakapcsolatban állt. A megrendelő több alkalommal megbízta a sértettet fényképfelvételek készítésével. A sértett állítása szerint a feljelentése tárgyat képező fényképfelvételek forrás, azaz a sértett mint szerző megjelölésének mellőzésével, a felhasználásért járó jogdíj teljesítése hiányában kerültek közzétételre, továbbá kerültek továbbításra harmadik személyek részére.

A sértett feljelentésének mellékleteként csatolta az általa készített fotográfusi nyersanyagokat, illetve képernyőfelvételeket arról, hogy az adott fényképfelvételek az egyes közösségi-média-oldalakon, weboldalakon milyen módon kerültek felhasználásra.

A nyomozóhatóság a sértettet 2021. szeptember 15-én tanúként kihallgatta. A megkéréshez csatolt tanúvallomás alapján a következők foglalhatók össze.

A sértett vallomása szerint kezdetben egy autómárkával állt szerződéses kapcsolatban. Ez idő tájt a megrendelőt ez az autómárka szponzorálta, így a sértettnek a fényképfelvételek felhasználásáért járó díjat az autómárka teljesítette. A sértett vallomásában azt állította, hogy körülbelül 3 évig, 2016 áprilisától 2018 decemberéig készített fényképfelvételeket a megrendelőről, annak megbízásából egy, a sértett állítása szerint közöttük korábban létrejött szóbeli keretmegállapodás alapján. A sértett vallomásában előadta, hogy a megrendelővel abban állapodtak meg, hogy amint a sértett munkadíja az 1 500 000 forintot eléri, a megrendelő ezt az összeget megfizeti a sértett részére. A sértett vallomása szerint 2018 decemberében jelezte, hogy a fenti keretet a sértett munkadíja hamarosan eléri, és kérte a megrendelőt az 1 500 000 forint összeg megfizetésére. A sértett előadta továbbá, hogy a munkái során alkalmazott díjtáblázatban foglaltakhoz képest kezdetben egy kedvezményes árat vett figyelembe a megrendelő részére átadott fényképek felhasználása ellenében fizetendő díjak megállapításához. A sértett, tekintettel arra, hogy állítása szerint a megrendelő egyértelműen jelezte, hogy a részére a Google-felületen keresztül bármely egyéb megjegyzés nélkül átadott fényképek felhasználásáért díjat nem kíván fizetni, visszavonta a kedvezményes díjszabásra vonatkozó ajánlatát. Tanúvallomásában a sértett előadta, hogy a feljelentésben foglalt fényképfelvételek felhasználásáért a megrendelő díjat nem fizetett, továbbá állítása szerint a megrendelő a jogászból és a divatmárka magyarországi képviselőjének engedélye nélkül adta át a sértett által készített fényképfelvételeket.

A sértett a tanúvallomás során végezetül előadta, hogy az érintett fényképfelvételek – forrásfájlokkal együtt – továbbá a sértettel folytatott levelezés megküldéséről a nyomozóhatóság felé megfelelően intézkedik.

A nyomozóhatóság az SZJSZT kirendelésére irányuló határozatában kifejtette, hogy a fentiekben előadottak alapján nyomozást folytat szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése vétsége elkövetésének gyanúja miatt ismeretlen tettes ellen. A nyomozás során a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez azonban különleges szakértelem vált indokolttá, így az SZJSZT kirendelése szükséges.

2. Általános megállapítások

Az eljáró tanács a 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése alapján a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakította ki a szakértői véleményét, a tények megállapítására nem végzett külön bizonyítást.

A fentiekre az eljáró tanács különösen azért utal, mivel a rendelkezésre álló iratanyag kizárólag a sértett által prezentált bizonyítékokat tartalmazza, az eljáró tanács részére a nyomozóhatóság nem bocsátott rendelkezésre bizonyítékot a megrendelő részéről.

3. Az eljáró tanács szakvéleménye

Az eljáró tanács az alábbiak szerint válaszolja meg a kérdéseket.

1. A rendelkezésre álló adatok alapján a felhasznált fényképek tartozhatnak-e a szabad felhasználás körébe?

Az eljáró tanácsnak mindenekelőtt azt kell megvizsgálnia, hogy a sértett által mellékelte, és a különböző közösségimédia-felületeken felhasznált fényképfelvételek szerzői jogi védelem alatt állnak-e.

A) A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban Szt.) a szerzői jogi védelem feltételeit a következőképpen határozza meg:

1. § (1) Ez a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat.

(2) Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen: ...

i) a fotóművészeti alkotás, ...

(3) A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értéktéleltől.

Az SZJSZT több szakvéleményében foglalkozott a fotóművészeti alkotásokkal, amelyeket a jelen szakvélemény is alapul vett. Az SZJSZT-24/2004, SZJSZT-19/2005, SZJSZT-32/2007, SZJSZT-24/2013 szakvélemények mindegyike úgy foglalt állást, hogy az alkotás akkor „egyéni”, ha „az adott körülmények között lehetőség van többféle kifejezési módra, és ezek közül a szerző egyéni módon valósítja meg azok egyikét vagy másikat” és „eredeti”, ha „az nem csupán valamely már meglevő alkotás szolgai másolata.”¹

„Számos körülmény szolgálhat egy fénykép egyéni, eredeti jellegének alapjául, kezdve magától a témaválasztástól, a fényképezés szögének a meghatározásán át a 'képkivágás'

¹ SZJSZT 38/2003 – Külsős óraadók előadásainak szerzői jogi védelme.

módjái (vagyis addig, hogy a téma miként helyezkedik el a fénykép keretein belül).² Az eljáró tanács rámutat arra, hogy az SZJSZT korábbi szakvéleményeiben már megállapításra került, hogy az Szjt. 1. §-ának (2) bekezdése (i) pontjában szereplő „fotóművészeti” jelzőben a „művészeti” kifejezés nem jelent valamilyen külön minőségi besorolást, speciális „művészi” jelleget. Fényképekre is a szerzői jogi védelemnek a fentiekben hivatkozott feltétele vonatkozik, azaz az egyéni, eredeti jelleg megléte.³

Elegendő tehát az, hogy a műben az egyéni jelleg valamilyen minimuma megnyilvánuljon, azaz ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által; legyen legalább minimális tere a különböző megoldások között az emberi választásnak, továbbá, hogy ne egy meglévő alkotás szolgai másolásáról legyen szó (lásd az SZJSZT korábbi, 18/2004, 24/2004 és 19/2005 véleményében).

Az Európai Bíróság egy idevágó ítéletében megállapította, hogy a „portréfotó akkor részesülhet a 93/98 irányelv 6. cikke alapján szerzői jogi védelemben, ha – és ezt a nemzeti bíróságnak kell az adott ügyben megítélnie – az ilyen fénykép a szerző szellemi alkotása, amely tükrözi az ő személyiségét, és amely a szerzőnek a fénykép létrehozása során hozott szabad és kreatív döntéseiben jut kifejeződésre”.⁴

Az eljáró tanács a fentiekben előadott szempontok alapján elvégezte az ügy tárgyát képező fényképfelvételek, így a felhasználásra került felvételek, valamint a fotográfusi nyersanyagok vizsgálatát. Az eljáró tanács arra a megállapításra jutott, hogy azok kétségen kívül egyéninek, eredetinek minősülnek, s így megfelelnek a szerzői jogi védelem követelményeinek. Mindez többek között fakad a fotózási helyszínek, a fényképezés szögének és távolságának a tudatos megválasztásából, a témának a képkivágáson belül való elhelyezéséből, a fókuszálás jellegéből, különböző technikai megoldások alkalmazásából, valamint a sértett mint fotográfus és a modell közötti együttműködésből, együttlétezésből, amely körülmények révén egyes fényképeket – különösen azokat, amelyek a sértett és a megrendelő közötti bizalmi viszonyra tekintettel készülhettek (pl. civil, rekreációs jellegű környezetben készült fényképfelvételek) – más személynek nem lett volna lehetősége elkészíteni. A fényképfelvételeket készítő személynek, azaz a sértettnek tehát befolyása volt a képek kompozíciójára, egyéni alkotótevékenysége valamennyi, az ügy tárgyát képező felvételen megnyilvánul.

B) A fentiek tükrében az eljáró tanács a nyomozóhatóság kérdéseire abból kiindulva válaszol, hogy a megkeresés tárgyát képező fényképfelvételeket szerzői jogi védelem illeti meg, és felhasználásuk esetén bármely felhasználáshoz, kivéve a szabad felhasználásnak minősülő eseteket, engedélyt kell szerezni a jogosulttól [l. Szjt. 16. § (1) bekezdése].

Az Szjt. 16. § (1) bekezdése értelmében

² SZJSZT-24/213 – Fényképek és a rajtuk szereplő téglafalak mint építészeti alkotás szerzői jogi védelme.

³ SZJSZT-20/2017 – Fényképfelvétel szerzői jogi védelme.

⁴ C-145/10. sz. ügy Eva-Maria Painer és a Standard Verlags GmbH és társai között [ECLI:EU:C:2011:798], ítélet, 94. pont.

„A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.”

Az Szjt. 16. § (6) bekezdése rögzíti, hogy

„...jogosulatlan a felhasználás különösen akkor, ha arra törvény vagy az arra jogosult szerződéssel engedélyt nem ad, vagy ha a felhasználó jogosultságának határait túllépve használja fel a művet.

Az eljáró tanács rámutat arra, hogy az Szjt. 16. § (1) bekezdés második mondata főszabályként szerződés fennálltát kívánja meg a felhasználáshoz szükséges engedély megszerzéséhez. Az Szjt. az „*eltérő rendelkezései*” fordulattal az egyéb, a jogszerű felhasználást lehetővé tevő jogintézményekre, így például a szabad felhasználások eseteire utal.

C) A jogosultak felhasználási jogai alóli kivételt jelentő, ún. szabad felhasználás szabályait az Szjt. IV. fejezete szabályozza. A *szabad felhasználás jogának fogalma* abban a keretben értendő, hogy a szerző vagyoni jogait az Szjt. 16. § (1) bekezdése minden felhasználásra vonatkozó, abszolút (mindenkit kizáró) és átfogó, vagyis teljes felhasználási/rendelkezési jogként értendő jogokként határozza meg.⁵

A szabad felhasználás hagyományos körébe tartoznak azok a felhasználási módok, amelyeknél nincs szükség sem a szerző hozzájárulására, sem a felhasználás ellenében díj megfizetésére (például az *iskolai oktatás és tudományos kutatás céljából történő átvétel*).

A tipikus és ingyenes szabad felhasználási esetkörök mellett ismertek a szabad felhasználásnak sajátos esetszoportjai is. Az egyik kategóriába azok a felhasználási módok tartoznak, amelyek esetében a társadalmi érdek kielégíthető oly módon is, hogy a művekhez való hozzájutásnak a módja, folyamata egyszerűsödik. Ilyen esetekben a szerzőt a felhasználásra tekintettel díjigény illeti meg, amely díj azonban nem közvetlenül, hanem közös jogkezelés útján fizetendő (például *reprográfiai többszörözés*).

A szabad felhasználás általános szabályai olyan követelményeket rögzítenek, amelyek minden esetben kötelező előfeltételek:

- nem lehet sérelmes a mű rendes felhasználására,
- indokolatlanul nem károsíthatja a szerző jogos érdekeit,
- a szabad felhasználásnak meg kell felelnie a tisztesség követelményeinek,
- nem irányulhat a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra,
- a szabad felhasználást engedő rendelkezések nem értelmezhetőek kiterjesztően.

⁵ Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Szerkesztette: Gyertyánfy Péter, Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 22.

A szabad felhasználás eseteit az Szjt. taxatív határozza meg, amelyek az alábbiak:

- a mű részletének az idézése [Szjt. 34. § (1) bekezdése];
- nyilvánosságra hozott irodalmi mű vagy zenei mű részlete, vagy kisebb terjedelmű ilyen önálló mű iskolai oktatási célra, valamint tudományos ismeretterjesztés céljára történő átvétele és az átvevő mű terjesztése szűk körben [Szjt. 34. § (2)–(4) bekezdése];
- kritika vagy ismertetés céljából történő, illetve karikatúra, paródia vagy stílusutánpótlás készítésére irányuló felhasználás (Szjt. 34/A. §);
- magáncélú másolás [Szjt. 35. § (1) bekezdése];
- kulturális örökség-védelmi intézmény, illetve oktatási intézmény általi másolatkészítés [Szjt. 34. § (4)–(4a) bekezdése];
- könyvként kiadott mű egyes részeinek, valamint újság- és folyóiratcikkeknek a többszörözése iskolai célból [Szjt. 35. § (4) bekezdése];
- a mű ideiglenes többszörözése [Szjt. 35. § (6)–(7) bekezdése];
- a műveken végzett szöveg- és adatbányászathoz szükséges többszörözés (Szjt. 35/A. §);
- nyilvánosan tartott előadások, politikai beszédek tájékoztatás céljára történő átvétele [Szjt. 36. § (1) bekezdése];
- napi eseményekhez kapcsolódó, időszerű gazdasági vagy politikai témákról megjelentetett cikkek átvétele [Szjt. 36. § (2) bekezdése];
- képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti vagy ipari tervezőművészeti alkotás díszletként történő felhasználása az audiovizuális médiaszolgáltatásban [Szjt. 36. § (3) bekezdése];
- kereskedelmi kommunikációra a műalkotások kiállításának és műkereskedő által történő visszerthes értékesítésének reklámozása céljából történő felhasználás [Szjt. 36. § (5) bekezdése];
- egyes műveknek az időszerű, napi eseményekről való tájékoztatás céljára történő felhasználás (Szjt. 37. §);
- művek szabad előadása [Szjt. 38. § (1)–(3) bekezdése];
- kedvezményezett intézmények műköztetése [Szjt. 38. § (4) bekezdése];
- a mű egyes példányainak az országos szakkönyvtárak által szabadon történő haszonkölcsönbe adása (Szjt. 39. §);
- a fogyatékos személyek igényeinek kielégítését szolgáló felhasználás [Szjt. 41. § (1)–(1g) bekezdése];
- bírósági, továbbá közigazgatási vagy más hatósági eljárásban a mű bizonyítás céljára történő felhasználás [Szjt. 41. § (2) bekezdése];
- az Országgyűlés törvényhozási feladata, valamint az országgyűlési képviselői feladatkörhöz tartozó tevékenységek ellátása céljából történő felhasználás [Szjt. 41. § (3) bekezdése];
- árva műveknek a kedvezményezett intézmény által történő szabad felhasználása (Szjt. 41/F. § – 41/K. §);

- szabadban, nyilvános helyen, állandó jelleggel felállított képzőművészeti, építészeti és iparművészeti alkotás látképének a felhasználása [Szt. 68. § (1) bekezdése];
- tudományos ismeretterjesztő előadás céljából képzőművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotás képének, valamint a fotóművészeti alkotásnak a felhasználása [Szt. 68. § (2) bekezdése];
- épület helyreállítása céljából építészeti alkotás vagy annak terve, továbbá az építészeti alkotás rajzának és az azt tartalmazó műnek a felhasználása [Szt. 68. § (3) bekezdése];
- közgyűjteményben őrzött mű kiállítása [Szt. 69. § (2) bekezdése];
- kereskedelmi forgalomban nem elérhető mű többszörözése és nyilvánossághoz közvetítése, továbbá a szoftver átdolgozása és terjesztése, amennyiben a felhasználás kulturális örökség-védelmi intézmények által a gyűjteményének állandó részét képező, kereskedelmi forgalomban nem elérhető mű elérhetővé tételét célozza [Szt. 41/M. § (4) bekezdése];
- adatbázis nem üzletszerű célra történő kimásolása vagy újrahasonosítása [Szt. 84/C. § (3a) bekezdése];
- kereskedelmi forgalomban nem elérhető, gyűjteményének állandó részét képező adatbázis kulturális örökség-védelmi intézmények általi felhasználása [Szt. 84/D. § (1) bekezdése];
- adatbázison végzett szöveg- és adatbányászathoz szükséges kimásolás [Szt. 84/D. § (2) bekezdése];
- a kutatóhelyek és kulturális örökség-védelmi intézmények által adatbázison tudományos kutatás céljából végzett szöveg- és adatbányászathoz szükséges kimásolás [Szt. 84/D. § (3) bekezdése].

A konkrét ügy vonatkozásában az vizsgálendő, hogy a sértett, illetve harmadik személyek által a fényképfelvételeknek a közösségimédia-oldalakon, weboldalakon történő felhasználása a szabad felhasználás valamely esetkörébe tartozik-e.

Az eljáró tanács megállapítja, hogy a szabad felhasználás esetkörei nem állapíthatóak meg jelen ügyben, mivel a sértett és harmadik személyek által a fényképfelvételeknek a különböző közösségimédia-oldalakon történő hozzáférhetővé tétele – az Szt. fogalomhasználata szerint nyilvánossághoz közvetítése [l. Szt. 26. § (8) bekezdésének második mondata] – nem felel meg egyik szabad felhasználási eset speciális törvényi feltételeinek sem.

A megkereső által feltett konkrét kérdésre tehát jelen ügyben az eljáró tanács azt a választ adja, hogy a feljelentés mellékleteként csatolt képernyőfelvételeken szereplő fényképfelvételeknek a megrendelő, a jogászból, valamint a divatmárka által közösségimédia-oldalakon, így Facebook- és Instagram-oldalakon keresztül, valamint az internetes magazin honlapján történő nyilvánossághoz közvetítése nem felel meg a szabad felhasználás törvényi feltételeinek.

2. *Amennyiben a fényképek nem tartoznak a szabad felhasználás körébe, úgy azok felhasználásával mekkora összegű vagyoni hátránya keletkezett a fényképésznek?*

A) Tekintettel arra, hogy az eljáró tanács arra a megállapításra jutott, hogy a feljelentés mellékletének tárgyát képező fényképfelvételeknek nyilvánosságához közvetítése nem felel meg a szabad felhasználás törvényi feltételeinek, így az Szjt. értelmében a fényképfelvételek felhasználására engedély az Szjt. 16. § (1) bekezdése értelmében felhasználási szerződéssel szerezhető. Az Szjt. 16. § (4) bekezdés egyértelművé teszi, hogy a szerzőt (jogosultat) díjazás illeti meg a felhasználás ellentételezéseként, amelynek arányban kell állnia a felhasználással kapcsolatos bevételekkel. Az Szjt. 16. § (6) bekezdésre visszautalva, a felhasználás különösen akkor jogosulatlan, ha arra a jogosult szerződéssel engedélyt nem ad, vagy ha a felhasználó jogosultságának határait túllépve használja fel a művet.

B) Az eljáró tanács a tényállás tekintetében a rendelkezésre álló, a nyomozóhatóság által megküldött nyomozati iratanyagokból, így

- a 2021. február 15-én kelt feljelentésben és annak mellékletében foglaltakból;
- a sértett 2021. szeptember 15-ei tanúkihallgatása során felvett jegyzőkönyvből;
- a sértett és a megrendelő között folyt elektronikus levelezésből;
- a fotográfusi nyersanyagokból

indult ki.

Az eljáró tanács előjáróban megvizsgálta és összevetette a feljelentés mellékletét képező képernyőfelvételeken szereplő fényképfelvételeket a fotográfusi nyersanyagokkal és a sértett, valamint a megrendelő között folyt elektronikus levelezéssel annak céljából, hogy a feljelentés mellékletében lévő fényképfelvételeket a sértett készítette-e, továbbá mely fényképfelvételek vonatkozásában valósult meg kétséget kizáróan felhasználás.

Az eljáró tanács ismételten utal a nyomozati iratanyag tanúvallomásának a 6. oldalán foglaltakra, ahol a sértett előadja, hogy körülbelül három évig, 2016 áprilisától kezdődően 2018 decemberéig készített fényképeket a megrendelőről. Az eljáró tanács rámutat arra, hogy a feljelentés mellékletét képező – a melléklet szerinti sorrendet követve és az eljáró tanács által beszámozott – 1–5. sorszámú fényképfelvételek a 2016. évet megelőzően készültek. A fentiek tükrében az eljáró tanács arra a megállapításra jutott a rendelkezésre álló iratanyagok alapján az 1–5. sorszámú fényképfelvételek vonatkozásában, hogy a 2016 áprilisát megelőzően nyilvánosságra hozott fényképfelvételek esetében nem állapítható meg, hogy azok a megrendelő kérésére készültek. Amennyiben ezen felvételek harmadik személy megbízásából készültek (pl: autómárka), a harmadik személy és a sértett között írásban megkötött felhasználási szerződést is szükséges volna a nyomozati iratok közé csatolni.

–

A feljelentés mellékletét képező, nyilvánossághoz közvetített fényképfelvételek	Közzététel helye	A fotográfusi nyersanyag címe / egyéb megjegyzések
Melléklet / 6. sorszám	Megrendelő Facebook-oldal	A nyomozati iratanyagban a nyersanyag nem került csatolásra. A sértett neve feltüntetésre került.
Melléklet / 7. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	_16_07_18_08
Melléklet / 8. sorszám	Megrendelő Facebook-oldal	BES_7534
Melléklet / 9. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	BES_7534 A fényképfelvétel megegyezik a Melléklet / 8. sorszám alatt mellékelt képernyőfelvételen látható fényképpel.
Melléklet / 10. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	BES_7212
Melléklet / 11. sorszám	Megrendelő Facebook-oldal	BES_7212 A fényképfelvétel megegyezik a Melléklet / 11. sorszám alatt mellékelt képernyőfelvételen látható fényképpel.
Melléklet / 12. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	BES_7314
Melléklet / 13. sorszám	Megrendelő Facebook-oldal	BES_7314 A fényképfelvétel megegyezik a Melléklet / 12. sorszám alatt mellékelt képernyőfelvételen látható fényképpel.
Melléklet / 14. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	PSX_20170617_133557
Melléklet / 15. sorszám	Megrendelő Facebook-oldal	PSX_20170617_133632 Sértett neve feltüntetésre került.
Melléklet / 16. sorszám	online magazin	PSX_20170617_133557
Melléklet / 17. sorszám	–	A 17. sorszám alatti reklámban a megrendelő nem látható.
Melléklet / 18. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	AAA_0688
Melléklet / 19. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	A nyomozati iratanyagban ugyan-annak a fényképnek a nyersanyaga nem került csatolásra. (Helyette a AAA_0641 elnevezésű nyersanyag található meg. A körülményekből megállapítható, hogy ugyanazon fotózáson készültek a fényképek.)

A feljelentés mellékletét képező, nyilvánossághoz közvetített fényképfelvételek	Közzététel helye	A fotográfusi nyersanyag címe / egyéb megjegyzések
Melléklet / 20. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	AAA_0631
Melléklet / 21. sorszám	Megrendelő Facebook-oldal	PSX_20170923_185303
Melléklet / 22. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	PSX_20180124_233904
Melléklet / 23. sorszám	Megrendelő Facebook-oldal	PSX_20180124_233904 A sértett neve feltüntetésre került.
Melléklet / 24. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	AAA_8746
Melléklet / 25. sorszám	Megrendelő Facebook-oldal	AAA_8746 A sértett neve feltüntetésre került. A fényképfelvétel megegyezik a Melléklet / 24. sorszám alatt mellékelt képernyőfelvételen látható fényképpel.
Melléklet / 26. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	AAA_1651
Melléklet / 27. sorszám	Megrendelő Facebook-oldal	AAA_1634 A sértett neve feltüntetésre került.
Melléklet / 28. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	AAA_6587
Melléklet / 29. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	BES_1481
Melléklet / 30. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	BES_2511
Melléklet / 31. sorszám	Megrendelő Facebook-oldal	BES_2663 A sértett neve feltüntetésre került.
Melléklet / 32. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	AAA_9889
Melléklet / 33. sorszám	Megrendelő Facebook-oldal	AAA_9889 A sértett neve feltüntetésre került A fényképfelvétel megegyezik a Melléklet / 32. sorszám alatt mellékelt képernyőfelvételen látható fényképpel.
Melléklet / 34. sorszám	Divatmárka Instagram-oldala	AAA_4053
Melléklet / 35. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	PSX_20180502_122651

A feljelentés mellékletét képező, nyilvánossághoz közvetített fényképfelvételek	Közzététel helye	A fotográfusi nyersanyag címe / egyéb megjegyzések
Melléklet / 36. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	A nyomozati iratanyagban ugyan- annak a fényképnek a nyersanyaga nem került csatolásra.
Melléklet / 37. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	BES_6498 2018. augusztus 31-én e-mail útján megküldésre került.
Melléklet / 38. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	PSX_20181024_230359
Melléklet / 39. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	PSX_20181026_194717 2018. október 26-án e-mail útján megküldésre került.
Melléklet / 40. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	BES_1251
Melléklet / 41. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	BES_1264
Melléklet / 42. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	BES_1411 vagy BES-1412
Melléklet / 43. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	BES_1411 vagy BES-1412 A sértett neve feltüntetésre került. A fényképfelvétel megegyezik a Melléklet / 42. sorszám alatt mellékelt képernyőfelvételen látható fényképpel.
Melléklet / 44. sorszám	Megrendelő Facebook-oldal	BES_1411 vagy BES-1412 A fényképfelvétel megegyezik a Melléklet / 42. sorszám alatt mellékelt képernyőfelvételen látható fényképpel.
Melléklet / 45. sorszám	Megrendelő Instagram-oldal	PSX_20181228_154143 2018. december 28-án e-mail útján került megküldésre.
Melléklet / 46. sorszám	–	A 46. sorszám alatt fényképfelvétel nem került megjelenítésre (jogászbálhirdetés).
Melléklet / 47. sorszám	Jogászbál Instagram-oldal	BES_1411 vagy BES-1412 A 47. sorszám alatti képernyőfelvételen megjelenített mozaikkép megegyezik a Melléklet / 42. sorszám alatt mellékelt képernyőfelvételen látható fényképpel.

A feljelentés mellékletét képező, nyilvánossághoz közvetített fényképfelvételek	Közzététel helye	A fotográfusi nyersanyag címe / egyéb megjegyzések
Melléklet / 48. sorszám	Jogászbál Instagram-oldal	BES_1411 vagy BES-1412 A 48. sorszám alatti fényképfelvétel megegyezik a Melléklet / 42. sorszám alatt mellékelt képernyőfelvételen látható fényképpel.
Melléklet / 49. sorszám	Jogászbál Instagram-oldal	BES_1411 vagy BES-1412 A 49. sorszám alatti fényképfelvétel megegyezik a Melléklet / 42. sorszám alatt mellékelt képernyőfelvételen látható fényképpel.
Melléklet / 50. sorszám	–	Az 50. sorszám alatt fényképfelvétel nem került megjelenítésre (jogászbálhirdetés).
Melléklet / 51. sorszám	Jogászbál Facebook-oldal	BES_1411 vagy BES-1412 Az 51. sorszám alatti fényképfelvétel megegyezik a Melléklet / 42. sorszám alatt mellékelt képernyőfelvételen látható fényképpel.

A fentiek alapján az eljáró tanács arra mutat rá, hogy a felhasználási cselekmény megrendelő általi megvalósítása kizárólag a Melléklet / 6–16., 18., 20–35., 37–45., 47–49., 51. tekintetében vizsgálandó, tekintettel arra, hogy eljáró tanács kizárólag a fenti számú mellékletek alatt csatolt fényképfelvételek esetében látja bizonyítottnak azon tényt, hogy a megrendelő a sértett által részére továbbított fényképfelvételeket felhasználta, nyilvánosságra hozta vagy átadta a felvételeket harmadik személyek részére. A nyomozati anyagban szereplő további fényképfelvételek esetében nem bizonyított, hogy azok átadásra kerültek-e a megrendelő részére, és amennyiben átadásra is kerültek, úgy a megrendelő által felhasználásra kerültek-e.

A rendelkezésre álló anyagok részét képező, 2017. február 15-e és 2019. január 29-e között folytatott elektronikus levelezésből az eljáró tanács azt állapítja meg, hogy a sértett a megrendelő részére a fényképfelvételeket rendszerint a levelezés mellékleteként JPEG formátumban, illetve képmegosztó szolgáltatással továbbította bármely egyéb, a felhasználás feltételeit részletező kísérszöveg nélkül. Az eljáró tanács rámutat arra, hogy sértett 2018. október 31-én kelt elektronikus levelében utal arra, hogy a fényképfelvételeket nem ingyenesen, hanem ellenérték megfizetése fejében adta át, tekintettel a sértett alábbi levelére: „Összeírom a munkákat majd és számlázom majd ahogy jelezted”.

A sértett 2018. december 20-án és 2019. január 2-án a megrendelő részére a teljesítését igazoló dokumentumokat továbbított. Az eljáró tanács megjegyzi, hogy a nyomozati iratanyag a teljesítési igazolásokat teljes terjedelmükben nem tartalmazza, a képernyőfelvételekből pedig kizárólag a fejlécük tűnik ki.

A rendelkezésre álló dokumentumok alapján, így különösen a sértett által megküldött levelezésekből, az eljáró tanács arra a megállapításra jut, hogy a megrendelő által korábban a sértett részére felajánlott 1 500 000 forint összeget a sértett munkája ellenértékéül kívánta elfogadni (l. a sértett 2019. január 25-én kelt levele), amely összegbe a sértett beleszámította a fényképfelvételek felhasználása után őt megillető jogdíjat is. 2019. január 25-én kelt levelében a sértett továbbá előadja, hogy a fényképfelvételek felhasználása a földrajzi területet tekintve korlátlan, ami kiterjed a közösségimédia-felületeken történő közzétételre is. Az eljáró tanács rámutat arra, hogy a nyomozati iratanyagban az eljáró tanács nem látott a megrendelő részéről jóváhagyó válaszüzenetet, amely igazolta volna a fenti feltételeknek az elfogadását.

Az eljáró tanács a rendelkezésre álló adatok alapján azt állapítja meg, hogy a sértett engedélyt adott a megrendelőnek az általa továbbított fényképfelvételeknek a közösségimédia-felületeken történő nyilvánosságához közzétételére (l. a sértett 2019. január 25-én kelt levele). Az eljáró tanács rámutat arra, hogy a rendelkezésre álló iratanyagok alapján azonban nem állapítható meg, hogy a sértett és a megrendelő között az Szjt. 16. § (1) bekezdése szerinti felhasználási szerződés írásban megkötésre került volna. Megjegyzendő, hogy a fentiekben hivatkozott, 2019. január 25-ei levélben foglaltak szerinti engedélyadás sem felel meg az Szjt. 16. § (1) bekezdésében foglalt feltételeknek.

Az eljáró tanács továbbá rámutat arra is, hogy a rendelkezésre álló dokumentumok egyikeből sem állapítható meg, hogy a sértett engedélyezte volna a megrendelő részére, hogy a felhasználási jogot harmadik személynek átengedheti. Az Szjt. 46. § (1) bekezdése értelmében ugyanis a felhasználó az engedélyt harmadik személyre csak akkor ruházhatja át, illetve csak akkor adhat harmadik személynek további engedélyt a mű felhasználására, ha azt a szerző kifejezetten megengedte. Az eljáró tanács jelen szakvélemény kialakítása során abból indul ki, hogy a sértett a fényképfelvételek felhasználását kizárólag a megrendelő részére engedélyezte, a felhasználási jogot a megrendelő tehát nem engedhette volna a sértett engedélye és / vagy hozzájárulása nélkül át harmadik személynek.

Az SZJSZT korábbi szakvéleményeiben rögzítette, hogy „a vagyoni kár pontos mértékének meghatározása minden esetben az eljáró bíróság döntési körébe tartozik, az SZJSZT elsődleges feladata az, hogy az érték megállapítása során figyelembe veendő szempontok összeállításával segítse elő a bíróságok munkáját”.⁶ A fentiek tükrében az SZJSZT álláspont helyett csak tájékoztatást, iránymutatást kíván adni.

A vagyoni hátrány megállapítása során elsősorban a felek közötti megállapodásból, ennek hiányában a jogosult személy, azaz a szerző nyilvános árlistájából kell kiindulni, amennyiben ez rendelkezésre áll. Az eljáró tanács e körben megjegyzi, hogy a sértett tanúvallomásaiban (7. oldal) hivatkozott díjtáblázat nem képezi a nyomozati iratanyag részét. Ameny-

⁶ SZJSZT-05/2018 – Jogtulajdonos engedélye nélkül történt hozzáférhetővé tétellel okozott vagyoni hátrány megállapítása.

nyiben sem a felek megállapodása, sem a sértett nyilvános árlistája nem áll rendelkezésre, a releváns piacon hasonló felhasználás engedélyezéséért járó, általánosan kialakult jogdíj mértékéből érdemes kiindulni. Az eljáró tanács ismeretei szerint a gyakorlatban a közösségimédia-oldalakon és online hírportálokon közzétett fényképfelvételek után fényképenként nettó 10 000 forint körüli összeget szokás meghatározni jogdíjként. Az eljáró tanács megjegyzi, hogy a jogdíj összege nagyban függ a fényképész elismertségétől, valamint az elkészült fényképfelvételek technikai kivitelezésének minőségétől és esztétikai színvonalától.

Az eljáró tanács összesen 30 darab, a sértett által átadott fényképfelvételt számolt össze, amelyek a megrendelő vagy harmadik személyek által kerültek különböző oldalakon nyilvánossághoz közvetítésre. Az eljáró tanács véleménye szerint a sértett személyhez fűződő joga is sérült tekintettel arra, hogy neve nem került minden egyes fényképfelvétel felhasználása során feltüntetésre. (Arról nem merült fel adat, hogy a sértett lemondott volna neve feltüntetéséről, amire egyébként az Szjt. lehetőséget ad.)

Amennyiben az eljárás során később bizonyítást nyerne, hogy a megrendelő a sértett díjtáblázatának ismeretében elfogadta a sértett kedvezményes munkadíját, a sértett által készített, a megrendelő részére átadott, de felhasználásra nem került fényképfelvételek után járó díjazást egy további, akár egy polgári peres eljárás útján lehetséges érvényesíteni.

Az eljáró tanács a fentieket akként összegzi, hogy a vagyoni hátrány mértékét elsősorban a felek megállapodása alapján, ennek hiányában az érintett jogosult nyilvánosan elérhető, általános jelleggel használt díjtáblázata alapján, ennek hiányában pedig a piacon hasonló felhasználás engedélyezéséért járó, általánosan kialakult jogdíj alapul vételével lehet megállapítani.

3. A szakértő egyéb észrevételei.

Az eljáró tanácsnak nincsenek egyéb észrevételei.

Dr. Győri Erzsébet, a tanács elnöke

Dr. Karsay Enikő, a tanács előadó tagja

Szamódy Zsolt Olaf, a tanács szavazó tagja

Összeállította: dr. Szilágyi Zsombor Máté

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Avi Loeb: Csillagok között. Földönkívüli civilizációk és az emberiség jövője az univerzumban. Agave Könyvek, 2024; ISBN 9789635982943

*„A kozmikus tér magasabb intelligenciájától szeretném megtudni, mivé válhatunk. –
Avi Loeb, 2023. február 26.” – a könyv mottója*

„Meghosszabbítani civilizációnk fennmaradását – ez a legnagyobb kihívás, amivel a csillagközi emberiségnek szembe kell néznie. Amennyiben itt kudarcot vallunk, az összes többi tevékenységünk, legyen akár tudományos, akár másféle, értelmetlenné válik.” (A könyvből.)

Őt már ismerjük. Földönkívüli – Egy idegen civilizáció első nyomai c. könyvről (Agave Könyvek, 2021) az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2021/4. számában szóltunk.

Loebről, a Harvard honlapjáról: „24 évesen szerezte meg a PhD-fokozatot plazmafizikából a Jeruzsálemi Egyetemen, 1988–93 a princetoni Institute for Advanced Study tagja (itt dolgozott Einstein és Neumann János is), majd a Harvard Egyetemen kapott végleges státust. Egyidejűleg látogató professzora a Weizmann Institute of Science-nek, és Senior Professor a Tel Aviv University Fizika és Csillagászat Intézetében. Ezernél több cikket írt a kutatásairól, és 8 könyv szerzője.”

E könyvében írja: „2022-ben az Egyesült Államok kormánya beismerte az azonosítatlan légi jelenségek (Unexplained Aerial Phenomena, UAP) létezését, amiket korábban UFO néven neveztek. Történelmünk során először indított az emberiség tudományos alapú, több szakterületet felölelő kezdeményezéseket földön kívüli eredetű tárgyak felkutatására. Az első ilyen a Galileo-projekt, amit én vezetek, és 2022-re az első, kifejezetten az UAP-ok azonosítására tervezett obszervatóriumunk is működni kezdett.” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Loeb tehát magas státusú, elismert tudós és kutató a csillagászat szakterületén. Két könyvének meghatározó sajátossága pedig, hogy meghökkentő állítások és következtetések, azokra támaszkodó feltevések sora áll könyveiben, mondandóját pedig abszolút a tudományos valóság részeként veszi, feltéve arra szakmai tekintélyét, hírnevét.

A Goodreads ajánlója a földön kívültre utalva indít: „Kritikus kérdés, hogy most, tudomást szerezvén a földön kívüli élet létéről, mi a következő teendők? Hogyan készülünk fel a kapcsolatra és kölcsönhatásra csillagközi, földön kívüli civilizációval? Miként tud fajunk csillagközivé válni? E könyvében Loeb ezekkel a kérdésekkel birkózik egy megvilágosító erejű fegyverbe hívással, amely újraképzeli a kapcsolatot földön kívüli civilizációkkal. Szétbontja a sci-fi által fűtött vízióinkat az emberek és földönkívüliek találkozásáról, könyvében életszerű és gyakorlatias tervezetet ad, ténylegesen miként történhet meg egy ilyen találkozás, újraprendezve kulturális nézeteinket és elvárásainkat arról, mit is jelent egy földön kívüli objektum azonosítása.

Ötvözve élvonalbeli tudományt, fizikát és filozófiát, a könyv forradalmasítja a földön kívüli életre irányuló kutatásunk megközelítését, és felkészülésünket a felfedezésére. Loeb mesterien és szakszerűen vet fel előttünk, emberek előtt álló, kritikus fontosságú kérdéseket, bizonyítva ezúton is, hogy a tudományos kíváncsiság a kulcs a túlélésünkhöz.”

A *The Space Review* írásából (róla a Wikipedia: „Egy szabad online, hetente megjelenő kiadvány, mélyenszántó cikkekkel, esszékkel, kommentárokkal és recenziókkal az űrkutatásról és a fejleményekről.”) „Egyes szerzők új könyvük megjelenésére bemutató körúttal vagy magazinprofilal hívják fel a figyelmet. Loeb egy tudományos dolgozatot tett közzé. A Harvard asztrofizikusa egy csapatot vezetett, amely egy előzetes összegzést publikált, összefoglalva az erőfeszítéseket, hogy egy lehetséges csillagközi meteor darabjait találják meg, amely a Csendes-óceánba zuhant 2014-ben. A kutatás, amelynek során az óceán fenekén végeztek kotrást, öt parányi gömböt talált. Ezek összetétele megállapításaik szerint annyira eltérő volt a földi anyagoktól, hogy legjobban az a magyarázat illett rá, hogy egy, a Naprendszeren kívülről jött objektumból származtak, amelyet IM1-nek neveztek el.

A könyv emlékeztetőül szolgál, hogy a tudomány emberi folyamat marad, emberi motívációkkal és gyengeségekkel. Loeb itt olykor megrökönyödöttnek mutatkozik, hogy mások nem látják, miként mutatják a bizonyítékok, hogy létezik intelligencia a naprendszerünkön túl, amelynek technológiai észlelhetők az egünkön vagy a tengerfenekünkön. *A tőle eltérően gondolkodók viszont nem meggyőzőnek is találhatják e könyvét, ahogyan tudósok is kételkednek a következtetéseket illetően*, amelyekre Loeb és csapata jutott az idézett publikációjukban.”

Alighanem teljes joggal mondható, hogy Loeb e műve mozgósító erejűnek szánt kiáltvány, felettébb merész feltevésekkel, állításokkal. Idekívánkozik egy óvatosságra intó gondolatmenet is. Ha feltesszük, hogy az ember a maga egyéni és közösségi tulajdonságaival nem valamiféle eleve eltervezett teremtvény, hanem valóban az evolúció terméke, nincs sok okunk feltenni, hogy e tulajdonságaiban teljesen elüt a másutt esetlegesen létező földön kívüli intelligens fajoktól. Mesterséges beavatkozás nélkül az élet alapvetően zéró összegű játszma: a korlátozott erőforrások közepette, a közvetlenül az élettelen anyagot fogyasztó fajoktól eltekintve, a fajok túlnyomó részére igaz, hogy az egyiknek hálnia kell, hogy a másik élhessen. Az intelligenciához szükséges, nagy energiafogyasztású agyat – az itteni tanulságok szerint – nagy energiabevittel lehet működtetni, amihez ragadozó életmód kell (később majd fejlett agrárgazdaság). Mindezek alapján valószínű, hogy a másutt kialakult intelligens fajok is ezt a fejlődési utat járták, azaz ragadozóként szocializálódtak, s ez a létforma határozta meg – ahogyan itt is – a későbbi társadalmi szerveződéseik alapjait is. Hogy a miénknél magasabb fejlettségi szinteken mennyire tudják ezt levetkőzni, nem tudhatjuk. Az biztos, hogy a világmindenség egészére érvényes: semmiből nem teremthető valami, tehát így-úgy minden intelligens faj korlátozott erőforrások szorításában él, és a bővítés kínálókozó lehetőségeit aligha utasítja el. Egyebek közt a hódítását, más világok kiaknázását. Így, miközben az emberiség idegen civilizációkkal való kapcsolatokat keres, igazából nem tudható, vajon az kooperációt vagy konfrontációt eredményezne, s miként hatna, mit hozna

az ránk. Hiszen még egyazon fajon belül, de más fejlettségi szinteken, a korábbi gyarmatosítások történetében aligha akadt nép, amelyik áldotta volna a találkozást a fehér emberrel vagy más, nála fejlettebb társadalmakkal.

Innentől átadjuk a szót magának Loeb-nek és mondandójának, amely utóbbi annyira karakteres és sajátos, hogy a legcélszerűbb és -hitelesebb belőle idézni.

Az Előszavából (amely lényegében a mondandó kvintesszenciájával szolgál): „Gratulálok! Te is abba a nemzedékbe tartozol, amelyik az emberiség csillagközi jövőjének hajnalán élhet. Hatalmas kozmológiai változásoknak lehetünk tanúi egy olyan időszakban, amikor egyre több bizonyítékot kapunk arra nézve, hogy nem vagyunk egyedül, és hogy módunkban áll kezdeményezni közelebbi találkozásokat a csillagrendszerünkön túli univerzummal és mindazzal, ami benépesíti. Ezzel a lehetőséggel pedig élni is fogunk. A földön kívüli életre, a földön kívüli civilizációkra utaló bizonyítékok mind gyorsuló ütemben gyűltek az elmúlt évtized során, és ezzel párhuzamosan a földön kívüli dolgok iránti érdeklődésünk is egyre nő. Jelenleg éppen azt vizsgáljuk, létezhet-e élet a Marson és a Vénuszon. (Félreértések elkerülésére: itt mikrobiális életről van szó, s nem magasabb életformákról! – Osman P.) Elég nagy a statisztikai valószínűsége annak, hogy a számtalan exobolygó valamelyikén már megjelent az élet. (Jogos! A természet nem dolgozik olyan egyedi kivételekkel, hogy – a közelítő becslések szerint – százmilliárd galaxis százmilliárd csillagának bolygói közül egyedül itt lenne élet – Osman P.) Ezt hamarosan ellenőrizhetjük is, méghozzá olyan űrjárművek segítségével, amelyek egy emberöltőnél rövidebb idő alatt képesek visszaküldeni adatokat. (Fénysebességnél gyorsabban? Talán kvantumösszefonódás felhasználásával? – Osman P.) És – *ami a legfontosabb – a történelem során most először kutat a tudományos világ Föld közelében található földön kívüli eredetű tárgyak után*, részben közpénzből, részben magánforrásokból.

Csak rajtunk múlik, hogy az emberiség fennmarad-e addig, amíg képessé nem válik olyan hosszú időre elszakadni a szülőbolygójáról, hogy a saját csillagrendszerüktől távol folytassa az életét. (‘Csak rajtunk’? A történelem is, a jelen talán még inkább azt mutatja, hogy az emberiség nem ura, hanem önvédelemre képtelen kiszolgáltatottja a rajta átgázoló folyamatoknak. Lehettek volna-e, lehetnének-e másként gyilkos háborúk, amelyeken az emberek csak veszítenek? Lehetséges lenne-e, hogy a legerősebb érdekcsoportok érdekeinek megfelelően már nem is fogyasztói, hanem mind eszeveszettebben pazarló társadalomban éljünk, rohamosan fogyasztva a Föld erőforrásait, nem is csak felélve, hanem a profitért elpazarolva a jövőt? Nem mellesleg, hol tartana az űrkutatás, ha a szükséges eszközeit előbb nem fejlesztik ki katonai célokra? – Osman P.) És amennyiben elég szorgalmasnak, okosnak és kitartónak bizonyulunk, talán még az is elképzelhető, hogy ezt földön kívüli segítséggel valósíthatjuk meg. Egy ilyen lehetőség már kicsúszott az emberiség kezéből. A rendelkezésünkre álló adatok alátámasztják annak lehetőségét, hogy 2017-ben egy földön kívüli eredetű mesterséges tárgy haladt át a Naprendszeren. Abban az évben a csillagászok azonosítottak egy csillagközi objektumot, amit ‘Oumuamuának neveztek el. Az objektum-

ról begyűjtött adatok alapján jómagam arra jutottam, hogy az 'Oumuamua nagy valószínűséggel mesterséges és földön kívüli eredetű lehetett, nem csak egy egyszerű csillagközi kődarab.” (Erről szól Földönkívüli című könyve.)

Várható élettartamunkról: „A harvardi diákoknak tartott egyik előadásom után azt kérdezték tőlem, hogy becslésem szerint meddig fog fennmaradni a technológiai civilizációnk. A statisztikailag megalapozott válaszom, hogy valószínűleg a civilizációnk élettartamának közepe felé járhatunk. Végte is, annak az esélye, hogy egy véletlenszerűen kiválasztott reggelen egynapos csecsemőként ébredünk, egy a tízezerhez ahhoz képest, hogy középkorú felnőttként kelünk fel. És az, hogy a modern technológiai korszakunk még több millió évig tartana, éppolyan valószínűtlen, mint az, hogy az emberiség csecsemőkorát éljük. Statisztikailag sokkal valószínűbb, hogy jelenleg a technológiai élettartamunk felnőttkorában járunk. *Ez azt jelenti, hogy az emberi civilizáció előreláthatóan fennmarad még pár száz évig, de nem sokkal tovább.* És ezt a kimenetelt az is valószínűvé teszi, hogy fajunk immár olyan katasztrófákat is képes okozni – klímaváltozás, nukleáris robbanások vagy járványok formájában –, amelyek korábban csak természetes úton jöttek létre. (Ez elég meredek, és a mondandó hitelét tekintve talán kockázatos is. Tény, hogy az ember már képes előidézni ilyen katasztrófákat, de maradt-e benne képesség, hogy ennek elejét vegye? 'Jósolni nehéz, különösen, ami a jövőt illeti' – tartja a híres Niels Bohr-mondás, és Loeb végül is még csak nem is a saját szakterületén merészkedik erre. És igen érdekesen folytatja – Osman P.) De elkerülhetetlen lenne a statisztikailag valószínűsíthető végzetünk? Itt *egy ok a reményre: egyre nagyobb befolyással bírunk arra, ami a legnagyobb hatást gyakorolhatja a civilizációnk sorsára.* Míg az egyes ember élettartamát leginkább a természet határozza meg, a civilizációkéban a technológiának is komoly szerepe van. A statisztikai valószínűségek megváltozhatnak, ha egy korábban figyelmen kívül hagyott tényező is képbe kerül. *Az egyik ilyen a mesterséges intelligencia.*”

Valóban „egyre nagyobb befolyással bírunk”? A technológiai képességeink valóban exponenciálisan növekszenek, ámde a befolyásunk ezeknek a képességeknek az uraira? Loeb itt nyilvánvalóan az emberiség nevében szól, ám egyelőre még arra sem vagyunk képesek, hogy – nem ragozván, ki is kezdte – elejét vegyük háborúk kirombantásának és azok pusztításainak, nem is beszélve arról, hogy a katonai költségvetésekre fordított pénzekből alighanem minden nyomort és következetesen megmaradó járványos betegséget fel lehetne számolni e bolygón, de nincs erőnk erre váltani. Jó kérdés, valójában mi is irányítja dolgaink menetét, s mi változtathatná meg azt Loeb itt kifejtett programja javára.

„Az, hogy az eredetéről szóló tudományos vita még az 'Oumuamua felfedezése után öt évvel sem zárult le, jó hír a tudomány számára. Az viszont, hogy a földön kívüli mesterséges eredet még mindig elfogadhatatlan sokak számára, kijózanító hír az emberi civilizációra nézve. A Földönkívüli megjelenése óta sokan kérdeztetnek a 'másnapról', vagyis arról, hogy szerintem *mi fog történni közvetlenül azután, hogy az emberiség szembesül a földön kívüli technológiai civilizációk létezésével.* Erre már tudjuk a választ. A média ráugrik a témára. A

nyilvánosság kis része fel fog figyelni rá. De az emberek nagy része anélkül folytatja majd az életét, hogy különösebb érdeklődést tanúsítana. A politikusaink továbbra is azon dolgoznak majd, hogy újraválasszák őket, az üzletemberek profitot próbálnak termelni, és a *Másnap nagyjából ugyanolyan lesz, mint az azelőtti nap*. Ez egyáltalán nem lepne meg. Az viszont megdöbbentett – sőt, csalódást okozott –, hogy a tudományos közösség a 'Másnap', sőt, az Elsőtől az Ötödik Évig és azon túl is szkeptikusan áll ennek bizonyítékához, pedig az nagyobb jelentőséggel bír az összes többi tudományos elméletnél, a húrelmélettől a sötét anyag típusain át a multiverzumokig. A helyzetet tovább súlyosbítja, hogy az elméleti húrok, a sötét részecskék vagy a sajátunkon kívüli univerzumok létezését semmi nem bizonyítja. Másképp fogalmazva, a tudósok jóval készségesebben adnak hitelt egy olyan jelenség létezésének, amelyre nincs empirikus bizonyítékuk, minthogy egy olyanét fogadják el – a földön kívüli civilizációét –, amelyre van. (Loeb igencsak feltűnően kesztyűt dob a tudományos közösségnek, különösen, hogy 'az empirikus bizonyítékait' is vitatják – Osman P.) És mindez óhatatlanul annak belátásához vezet, hogy *nem az a kérdés, mihez kezdünk majd, miután szembesülünk a földön kívüli civilizációk létezésének bizonyítékával, hanem az, hogy mihez kezdünk majd, miután még több bizonyítékával szembesülünk a földön kívüli civilizációk létezésének*. És ezért írtam meg ezt a könyvet.

Az emberiség a közeljövőben hatalmas felfedezéseket fog tenni a kozmikus szomszédságunkkal kapcsolatban. Az univerzum itt kopogtat az ajtónkon, mi pedig arra készülünk, hogy kinyissuk. Annak valószínűsége, hogy a földön kívüli tudatos intelligencia cáfolhatatlan bizonyítékaival fogunk találkozni, ott toporog a küszöbünkön.” – Programbeszédnek ez hatásos, de óhatatlanul is felüti a fejét a kérdés, hogy honnét veszi? Egy fura űrobjektum szép hawaii névvel, pár különleges gömböcske az óceánban, az amerikai kormány fentebb említett UAP-beismerése – hacsak a rút amerikaiak nem rejtegetnek nagy titkokat az 51-es körzetben, s mások sem tesznek ilyet, mi jele van e toporgásnak?

„Elképzelhető, hogy már csak alig néhány hónapra vagyunk több kozmológiai revelációtól és a teljes civilizációnkat megváltoztató felfedezéstől. Erre fel kell készülnünk. Új megfigyelő- és beavatkozási alkalmas eszközökre lesz szükségünk. Fokoznunk kell az átláthatóságot, és ezzel párhuzamosan a tudósok és a politikai vezetés közötti koordinációt is.” – Minek az átláthatóságát? A technikai eszköztárét? Azt sem a politika, sem a hadiiparok nem engednék. A felfedezéseket? Nagy valószínűséggel abból is inkább előnyt igyekeznének kovácsolni, s ezért eltitkolni. Koordináció a tudósok és a politikai vezetés között? Utóbbit egyértelműen érdekek vezérlik, s mikor hajlott valaha is a tudomány eltérő szavára.

„A 2022-es év leforgása alatt az 'Oumuamua elveszítette első helyét a beazonosítottan csillagközi objektumok sorában, és kronológiailag a harmadikká vált a négyből. Ebben az évben az egyik hallgatómmal, Amir Sirajddzsral kielemeztük a Földközeli Objektumok Tanulmányozásának Központja (Center for Near Earth Object Studies, CNEOS) által összegyűjtött tűzgömb- és bolydaadatokat, és sikerült két csillagközi meteort is azonosítanunk. A rendelkezésünkre álló adatok szerint mindkettő jóval erősebb anyagokból állhatott, mint a

Naprendszerünkől származó űrsziklák legnagyobb része. A kettő közül az egyik arra vár a Csendes-óceán mélyén, a Manus-szigettől közvetlenül északra, hogy a felszínre hozzuk.

Reményeink szerint 2023-ban egy általam vezetett expedíció felfedezi egy csillagközi objektum töredékeit. De bármit is találunk az óceánban, a civilizációnknak jobban fel kellene készülnie a jövőre. Akár beismerjük, akár nem, mind az én generációm, mind az olvasóé, mind az utánunk következők *annak az új korszaknak a hajnalán él, amelyben az emberiség elindul a csillagközi jövője felé.* Még soha nem kerültünk ilyen közel ahhoz, hogy tudományosan támadhatatlan bizonyítékokat szerezzünk rá: a Föld és az emberi civilizáció nincs egyedül az univerzumban. Meggyőződésem, hogy egyrészt fájdalmasan közel állunk ahhoz, hogy kiderüljön számunkra, miszerint nem a földi élet az egyetlen élet a Naprendszerben, és nem kizárólag az emberi civilizáció az egyetlen, ami létezik vagy létezett. Másrészt viszont *az emberiség nem áll erre készen.* – Mit jelentene, hogy készen áll? És mire? A nyolcmilliárd – addigra akár tíz – emberből hányat rázna meg a pusztta tudat, hogy másutt is van élet a világmindenségben? Alighanem az emberek messze túlnyomó részét csak az ragadná meg, ha egy idegen civilizáció tűnne fel a látókörében. S mit is jelent készen állni? Mit kellene ehhez megtanulni, mihez alkalmazkodni, már ha egyáltalán erről van szó? Az ehhez feltehetően szükséges rugalmasságot illetően nagyon úgy tűnik, hogy valójában egy igen jelentős hányad még a saját mai csúcstechnológias civilizációnk hétköznapi megjelenéseinek befogadásával is bajban van. S nem csekély kérdés, hogy ha itt megjelenne egy idegen civilizáció, milyen igyekezetek jelennének meg azt bevonni földi konfliktusokba.

A rideg valóság: „Az elmúlt évtizedek tudományos-fantasztikus művei nem szolgálták az emberiség épülését. Gyakorlatilag az összes ilyen történetben csak díszletként használják az űrt és a földön kívüli életet, hogy ezek háttére előtt előadják a megszokott történeteinket, legyen szó horrorról, fantasyról, románcról vagy kalandregényről. Amennyiben kapcsolatba lépünk földön kívüli civilizációkkal, az a legkevésbé valószínű, hogy az emberiség és az idegenek látványosan paroláznának a Fehér Ház előtt, vagy rakétákkal kezdenénk harcolni a lézerfegyverek ellen.

Változatos tudományos és statisztikai okoknál fogva jóval nagyobb az esélye, hogy első körben csak egy idegen civilizáció hulladékaival vagy szondáival fogunk találkozni, és ezekkel is csak azért, mert kifejezetten törekszünk rá. Az új eszközök készítése, továbbá az új tudományos és technológiai kutatások irányának meghatározása, illetve azok finanszírozása mellett az emberiségnek azt is újra kell gondolnia, milyen kulturális előítéletekkel és elvárásokkal áll egy esetleges földön kívüli objektum felfedezéséhez. (Újra? Ma feltehetően legfeljebb egy apró töredéknek van bármilyen előítélete, elvárása. Különösen, hogy pusztán egy objektum legfeljebb egy halvány jelzés, hogy valahol lehetnek vagy lehettek mások is, akik léte azonban semmi közvetlen hatással sincs ránk – Osman P.) A gyakorlati és elméleti kutatások élvonalában dolgozó asztrofizikusok, kozmológusok és csillagászok pedig adatokon alapuló ismereteket gyűjtenek arról, hogy mi az emberiség jelentősége és célja a 13,8 milliárd éves univerzumunkban.” – Emberiség jelentősége és célja? Mi jelentőségünk lehet egy ekkora

rendszerben? Célunk pedig... nos, a saját cél nyilvánvaló: ugyanaz, mint a Földön: a köznapi embereknek fennmaradni, gyarapodni, a világunkat uraló erőknek pedig ahogy itt is. Ezen túlmenően miként értelmezhető az emberiség célja, hacsak nem az azt létrehozó Teremtőre/Tervezőre és az ő céljára gondolunk?

„Amennyiben elfogadnánk, hogy az UAP-ok léteznek, hogy a rendkívül ritka anyagerősségű csillagközi anyagok szinte már a markunkban vannak, és hogy egyre több bizonyítékot kapunk majd a földön kívüli civilizációk létezésével kapcsolatban, jóval tisztábban látnánk az emberiség lehetőségeit, mind ami a közeli, mind ami a távoli jövőt illeti. Olyan időkét élünk, amelyek megkövetelik, hogy minden intellektusunkat, tehetségünket, elhivatottságunkat és lelkesedésünket ennek a kutatásnak szenteljük. Nem csupán azért, mert immár bizonyítékokkal is rendelkezünk arról, hogy az UAP-ok léteznek, és bizonyos százalékuk veszélyforrásnak tekinthető. Nem is csak azért, mert *a földön kívüli civilizációk létezését is egyre nehezebb tagadni*, hanem azért is, mert egyre jobban kell tartanunk az emberi eredetű veszélyforrásoktól is, a klímaváltozástól egészen a háborúig (azaz hogy menekülni kell majd a Földről – Osman P.). Mindenkinek ki kell vennie a részét a munkából, mert *az emberiség válaszüthoz érkezett*. Én meg vagyok győződve arról, hogy a most következő lépéseink fogják eldönteni – különösen a tudósokéi –, hogy a civilizációnk fennmarad-e, és az *emberi élet elterjed-e az univerzumban*. Vagyis végső soron azt is, hogy *hol van az emberiség helye a kozmikus civilizációk panteonjában*.” – Kis lépés az univerzumnak, ha el tudunk indulni, de nagy lépés az embernek. Ám Loeb itt már elterjedésről beszél, ami mindinkább konfliktusok forrásává válhat, az ember pedig jámbor érdeklődőből gyarmatosítót? A tudósok lépéseit viszont azok határolják be, akik a munkájukat finanszírozzák, s többé-kevésbé a kutatási céljaikat is meghatározzák.

„Csábító lenne azt feltételeznünk – továbbá jellemző is az emberiség hübriszére –, hogy helyünk van abban a panteonban. *Statisztikailag viszont jóval nagyobb az esélye annak, hogy nincs*.

Ennek a könyvnek az a célja, hogy lelkesedést ébresszen és tartson fenn a csillagközi jövőnkkel kapcsolatban. Hiszek abban, hogy az emberiség képes optimista szellemben, egyszerűsmind tudományos megközelítéssel fókuszálni azokra a lehetőségekre, amelyek eldöntik, csatlakozhat-e a létformánk a csillagközi civilizációk sorához.” – Az emberiségről beszélni mindig bizonytalanul billegő dolog. Azt feltételezi, hogy a sokmilliárd ember az összes szerveződésével, technológiájával, azok lét- és mozgásformáival valamiféle entitást képez, amely illetéknként önálló cselekvő, és az emberiség teljes egészét átfogó, saját megfontoló- és döntésképesiséggel rendelkezik. Loeb szava: „az emberiség képes” is ezt sugallja. Van bármi nyoma, jele annak, hogy ennek van realitása, vagy legalább efelé haladnánk? Még ha a modern csúcstechnológiák arrafelé is haladnak, hogy mind több, az emberiséget tagoló tényezőt lebontsanak, s legalábbis a kommunikáció terén azt egyetlen, ámde nagyon is inhomogén tömeggé olvassák, az egész történelem, szintúgy a jelen azt mutatja, hogy az

emberiséget szélsőségesen szétválasztják ütköző érdekek. Mi és hogyan tudná ezt kiküszöbölni, hogy megszülethessék a saját akaratából cselekvő entitás?

„Ebből következően két részre osztottam ezt a könyvet. Az első öt fejezet kifejezetten az eddigi és a még előttünk álló lépésekről szól. Ezek a lépések afelé vezetnek, hogy megtaláljuk a helyünket abban, amire én az emberiség 'tegnap utáni jövőjeként' gondolok. Ebben a részben a különböző területekhez kötődő gyakorlati teendőket fogom sorra venni. Ezeket el kell végeznünk ahhoz, hogy kiterjesszük a földön kívüli mesterséges tárgyakra irányuló kutatásainkat, felkészítsük a civilizációnkat ezek felfedezésére, és átgondoljuk, milyen technológiai lehetőségek állnak rendelkezésünkre, valamint válnak hamarosan szükségessé ahhoz, hogy a tudományos háttér lépést tudjon tartani ezzel a küldetéssel.

E lépéseket vagy a tudomány kezdeményezi, vagy az teszi lehetővé. (Meghatározó jelentőségű, hogy korunkban a tudomány is piacgazdaságban és abból él, így mindenekelőtt a saját megélhetését és jövőjét kell biztosítani. Ez behatárolja a kezdeményezőképességét és az önállóságát – Osman P.) Az, amit közvetlenül azután meg kell tennünk, hogy felfedezzük, miszerint nem vagyunk egyedül, máris a jelenlegi és jövőbeli feladatunkká vált. A csillagközi jelenünk gyakorlati tudományos és technológiai kérdéseket is felvet. Új teleszkópokat kell építenünk. Új űrhajókat kell létrehoznunk és felbocsátanunk. Ezek fel fogják gyorsítani a földön kívüli élet felfedezésének folyamatát, vagy más, nem emberi, de mesterséges objektumokét, más civilizációk bizonyítékaiét. Nem tudhatjuk előre, mikor fogunk rábukkanni ezekre. De az biztos, hogy az emberiség csillagközivé válása nemcsak gyakorlati kérdéseket vet fel, hanem a létezésünk legalapvetőbb elméleti kérdéseit is érinti.” – Kőkemény gyakorlati kérdés, honnan tudnak a felsorolt teendők finanszírozást kapni. Hatalmas pénzekről van szó, a magánpénz főszabályként megtérülésben gondolkodik, a tőkeegyesítő piaci szereplőket (pl. részvénytársaság) erre rá is kényszerítik a tulajdonosaik. A közpénzek terén pedig mindig sokkal több a versengő igény és érdek, mint a forrás.

„És a gyakorlati aspektusokat már most sem lehet elválasztani a filozófiaibbaktól. A könyv második öt fejezete ezért akár spirituálisnak is mondható. Én úgy érzem, hogy a csillagközi jövőnk kapcsán tudományos szempontból a legalapvetőbb kérdésekkel is szembesülni fogunk, és az idő választ ad majd ezekre a kérdésekre.” – Dodonai mondat: vajon mi mindenre utal Loeb, mi is tekintendő a legalapvetőbbnek, különösen, hogy az időtől reméli a választ? Ez utóbbit figyelmen kívül hagyva úgy vélhetjük, talán a legalapvetőbb, hogy az emberiség a történelme során először win-win helyzetet hozzon létre az egészét alkotó teljes sokaságnak, és valóban jól összehangolt, békés együttműködésben cselekedjék, felhagyva végre a kőkorszak óta gyakorlatilag folyamatos háborúskodásával. A jelenlegi helyzet közismerten más, és kevés okot ad optimizmusra. Egy apró, jellemző részlet arról, az USA kormánya által elrendelt programról, amelynek rendeltetése a földközeli objektumok kutatása és katalógizálása – ezt a NASA Földközeli Objektumok Tanulmányozásának Központja a Pentagon segítségével végzi. Loeb ír erről, és a részlet a tökéletesen jellemző című alfejezetből való: *Természettudomány és titoktartás*: „Mivel ennek [a katalógusnak az] összeállításához

az USA legfejlettebb katonai műholdjait használták, a NASA által felhasznált adatoknak csak egy része került nyilvánosságra. Bizonyos adatok azért nem lettek publikálva, mert az államigazgatás felsőbb szintjein attól tartottak, hogy ezekből az információkból az ellenséges hatalom számára kiderülne, mennyire is pontosak a katonai műholdjaink.”

A mondandó íve a fejezetcímekkel: Előszó / Felfelé a civilizációs ranglétrán / Csillagközi jövőnk hajnalán / Új teleszkópokat a földönkívülieknek / A hírhozó / A Föld elhagyása / Tudás és bölcsesség / Az optimisták túlélése / A technológiai jövőnk / Noé úrbarkája / A kozmikus ranglétra / Utószó

Térjünk vissza ismét az egész mondandó kulcstényezőjéhez: *hogyan lehet képes az emberiség biztosítani a jövőjét, túlélését.* A Noé úrbarkája c. fejezet indításából: „*A mi felelősségünk emberi lényekként, hogy együttműködjünk, és egy olyan civilizációt hozunk létre, amely elég bölcs ahhoz, hogy kinője ifjonti tévedéseit. Amennyiben meg tudjuk ezt valósítani – leszokunk arról, hogy háborúzással oldjuk meg a nézeteltéréseinket, egységesen szállunk szembe az új vírusokkal, visszafordítjuk a globális felmelegedést –, azzal időt és lehetőséget biztosíthatunk magunknak. ('Ifjonti' – nem eufemizmus ez? Maga Loeb mondja, ahogy az elején idéztük, hogy 'valószínűleg a civilizációnk élettartamának közepe felé járhatunk'. Az eddig eltelt idő mit hozott ahhoz, hogy 'leszokjunk a háborúzásról', különösen, hogy az emberek már nagyon régóta, nem 'csinálják' a háborút, hanem nem képesek ellenállni, hogy belevigyék őket abba? Ez ellen kellene hathatós eszközt, szerveződést létrehozniuk, aminek egyelőre semmi nyoma – Osman P.)* Lehetőséget arra, hogy felkészüljünk olyan egyszerű katasztrófákra, amelyek egy csapásra eltörölhetnek minket, sőt, esetleg ki is védhessük ezeket. Időre van szükségünk ahhoz, hogy megtervezzük, hogyan költöztethetnénk át az emberi fajt más bolygókra, más naprendszerekbe, esetleg más galaxisokba is. Dolgoznunk kell azon, hogy továbbra is fennmaradjon az élet a Földön, annak biztos tudatában, hogy a Föld egy szép napon meg fog szűnni. A Bibliában Noé barkája mentett meg minket az áradattól; *a Nap elkerülhetetlen halálától csak egy tudományos bárka menthet meg minket.* Ezt szem előtt tartva, létezhet bármi, ami több gyakorlati haszonnal bírna, vagy sürgetőbb lenne, mint megtenni azokat az óvintézkedéseket, amelyek egyszer majd megmentik az életet? Pillanatnyilag mindent egy lapra teszünk fel: a Földre. Noé barkájának egy jövőbeli változata egyszer majd felemelkedik a Földről, felvitorlázik az űrbe, és magával viszi az emberiséget és a civilizációt. Mindenkinek ebben kellene reménykednie, akiben rejlik egy kis optimizmus. Nekem személy szerint kétsésem sincs afelől, hogy végül az űrben fogunk kikötni, mert a földi körülmények óhatatlanul kedvezőtlenné válnak, vagy gyorsan, vagy lassabban. *Amennyiben optimisták akarunk maradni a túlélésünket illetően, az űr az egyetlen lehetőségünk.*”

Az Utószóból, buzdításul: „Az emberi intelligencia már évszázadok óta újra és újra beveti magát a létezés részletei közé. Minél többször megteesszük ezt, annál több bizonyítékunk van arra nézve, hogy az univerzum jóval fantáziadúsabb nálunk. Gondoljunk csak bele abba, hogy a kvantummechanika bizonytalansági elve akár azt is lehetővé tenné, hogy egy autó

egyben átmenjen egy téglafalon. De annak a lehetősége, hogy ez megtörténjen, aránylag kicsi. Az elemi részecskék, amelyek jóval kisebbek egy autónál, nagyobb eséllyel fognak átkvantumcsatornázódni egy akadályon. Ez azért van, mert azok nincsenek annyira lokalizálódva, mint egy masszív objektum, és a bizonytalan lokációjuk valószínűségi eloszlását jellemző hullámfunkció hosszú farokkal rendelkezik, ami átjuthat az adott akadályon. A csillagbelsők nukleáris fúziója során is előfordul ilyen csatornázódás, és ez olyan, az élethez nélkülözhetetlen nehéz elemeket eredményez, mint az oxigén és a szén. Ez a fajta csatornázás azt is megmagyarázhatja, hogyan szabadulhatnak ki a sötét anyag részecskéi a gravitációs potenciálkutakból, amelyek a Tejútrendszer halójában lévő törpegalaxisokhoz kötik őket. Ez feloldaná a feszültséget az elmélet és a megfigyelések között, és eldöntené a még mindig láthatatlan sötét anyag egyik rejtélyét. Emellett lehetővé tenné, hogy a *kvantummechanikát*, amit arra találtunk fel (sokkal inkább felfedeztük – Loeb is ezt használja! – Osman P.), hogy az általunk ismert legkisebb rendszerek – mint például az atomokban található elemi részecskék – viselkedését is meg tudjuk magyarázni, ezt követően *az általunk ismert legnagyobb kötött rendszerek, a galaxisok tulajdonságainak a megfjtására is felhasználhassuk*. Nemcsak arról van szó, hogy a természet világa furcsább, mint gondoltuk volna, hanem *még azt is ki kell derítenünk, mi is az a világa a természetnek, amit tanulmányoznunk kellene*.”

Zárszóként: „A természettudományos munka alapja az adat. A bizonyítékok előnyben részesítése az előítéletekkel szemben kétféleképpen nyilvánulhat meg: az egyik megnyilvánulását rutinszerűen gyakoroljuk, a másikat nagyrészt figyelmen kívül szoktuk hagyni. Az első manifesztáció az, amikor az adatok guillotine-ját használjuk azoknak a lehetőségeknek az eliminálására, amelyek nem a valóságot írják le. (Mármint amit valóságnak tartunk, vagy épp a 'hivatalos tudomány' annak ítél! – Osman P.) A kevésbé gyakori hozzáállás pedig az, amikor *az elméleti feltételezést nem alátámasztó adatokban meglátjuk a lehetőséget arra, hogy valami újat tanuljunk* ahelyett, hogy fenyegetésként tekintenénk rájuk az eddigi tudásunkat illetően. (Mi jobb példa erre, mint a relativitáselmélet és a kvantummechanika! – Osman P.) *A tudományos szellem alapvetően sokkal nagyobb összhangban áll ezzel a másodikkal, kevésbé népszerű megközelítéssel.* (A 'kevésbé népszerű' itt nyilvánvalóan a tudomány mindenkor hivatalos köreit jelenti, hiszen 'a nép' nem küzd ilyen kérdésekkel – Osman P.) *Ebben rejlik a kopernikuszi forradalom egyik szent aspektusa.* Mi nemcsak hogy nem állunk a kozmikus színpad közepén, és nemcsak hogy későn érkeztünk erre a színpadra, hanem még az általunk ismert anyagból lévő világban folytatott általunk ismert élet sem egyezik a színpadon lévő dolgok legnagyobb részével. Amíg rá nem jövünk, hogy mi is ez a sötét anyag, nem jelenthetjük ki, hogy tudnánk, miről szól a kozmikus előadás.

Ugyanakkor közel, fájoan közel járunk ahhoz, hogy megragadhatjuk a civilizációk ranglétrájának a következő fokát. Ahhoz a pillanathoz, amikor *a technológiai kiválasztódás átveszi a természetes kiválasztódás helyét*. Az empirikusan bebizonyított elmélethez, ami egybeszővi a gravitációt a kvantumfizikával. A rakétameghajtás új és sokkal-sokkal gyorsabb módjához. A tudatos mesterséges intelligenciához és a Hawking-határ jóval tágabb kül-

só határaihoz. (Hawking-határ: 'az a szélsőséges állapot, amikor az emberi test elveszíti a funkcionalitását, de a tudatos intelligenciánk produktív, sőt, boldog marad. Amikor elérünk ehhez a határhoz, feltehetjük a kérdést, hogy miből áll az ember identitása. Semmiképpen sem a teljesen funkcionális testből, bár egyértelműen szükség van hozzá egy teljesen funkcionális agyra, vagy az MI megfelelőjére' – a könyvből – Osman P.) Minden, amit jelenleg tudunk az univerzumból és a benne elfoglalt helyünkről, a tudományos szövetség felé mutat. A létezésünk értelme is a tudományos kitartásunkban rejlik mind értelmes életformaként, mind civilizációként. És nemcsak a mi célunk, hanem az univerzum összes intelligens életformájáé, legyen akár sötét, akár hétköznapi. *Mert a civilizációk kozmikus ranglétrájának legmagasabb fokán már nincs sötét és nincs hétköznapi, csak egyetlen szent törekvés teljesítése létezik: a fennmaradásé.*

Dr. Osman Péter

Carlo Rovelli: Fehér lyukak. A horizonton belül. Park Könyvkiadó, 2024; ISBN 9789636330484

„Mit látok, ha elképzelem, hogy egy fekete lyuk életét filmezem le, majd a filmet visszafelé vetítem le? Egy fehér lyukat. / Ha egy fekete lyuk az útja legmélyére érve visszapattan, és visszafelé halad az időben, mint egy visszapattanó labda, akkor... fehér lyukká változott...”

„A legszebb, amit megérhetünk, az élet titkának keresése. Ez az alapérzés van jelen az igazi művészet és tudomány bölcsőjénél. Aki ezt nem ismeri, aki nem tud csodálkozni, elámulni, az – mondhatni – halott, és szeme kialudt. – Albert Einstein”

Mission impossible: Elménk erejével, e félreeső bolygóról, minden fejlesztő igyekezetünk mellett is fogyatékos eszközeinkkel feltörni a kozmosz mérhetetlen gazdagságának trezorját, megismerni annak titkait – „Álmodni a lehetetlen álmot, megküzdeni a legyőzhetetlen ellennel, rohanni oda, ahová a bátor nem merészel, javítani a javíthatatlan tévedést, tovább próbálkozni, midőn karjaink már túl fáradtak, elérni az elérhetetlen csillagot – Ez a küldetésem, követni azt a csillagot, bármily reménytelen is, bármily távoli, készséggel pokolra szállni a szent ügyért...” – szól a La Mancha lovagja ikonikus dala, a megérteni akarástól hajtott ember pedig ősidők óta máig hozzáfűzheti: *Felfogni a felfoghatatlant!*

Az igazi lehetetlen küldetés feltárni, kiismerni, megérteni a majdhogynem végtelenül nagy és a végtelenül kicsi világát, a mind több különleges képződménnyel szolgáló kozmoszt, másrészt az elemi részecskékéét. Maradjunk most az előbbinél: a helyszíni felderítésre képes űrszondák még csak nemrég indult kutatási ágától eltekintve ez a kutatás szélsőségesen különleges módon folyik: nem tudjuk ténylegesen megtapasztalni tárgyait, csupán igyekezhetünk a távolból megfigyelni és kiértékelni-értelmezni a tőlük vagy róluk érkező jeleket. Jönnek hozzá még a kozmoszból érkező anyagi részecskék, némelyik gyakorlatilag szinte megragadhatatlan, mindehhez egyelőre csak sejtjük, hogy az érzékelhető anyagi világ csupán kis töredéke a sötét anyaggal és sötét energiával teljesnek – és ennyiből rakjunk össze egy valóban helytálló képet a világról, s annak törvényeiről, a tudomány igényességének megfelelő modern kozmológiát!

Hogy tovább bonyolódjék a helyzetkép, tudományos nézetek szerint az univerzum egyes részei a fénysebességnél nagyobb sebességgel távolnak, ezért azokról már semmilyen jel sem érkezhetsz hozzánk. (Köznapi ésszel felfogni is nehéz, de e táulás nem „mozgás”, tehát nem érvényes rá a relativitáselméletből következő sebességhorlát, amely szerint semmi sem mozoghat gyorsabban a fénynél. Ez tökéletesen felfogható a matematikai modellből adódó következtetésként, attól eltekintve viszont önmagában is egy hatalmas „miért”-et képez: miért szab gátat a természet a lehetséges sebességnek, s hogy még kacifántosabb legyen e probléma, miért tesz ebben kivételt pl. a kvantumösszefonódás „kísérteties távolhatásával”?) Ilyen akadályokon át küzdünk a kozmosz számtalan sajátosságának megismeréséért.

Ha pedig sikerül kihüvelyezni az érzékelt dolgok tartalmát, gyakran szembekerülünk a lehetetlen feladattal: megérteni a felfoghatatlant!

Rovellit már jól ismerjük, számos könyvéről szoltunk, amelyek a Park Könyvkiadónál jelentek meg: Hét rövid fizikalecke (Park 2016 – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2016. 4. sz.); A valóság nem olyan, amilyennek látjuk (Park 2019– Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2020. 2. sz.), Helgoland – Hogyan változtatta meg világképünket a kvantumelmélet (Park 2022 – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2023. 1. sz.).

A *LIBRI ajánlójából*: „[Rovelli] lenyűgöző utazásra hív a fehér lyukak világába. 'Kutatásaim néhány éve a fehér lyukakra, a fekete lyukak megfoghatatlan kistestvéire összpontosulnak. Ez a könyvem most a fehér lyukakról szól. [Kiindulásul] megpróbálom elmagyarázni, hogyan épülnek fel az égbolton százával látható fekete lyukak. Mi történik e különös csillagok peremén, a horizonton, ahol az idő már olyannyira lassulni látszik, hogy szinte megáll, a tér pedig mintha szétszakadozna. Aztán megyünk még lejjebb, még beljebb, a legbelsőbb régiókba, egészen odáig, ahol *szétolvad az idő és a tér*. Odáig, ahol mintha visszapattannánk az időben. *Odáig, ahol a fehér lyukak megszületnek.*'” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Rovelliről a LIBRI: „(1956) olasz elméleti fizikus. Jelenleg a marseille-i egyetemen működő Elméleti Fizikai Központ kvantumgravitációs kutatócsoportjának vezetője. 2019-ben a Foreign Policy beválasztotta a 100 legmeghatározóbb globális gondolkodó sorába.”

A *The Spectator kritikájából*:

„*Mi egy fehér lyuk?* Rovelli legújabb könyve arra bátorít, hogy más szemszögből nézzük a világot.

Az univerzumról szóló tudásunk talán legnagyobb helyesbítését Einstein felfedezése hozta el, hogy az idő épp oly relatív, mint bármi más, s hogy létezniük kell a világűrben pontoknak, amelyek terjedelme nulla és sűrűsége végtelen, ahol az idő megfagy, a tér a végtelenségig kitágul – fekete lyukak. Ma már tapasztalati bizonyítékaink vannak ezekre a csodákra, ám a tudományos módszer e megnyugtató bizonyossága ellenére a rejtély továbbra is megmarad. A bizonyítékok létezése azt jelenti, hogy a fizika elemzése, amelyet reprezentálnak, korrekt, ám *továbbra is a jövő feladata elvégezni az ugrást a képzeletben, amely szükséges, hogy magyarázni is tudjuk ezeket. Az ihlet e szükséges felvillanása a témája Rovelli e könyvének, amely felkínálja, hogy elvezet bennünket 'hasonlóképp, mint Vergilius vezette Dantét... a fekete lyuk horizontjának peremére, le annak legaljáig, majd tovább, keresztül és felbukkanva egy fehér lyukban, ahol az idő megfordult, s innen felfelé, amíg ismét látjuk a csillagokat.* Ez mintegy összegzése jelenlegi munkájának azon az egyszerű hipotézisen, hogy 'egy fekete lyuk átalakulhat fehérre'. Rovelli ezt osztja meg velünk, már ha feladjuk 'vak bizalmunkat a megszokott eszmékben.. mert a világ különösebb és változatosabb, mint ahogy elképzeljük'.”

A *Goodreads ismertetőjéből*: „Egy megbabonázó utazás a fehér lyukak világába. Rovelli a karrierjét annak szentelte, hogy egyesítse az általános relativitáselmélet időtorzító eszméit a kvantummechanika zavarba ejtő bizonytalanságaival. A Fehér lyukakban betekintést ad a

tudós munka közbeni gondolkodásába. Nyomon követi a saját élvonalbeli kutatásának folytonos kalandját, kutatva, vajon minden fekete lyuk végül is fehér lyukká válik-e, ugyanolyan tömör objektumokká, amelyekben az idő iránya megfordul. Épp oly lenyűgözően ír a tudós munkájáról, mint az univerzum csodáiról. Megosztja velünk a félelmet, a bizonytalanságot, gyakran a csalódásokat, amelyek a feltevések és az ismeretlen világok kutatásával járnak, s a gyönyört, amelyet az ad, ha új eszméket váratlan következtetésekig üldözünk. *Vezetve minket a horizonton túlra, meghív, hogy tapasztaljuk meg a tudomány lázát és nyugtalanságát – és egy fehér lyuk különös, mehökkentő életét.*

A könyv nyitányából: „Kutatásaim néhány éve a fehér lyukakra, a fekete lyukak megfoghatatlan kistestvéreire összpontosulnak. Ez a könyvem most a fehér lyukakról szól. *Megpróbálok elmagyarázni, hogyan épülnek fel az égbolton százával látható fekete lyukak. Mi történik e különös csillagok peremén, a horizonton, ahol az idő már olyannyira lassulni látszik, hogy szinte megáll, a tér pedig mintha szétszakadozna. Aztán megyünk még lejjebb, még beljebb, a legbelsőbb régiókba, egészen odáig, ahol szétolvad az idő és a tér. Odáig, ahol mintha viszapattannánk az időben. Odáig, ahol a fehér lyukak megszületnek.*

ez a történet egy kaland története, amelynek még nincs vége. mint minden utazás kezdetén, most sem tudom biztosan, hová fog vezetni, ahogyan az első mosoly után sem kérdezhetem meg, hogy hol fogunk együtt élni... egy repülési terv van a fejemben: a horizont pereméhez érünk. belépünk. haladunk lefelé egészen a legaljáig. áthatolunk rajta – mint alice a tükrön –, újra felbukkanunk a fehér lyukban. feltesszük magunkban a kérdést: vajon mi történik, ha az idő visszafelé halad? ... végre kiérünk, és meglátjuk a csillagokat. azok a mi csillagjaink. néhány pillanat telt csak el, együttvéve azonban mégiscsak sok millió év. vagy az az idő, amennyi alatt végigolvassuk ezt a nem túl vastag könyvet.

tudsz követni?” Igen, Rovelli e könyvében stilisztikailag és tördelésben is meglehetősen formabontó – talán ezzel is érzékelteti, milyen különös, bizonytalan világba viszi az Olvasót.

„Amikor Padovában a doktori cím megszerzésére készültem, Mario Tonin tanított nekünk elméleti fizikát: elmondása szerint a Jóisten minden héten olvassa a Physical Review D-t, a híres fizikai folyóiratot. Ha talál egy neki tetsző gondolatot, akkor ripsz-ropsz, máris átülteti a gyakorlatba, átrendezve az egyetemes törvényeket.

Ha ez így van, édes Istenem, de jó is lenne, ha ezt tennéd: a fekete lyukakat változtasd végül fehérré...” – Vagyis váljék valósággá az e könyv mondandója lényegét jelentő feltevés a fehér lyukak létéről és születéséről! Vallomás lehet ez arról, hogy e feltevés még távolabb áll a bizonyosságtól.

Rovelli rögvést az elején belecsap a minden bizonnyal legnehezebb kérdéskörbe: *„Mit jelent az idő visszafordítása (nem túl bonyolult), és mit jelent az, hogy az időnek iránya van (ez már rázós kérdés).*

„ha jössz velem, eljutunk egy fekete lyuk horizontjának a peremére, belépünk, leszállunk a mélyébe, *oda, ahol a tér és az idő feloldódik, ahol az idő visszafordul, s onnan kijutunk a jövőbe.*

induljunk hát el a fehér lyukak felé.” – Az idő iránya: az eddigiek során, az elméleti fizikában nem igazán járatosak úgy tanultuk, hogy az idő iránya csak egy lehet, s ez a termodinamika törvényeiből, közelebbről az entrópiából következik. Rovelli erről, *Az idő rendje* c. könyvében: „A téridő maga a gravitációs mező (és viszont). Olyasvalami, ami – ahogyan azt Newton megsejtette – önmagában létezik, anyag nélkül is. ... Az 'idő' változó az egyik a világot leíró számos változóból. A gravitációs mező egyik változója... a magunk léptékében nem érzékeljük a kvantumhullámzásait.. emiatt merev táblának gondolhatjuk el. Ennek a táblának vannak irányai: azt nevezzük térnek; *időnek meg azt, ami mentén nő az entrópia.*” Utóbbiról pedig azt tanultuk, hogy a zárt rendszer entrópiája külső ráhatás nélkül nem csökkenhet – az értők számára így következik az idő kötött iránya. Mindehhez egy eretnek megjegyzés: az idő mibenlétének kutatása, ahogy Rovelli is írja, az első filozófusok megjelenésétől végigkíséri a tudomány fejlődését: „Az idő misztériuma régtől fogva nyugtalanít bennünket, mély érzelmeket korbácsol fel. Olyannyira mélyeket, hogy filozófiák és vallások is táplálkoznak belőle.”

A közelítés útja: „Jöjjenek előbb a fekete lyukak: ha meg akarjuk érteni, mik a fehér lyukak, először tisztában kell lennünk azzal, hogy mik a fekete lyukak. Mi tehát egy fekete lyuk?” – És következik felfedezésük története, amelyet „egy valódi, közvetlenül róla készült kép” koronáz meg. „A fent látható képen a tényleges fekete lyuk, vagy pontosabban a *horizont – az a különös felszín, amely a lyukat körülveszi* –, a kis sötét korong a központi területen, a körülötte kavargó, izzó anyag közepén [táru elénk].

A horizont lesz a kapu: azon lépünk be.”

Ami itt következik, voltaképp könnyen felfogható: ha az „utazó” belép egy fekete lyuk horizontján, a külső szemlélő számára térben és időben eltűnik, ő maga azonban ebből semmit sem tapasztal. Rovelli természetesen ehhez magyarázattal is szolgál. A lényeg összefoglalása, tőle: „*Az időtorzulások valóságosak.* Ha megközelítjük a horizontot, elidőzünk körülötte, majd visszafordulunk, akkor az az időtartam, amennyi eltelt aközt, hogy apánkat legutóbb láttuk, és aközt, hogy újra átöleljük, nekünk rövidebb lesz, mint neki. Ő többet fog öregedni, mint mi. *Ez az idő valóságos, a gravitáció miatti torzulása:* ahol a tömegvonzás erősebb, ott lassabban telik az idő, mint ott, ahol gyengébb. Ezt értjük azon a megállapításon, hogy a téridő 'görbül'. Az idő különböző helyeken tényleg másképpen telik.” (Amit persze már megtanultunk az einsteini relativitáselméletből, bár belegondolni így is szédítő.)

„Összegezve tehát, a horizont közelében az idő lelassul: ez úgy értendő, hogy akik messziről néznek bennünket, azok mintha lassított felvételt látnának. De az idő lelassul egy másik szempontból is: ha visszatérünk, akkor annak, aki távol maradt tőlünk, több idő telik el, mint nekünk. Abban a tekintetben viszont nem lassul, hogy ahol vagyunk, ott nem észlelünk semmiféle lassulást. A mi szemünkben az idő a megszokott módon telik.

Kedves olvasóm! Talán szívesen megkérdeznéd: Melyik az 'igazi' idő: az, amelyik a horizonton van, vagy az, amelyiket a távolból figyelő észleli? A válasz: egyik sem. *Einstein forradalma épp abban állt, hogy rájött: ennek a kérdésnek nincs értelme.* Mintha csak azt kérdeznénk, ki van 'fent' és ki 'lent' a Föld térségei közül. A Föld minden helye más-más 'felült' és más-más 'alult' határoz meg... Ezek különböző perspektívák. A világegyetem minden helyének éppígy megvan a maga ideje. A különböző helyek küldhetnek jeleket egymásnak – ilyen a galaxisunk központi fekete lyukából jött sípolás is –, csak hogy *az idő eltérő módon telik a különböző helyeken, és egyik idő sem valóságosabb a másiknál.* – Ha a mai felfogás szerint úgy vesszük, hogy a gravitáció jelensége voltaképp a téridő tömegek okozta helyi alakulásából keletkezik, már csak egy szellemi szaltó felfogni, hogy ebben a komplexumban a gravitáció viszont visszahat az idő folyására (még ha talán nehezen rakjuk is ezt össze azzal, hogy 'a téridő maga a gravitációs mező [és viszont]'. A felszínen ez felfogható – csak ne akarjuk érteni a hogyanját, mert az alighanem csak a matematikai egyenletekben fedi fel magát.

Az tehát, hogy az idő a horizont közelében lelassul, az idő különböző helyeken való folyása közötti kapcsolat természetéről mond valamit. Az idő csak egy távoli megfigyelő idejéhez képest áll meg a horizonton.

Ezek az idők közötti viszonyok alkotják a világ szövedékét. *Egyetemes idő nem létezik:* a valóság az a hálózat, amelyet a jelek cseréjének lehetősége szőtt a sok helyi idő között. Közelről szemlélve a horizont normális hely. Messziről nézve azonban ott megáll az idő. Ezt értette meg David Finkelstein."

Itt egy érdekes művészettörténeti kitérő következik arról, hogy „[a] perspektíva felfedezése a reneszánsz korban egyszersmind a valóság perspektivikus mivoltának általános felfedezése is volt. Ha mindaz perspektivikus, amihez hozzáférünk, akkor képtelenek vagyunk egyetemes és abszolút igazsághoz jutni...” és „[a]ligha véletlen, hogy az első ember, aki megértette a fekete lyukak horizontját, nem egy kiváló, nagy technikai tudású matematikus volt, hanem olyasvalaki, akinek volt mondandója Albrecht Dürerről és a reneszánsz perspektíváról.”

*David Finkelstein*ről: „A Schwarzschild-megoldást adó egyenletrendszerrel azt is kiszámíthatjuk, mi történik, ha a horizont közelébe érünk. A számítás még csak nem is túlságosan nehéz. Az viszont némi időbe telik, amíg valaki elgondolkodik a megoldáson, és megérti, mit jelent. Elsőként David Finkelstein tette meg ezt a lépést, 1958-ban. Finkelstein hatalmas műveltségű tudós volt, érdeklődése kiterjedt a politikára, a művészetre, a zenére és a tudományra. Mély és merész gondolkodású volt. Azon ritka tudósok közé tartozott, akik új utakat nyitnak a gondolkodás előtt.”

Felfogni a felfoghatatlant – egy újabb szellemi kaland: „Hamarosan átlépjük a horizontot, és megfigyeljük a fekete lyukat belülről. Mielőtt azonban belépniénk, hadd tegyek egy kitérőt (ha akarjátok, nyugodtan átugorhatjátok).

Még csak megközelítettük, de nem léptünk be, és máris *találkoztunk valami zavarba ejtő dologgal: az idő relativitásával. Ez már beigazolódott tény, maga a gondolat azonban továbbra is nehezen fogható fel, talán ezt a legnehezebb megemésztetni az előttünk álló egész úton.*

Danténak is, mielőtt átlépné a végzetes küszöböt, szembe kell néznie a legnagyobb nehézséggel, a három fenevaddal. Mint bármelyik vándor, ő is tudja, hogy az első lépést nehéz megtenni: letérni a megszokott ösvényről.”

Hogyan születnek és válnak hihetővé olyan különös elképzelések, mint az idő relativitása? A magyarázat így indul: „Az ehhez hasonló, ugrásszerű fogalmi változásokkal nem a modern tudományokban találkozunk először. Egyáltalán nem. Mély áramlatot alkotnak, s az mindig is elősegítette a világról szerzett tudásunk gyarapodását. Valójában csakis így tanulhatunk: időről időre változtatnunk kell néhány, korábban magától értetődőnek tűnő alapgondolatunkon. Nem a tanulás nehéz tehát, hanem túllépni a tanultakon.” – Valamint azon, teszi hozzá, amit ösztönösen helytállónak tartunk. Itt Galilei úttörő könyvét hozza példának.

„Hogy eljussunk az idő relativitásának gondolatához, huszonhat évszázadnak kellett eltelnie, hasonló ugrásszerű váltásokkal. Villámgyorsan összefoglalom a gondolkodásnak ezt a két és fél évezredét...” – Érdekes, és igazán jól érthető. Ám „végén csattan az ostor”, ahogy itt is az ezt követőkben. „A Föld tömege lelassítja az időt a Föld közelében. A lassulás kicsi, de nagyon pontos órákkal megmérhető. Legszembetűnőbb hatása a jól ismert gravitáció, a nehéz tárgyak esése lefelé. Ez az idő lassulásának közvetlen következménye: némi matematikára van szükség ennek részletes bemutatásához, de *egy kő azért esik le, mert egyenes, az idő lassulása által torzított pályát követ a téridőben.*

Ez a döbbenetes gondolat – mármint az, hogy a gravitáció a tér és az idő torzulásának hatása – Einstein általános relativitáselmélete. Végtelenül egyszerű gondolat (akárcsak Anaximandroszé) (őt idézi az idáig vezetőkből – Osman P.), és meghökkentő is (akárcsak Anaximandroszé), és kérdéssé tesz valamit, amit oly nyilvánvalónak véltünk: azt ugyanis, hogy a fizikai tér geometriájának az iskolában tanult euklideszi geometriának kell lennie, és hogy az idő mindenütt egyformán telik.” – Végtelenül egyszerű? Megfogalmazásban igen, ám tartalomban, vagyis a miértben már korántsem. Érzékeltessük ezt egy formailag még egyszerűbb gondolattal, ugyancsak Einsteinól: $e = mc^2$ – mindössze öt írásjel, hát nem egyszerű? Csak épp megérteni...

„Bent vagyunk a fekete lyukban, körülöttünk minden csupa rejtély. Némi odafigyeléssel rájöhethetünk, hogy egy fekete lyukban vagyunk, még pusztán körületekintéssel is. Itt a tér éppúgy gömb alakú, mint kívül, a horizont körül, de odakint megfelelő erősségű rakétákkal tágasabb szférákban mozoghatunk (még hozzá felfelé). Itt belül azonban, bármit teszünk is, egyre kisebb és kisebb gömbökben találjuk magunkat. A gravitáció olyan erővel húz bennünket lefelé, hogy semmit sem tehetünk: nem állíthatjuk meg a zuhanást. Így hát, mint Dante és Vergilius a Pokol köreiből, egyre csak ereszkedünk lefelé.

A tér geometriája a fekete lyuk belsejében, odalent, a vak világban, valóban hasonlít Dante Poklához. Gondolatok egy nagyon hosszú tölcsérre. *A fekete lyuk belseje minden pilla-*

natban ilyen tölcsérnek képzelhető el. Minél öregebb a fekete lyuk, annál hosszabb a belseje. Egy nagyon öreg fekete lyuk belseje akár több millió fényév hosszúságú is lehet. (Ábrák illusztrálják a szavait – Osman P.)

Ha roppant nagy is, a tölcsér hossza mégsem végtelen: *az alján még mindig ott van a csillag, amely magába zuhanva létrehozta a lyukat.*

Honnan tudhatjuk mindezt, ha egyszer még senki sem ment oda megnézni, és jött vissza, hogy elmesélje nekünk? Onnan tudjuk, hogy Einstein egyenletei leírják a fekete lyuk belsejét. Amíg nem történik olyasvalami, ami miatt kételkednünk kellene bennük, megbízhatunk ezekben az egyenletekben: látványos és meglepő előrejelzéseik eddig mind beigazolódtak. (Ez a legkorrektebb tudományos álláspont: addig igaz a tétel, amíg hitelt érdemlően meg nem cáfolják. A matematika tudományának egyik szépsége, hogy tételei érvényességét az új felfedezések többnyire nem buktatják meg, csak szűkítik az értelmezési tartományukat. Ugyanez történt a kvantummechanika esetében is: tételei a makróvilágot csak George Gamow Mr Tompkins-könyveiben érintik, a köznapi valóságban ezt még nem tapasztaltuk, és elméletileg sem igazolták – Osman P.) Ezek az egyenletek a mi jó kalauzaink: mint az 'édes Vergilius – légy vezetőm, uram és mesterem' –, jelzik az utat lefelé, egyre lejjebb és lejjebb, a vakvilágba."

Ilyentájt szoktuk megmutatni a tartalomjegyzék címei és alcímei segítségével a mondanó ívét – azonban Rovelli itt ebben is rendhagyó: a könyv három részében fejezetcímként pusztán számok szerepelnek, mindegyikben 1-től 7-ig. A szöveg is többnyire meglehetősen folytonos, fejezeteken át, e kis könyv – mindössze 156 oldal – egy folyamatos előadás. Az iménti idézet is egy fejezet végén áll, és a következőben folytatódik:

„Előbb vagy utóbb azonban még a legjobb kalauzok is megbízhatatlanná válnak; előbb vagy utóbb történik valami, ami kételyt ébreszt irántuk.

Odalent a mélyben, ahová zuhanunk, vannak olyan tartományok, amelyekben a téridő torzulása roppant erőssé válik. *Itt kvantumhatások megjelenésével számolhatunk, mint mindig, ha rendkívüliek a körülmények.* Einstein egyenletei nem bajlódnak az ilyen jelenségekkel: figyelmen kívül hagyják őket. Ezekben a tartományokban már nem bízhatunk meg bennük. Megválnak tehát tőlük.

Einstein egyenletei egy bizonyos ponton túl már valóban nem alkalmazhatók, mert ha továbbra is használjuk őket, működésképtelenné válnak. Elmélete, a mi biztos útmutatónk, cserben hagy bennünket. Ezeket a területeket – pontokat, csúcsoakat, hajlatokat – 'szingularitásoknak' nevezzük."

Kapaszkodni tessék, rázós rész következik (mintha az egész nem lenne az...)! „Természetesnek tűnhet az a gondolat, hogy a furcsa dolgok a tölcsér legalján történnek, odalent, a fekete lyuk középpontjában (sajnos a szemléltető ábrákat nem tudjuk idehozni – Osman P.). Csakhogy nem ez a helyzet. A tölcsér alján, a középpontban csak a zuhanó csillag van, nincsenek különálló, szinguláris tartományok. Ott az egyenletek még mindig érvényesek.

Hogyhogy? Mire belépünk egy nagyon öreg fekete lyukba, addigra a csillag nem fejezte be már jó régen a zuhanást? Egy magába omló csillag rendkívül rövid idő alatt egyetlen pontba tömörül össze. Miként lehetséges az, hogy még mindig ott van, a zuhanás állapotában, ennyi idő után?

Az idő... az idő... – továbbra is ez a dolog lényege... A 'sok idő', egyvalaki számára nem jelent sok időt másvalaki számára. Ami nekünk 'sok idő', az nem 'sok idő' a csillagnak. Oda-lent, a lyuk legmélyén, az idő szélsőségesen lelassul. Odakint évmilliók telhetnek el, de oda-lent mindössze a másodperc töredéke... Nem, a csillag még mindig zuhan a hosszú tölcsér alján, s az egyre csak nyúlik és keskenyedik, *mert az ő ideje szerint még csak a másodperc törtrésze telt el.* Nem ez az érdekes övezet; nem itt válnak végtelenné a torzulások; nem ezen a területen vesztek érvényüket Einstein egyenletei!

Az érdekes övezet a jövőben van. Apránként, ahogy a tölcsér átmérője szűkül, a henger egyre jobban meggyöngyösödik, mint egy egyre szorosabban feltekert göngyöleg. Minél szűkebb a tölcsér, annál erősebb a téridő torzulása. Mihelyt a torzulás eléri a végzetes 'Planck-skálát', azt a skálát tehát, ahol a tér és az idő már feltehetően kvantumos jelenségeknek van alávetve, már belépünk abba a régióba, ahol a kvantumos jelenségek megsértik Einstein egyenleteit.

Ha figyelmen kívül hagyjuk ezeket a jelenségeket, és továbbra is Einstein elméletére hagyatkozunk, akkor az egyenletek azt jelzik előre, hogy a tér összelapulása a katasztrófaig folytatódni fog: a hosszú, vékony tölcsér egyre hosszabb és vékonyabb lesz, mígnem végül egyetlen vonallá préselődik össze (és vele együtt mi is szétzúzódunk).

És azután? Ennyi volt, nem több. A tér összenyomódott, az idő véget ér. Falba ütköztünk. Ha pusztán Einstein elméletét tekintjük érvényesnek, akkor az időnek itt vége.

A szinguláris tartomány, a kvantumos régió tehát a jövőben van, ott, ahol a tölcsér egyetlen vonallá préselődik össze, és végtelen hosszú lesz. Nem a golyó középpontjában van, ahogy azt sajnos sokan továbbra is gondolják; az a fekete lyuk, ahol továbbra is csak a zuhanó csillagot találjuk.

Másképpen fogalmazva, ha meg akarjuk érteni, mi történik egy fekete lyukkal, nem mozdatlan kúpként kell elgondolnunk, szingularitással a középpontjában. Úgy kell elképzelnünk, mint egy hosszú csövet, a fekete lyukat létrehozó csillaggal az alján: a cső hosszabbodik és összeszűkül, a jövőben pedig egyetlen vonallá nyomódik össze. *A szingularitás nem a középpontjában van, hanem utána. Ez a történet kulcsa. A fekete lyukba zuhanva ott végezzük.*

„Egy fekete lyuk mélyét sem elérni, sem megfigyelni nem tudjuk, ha egyszer a fény nem tud kilépni belőle...

Ám ha nem tudunk testileg utazni, akkor utazzunk az elménkkel. Képzeld el, hogy nézőpontot váltunk, így másképpen szemlélhetjük majd a dolgokat.” Tudománytörténeti példák és módszertani fejtegetések következnek, természetesen az ókori görögökkel kezdve. Érdekes, tanulságos olvasmány.

„Hogyan ragadhatjuk meg fogalmilag másképpen a valóságot, hogy átlépjünk az Einstein-egyenletek jósolta szingularitáson? Mi van a szingularitás túloldalán? Mi van Alice tükrén túl?

Mit kell otthon hagynunk, és mit kell magunkkal vinnünk, hogy elég könnyű legyen átlépnünk a tükrön, az általános relativitáselmélet által megjósolt idők végezetén túlra?” – ezzel zárul az első rész. Szinte már otthon vagyunk a fekete lyukakban... Tehát jönnek a fehérék!

„Szóval mi is a fehér lyuk?

Ma már sok fekete lyukat látunk az égbolton, de – mint korábban szó volt róla – *már azelőtt is ismertük őket, hogy egyet is láttunk volna: Einstein egyenletei jóvoltából tudtuk, milyenek.* Sokan kételkedtek tényleges létezésükben, túl egzotikusnak tűntek számukra, ugyanakkor olyan objektumok voltak, amelyeket az elméleti fizikusok – egy egyenlet megoldása révén – már ismertek.

A fehér lyuk ugyanez: Einstein egyenleteinek megoldása. Ezért ismerjük jól őket is.

Mi több, még csak nem is Einstein egyenleteinek egy másik megoldása: *ez pontosan a fekete lyukat leíró megoldás, csak éppen az idő ellenkező előjellel szerepel benne.* Ugyanaz a megoldás, de mintha visszafelé lenne vetítve az időben. A fehér lyuk úgy jelenik meg, ahogyan egy fekete lyuk festene, ha le tudnánk filmezni, és a filmet visszafelé néznénk meg.

Einstein egyenletei, mint a fundamentális fizika összes egyenlete, *nem jelölik ki az idő irányát, nem különböztetik meg a múltat a jövőtől:* azt jelentik ki, hogy ha egy folyamat lezajlik, akkor ugyanez a folyamat végbemehet az időben visszafelé is. (Rovelli végjegyzete ehhez: „Kétségeitek támadtak ezzel kapcsolatban? Várjátok ki a könyv harmadik részét. Ott fogjuk ezt tárgyalni” – Osman P.)

Ha egy fekete lyuk az útja legmélyére érve visszapattan, és visszafelé halad az időben, mint egy visszapattanó labda, akkor... fehér lyukká változott.

Amint belép a kvantumozott (vörös) tartományba, a cső megnyúlása és összeszűkülése abamarad, és visszapattan: rövidülni és szélesedni kezd.

A fekete lyukakba be lehet lépni, de nem lehet kijutni belőlük. A fehér lyukakból viszont csak kijutni lehet, belépni nem. Ami belépett a fekete lyukba, az mind áthaladhat a vörös tartományon, keresztül mehethet a fehér lyukon, majd onnan újból kiléphet.

Ugye egyszerű?

De vajon lehetséges, hogy ez megtörténjék? Ahhoz, hogy feketéről fehérre váltsunk, a térnek és az időnek át kell haladnia az ábra vörös tartományán. (Ábra: „Kép arról, hogyan alakul tovább a tér a fekete lyuk belsejében” – Osman P.) Ott mindenképpen meg kell sérteniük Einstein egyenleteit. Talán csak egy rövid pillanatra, a visszapattanás pillanatában, de meg kell sérteniük őket.

Hogy Einstein egyenletei sérülnek, az várható: azzal számolunk, hogy a kvantumos hatások már a szingularitás elérése előtt működésbe lépnek. De vajon lehetővé tesznek egy ilyesfajta visszapattanást?

A fizikusok jól ismerik az atomok, az elektronok, a fény, a lézerek kvantumfizikáját... de *itt a tér és az idő kvantumfizikájáról van szó.* (A tér és az idő kvantumfizikája végképp kiüti a szegény laikus felfogóképességét – Osman P.)

És épp emiatt érdekelnek olyan nagyon a fekete és a fehér lyukak. Egész életem azzal telt, hogy megpróbáltam alaposabban megérteni épp a tér és az idő kvantumos vonatkozásait. Törekedtem annak a fogalmi struktúrának a megragadására, amelyre szükségünk van a tájékozódáshoz, ha egyszer a tér és az idő kvantumos szerkezetű. Ez az én nagy szerelmem.”

Rovelli szól az alagúthatásról, amely ugyan önmagában is hihetetlennek tűnik, ám számos félvezetőeszközünk épp annak alapján működik. Majd így folytatja:

„A tér és az idő kvantumos tulajdonságai révén a fekete lyuk belseje tehát a szingularitáson túlra 'ugorhat', holott a klasszikus egyenletek szerint az idő megállna. Itt nem egy részecske ugrik, hanem maga a téridő. A téridő ugrása nem térben és időben történik. Ez a jelenség nem térbeli és nem is időbeli: kvantumos átmenet a tér egyik konfigurációjából egy másikba. A hurok-kvantumgravitáció elmélete ilyen típusú kvantumos átmeneteket ír le: az ugrást a tér egyik konfigurációjából a másikba.”

A zárófejezetből: „Ha a kezdeti univerzumban vagy a világegyetemnek az ősrobbanás előtti szakaszában sok fekete lyuk keletkezett, és azok mára elpárologtak, akkor lehetséges, hogy ebben a pillanatban is milliószámra lebegnek az égbolton ezek a gramm törtörészt nyomó, láthatatlan szemcsék. (A fehér lyukakról beszél – Osman P.)

vajon valóban léteznek?

ki tudja? a történet, amelynek megírásához nekigyürkőztem, és e sorokban igyekeztem elbeszélni, majd átírásukkal többször nekiduráltam magam, még korántsem ért véget. felgöngyölítése még tart. szembenézünk a rejtéllyel. a sötétben próbálunk meg tájékozódni, és értékelni a jelzéseket.

ahogy évtizedekkel ezelőtt történt a tejútrendszer középpontjában levő fekete lyukkal, amelynek sípoló hangját amerikaiak milliói hallották 1933. május 15-én este, bár senki sem tudta, mi az, *talán ezek az apró fehér lyukak az égbolton már rég megmutatkoztak nekünk, csak nem ismertük fel őket:* a csillagászok már régóta megfigyelték, hogy a világegyetemben titokzatos, láthatatlan por nyüzsgő, s csak a gravitációja révén mutatkozik meg. „sötét anyagnak” nevezték el.

a sötét anyag egy része talán milliárd és milliárd ilyen kicsiny, könnyű fehér lyukból állhat; ezek megfordítják a fekete lyukak idejét, de nem túlságosan, és könnyedén lebegnek a világegyetemben, mint a szitakötők...”

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

„IPARJOG” – TENDER SCHEMES TO SUPPORT THE PATENT PROTECTION OF HUNGARIAN INVENTIONS

Gábor Németh

Hungary has a history of supporting patent protection through tenders dating back to the 1990s. Nevertheless, the continuous extension of grants and the simplification and improvement of the tender conditions in the last more than thirty years had not resulted in a significant effect on the number of patent applications. In order to improve the current low level of patenting activity, the search for solutions should go beyond the framework of the tender system, since industrial property protection cannot be understood in isolation from research and development activities, or even more broadly from the functioning of the innovation system as a whole, including not least the adequate availability of patent attorney services.

CURRENT REGULATORY CHALLENGES OF COPYRIGHT AFFECTING FUNCTIONAL WORKS

Ádám Hilgert

This study examines the specific copyright perspective of database and software works and the related legal interpretation and enforcement obstacles in the light of the technological and market developments of the last decade. Functional works are more closely linked to the digital infrastructure than other copyright works. The study argues that it seems timely to revise the regulation of functional works in a coordinated way with other areas of law.

CREATION FROM ENTHUSIASM. COPYRIGHT ISSUES OF FANVIDDING

Mohamed Al-Ariki Arwa

The thesis focuses on fan-made creations called fanvids as well as the several copyright issues that surround them. This segment contains an introduction to fandoms and fanvids, discusses whether fanvids could be considered creations by Hungary's copyright law and how the answer affects the rights of their authors, the fans. The focal point of this section lies in the last chapter which examines the right of adaptation and its links with fanvids.

ANOTHER JUDGEMENT OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE ON THE
LIMITS OF TRADEMARK USE. JUDGEMENT OF THE EUROPEAN COURT OF
JUSTICE IN INDUSTRIA DE DISEÑO TEXTIL SA (INDITEX) V. BUONGIORNO
MYALERT SA

Zsigmond Ferge

Pursuant to Article 5(1)(a) of the First Directive 89/104/EEC on the approximation of the laws of the Member States relating to trademarks, trademark protection provides the holder with exclusive rights. Pursuant to this meaning, the owner of the registered trademark can take action against anyone who uses the same designation as the trademark in the course of economic activity without his permission in connection with goods or services that are identical to the goods or services listed in the trademark's list of goods.

The European Court of Justice answered the almost classic question of the conditions under which the use of a third party's trademark is considered legal under the directive with its ruling in the case under review. In the factual case it was sought whether the use of the trademark in the advertising campaign was in accordance with fair industrial and commercial practice. A special feature of the case is that, while the problem raised in it –considering its connections – can be placed on the border between trademark law and unfair competition law, the question submitted for a preliminary ruling only concerned the interpretation of Directive 89/104/EEC.